

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk
Efterretning

om de
i Ribe Bys
for Herrie
forfulgte og brændte Menneſker.

forfattet af

David Grönlund

Reſiderende Capellan til St. Catharina Kirke i Ribe.

Riborg, 1780.

Trykt hos C. H. Mangor.

HISTORISK EFTERRETNING

HISTORISK EFTERRETNING

om de i Ribe Bye
for Hexerie
forfulgte og brændte Mennesker

FORFATTET AF

DAVID GRØNLUND

Residerende Capellan til St. Catharinæ Kirke i Ribe

GENUDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

VED KIRSTEN AGERBÆK

ISBN 87-87490-048

2. udgave 1973

Udgivet med støtte af
Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond
og af Ribe Sparekasse-Bikuben

1. udgave er trykt og udgivet
af C. H. Mangor i Viborg 1780.

K. ROSENDAHL'S
BOKTRYKKERI
AKTIESELSKAB

Til Læseren!

Anledning til dette Skrift har været et andet under Hænder havende historisk Arbeide om Ribe Stifts geistlige, borgerlige og huuslige Stat med videre fra ældste Tider og hidintil, hvortil jeg i mange Aar har søgt og samlet Forraad, og som Begyndelsen skulle være med Ribe Bye, har og dens Præsident Ussing havt den Godhed at laane mig Byens gamle Protocoller, som havdes fra 1530, hvilke jeg alle har extraheret, og i samme fundet de Processer, som ere førte mod de for Hexerie beskyldte Mennesker, blandt hvilke i sær er bekiendt Maren Splids, hvis Navn endnu lever i alle gamle Folkes Munde, som fortælle om hende alle de Urimeligheder som findes i det skarns Skrift, som paa tydsk er udgivet af Licentiat Prætorius om Bloksberg. Jeg har nøie fulgt og fuldstændig udskrevet hvad Protocollerne indeholde om dem, hvoraf Læseren best kan dømme om de Tidets Procedure og Tænkemaade, hvad i Proceduren mod een eller anden kan mangle af Fuldstændighed, er at tilskrive Mangel af Protocoller; Er eet eller andet af de i Hænde havde Documenter udeladt, er det skeet for dets Vidtløftigheds Skyld, og deraf giort et kort Udtog, saavidt behøvedes til Historiens Oplysning. Naar dette Skrift sammenlignes med Kiøge-Huus-Kors, sees, hvad Forskiel der er imellem et kort Udtog og en fuldstændig Udskrift.

D. Grønlund.

I CAPITEL

Johanne Christensdatter Rygge, som er den første, der findes beskyldt og dømt for Trolddom, Anno 1572, hvortil gaves Anledning ved et Skienderie med en anden Qvinde. Herom findes følgende i Ribe Byes Ting-Protokoller:

Anno 1572, Fredagen for Martini, vidnede Peder Maler, Karen Jenses Kone, Bendit Nielses Kone, og Johanne Nielses Kone, boende her i Ribe, her for Tings Dom, hver ved deres Hellig Aands Eed og op-
ragte Fingre, at nu i sidste Sommer hørte de 4 eller 6 gange, at som Anna lille Termands Hustrue og Johanne Christensdatter i Jedsted, som man kalder Rygge, havde for Anna Termands Dør sigtet hverandre for Horer og Troldkoner, da som de saa skiendtes sammen, hørte de, at Anna Termands sagde til fornævnte Johanne Christensdatter, du er en vitterlig Troldqvinde, hvortil Johanne Christensdatter svarede hende, og sagde: Du est selv en Hore og Troldqvinde, indtil saa længe du beviiser mig det over og derhos sagde: Jeg kan ikke meere, end som du haver lært mig. Og stod Johanne Christensdatter her i Dag selv for Tings-Dom, baade hørte samme Vidnesbyrd, og at Anna Termands sigtede Johanne Christensdatter, at hun haver taget hendes Hællind og Helbred fra hende udi tre samfulde Aar.

Herpaa blev indhentet Forklaring fra en anden for Trolddom anholdet Qvinde, navnlig Maje Hielpers, som var arresteret i store Darum, som udlagde hende, efter Tings-Vidne, ført ved Ribe Bye-Ting, saa lydende:

1572 Løverdagen for Chatrine Dag, forvidner Erlig og Velbyrdig Mand Enevold Lassen, Ridefoget over Riberhuus Lehn, Niels Povel-
sen Herskabs Foget, Mikkell Skrifer Borgeskriver paa Riberhuus, at det dem fuld vitterligt er, at der de vare i store Darum hos Maje Hielpere, som sad fangen som en Troldkone, og skulle flye Præsten til hende, paa det hun skulle gaae ved hendes Sandhed; Da adspurgte de hende, om hun vidste nogen, som var i Raad og Gierning med hende? hvortil hun svarede dem, og sagde: At der var en Qvinde i Jedsted, ved Navn Johanne, og samme kaldede hende Rygge, hun var en Troldkone. Da de atter adspurgte hende, hvad Trolddom hun kunde,

da svarede hun dem, og sagde, at hun havde sin Omgængelse meget i Ribe, og kunde gifte Folk, udi det hun kunde flye Koner og Piger Mænd, dessligeste Mænd og Karle, Folk Qvinder og Piger.

Paa det Sagen ei skulle tage for megen Tiid hen, bliver hun Dagen efter, skjønt det var en Søndag, indkaldet, til Vidners Førelse ved Giørding-Herreds Ting og Tveds Birke-Ting, hvorom følgende findes i Ribe Bye-Tings-Protokoller:

1572, Søndagen for Catharine Dag, var 5 Dannemænd hos, og hørte, at Termand Lassen gav Rygge Varsel paa Riber Torv, for Vidnesbyrd, han vil tage mod hende paa Giørding Herreds Ting, og paa Tveds Birke-Ting, om der var nogen Slægt eller Venner, der ville svare for hende, i den Troldoms Sag, han hende tiltaler for.

Hvad Vidnesbyrd her er ført over hende meldes aldeles intet om i Protokollen.

Men derefter fremkommer Anders Nielsen Holmboe fra Vilslef med denne Beskyldning, at han for 10 Aar siden havde slaet hende med en Kølle, hvorfor hun lovede ham en Ufærd, og anklagede ham for hans Moder, og derefter blev han sandsesløs; men da de bad hende om Forladelse, kom han sig. Samme Forklaring lyder saaledes:

1572. Tirsdagen for St. Nicolai Episcopi Dag, forvidner Anders Nielsen Holmboe i Vilslef, kundgiorte og vidnede i Dag for Tings Dom ved sin Hellig Aands Eed og opragte Fingre, at henved for 10 Aar siden skeede det sig saa, at som han slog Johanne Christensdatter, som kaldes Rygge, med en Kølle, og hun jætte ham en Ufærd, og kierde ham for hans Moder. Saa gik han hen i 3 Dage saa got som forbistret, og vidste intet af sig selv; Og som hans Moder og han forbade hende det udaf, at hun skulle give ham det til for Guds Skyld, saa blev han strax til Pas, og fik sin Sands, som han havde før.

Samme Dag var udnævnt 15 Mænd, som skulle sværge i denne Sag, hvilke lyse, inden de sværge, om der var nogen, som ville svare for hende, saa lydende:

Sammeledes var det i Dag Claus Iversens tredie Ting paa de meenige 15 Togs-Mænds Vegne, om der var nogen endnu af Johanne Christensdatters Slægt, Venner, eller andre, som ville svare for hende, for den Trold-Sag, hende er tillagt, førend Tog bliver hende oversvoren. Da kom der slet ingen tilstede, hverken denne eller nogen Tiid tilforn, som ville svare for hende udi nogen Maade, og stod Johanne Christensdatter selv i Dag til Vedermaals Ting, og hørte samme Vidnesbyrd og Tilbud.

Herpaa blev hun af de 15 Mænd oversvoret Troldom efter deres Dom, saa lydende:

1572, Torsdagen før St. Nicolai Episkopi Dag. de 8 Mænd vidnede: at efter Ting-Bogens Lydelse nu paa Tirsdag sidst forgangen,

gjorde efterskrevne 15 Mænd deres Tog, og efter de Vidnesbyrds Lydelse, desligeste efter Rygte og Tidende, som de havde for dennem hørt, svore de Johanne Christensdatter som kaldes Rygge, en fuld Troldom over.

Meere findes ei i Protokollerne om hende, men at hun ei er sluppet uden Baal og Brand, kan de følgende Historier vise.

II CAPITEL.

Giertrud Povels, som af en Troldkone ved Hvidding Herred var beskyldt, og et Sted i Byen, da hun bad om noget Mad-Suppe af en Pige, som blev hende nægtet, sagde til Pigen: du skal engang faae Skam derfor, og som Pigen kort derefter fik ont i en Finger, var det Aarsag nok at dømme hende til Baal og Brand.

udi Sagen er saaledes Procederet:

Anno 1577, Tirsdagen den 12 Februarii, vidnede de 8 Mænd, at ærlig velforstandig Mand Mikkel Christensen Slots-Skriver paa Riberhuus stod her i Dag for Tings Dom og oplæste et Register paa dem, som den Troldkone, der sidst blev brændt ved Hvidding Herreds Ting, udlagde for Troldom, udi hvilket Register blandt andet meldtes, at fornævnte Troldkone udlagde gammel Giertrud Povels i Bødels-Gaden her udi Ribe ogsaa for Troldkone at være, og til Jertegn berettede og sagde Mikkel Skriver, at fornævnte Troldkone, som den samme Tiid blev brændt, bestod, førend hun blev brændt, at deres Afguder, de havde, den eene hede Rusp den anden hede Ruspian; og derfor sagde Mikkel Skriver, at samme af de fornævnte Troldkoner, som blev udlagt samme Tiid, der de bleve røbte, bortrømte de, somme kiørte bort, og de, som ikke kiørte bort, løb bort. Og stod fornævnte Giertrud Povels og Matthias Povelsen, hendes Søn, her i Dag til Vedermaals Ting, og hørte samme Vidnesbyrd og Register oplæse.

Herpaa kom frem den Pige Anna Ibsdatter, som havde faaet Skade i en Finger, som hun beskyldte Giertrud Povels for, fordi hun havde truet hende med en Ufærd, da hun ei ville give hende noget Mad-Suppe, hvorom blev gjort denne Forklaring.

Samme 8 Mænd Vidner. Forvidner Anna Ibsdatter, tienende Jørgen Pott. Først vidnede Anna Ibsdatter ved hendes Siels Salighed og opragte Fingre, at det skeede sig saa, for omtrent tre Aar siden, da Kirsten Pottes havde gjort Barsel, kom Giertrud Povels ind til Jørgen Potts, og bad hende om noget Mad-Spad, da svarede Anna Ibsdatter

hende, og sagde Nei, at hun havde slet intet dermed at give noget bort af deres Mad, men sagde: her gaaer Jørgen Pott selv og hendes Søster, beder dem derom, befale de mig at give noget bort af deres Mad, da skal jeg vel give Eder det; Saa, der Giertrud Povels gik ud af Gadedøren, og Anna Ibsdatter stod paa Framgulvet, sagde Giertrud til hende: du kunde vel give dine Kanuter, og du vil ikke give mig noget; da svarede Anna hende: Jeg haver ingen Kanuter at give noget, ved det samme gik Giertrud Povels fra Døren, og sagde til hende: Ja, du skal engang faae Skam derfor. Og otte Dage efter, at Giertrud Povels havde lovet hende ont, da vederfores og hende ont, saa at hun maatte endelig til Hans Bartskiær, og han tog et stor Been af hendes Finger, den høire Tommelfinger, og gik der et heel Leed af Fingeren, som hun lod see her i Dag for Tings Dom; Hun kunde aldrig faae Roe Nat eller Dag, førend hun fik samme Been udtaget, thi hun skadede slet intet udi samme Finger, førend hun lovede hende ont, og nogen kort Tiid derefter mødtes de tilsammen for Fisker-Gadens Ende, da sagde Giertrud Povels til hende: Hvad skader dig? Da sagde Anna Ibsdatter, du vedst vel, hvad mig skader, din gamle Deivel, det du faae Skam, og fulgtes saa op ad Torvet med hverandre, der skildtes de ad, og Anna gik til Hans Bartskiær, og lod sig forbinde. Fremdeles vidnede og bestod Jep Borrig, at en Dag, som Giertrud Povels gik af Tinget, da hørte han, at hun sagde: dersom de 12 Mænd sværger mig Tog over for denne Sag, mig er tillagt, og jeg siden kan fange min Fod paa Jorden med dem igien, da skal de faae Skam igien derfor. Og stod Giertrud Povels og hendes Søn Matthis Povelsen her selv i Dag til Vedermaals Ting, og hørte samme Vidnesbyrd.

Herpaa bliver samme Dag fremkaldet de 12 Togs-Mænd at giøre deres Eed, da Giertrud Povels begierer, at de ville fremkomme, som kunde beskylde hende, at hun havde gjort noget Trolddom imod dem. Men Byefogden afslog hendes Begiering, fordi hun var ved Hvidding Herred udlagt. Efter Protokollens Formeldning, saaledes lydende:

Vidne 8 Mænd og Signantes, at i Dag, før de 12 Mænd gjorde deres Eed om Giertrud Povels, da var det og hendes 3die Ting, at hun tilbød sig, om der var nogen, som hende ville eller kunde beskylde, at hun havde gjort nogen Trolddom, da skulle de nu komme tilstede, og det tilkiendegive; Dertil svarede Niels Povelsen (Byefogden), at han paa Kongl. Majestæts Vegne havde kaldet Togs-Mænd paa hende, efterdi hun var udlagt for en Troldkone udi Hvidding Herred af den Troldqvinde, som der sidst blev brændt efter det Registers Lydelse,

Mikkel Christensen Slotsskriver paa Riberhuus frembar og læste i Dag for Tings Dom, førend Tog blev hende oversvoret.

Herpaa gjorde de 12 Mænd deres Eed, og svor hende til Troldkone, og derfor staae sin Ret, saa lydende:

Først, efterdi Niels Povelsen havde tilbudet hende 3 Ting, om hun kunde lovlig forværge sig og frie sig for den Troldoms Sag, hende var tillagt af den Troldqvinde, som sidst blev brændt ved Hvidding Herreds Ting, efter det Registers Lydelse, Mikkel Skriver oplæste for Tings-Dom, og ikke hun det gjøre kunde; Desligeste efter de Vidnesbyrds Lydelse, de hørte for dem i Dag af Anna Ibsdatter og Jep Borig, Borger ibd., svore de Giertrud Povels til en Troldkone at være, og derfor at staae hendes Ret. Og stod Giertrud Povels og hendes Søn Matthis Povelsen her selv i Dag til Vedermaals Ting, og hørte, at samme Tog blev hende oversvore, eftersom forskrevet staaer.

Da hendes Søn vel mærkede hvorledes det ville gaae hende, dersom Sagen kom for Raadstue-Retten, fandt han for got at indstevne Togs-Mændenes Eed til Landstinget, men saavel Magistraten som Togs-mændene satte sig derimod, hvorover Sagen ved Landstinget blev hiemviist. Herom findes følgende:

1577, Løverdagen den 23 Februarii, vidnede de 12 Mænd, at Søren Jacobsen Borgemester her stod i Dag for Tings-Dom, og lod Kongl. Majestæts vor Naadigste Herres den sidste Recessis en Artikul om Troldfolk læse og forkynde, strax efter at Niels Povelsen havde ladet læse og kundgiøre den Landstings Stevning over de 12 Mænd, som svore om Giertrud i Bødelsgade for den Troldom, som hende var tillagt, og Søren Jacobsen var derudover overbødig til paa meenige Borgemester og Raads Vegne, at dersom det bør dem med Rette at dømme og sige om samme Troldoms Sag, da ville de gierne dømme og sige derpaa, som de ville forsvare. Samme 12 Mænd og Signantes vidne, at Christen Friis paa meenige 12 Togs-Mænds Vegne, som svore om Giertrud Povels i Bødelsgade, og gjorde deres Skudsmaal ind til Borgemester og Raad, ville nyde og undgiælde hvis Sententz og Dom, de dennem afsigendes vorder, hvad samme deres Togs-Eed, de Giertrud Povels oversvoret have, bør ved Magt at blive eller ei, efterdi de ere for samme deres Eed stevnet til Viborg Landsting, og var derudover gierne begierendes, at de maatte nyde deres Privilegier og Frieheder, som fremfarne Herrer og Konger i Danmark have naadelig forundt og givet Ribe Borgere udi det, at de ikke skulle kaldes eller stevnes her ud af Ribe andensteds, end først for deres tilbørlige Dommere, og

siden for Kongl. Majestæt selv og Dannemarks Raad; hvilke Privilegier og Friheder Kongl. Majestæt vor Naadigste Herre og Konge naadelig confirmeret og stadfæstet haver.

Sagen blev derfor fra Landstinget hiemviist, som af følgende Document sees.

1577, Tirsdagen for Philippi & Iacobi Dage vidnede 8 Mænd, at Henning Pedersen Kemner tog alle de Vidnesbyrd beskrevet paa Giertrud Povels i Bødelsgade, fra det første til det sidste, med den Landstings Hiemsætning om den Troldoms Sag, hende er tillagt, som findes hos Borgemester og Raad, udi Byens Forvaring og hvortil Togs-Mændene svore om hende i samme Sag, førend hun blev dømt.

Herpaa blev i Raadstuen confirmeret Togs-Mændenes Eed, hvor efter hun blev lagt paa Pinebænken, som sees i følgende Capitel, men hendes Bekiendelse findes ikke anført, og derefter blev hun dømt til at brændes efter Dommen, saa lydende:

Anno 1577, Tirsdagen for Pintse-Dag, dømte Niels Povelsen Giertrud Povels til en Ild, efterdi hun er først svoren til Troldkone at være af Togs-Mænd, og efter Borgemester og Raad haver siden dømt hende udi lige Maade til en Troldkone at være, og at staae hendes Ret derfor.

III CAPITEL

Maren Christens, kaldet Præk-Fader, denne fattige Bætlerske var med iblandt de ved Hvidding Herred udlagde Hexer, og da hun derefter et Sted, hvor hun Bætlede, saae en Tønde paa Forstuen, med aaben Spund, blev hun nysgierrig efter at vide, hvad der i var, stak derfor sin Kiep der i, hvilket blev anseet for en Virkning af hendes Hexerie, hvorpaa hun strax blev angreben og stillet for Retten efter Protokollens Formeldning.

Anno 1577, Onsdagen for Pintse-Dag, vidne 8 Mænd, at Niels Povelsen havde Maren Christens, kaldet Præk-Faders, her for sig tilstede i Dag for Tings Dom, og tilbød hende, om hun havde nogen, der vilde sætte Borgen for hende, at hun skulle blive tilstede, førend hun bliver enten stokket eller blokket, efterdi hun ogsaa efter det Registers Lydelse, Mikkel Skriver oplæste og forkyndte her for Tings Dom, tilforn var udlagt for en Troldkone, af den Troldqvinde, som sidst blev brændt ved Hvidding Herreds Ting; Desligest og efterdi hun ville rømme af Byen den Morgen tidlig, da Giertrud Povels skulle pines. Dertilmed tilbød Niels Povelsen hende, om hun kunde Lovværge sig med sine Grander og Naboer for den Troldoms Sag, hende er tillagt, førend Togs-Mændene gjorde deres Togs-Eed. Item blev

hende tilspurgt i Dag for Tings Dom, hvad hun meente med hendes Kiep, som hun stak Enden af ind i den Tønde-Spund, og hvis Tønde det var da svarede hun dertil og sagde, at det var Johanne i Sorte-Brødre Gaden, som blev gift fra Mester Jens Cantzler, hendes Tønde, og det gjorde hun af hendes Vankundighed og Uforstand, og derhos sagde hun, der hun gik af Tinget, at hun puttede den reene Ende af hendes Kiep ned i samme Tønde-Spund, og ikke den skidne.

Herpaa blev hun arresteret, som derpaa udspreddes Rygte om andre, som og skulle være skyldige i Troldom, hvortil denne Stakkel og kan have givet Anledning, siden hun selv ofte ikke vidste, hvad hun sagde, som af følgende kan sees; Deriblandt var Bertel Pedersens Hustrue, Maren i Gudsnap, som derfor lod hende forhøre ved Tinget, hvor hun nægtede samme efter Protokollens Formeldning.

1577, Onsdagen for Trinitatis, vidnede 8 Mænd, at Bertel Povelsen i Gudsnap lydelig i Dag for Tings Dom gjorde Spørgsmaal til Maren Christens, kaldet Præk-Fader, som for Troldoms Sag er udi Riber Byes Hægte og Jern, om hun nogen Tiid havde kiendt hans Hustrue Maren Bertels for nogen uærlig Sags Skyld, eller om hun nogen Tiid havde været i Lod og Lag med hende at gjøre nogen Mand ont, enten med Troldom eller i andre Maader, at hun for Guds Skyld og Retfærdighed ville bestaae hendes Sandhed derom; Hvortil Maren Christensdatter svarede, og ved hendes Siels Salighed, og den Lod og Part, hun vil have med Gud i Himmelen, forsikrede, at hun aldrig havde kiendt Maren Bertels, enten for Troldoms Sag eller andre uærlige Sager, ikke heller nogen Tiid været med hende at gjøre nogen Mand ont, heldst fordi hun kiendte hende aldrig, ikke heller hun havde seet hende, førend i gaar sidstleden, hun kom ind til hende i Bødelhuuset.

Derefter blev hun videre forhørt, hvorfor hun gik af Byen, da Giertrud Povels blev piint, og puttede sin Kiep i ovenmeldte Tønde, og en Dag opgravede nogle Skrepper-Rødder, som blev anseet for farlige Konster, hvilket hun besvarede eenfoldig efter Protokollens Ord saaledes:

Anno 1577, Løverdagen d. 29 Junii vidnede 24 Mænd, at i Dag, som Niels Povelsen tilspurgte Maren Præk-Faders for Tings Dom, hvorfor hun gik af Byen den Morgen, Giertrud Povels skulle piines? Da svarede hun og sagde, hun var ikke af Byen, men hun ville have gaaet af Byen. Udi lige Maade adspurgte han hende: Hvad Meening hun havde med de Skrepper-Rødder, hun grov op? Da svarede hun ham dertil, og bestod, at hun grov nogle røde Skrepper-Rødder op Vesten for Slusen, som hun ville have til et saaret Barne-Hoved. Ligeledes

adspurgte han hende: Hvorfor hun puttede den skidne Ende af hendes Kiep i den Tønde-Spund, da svarede hun dertil og bestod, at hun puttede hendes Kiep ind i den Tønde-Spund, og sagde, at det var ikke den skidne Ende, men den reene Ende, og selv drak hun af Øllet med, som var i samme Tønde. Fremdeeles adspurgte han hende, hvad hun gjorde i Haderslev.

(Mere er ikke skrevet i Protokollen paa dette Sted.)

Hernæst fremkom 3de Vidner mod hende, men deres Vidnesbyrd er ei indført i Protokollen, men findes aleene følgende:

1577, Løverdagen den 6 Julii, forvidnede 8 Mænd og Signantes, Rasmus Skriver, Christen Hegelund Bartskiær, Morten Nielsen Ottersbøll, og Mogens Nielsen en Degn, de fremgik, kundgjorde og vidnede, i Dag for Tings-Dom; Først vidnede Rasmus Skriver, at engang i fior skeede det sig saa, at Maren Christens, som kaldes Præk-Faders, kom gaaendes forbie hans Vindue, da samme Tiid.

(Mere er ikke paa dette Sted.)

Da hun sad arresteret, fandt i sær en Borger, Christen Nielsen, for got at gaae ned til hende i Fængselet, og taled med hende, om der var flere Troldqvinder i Byen, og synes rimelig, han selv har nævnet nogle, og denne sandseløse gamle Qvinde har sagt ja, og han derover har udført Borgemester Hans Faningers Kone, en Borger-Kone Ingeborg Harchis, og flere. Men som Hans Faninger ei ville have sin Kone i dette Rygte, søger han strax at oplyse det, fører derfor Vidner om denne Christen Nielsen, at han havde talet med Maren Præk-Faders, og havde udført hans Kone, efter Tings-Vidne, saa lydende:

Anno 1577, Torsdagen den 11 Julii, vidnede 8 Mænd, Ib Lambertsen og Thomasis Hustrue, hver ved deres Hellig Aands Eed, at det skeede sig saa den samme Dag, der Giertrud Povels var brændt, var de inde i Bødelhuset, og den samme Tiid var Christen Nielsen og derinde, og snakkede med Maren Præk-Faders allehaande Snak, men de hørte ikke, at Karen Faninger blev enten nævnt eller omtalt der inde paa den Tiid udi nogen Maade. Og stod Hans Faninger her selv i Dag til Vedermaals Ting, og hørte samme Vidnesbyrd.

Men samme Dag udførte denne Christen Nielsen Rygte om denne Karen Borgemester Faningers, som sees af følgende Vidne:

Samme 8 Mænd Vidner. Forvidne Frue Ide Munches Datter til Cappel og Ib Lambertsen i saa Maade, at det skeede sig saa, som hun kom gangendes frem for Ib Lambertsens Dør, og fornævnte Ib Lambertsen og Christen Nielsen de sadde inden Døren, saa kaldede fornævnte Christen Nielsen hende ind til dem og sagde: Frue Ide kommer hid til os, jeg skal sige Eder nye Tidender. Hvad er det, sagde jeg?

Da svarede fornævnte Christen Nielsen hende og sagde: jeg har været udi Bødelhuuset hos Maren Præk-Faders, og snakket med hende, og jeg havde Ib Lambertsen med mig, paa det han og saa skulle høre hvad Ord, hun taledede. Da svarede fornævnte Frue Ide, og sagde til fornævnte Ib Lambertsen: det havde du ikke fornøden at gjøre. Jo sagde fornævnte Christen Nielsen, thi hun legger nu ud af de Buoviste (de tykkeste) da sagde fornævnte Frue Ide: Hvem er det? Det er Borgemesterens Hustrue, sagde fornævnte Christen Nielsen. Saa lod han sig tykke i Dag for Tings Dom, at han ikke havde sagt de Ord til fornævnte Frue Ide. De svarede hun strax hastelig dertil, og gjorde sit Skudsmaal til fornævnte Ib Lambertsen, om han ikke hørte det, de havde saadanne Ord sammen? Da svarede fornævnte Ib Lambertsen dertil, og sagde, at han kunde ikke sige nei dertil, at fornævnte Christen Nielsen jo sagde saadanne Ord til hende, og da sagde fornævnte Frue Ide, Christen, I haver endog sagt videre. Og stod fornævnte Christen Nielsen her i Dag til Vedermaals Ting, og hørte samme Vidnesbyrd.

For ydermeere at faae oplyst, om Maren Præk-Faders lagde nogen Beskyldning paa Karen Faningers, eller Christen Nielsen har udført det, bliver Præsten sendt til hende, og adspørger hende i Vidners Nærværelse; Af deres Samtale kan sees, hvorledes denne gamle Qvinde var beskaffet.

8 Mænd Vidner, Christen Andersen Kiemner og Povel Bartskiær Borger ibd. de fremginge, kundgiorde og vidne i Dag for Tings-Dom, hver ved deres Siels Salighed og oprakte Fingre, desligeste Peder Beche, Peder Faninger, Bunde Pedersen, Jens Mortensen, Hans Henrichsen Guldsmed og Christen Hegelund Bartskiær. Først kundgiorde Peder Beche og hans Selskab, at det skeede sig saa, der Hr. Mads, Capellan til vor Frue Kirke, var i Bødelhuuset, og snakkede med Maren Præk-Faders, da var de nær derhos, og de hørte og saae, at fornævnte Hr. Mads spurgte hende om der havde været nogen inde hos hende, og talet med hende om Karen Faningers: Da sagde hun: Ja, saa adspurgte han hende: Hvo den skulle være? og hvad han hede. Da sagde hun: Jeg troer han hede Ib. Saa adspurgte fornævnte Hr. Mads hende igien: hvor han skulle boe? da svarede hun, og sagde: jeg troer, han boer ved Sorte-Brødre Rist. saa spurgte han hende atter til igien: Hvad hans Navn var? Da sagde hun: at han hede Christen Nielsen. Da sagde Hr. Mads til hende: Maren, slige Ord havde I ikke i Aftes med mig, bestaaer Sandhed, og lyver ingen Mand paa, paa eders Sidste, thi det koster ikke Æble eller Pærer, men det koster Hæder og Ære; det samme

sagde og fornævnte Mand til hende. Da sagde hun: Hvem er det, jeg snakker med, er det Eder Hr. Mads? da sagde han Ja, og spurgte hende til paa nye igien, om det var Sandhed, hun havde sagt? da svarede hun to eller 3 gange kort Nei, og derhos sagde, her sidder jeg en gammel sandseløs stakkels Menneske, jeg veed der slet intet af, lader mig nu være tilfreds. Saa ginge de fra hende strax og talede hende intet meere til. Og stod Borgemester Hans Faninger til Vedermaals-Ting og hørte samme.

Ved hendes Bekiendelser har hun paadraget sig, at een er kommen til hende i Fængselet og behandlet hende meget ilde, hvorom Vidne blev ført efter hun blev brændt, saa lydende:

Mandagen for Magretæ Dag vidnede 12 Mænd, at de var nærværende hos paa Tinget en Ting-Dag, der Maren Christens, kaldet Præk-Fader, var der tilstede, og Niels Povelsen tilspurgte hende, hvo der var inde i Gaar-Nat hos hende, som hun sad udi Fængsel og Jern i Bødelhuset, og om det var en ond Giæst eller ikke? Da lagde hun sig ned paa Jorden samme Tiid for Tings-Dom, at der var en inde hos hende om Natten, slog og drog hende svarlig, her maa I see, sagde hun, hvor han har slaget mig et stor Hul i mit Hoved, og slog min eene Side slet i Stykker, saa jeg kan ikke staae ret op. Og saae mange, at hendes Hoved var blodig der, som hun var slaget. Saa adspurgte fornævnte Niels Povelsen hende atter igien, om hun vidste ikke, hvo det var, eller kiendte den, som var inde hos hende, og slog, støtte og drog hende saa om Natten inde i Fængselet, der Døren var tillukt for hende. Da sagde hun, at hun kunde vel føle ham, hvorledes han foer afsted med hende, men kunde ikke see ham.

Der findes ikke, at denne Post videre er undersøgt, formodentlig har de tænkt, det havde været een af de onde Aander, hun, som en Hex, har havt at giøre med. Hun bliver derfor fremstillet for Retten og atter tilspurgt om Aarsagen, hvorfor hun havde puttet sin Kiep i Tønde-Spundet, hvilket maa være anseet af yderste Vigtighed.

1577, Tirsdagen den 9 Julii vidnede 8 Mænd, at i Dag, som Thomas Jepsen Dourt gjorde Spørgsmaal til Maren Christens, kaldet Præk-Faders, for Tings-Dom, hvorfor og hvad, Aarsag hun havde til, der hun puttete Enden af hendes Kiep ind ad hans Tønde-Spund, om enten han eller hans Hustrue havde befalet hende det at giøre? Da svarede hun dertil, og sagde nei, ved den Gud hende havde skabt, at hun gjorde det ikke enten til værste eller beste, ikke heller befalede hende nogen det at giøre; Men hun stak hendes Kiep ind ad samme Tønde-Spund for hun ville viide, hvad der var udi.

Herpaa blev hun af Byefogden tilspurgt om andre Hexer og hun udlægger en Borgerkone Ingeborg Harchis, Bodil Peders i Nørre Fardrup, og fleere, efter Vidnesbyrd, saa lydende:

Førend Tog gik fornævnte Maren Præk-Faders over, da adspurgte Niels Povelsen hende, om hun vidste nogen at udlægge for Troldoms Sager, og om der havde været nogen i Raad og Gierning med hende at bedrive nogen Troldom? Da svarede hun ham dertil og sagde: at hun vidste vel selv, hvad hun tilforn havde sagt ham. Da sagde han til hende, at han kom det ikke saa længe ihu, men han adspurgte hende, om der var nogen Troldkone i Fardrup, da svarede hun og sagde: Jeg taler ikke om Fardrup, men jeg taler om Ingeborg Harchis. Hvormed hun? sagde fornævnte Niels Povelsen, er hun en Troldkone? Da sagde fornævnte Maren Præk-Faders: Jeg ville det ikke, at jeg kunde halv saa meget, som hun kan. Dette Vidne blev ført d. 13 Julii. Ligeledes blev ført Vidne den 29 Julii, Der Niels Povelsen Byefoged tilspurgt Maren Præk-Faders for Tings-Dom, om hun vidste nogen med sand Skiel, som var skyldig for Troldoms-Gierninger? Da samme Tid iblandt andet svarede fornævnte Maren Præk-Faders dertil og sagde: Bodil Peders i Nørre Fardrup var en Troldqvinde, hvilket hun bestod unød og utvungen og førend Lovmaal gik hende over i nogen Maade.

Herpaa blev hun samme Dag af de udnævnte 12 Mænd svoren til en Troldqvinde efter Protokollen saa lydende:

1577, Tirsdagen den 9 Julii, svore 12 Mænd Maren Christens, kaldet Præk-Faders, til en Troldqvinde at være, baade efter de Vidnesbyrdsbyrds Lydelse, de for dem havde hørt, desligeste, efterdi hun er udlagt for en Troldkone af den Troldqvinde, som sidst blev brændt ved Hvidding Herreds-Ting, og efterdi hun blev udlagt i Had'slev for en Troldkone den Tiid, Karen Reebslaaers, og de andre Troldkoner bleve brændte der, og imidlertid blev da svoren der af Byen for en Troldkone.

Denne Dom er i Raadstuen confirmeret, og derefter er hun pinligen forhørt; hendes Bekiendelse har jeg ikke fundet, men derefter er hun dømt at brændes, som og paa hende er fuldført d. 17 Julii 1577, som kan sees af følgende, da Borgemester Hans Faninger, for at frelse sin Kone, lader føre videre Beviiser, tager han først et Stokke-Nævn af 24 Mænd, om nogen vidste nogen uærlig Sag med hans Kone, iblandt de Mænd var og Christen Nielsen, som alle give hende et got Skudsmaal, derefter betænker denne Christen Nielsen sig, og lader sit Navn udslette af dette Stokke-Nævn, hvorover Borgemester Hans Faninger indstævner ham til Tinget, hvor han gjør denne Forklaring.

1577, Torsdagen den 11 Julii, vidnede 8 Mænd, at i Dag, som Hans Faninger tilspurgte Christen Nielsen for Tings-Dom, hvad Aarsag og Meening, han havde dertil, at han lod sig skrive udaf den Stokke-Nævn, Borger og Dannemænd havde givet hannem paa hans Hustrues Vegne, og om han enten havde hørt eller med rette vidste nogen Vanrygte eller Troldoms Sag om fornævnte hans Hustrue, da svarede fornævnte Christen Nielsen dertil ved sin Hellig Aands Eed, og sagde kort Nei, at han aldrig havde hørt noget Vanrygte eller Troldoms Sag om fornævnte hans Hustrue, førend Maren Præk-Faders havde snakket nogen Ord, og han for sin Person veed fornævnte Hans Faningers Hustrue ikke med Rette at beskyldte end Ære og Got i alle Maader. Men at han lod sig udskrive af fornævnte Stokke-Nævn, det gjorde han ikke for andre Aarsagers Skyld, end at han havde hørt sige for sig, at de ville om Borde med ham, for han havde talt med fornævnte Maren Præk-Faders i Bødelhuset.

Hvorefter Borgemester fører Vidner om Maren Præk-Faders Ord, da hun blev ført til Baalet, at hun ei havde videre udnævnt Borgemesters Hustrue, end Christen Nielsen havde bedet hende. Samme melder saaledes:

1577, Lørdagen den 20 Julii forvidner 8 Mænd, Mag. Jacob Madsen, Hr. Mads, Mikkell Skriver, Niels Bennedsen, Frantz Hansen, Christen Hegelund Bartskiær, Hans Jessen, Jep Borrig, de fremginge, kundgiorte og vidnede i Dag for Tings-Dom, at nu paa Onsdag sidst forleden (d. 17 Julii) der Maren Præk-Faders blev opledet paa Raadhuuset, at skulle sidste gang piinligen forhøres, førend hun skulle ud til Ilden og brændes, da uforvarendes kom Mag. Jacob paa Raadhuuset, og baade trøstede og bad hende paa hendes Salighed, at hun slet ingen skulle lyve paa, men blive ved hendes Sandhed, som hun ville forsvare for Gud, hvilket hun og bestandig lovede. Imidlertiid som han saa talede med hende, kom Niels Povelsen op, og tilspurgte hende, om hun vidste noget med den Danneqvinde Karen Faningers, som hendes Hæder og Ære kunde være anrørendes for Troldoms Sag, og om nogen havde bedet hende, at hun skulle lægge hende ud for Troldom. Da svarede hun og sagde: At lille Borgemester bad hende at lægge fornævnte Karen Faningers ud for Troldom. Saa lod fornævnte Niels Povelsen hente det Register, hvorudi staaer skrevet, hvad hun havde bekiendt om anden Dagen tilforn udi hendes Piine, og oplæste den, og adspurgte hende strax, om det var sandigen, hun havde bestanden om Christen lille Borgemester, som lyder, at han skulle have bedet

hende lægge fornævnte Karen Faningers ud for Trolddom? Da sagde hun atter anden gang, og bestod ved hendes Siels Salighed, at det var sandigen hun havde bestanden om ham samme Tiid. Saa blev fornævnte Christen Nielsen selv indkaldet, at skulle høre hendes Ord, og da bestod hun atter igien udi hans Nærværelse, at han havde bedet hende udi Bødelhuuset, at hun skulle lægge fornævnte Karen Faningers ud for en Troldkone. Hvilket fornævnte Christen Nielsen strax benægtede, og sagde: At hun løi ham paa, han havde det ikke giort.

Fremdeeles kundgiorde fornævnte Mag. Jacob for hans egen Person, at han tilspurgte fornævnte Maren Præk-Faders, den Tiid hun skulle lægges paa Stien og brændes, og paa hendes Salighed og Himmeriges Lod formanede hende igien, om hun vidste noget uærligt med fornævnte Karen Faningers, og om hun havde giort nogen Troldoms Gierning, eller om hun havde været udi Handel og Selskab med nogen Troldfolk, at hun det ville tilkiendegive, thi hun vidste nu selv, hvor nær hun var Himmerig og Helvede, og denne var en ringe Piine at ligne mod den evige Ild. Da svarede hun ham i den heele Almues Nærværelse paa hendes Siels Salighed og Himmeriges Lod, at hun aldrig vidste nogen uærlig Trolddom eller andet med fornævnte Karen Faningers, ikke heller havde hun været udi Selskab med noget Troldfolk, men hun var en ærlig og from Danneqvinde i alle Maader.

Christen Nielsen som saae, hvad Uleiligheder der ville møde ham, fordi han havde udført Rygte om Karen Faninger at være skyldig i Trolddom, er tilstede paa Raadhuuset, da Maren Præk-Faders blev piint, tiltaler hende haardelig, fordi hun skal have løiet ham paa. Efter Vidnernes saa lydende Forklaring.

Hans Jessen, Christen Hegelund Bartskiær, Frantz Hansen, Mikkell Skrifer og Niels Bennedsen, de fremginge, kundgiorde og vidnede i Dag for Tings-Dom, at de vare hos udi Ribe Raadkammer, der Maren Præk-Fader blev piinligen forhørt, og da hørte de, at den Tiid, de havde hende paa Stien, og rakte hende, da sagde Christen Nielsen til hende med mange haarde Ord: Du Dievel, nu skal du piines for den Løgn, du har løiet mig paa, Led fra Led. Med det samme som Bødelen piinte igien, skreg hun høit og sagde: Nei, Nei, Nei, men hvad hun meente dermed, vidste de ikke.

Men Borgemester Faninger lod sig ei dermed nøie, men forfølger Christen Nielsen til Tinge for denne Beskyldning, som endtes ved en Afbigt, saa lydende:

1577, Løverdagen for Mortens Dag vidnede 8 Mænd i Dag, som Hans Faninger lydelig for Dom æsket og begierende enten Dom eller

Deele paa Christen Nielsen Mandøe Borger ibd. efterdi han havde forfulgt ham til Søgning-Ting for den utilbørlig Snak, fornævnte Hans Faninger beklagde og tilkiendegav, at fornævnte Christen Nielsen skulle have sagt og digtet hans Hustrue paa, som han lod sig tykke med stor Uret at have gjort: Da strax i Dag for Tings-Døm fremgik fornævnte Christen Nielsen, og bad fornævnte Hans Faninger for Guds Skyld, at han, som en fiin Mand, ville vel giøre og være hans Ven, og eftergive ham den Sag, og derhos bekiendte selv, at dersom han havde sagt noget den Danneqvinde Karen Faningers paa, der hendes Ære og Lempe kunde staae for nær udi nogen Maade, da vidste han hverken Skiel eller Redelighed dertil; Og derudover først for Guds Skyld, og siden for Velbyrdig Enevold Lauritzens og fromme Mænds Forbøns Skyld efterlod og tilgav fornævnte Hans Faninger hvis Lovmaal, Tiltale og Rettergang han maatte have til fornævnte Christen Nielsen for den Sag.

Om de øvrige af hende angivne findes ei videre, end at hun, da hun kom ud til Ilden, erklærede, at hun havde ført Rygte og Tidende, saa at sige om dem. Og videre findes ei heller om dem i Protokollerne, undtagen om Ingeborg Harchis, som omsider og blev et Offer for Ilden hvormod det følgende Capitel.

IV CAPITEL

Ingeborg Harchis, gift med Hans Christensen Vodder, Borger i Ribe, blev først beskyldt af fornævnte Maren Præk-Faders, men igien friekiendt, dog varede det ikke eet Aar inden der kom nye Beskyldning paa hende, hvorfra hun blev lovlig friekiendt, men 32 Aar derefter nemlig 1610, vogner hendes Ulykke igien, da hun blev dømt til Baal og Brand, som en Troldkone.

Den første Scene af hendes Fortrød begynder i Maren Præk-Faders Historie, hvor hun beskyldes for at være een af de største Mestere i Trolddom, som forhen er anført; Men saasart var ikke den Beskyldning giort, inden hendes Mand tager Vidner af 24 Dannemænd om hendes Forhold, saa lydende:

1577, Løverdagen den 13 Julii, vidnede 8 Mænd, at Hans Christensen Vodder lydelig i Dag for Tings-Døm gjorde Spørgsmaal til fornævnte 24 Mænd, og saa mange andre, som i Dag til Tinge vare, hvad dem vitterlig var, om hans Hustrue Ingeborg haver giort nogen Mand ont, eller og, om der nogen vidste med sand Skiel, at hun er skyldig for den Trolddoms-Gierning, hende er tillagt? Da udginge fornævnte 24 Dannemænd uden Tinge, og beraadsloge dem udi denne Sag, og de

siden velberaadede igien komme inden Tinge, kundgiorde og vidnede, at Rygte og Tidende havde de hørt sige om fornævnte Ingeborg, Hanses Kone, baade af Niels Kiærs Hustrue Johanne, desligeste af Maren Præk-Faders, om det var sandigen eller ikke, det vidste de intet af, ingen onde havde hun gjort dem, hver i sit Sted, de vidste af at sige, ikke heller de hver for deres Personer beskyldte fornævnte Ingeborg Hanses Kone andet end got i alle Maader.

Herpaa frembyder han, hvem der ville gaae i Rette med ham om hans Hustrue, om nogen kunde beskyldte hende for Troldom, men ingen mødte, efter følgende Tingsvidne.

1577, Tirsdagen for Magretæ Dag, vidnede 8 Mænd, at det var i Dag Hans Christensen Vodders 3die Ting, at han paa Ingeborg sin Hustrues Vegne tilbød sig, om der var nogen, i hvo som helst det være kan, som enten beskyldte eller med Rette vidste at sige, sigte eller til-sige hende for nogen uærlige Sager, enten Troldom eller andet, der hendes Ære Lempe eller gode Rygte kunde i nogen Maade forkrænke, da skulle de nu fremtræde i Dag for Tings-Dom, og give hende Sag, om de med sand Skiel vidste hende at have bedrevet nogen Troldoms Gierning, da ville han paa hendes Vegne holde dem Fod, svare dertil, og pleie hver Mand Minde og Ret. Da kom her slet ingen frem i Dag for Tings-Dom tilstede, som fornævnte hans Hustrue Ingeborg enten sigtede eller saget, enten for Troldom, eller andre uærlige Sager udi nogen Maade.

Og som Maren Præk-Faders den 17 Julii, da hun sidste gang blev piinlig forhørt, inden hun skulle brændes, undskyldte hende, tager Manden derpaa Tings-Vidne, saa lydende:

1577, Løverdagen den 20 Julii, vidnede 8 mænd; Forvidne Mag. Jacob Madsen, Niels Povelsen og Anders Sørensen, de kundgiorde og vidnede i Dag for Ting-Dom, at paa Onsdag nu sidst forleden paa Raadhuuset, da adspurgte de og formanede hende, at hun skulle be-staae hendes Sandhed, om hun vidste nogen Troldoms Gierning med Ingeborg Harchis? Da svarede hun dem dertil og bestod ved hendes Siels Salighed, at hun vidste slet ingen Troldoms Gierning i nogen Maade, andet end hun havde hørt sige for sig af andre, det vidste hun ikke.

Saaledes stillede denne Storm over hende, men i den anden Scene reiste den sig hæftigere, da en Borger ved Navn Hans Guldager angriber hende for en Troldkone, fordi han engang havde været i Skienderie med hende, beskyldte hende derfor, at hun havde taget hans Kones Helbred fra hende, og fordi hans Broder engang blev forvirret i Hovedet, skulle hun derfor bære Skyld, og som hun en anden gang havde skiftet

nogle onde Ord med en Møller, og hans Sviin derefter bleve syge, kunde det ikke ansees for naturligt, allerhelst hun Aaret før var beskyldt for Troldom; Sagen begynde derfor meget alvorlig, og han begierde hende arresteret, og hun maatte stille Caution for sin Tilstedeblivelse, dog blev hun endelig frikiendt denne gang; derom meldes i Protokollen saaledes:

1578, Løverdagen for Fastelavens Søndag, vidnede 8 Mænd, at Hans Guldager stod her i Dag for Tings-Dom, lydelig og aabenbarlig kiendte sig ved Ingeborg Hans Vodders Hustrue for en vitterlig Troldkone. Og bød sig i Borgen med hende for den Sag, og i Dag for Tings-Dom, satte Jens Skræder paa nye Jord og Søren Hansen Borgen for Hans Guldager, at han skal blive her tilstede og drive den Troldoms Sag til Ende eller Ret, han haver sigtet Ingeborg Hans Vodders Hustrue for, og indtil saa længe Sagen er overdeelt til Minde og Ret, eller de skal staae udi hans Sted, dersom han forinden undrømmer.

Anders Sørensen og Jep Bruun satte Borgen for Hans Vodder og Ingeborg hans Hustrue, udi ligemaade, som forskrevet staaer, saaat dersom Ingeborg hans Hustrue imidlertid undrømmer, da forpligtede Hans Vodder sig for Ting-Dom at staae udi hendes Sted, og at fornævnte Hans Vodder lovede for Anders Sørensen denne Borgen skadesløs i alle Maader.

NB. neden under staaer: Opsagde denne Borgen for Niels Povelsen for Tings-Dom i hans Nærværelse den 15 Julii 1578.

Herefter fremkommer de mod hende gjorde Beskyldninger samme Dag.

8 Mænd vidnede; som fornævnte Hans Vodder tilspurgte Hans Guldager for Tings-Dom, hvad vitterlig Troldom, hans Hustrue Ingeborg har bedrevet og gjort imod ham eller hans Hustrue, der synt Gierning er, om han kunde hende skielligen overbeviise. Da svarede Hans Guldager dertil og sagde, at fornævnte Ingeborg hans Hustrue tog hans Hustrues Hellind og Helbred fra hende. Da spurgte fornævnte Hans Vodder fornævnte Hans Guldager, om han kunde gjøre det skielligen beviisligt. Da havde fornævnte Hans Guldager nu i Dag ingen Vidnesbyrd her tilstede for Tings-Dom, som han kunde gjøre det beviiseligt med i nogen Maade, ikke heller han gjorde sit Skudsmaal paa nogen, der han kunde beviise hende den Sag over med Rette. Samme Dag vidnede 8 Mænd og Signantes, Forvidner Niels Kiær og Peder Lauritzen Møller i Mid-Mølle her i Ribe, de fremginge, og hver ved deres Hellig Aands Eed og oprakte Fingre kundgiorde og vidnede i Dag for Tings-Dom: Først vidnede fornævnte Niels Kiær at Enevold Guldager, Hans Guldagers Broder, løb, fra fornævnte Niels Kiærs

Skib udi Galde, hvem det gjorde, vidste han ikke, ikke heller han vidste fornævnte Ingeborg Hans Kone for nogen Troldoms Sag at beskyldte i nogen Maade, uden de Skiensels-Ord og Udsætsmaal, der var imellemkommen fornævnte.

Item vidnede fornævnte Peder Møller, at Hans Vodders Hustrue Ingeborg lovede ham ont, og hans Sviin derefter bleve syge for ham, og ont vederfores ham; Men hvem der det gjort haver, det vidste han ikke, ikke heller vidste han fornævnte Ingeborg Harchis for nogen Troldoms Sag at beskyldte i nogen Maade. For Tings-Dom stod Hans Vodder og gjorde Spørgsmaal til Hans Guldager, om han havde nogen videre Vidner at paaskyde, det Ingeborg hans Hustrue haver bedrevet nogen vitterlig og synet Troldoms Gierning enten imod ham eller hans Hustrue, andet end som Niels Kiær og Peder Lauritzen Møller i Dag for Tings-Dom vidnet haver, hvilke 2de Mænd fornævnte Hans Guldager gjorde og sit Skudsmaal paa. Da svarede fornævnte Hans Guldager dertil, og gjorde sit Skudsmaal først til Ting-Bogen, de Mænd, der vidnede i den Stokke-Nævn, desligeste til Christen Hegelund Bartskiær, Jep Borrig, store Christen Christensen, Hans Pedersen, Christen Knudsen og Gregers Christensen, de skulle komme her inden Tinge tilstede og vidne og bestaae deres Sandhed om fornævnte Ingeborg Hans Kone; Saa blev fornævnte Hans Guldager atter tilspurgt for Tings-Dom, om han havde nogen flere Vidnesbyrd i denne Sag at gjøre sit Skudsmaal paa da skulle han dem navngive, og ikke en anden Tiid? Svarede han og sagde: Nei, at han havde ikke flere at gjøre sit Skudsmaal paa udi denne Sag.

Endnu fremkom følgende Vidner, som viste Aarsagen til den giorte Beskyldning, saa lydende:

Erich Pedersen i Hvidding, Søren Keiser i Ilstæd, Enevold Michelsen i Ilstæd, de vidnede i Dag ved deres Hellig Aands Eed og oprakte Fingre. Først vidnede fornævnte Erich Pedersen, at den Aften som Ingeborg Hans Kone og Hans Guldager vare oppe og skientes sammen, saa kom han anden Dagen ned ved Havnen, og Hans Guldager stod i sin Baad, og gjorde den klar, da kom fornævnte Ingeborg Hans Kone gaaendes af Norden med en Keis i Haanden, da sagde hun til Hans Guldager: Havde min Mand været paa Land i Aftes, da havde du ikke overreden mig, som du gjorde. Da sagde Hans Guldager, jeg har intet andet med eders Huusbond at gjøre, end Ære og got. Da svarede Ingeborg ham og sagde: Den Tiid jeg stod paa Riber Ting,

og bød mig i Rette, da krøb I og eders Hustrue i Ovnen, da ville I intet tilsvare, men jeg vil mig forsvare som en Danne-Qvinde, i det Laug du kan blive en Tyv og en Skielm. Item vidnede Enevold Mik-kelsen, Søren Keiser og Vitus Christensen, at de hørte og saae, at fornævnte Hans Guldager og Ingeborg Hans Kone, de sentes og skiæntes sammen, og gave hverandre mange onde Ord, de hørte ikke hvad onde Ord det var, de gave hverandre. Saa blev de adspurgt, og forholdet for Tings-Dom, om de vidste med Rette nogen Troldoms Sager fornævnte Ingeborg Hans Kone at beskylde, da svarede de hver i sin Sted ved deres Siels Salighed og oprakte Fingre, og sagde kort Nei, at de vidste fornævnte Ingeborg Hans Kone ikke for nogen Troldoms Sager at beskylde i nogen Maade.

For at faae Beskyldningen des kraftigere, begierer Hans Guldager, at de Beskyldninger, som vare giorte af Maren Præk-Faders, maatte her igientages; Men det blev ham af Byefogden ei bevilget efter Protokollens Formeldning.

1578, Tirsdag ante Invocavit. Hans Guldager lydelig i Dag for Tings-Dom stod, og var hans 3die Ting, at han æskede Tingbogen frem tilstede, at han maa fange at høre, hvad Ord Maren Præk-Faders havde bestanden tilforn her for Tings-Dom om Ingeborg Hans Vodders Hustrue, førend Maren Præk-Faders blev dømt. Hvortil fornævnte Niels Povelsen svarede og sagde, at først Borgemester og Raad, som have baade Ting og Byen i Befaling de give Befaling paa, at de skal komme tilstede, da skal han vel fange det at høre.

Herefter fremkommer 2de andre Vidner, af hvilke det eene nogle Dage, efter han havde talet med Ingeborg Harchis, falder i en hæftig Sygdom og i samme udi Fantasie, dog torde han ei beskylde hende at have gjort det. Derom lyder Vidnet saaledes:

1578, Løverdags ante Reminiscere. 8 Mænd og Signantes vidne Christen Knudsen og Gregers Christensen Skipper de fremginge, kundgiorde og vidnede i Dag for Tings-Dom, hver ved deres Siels Salighed og oprakte Fingre; Først vidnede fornævnte Christen Knudsen, at det fuld vitterligt er, at Knud Lassen og Ingeborg Hans Vodders Hustrue var udsatte sammen, saa gik Christen ind til hende i Anne Aalborgs Huus, og sagde til hende Ingeborg er Knud Lassen Eder noget skyldig, og vil han ikke betale Eder, da skal jeg betale Eder vel paa hans Vegne; Saa der hun gik hjem fra ham, gik han efter hende og ville tale videre med hende, og som han kom ind i hendes Huus, løb hun ud af hendes Gaard-Dør, og ville ikke tale med ham, saa gik han hiem, og strax henved 2 eller 3 Dage derefter vederfores ham ont, saa han blev for-

bistret, men hvad heller Ingeborg Harchis gjorde ham det, eller ikke, det maatte Gud vide, han vidste det ikke. Fremdeeles vidnede fornævnte Gregers Christensen, at den samme Aften, som fornævnte Christen Knudsen kom i den Forbistring og Krankhed, kom der Bud efter ham, saa stod han op af sin Seng, og gik til ham, og der han kom ind til ham, holdt de ham i Sengen, og da samme Tiid var Jess Doctor Kimer og hans Hustrue der inde, og nævnte Christen Knudsen ville op af Sengen fra dem, og sagde: Jeg skal hen til Ingeborg Harchis, hun har beredt et Bad til mig i en grøn Bæk, og der staaer en Dievel ved hver Side hos samme Bæk. Saa adspurgte Niels Povelsen fornævnte Gregers Christensen om han vidste noget af samme grønne Bæk, og bad at sige, om fornævnte Ingeborg Harchis havde gjort det med Trolldom, da svarede han dertil og sagde, at han vidste ikke videre deraf at sige, end som fornævnte Christen Knudsen sagde til ham i samme hans Forbistrelse. Desligeste gjorde han Spørgsmaal baade til fornævnte Christen Knudsen og Gregers Christensen, om de med sand Skiel enten vidste det, eller kunde gjøre beviisligt, at fornævnte Ingeborg Harchis har gjort nogen Troldom? Da svarede de baade dertil, at de vidste ikke videre, end de sagt havde, hvad hun kan eller ikke, det maa Gud vide, det vidste de ikke.

Herefter tager Hans Vodder et Stokke-Nævn af 24 Mænd om hans Hustrue, af hvilke ingen vidste noget med hende, skjønt de havde hørt Rygte om Troldom, saa lydende:

1578, Tirsdag ante Oculi, 24 Mænd vidnede, at i Dag, som Hans Vodder i de fleeste af 15 Mænds Nærværelse i Fiskergaden, han lydelig for Tings-Dom gjorde Spørgsmaal til fornævnte 24 Mænd og den meenige Mand, som i Dag nærværendes inden Tinge tilstede vare, om der var nogen, som skielligt kunde beviise Ingeborg Hanses Hustrue nogen vitterlig Troldom over at have bedrevet, der synet Gierning er. Da udginge fornævnte 24 Mænd at beraadslaae dem i denne Sag, og de siden velberaadede igien komme inden Tinge, kundgiorde og vidnede, at Rygte og Tidende havde de hørt sige om hende, ligesom de tilforn derom vidnet haver, eftersom Tingbogen formelder, det ville de bestaae og ikke videre. Men mange af de andre Borgere, som i Dag Ting søgte, og tilstede vare, de svarede og sagde, at en Troldkones Rygte og Tidende havde de hørt sige om fornævnte Ingeborg Harchis, hvad hendes Vedgierning er, og om hun er skyldig eller ikke, det vidste de intet af, det maatte Gud i Himmelen vide, og hun. Ingen vit-

terlig og aabenbarlig Troldom havde de seet til hende, hver for deres Personer i nogen Maade.

Herpaa tillyser Byefogden, om der var nogen, som kunde hende beviislig beskylde for nogen Troldom. Da ingen vidste hende noget at beskylde, efter Protokollen, saa lydende:

1578, Tirsdagen prius Petri & Pauli. Niels Povelsen Herskabs-Foged stod her i Dag for Tings-Dom, og først een Gang, saa anden Gang, saa tredie Gang gjorde Spørgsmaal til 12 Dannemænd, og saa mange andre Borgere og got Folk, som i Dag Ting søgte, om det nogen Mand udi ret Guds Sandhed fuld vitterlig var, at Ingeborg Hans Vodders Hustrue haver bedrevet nogle vitterlige Troldoms Gierninger lovlig eller aabenbarlig, der skielligen beviislig ere. Desligeste, om det dem ogsaa vitterlig er, at fornævnte Ingeborg, Hanses Kone, skal have forgiort Hans Guldagers Hustrue, der enten synet Gierning er, eller skielligen findes beviisligt. Hvortil fornævnte 12 Dannemænd svarede og sagde: der de indkomme igien velberaadte, at hver for deres Personer vidste intet af hendes Gierning at sige, enten i Lyset eller Mørket, ikke heller de have seet hendes Gierninger. Men hvo der haver hende for nogen Troldoms Gierninger med Rette at beskylde, da maa de fremtræde og give hende Sag. Og stod Hans Guldager her i Dag til Vedermaals-Ting og hørte, at det saa vidnet og kundgiort blev, eftersom skrevet staaer.

Derpaa blev udnævnt de 15 Mænd, som skulle dømme i denne Sag, efter hvis Dom hun den 15 Julii 1578 blev frikiendt; hvilken Dom lyder saaledes:

Efterdi de have ingen Vidnesbyrd hørt for dem, der ret paakiendt, beviislig og vitterlig Gierning er, at Ingeborg Hans Vodders Hustrue skulle have forgiort Hans Guldagers Hustrue, eftersom han hende sigtet og saget haver, svore de fornævnte Ingeborg Hanses Kone qvit og hiemfrie for denne Sag, indtil saa længe nogen kan komme, og sage hende videre med Rette for nogen vitterlig og beviislig Troldoms Gierninger.

Saaledes slap hun denne gang; Men 1610 vognede hendes Ulykke igien, som udgør den 3die Scene af hendes Historie, som endtes med hendes Liv paa Baalet. Hvortil var Andledning, at en Borger ved Navn Mads Aschou havde en Hustrue, som nogle Aar havde været syg, og derefter blev og hans Søn svag, og som der fandtes i en Dyne dette Aar en Klump Fieder, blev det anseet at være unaturligt, og at hans Kones Svaghed maatte være paakastet ved Troldom, og som han havde havt nogen Ueenighed engang med Ingeborg Harchis, som før har været berygtet, sluttede han sig til, hun maatte have gjort det, derover klager han til Tinge; Og som flere var slaet Skade til, som havde været i Klammerie med Ingeborg Harchis, kunde det nu ikke mangle paa Vidner. Begyndelsen gøres med en Qvinde Mette Larsdatter, hvis

Sønne-Søn Peder Hansen havde faaet Skade i sit Been, efterat Ingeborg Harchis Datter Bodild, havde paa hans grove Svar til hende sagt til ham; Derfor skal du faae Skam. Der bliver derfor udnævnt af Retten 8 Mænd, som skulle gaae ned til den svage Dreng, og høre hans Bekiendelse, hvilken de igien afhiemler til Tinge, saa lydende:

Anno 1610, d. 13 Julii blev af Tinget udsendt 8 Mænd til Mette Larsdatters Søns Barn at syne ham og høre hans Bekiendelse, hvorefter de berettede, at de hørte fornævnte Dreng Peder Hansen berette, at det skeede sig næste Tirsdag efter Fastelaven sidstleden, der han blev sendt af hans Oldemoder Mette Larsdatter med en Rokkel til Abel Knuds, da han kom med samme Rokkel paa Hiørnet ved Christen Pedersens Huus i Grønnegade, der stod Boel Niels Harchis Kone, og adspurgte ham, hvor han ville hen med samme Rokkel, dertil svarede Peder Hansen og sagde: At hans Oldemoder havde ikke befalet at sige det; Dertil svarede hun og sagde: Du skal sige mig det. Da svarede han: Jeg vil sige dig en Lort. Da sagde hun: Derfor skal du fange Skam inden Aften. Og inden samme Dag ad Aften kunde fornævnte Dreng ingensteds komme, og haver ligget siden paa hans syge Seng, og de saae Peder Hansens eene Laarbeen sidde ud af Kiødet bar, saa at det synes at have ligget en rum Tiid udi Jorden og er raadden, og det andet Been er og fordærvet, og han ligger som en arm Guds Fange, og kan slet ingensteds komme.

Herpaa kommer denne Mette Larsdatter frem for Tinget og beskyldte baade Ingeborg Harchis og hendes Datter for Troldqvinder, om Datteren handles i næste Capitel, siden hun nu ikke blev anholdet, men Moderen blev strax arresteret, da hun ikke kunde skaffe Caution for sig, som blev æsket efter Forretningen, saa lydende:

1610, d. 16 Julii. For Tings-Dom stod Mette Larsdatter sigtede og beskyldte Ingeborg Harchis og hendes Datter Boel Harchis offentlig for Troldqvinder. Da blev Mette Larsdatter først forelagt af Fogden for slig Sigtelse at stille 2de uvillige Dannemænd til sin Borgen, at hun ved hendes Formynder skal udføre samme Sag med Lov og Ret. Da blev Povel Nielsen og Jacob Bartskiær Borgen for hende. Dernæst blev Ingeborg Harchis forelagt og tilbuden for slig Beskyldning og Sigtelse som paa hende giort er af Mette Larsdatter, at hun skulle Borgen stille og sætte, som blev hende nogensinde af Fogden tilbuden. Og ingen Borgen hun kunde fange eller skiøde paa nogen i nogen Maade. Blev derfor arresteret. Ingeborg Harchis fremstod og lovede Mads Aschou, dersom han ville lade hende betæmme og være tilfreds usat, da ville hun give ham alt hvis Gods hun eiede og havde, dersom han ville lade Sagen fare, og lade hende løs.

Men denne Mads Aschou var i sine Tanker alt for nidkier til at han skulle lade sig bevæge til at tage saa anseelig en Gevinst for at lade saadan formeentlig Mis-dædere undgaae Straf, derfor blev Sagen med Alvorlighed fortsat, og samlet en stor Deel Vidner, som var kommen til Skade. Een var blevet spraglet paa sin Krop, en anden havde ei Stadighed at være hos nogen Mester at lære Handværk, en anden blev til Søes, den fjerde fik Vabler paa sin Krop, den femte fik Skade ved at Loftet gik i Stykker, og en Tønde Salt faldt der igiennem, den 6te fik Svie og Værk i sine Lemmer, den 7de blev i sit Huus ihjelslaaet, efter Tingsvidne, saa lydende:

1610, d. 30 Julii, Anne Jacob Rasmusen Holstes Hustrue fremstod og gjorde sin Eed efter Recessen, at Ingeborg Harchis havde lovet hendes Hosbond Jacob Holst ont. Og det er ham vederfaret at han er blevet spraglet paa hans Krop imellem Kiød og Hud, som en Orm eller andet malet Klæde, og aldrig siden den Tiid haver han kundet fange sin rette Førlighed hos nogen Bartskiær i nogen Maade.

Item vidnede fornævnte Anne Jacobs, at det begav sig, at hendes Søn Hans Jacobsen for nogle Aar siden med en anden liden Dreng var ved Skibsbroen udi Ingeborg Harchis Skude, saa kom Ingeborg gaaendes til Skibsbroen, som hendes Søn stod, da sagde Ingeborg til ham, og lagde Fingre over Kaars, at han skulle fange andet efter den Dag at løbe efter. Og siden den Tiid har han ingensteds kundet blive; Thi hans Fader og hun haver givet for ham 2de Lærepenge hos 2de hans Læremestere, da haver han ikke kundet blive hos dem tilstede, men løbet udi Skov, Moser og Mark, som et andet Fæe, besat og galen Menneske, saa at Neglerne ere baade udaf Hænder og Fødder.

Magrethe Nielses Kone vidnede, at det begav sig ongefæhr for 10 Aar siden, der hendes Sal. Hosbond Niels Skræder drog med et Læs Fisk herfra Byen til Sønderborg Marked, og der han kom i Landet med fornævnte hans Fisk i Byen, saa bestilte han et Stade at staae med hans Fisk, for en Guldsmeds Dør; Saa kom Ingeborg til ham og sagde: At det var hendes Stade, som han stod. Dertil svarede Niels Skræder, at han havde leiet det af en Dannemand, han bestaaer ham vel samme; Da sagde fornævnte Ingeborg til ham, jeg vil love Eder, I skal aldrig oftere komme til Sønderborg i Marked meere, og staae i mit Stade. Og ei heller kom han der efter den Dag i Marked; ydermeere vidnede hun, at nogen Tiid derefter han kom hiem med en Skudefuld af Byg her paa Skibsbroen, da en Morgen fantes oven for Kahytten, at der stod en stor Hat Smør, og den første Reise han seglede ud med samme Skude, da blev fornævnte hendes Sal. Hosbond paa samme Reise. Inger Truelsdatter, Thomas Christensens Hustrue, vidnede, at omtrent for 5 eller 6 Aar siden, der hun sad paa Torvet med Æble, saa kom Inge-

borg Harchis til hende, og sagde: Skal jeg have nogle Penge, da sagde hun, hun var hende ingen Penge skyldig, da sagde Ingeborg til fornævnte Inger 3 Gange Du og dine Børn skal fare ilde. Og strax derefter da fik hendes største Datter ved Navn Christine Thomasdatter ont i Hænder, Been og gik Vabler ud paa hendes heele Krop, saa hun kunde ingensteds være for Svie og Værk.

Karen, Hans Nielsen Bagmands Hustrue, vidnede, at det begav sig for 10 Aar siden, at hun og Ingeborg Harchis blev ueens om noget Brød, da lovede fornævnte Ingeborg Harchis hende ont og sagde: Du skal faae Skam derfor. Og nogen Tiid derefter kom fornævnte Ingeborg til hendes Hosbond Hans Nielsen, og ville have en Tønde Salt af ham til Kiøbs, da sagde han, han havde intet Salt at sælge, da sagde Ingeborg til ham: Inden stakket Tiid skal du faae Salt nok, og derefter 2 eller 3 Dage kom en Tønde Salt, som de havde liggendes paa Loftet, ned igiennem Loftet, og slog en liden Pige, som kom gangendes ind til deres, og faldt ned paa samme liden Pige. Og ydermeere vidnede fornævnte Karen, Hanses Kone, at fornævnte Ingeborg Harchis piinte hende selv i 18 Uger paa hendes Seng, saaat hun havde saadan Svie og Værk, ligesom hun havde ligget i en Ild. Hvilket alt Karen Hanses Kone sigtede og beskyldte fornævnte Ingeborg Harchis for offentlig i Dag for Tings-Dom.

Dersom disse Folk havde bedre tilseet deres Loft, eller maaskee lukket deres Loftslølem, havde denne forunderlige Gierning ikke skeet. Og mærkelig, naar en nedfaldende Tønde Salt faldt paa en liden Pige, at der da ei skede nogen Skade, siden derpaa ei klages; Under! at Ingeborg Harchis havde plaget hende i 18 Uger, naar hun det vidste, at hun ei strax klagede derover.

Jep Borg i Onde Aften vidnede, at det skede for omtrent 26 Aar siden 3 uger for Juul, da bad han hans Svend Lauritz Rasmusen, som tiente ham samme Tiid, at han skulle gaae ud at indkræve hans Giæld, da iblandt andet gik han til Ingeborg Harchis at kræve hende 9 Mrk. Danske for 9 lybske Ølltønder, saa lod han hende stevne til Tinge for samme Giæld, da lovede Ingeborg ham: At han skulle faae en skammelig Færd. Saa kom fornævnte Lauritz Hiem, og klagede, at han var lovet slig onde af Ingeborg Harchis, saa bad han ham, han skulle give sig tilfreds; Og strax samme Dag inden Aften blev han ihielslaget, og skildte Jep Borg derved af med 800 Daler, foruden hans Regnskab, han var udi.

Derpaa blev udnævnt 24 Mænd, som skulle give hende Skudsmaal, men de hialp hende ikke, siden de havde hørt Rygte og Tidende om Troldom, skjønt de selv havde intet hende at beskyldte, saa lydende:

24 Uvillige Mænd, som skal give Ingeborg Harchis hendes Skudsmaal, hvad Rygte og Tidende de have hørt om hende, de vidnede, at de have hørt Rygte og Tidende om Ingeborg Harchis, at hun en Rum Tiid haver havt ond Rygte og Tiding, at hun er beskyldt for Troldoms Sag. Dog de for deres Personer vidste det hende ikke at beskylde.

Endnu opdages flere Beskyldninger mod hende, nemlig, at nogle Fiskere i deres Garn fangede Dievelen, og han græd, da de huggede paa ham. Dernæst at een var syg, og blev helbredet siden blev han engang afsindig. Derom er Beskyldningen saaledes:

Anno 1610, d. 4 August. Forvidner Jesper Jørgensen, Borger ibid. stod inden alle fire Stokke for Tings-Dom, vidnede og bekiendte ved hans Siels Salighed og oprakte Fingre og Hellig Aands Eed, at det skeede nu i denne Sommer for 3 Aar siden, der han var i Skibs-Fællig med Niels Sørensen ibd., da manede Ingeborg Harchis en Dievel ind i deres Skib, som de ogsaa indfik i Skibet, der de uddrog paa deres Fiskerie, som han sigtede og beskyldte Ingeborg for her i Dag for Tings-Dom, og gjorde fornævnte Ingeborg slig Troldom ved dem, for hun havde Usaatmaal med een af deres Staldbrødre, som var med dem inden Skibs-Borde; og den Tiid de hugge paa den med deres Keise, da de tog ham ud af Garnet, da skreg samme Dievel som et spædt Barn.

Det kunde være smukt i Historien, dersom de havde mældet, hvorledes denne Dievel saae ud, og hvorledes de blev af med ham uden Skade.

Forvidner Anders Thomasen Reisbye Borger ibd. med oprakte Fingre efter Recessen, at han havde lagt Vognfællig med Ingeborg Harchis, da ville hans Vognmand ikke age for hende, og der fornævnte Anders Thomasen afsagde hende, saa blev hun vreed paa ham, saa at han laae Syg i 7 Uger, og da befalede fornævnte Anders Thomasen hans Hustrue, at hun skulle gaae til Ingeborg, og tale et Ord med hende, thi han fortænkte hende for hans Sygdom; Da hans Kone havde talet med hende, saa fik han strax bedre. Ydermeere vidnede han, at hun een gang eller 2 var hos ham, at han skulle føre hendes Gods for hende, og da sagde Ingeborg til ham: At han havde nu 2de Gange bedraget hende, og da blev hun vreed paa ham, og strax derefter blev Anders Thomasen reent gal, som han sigtede og beskyldte fornævnte Ingeborg Harchis her i Dag for Tings Dom, fuldkommeligen, at hun gjorde ham det.

Da her var saa mange Beskyldninger paa hende, blev udnævnt de 15 Mænd, som skulle sværge i denne Sag, de andsaae Sagen af den Vigtighed, at de begierede Opsættelse i 8 Dage, for at raadføre sig med andre got Folk, da de selv i den Tiid vil erlægge hendes Kost og Tæring, men Mads Aschou holdt det alt for betænkeligt, at hun ved sine Konster skulle slippe af deres Hænder, derfor paastaar strax deres Kiendelse, som sees af følgende Protokollation.

For Tings-Dom stod Baltzer Knudsen Borger ibid. paa hans Medbrødre Nævnings Vegne, og tilspurgte og bad Mads Aschou Borger ibd. og Mette Larsdatter, at denne Nævnings-Eed med Ingeborg Harchis maatte opstaae udi 8 Dage, at de kunde raadføre dem derom med vores kiere Lehnsmand, og med andre got Folk, da skal hvis Kost og Tæring, vi fornævnte 8 Dage Byen holde, saa at det skal Mette Larsdatter intet koste; Dertil svarede fornævnte Mads Aschou paa hans egne og paa fornævnte Mette Larsdatters Vegne, at hvis Tiltale han haver havt til de 15 Mænd Nævninger, det haver han lovligen forfulgt, som ham er forefunden, og meente, at det var den Sag, at der maatte ingen Hvile være udi, men han æskede dem frem at gjøre deres Tog.

Herpaa blev hun tilspurgt, om hun havde noget at frie sig med, saa lydende:

For Tings-Dom stod fornævnte Baltzer Knudsen og tilspurgte Ingeborg Harchis paa hans Medbrødres Nævnings Vegne, om hun havde noget at frie sig med, enten med Nævn i Kiøn, eller med sand Vidnesbyrd imod disse store og grove Besigtelser, og Vidner om Troldoms Sager, som paa hende vidnet er, at hun ved hendes Laug-Værge ville gjøre det, førend de gjorde deres Togs-Eed. Hvortil fornævnte Ingeborg svarede: at hun intet havde at forsvare sig med imod fornævnte Beskyldninger, eller vidste at frie sig derfor udi nogen Maade, og stod fornævnte Ingeborg Harchis selv her i Dag til Vedermaals-Ting og hørte samme Vidne.

Hvorfor Nævninger samme Dag gjorde deres Eed over hende til Ild og Brand, saa lydende:

Efterdi Ingeborg Harchis er beskyldt og sigtet af Gotfolk, efter Vidnesbyrd og Tings-Vidners Lydelse for Troldoms Sager, hvilke Beskyldninger og Sigtelser fornævnte Ingeborg Harchis ikke haver, enten ved hendes Eed, som er efter Loven, ville frie sig imod samme Sager hende paasiges og beskyldes, da vidste vi hende ikke at kunde frie, men vi 15 Nævninger svore fornævnte Ingeborg Harchis et fuld Kirkenævn over til Ild og Brand.

Dette blev confirmeret ved Riibe Raadstue den 4 August 1610 ved Dom, saa lydende:

De 15 Nævningsers Eed, som have svoret om Ingeborg Harchis efter hendes egen Bekiendelse, Sigtelse, Beskyldninger og Vidner, som paa hende vidnet er, om Troldoms Sag, er dømt ved sin fulde Magt. Og efter forskrevne Vidnesbyrd, som med deres samtlige paalagde Hænder paa hendes Hoved her i Dag for Borgemester og Raad sigtet og beskyldt hende for en aabenbarlig Troldkone, saavidt som enhver paa hende vidnet haver efter Tings-Vidners Lydelse, blev hun dømt efter forberørte Leilighed til Ild og Brand at staae sin Ret som en aabenbarlig Troldkone.

Herpaa blev hun samme Dag lagt paa Pinebænken, hvor hun udlagde en Enke Else, Peder Mortens, og hendes egen Datter Bodild Harchis gift med en Borger Peder Christensen, hvilket sidste hun dog derefter undskyldte, derpaa fik hun sin endelige Dom d. 27 August, Dagen efter d. 28 August 1610 blev brændt, som sees af et Vidne, som Bodild Harchis Mand erhvævede af Præsterne for Biskoppen og Magistraten d. 17 October 1610, saa lydende:

Peder Hegelund, Superintendent i Riber Stift, gjør vitterligt, at Aar 1610, paa Onsdagen d. 17 October haver ærlig og velagte Mænd Kield Jørgensen, Peder Lamberthsen, Borgemester udi Ribe, saog Niels Griisboe, Berthel Struch og Hans Hegelund Raadmand der sammesteds for mig efter Prædiken udi vor Frue Kirkes Omgang fremkaldet Hæderlig og Vellærde Mænd Guds Ords Tienere til Riibe Domkirke M. Mads Pors Sognepræst og Hr. Jacob Buch Medtiener der sammesteds, med Formaning ved deres Eed om deres Sandhed for mig at ville bekiende, hvis de havde hørt af det fattige Ugiernings Menneske Ingeborg Harchis, da de nogensinde paa deres Embeds Vegne samtlig og synderlig have hende besøgt, besynderlig paa Mandagen d. 27 August, da hun havde faaet hendes endelige Dom og Sententz af Borgemester og Raad og var dømt til Døde, og da saa bleve til hende opkaldede paa Raadhuset, da svarede og fortalte fornævnte begge Præstemænd, at der de vare komne til hende, begge med største Fliid paa deres Embeds Vegne raadede og formanede hende til Taalmodighed og Sandheds Bekiendelse, saa og lærte og trøstede hende paa hendes Samvittigheds Vegne, at de da samtlig paa samme Tiid og Sted hørte, at Ingeborg Harchis høilig undskyldte hendes Datter Bodild Harchisdatter, at hun ikke var skyldig i nogen Troldoms-Sag, som hun i hendes store Piine og Vee havde paa Fredagen tilforn sagt om hende, men at hun havde af Piinagtighed løiet hende paa. Fremdeles beret-

tede M. Mads Pors sønderligen for sig, at der han i Fængselet besøgte hende, og skulle berette hende, at hun kunde forliges med Gud og bekomme Naade, da bekiendte hun iligemaade for ham, at hun havde udlagt hende for Troldom, og at hun formanede ham, at han for Guds Skyld ville saadant forkynde for Øvrigheden om fornævnte hendes Datters Uskyldighed. Sammeledes bekiente fornævnte Hr. Jacob Buch i sær, at paa Mandag om Aften der han eene besøgte hende, førend hun om anden Dag skulle brændes, da haver fornævnte Ingeborg iligemaade sagt og beklaget sig for ham, at hun havde løiet fornævnte sin Datter Bodild Harchisdatter paa, da hun udlagde hende i hendes Pine for Troldom uden al hendes Skyld. Hvilket fornævnte Sandheds Vidnesbyrd fornævnte Mag. Mads Pors og Hr. Jacob Buch for mig og for Dannemænd forkyndede, og med høieste Eed bekræftede og ville ydermeere være det bestandig i hvor behov gøres. Dette til Vit-terlighed haver jeg trykt mit Signete her neden for, og de begge og hver her hos med deres Haand og Segl stadfæste, Actum die & loco ut supra.

P. Hegelunds S. R. egen Haand. Mads Pors egen Haand. Jacob Buchs egen Haand.

Da Ingeborg Harchis var brændt, forfølger Mads Aschou den andgivne Else Peder Mortensens, men da han ei kunde faae andet Vidne paa hende, end at hun for 15 a 16 Aar siden havde for en Bondekone brækket i Stykker et falsk Mark-Stykke, og denne Kone kort derefter blev syg og døde, og Else Peder Mortensens fik meget gode Skudsmaale, blev hun friekiendt. Men Datteren Bodild Harchis slap ikke saa let, som skal viises i følgende Capitel:

V CAPITEL

Bodild Harchisdatter gift med Niels Christensen Borger i Ribe, en Datter af fornævnte Ingeborg Harchis, blev beskyldt tillige med Moderen for Troldom, af Mette Larsdatter for hendes Sønne-Søn Peder Hansen, fordi hun havde sagt til ham derfor skal du faae Skam. Hertil kom ogsaa Mads Aschous Klagemaal, som afskrækker Manden fra at tage hende i Forsvar, derom findes følgende:

Anno 1610 d. 13 Julii blev ført i Retten Vidner om Peder Hansens Svar, angaaende den Elendighed, han ligger i, som forhen er anført ved Ingeborg Harchis.

Manden, forskrækket over denne Beskyldning, gjør denne Erklæring.

Samme Dag mødte hendes Mand Niels Christensen Schierbye, Borger, og erklærede: Efterdi hans Kone er sigtet for en Troldkone, hvil-

ket er ham uvitterligt, Thi han havde ingen Penge eller Gods at trætte hen paa samme Sag, eller ville befatte sig dermed i nogen Maade.

Som Anklagerne havde paa denne Tiid nok at gjøre med Moderen Ingeborg Harchis, findes ikke, at de videre har befattet sig med Datteren, men ladet hende gaae frie, indtil de fik Moderen brændt. Derefter begynder Mads Aschou med hende, og efter de giordte Beskyldninger samt Moderens Bekiendelse blev hun af de 15 Nævninger svoret til Ild og Brand efter deres Tog af 15 September 1610, saa lydende:

Efterdi Bodild Harchis er offentlig beskyldt og sigtet nu i Dag, saavel som tilforn, her for Tings-Dom for Troldoms Sager af got Folk her i Byen, at hun haver lovet ont, og er dem vederfaret, som befindes synt Gierning paa den fattige liden Dreng, efter hendes egen Moders Bekiendelses Indhold, Syn og Vidnesbyrds Lydelse. Og efterdi fornævnte Bodild Harchis er bleven tilspurgt nu i Dag for Tings-Dom paa alle Nævningers Vegne, om hun eller hendes Laugværge eller nogen paa hendes Vegne have enten Sogne-Vidner, Kirke-Nævn, Stokke-Nævn, eller andre nøiagtige og sandfærdige Vidner og Kundskaber at befrie sig med imod disse forskrevne grove og store Besigtelser og Vidner om Troldoms Sager, som paa hende vidnet er, og om hun dem nu ville lade fremkomme, førend de giorde deres Nævningis-Eed. Hvortil Bodild Harchis svarede og sagde: at hun havde intet at befrie sig med end Gud og got Folk, men benægtede, sig at kunde gjøre nogen Troldom, og sagde, at hendes Moder var vred paa hende, derfor lagde hun hende ud for Troldom, og ikke at hun haver været med at forgjøre nogen. Da efter slige Beskyldninger, Sigtelser og Vidner om Troldoms Sager, som paa fornævnte Bodild Harchis til Ribe Byeting forhvervet er, og efterdi hun hverken selv eller nogen anden paa hendes Vegne ville frie eller erklære hende for samme Troldoms Sager efter Loven, som det sig burde, da vidste fornævnte 15 Mænd fornævnte Bodild Harchisdatter ikke at kunde frie, men svor hende et fuld Kirke-Nævn over til Ild og Brand.

Da denne Dom var fældet, vaagner hendes Mand op, som før havde frasagt sig Sagen, og indstevner Moderens Ingeborg Harchis giorde Bekiendelse, og til den Ende erhværvet Tings-Vidne fra Præsterne Mag. Mads Pors og Hr. Jacob Buch, at hun efter sin Pinsel har erklært sin Datter uskyldig, dateret d. 17 Octobr. 1610, som forhen er anført ved Ingeborg Harchis. Hvorpaa denne hendes Bekiendelse blev kiendt magtesløs ved Raadstue-Dom af 19 October 1610, saa lydende:

Efterdi den Misdæderske Ingeborg Harchis udi hendes Piine først haver udlagt Bodild Harchisdatter for Troldom, og siden strax en kort Tiid igien efter hendes Piine, som vi ogsaa selv her paa Raadstuen udi 2de ærlige Mænds Hr. Mag. Mads Pors Sognepræst til Domkirken,

og Hr. Jacob Hansen Medtiener, deres Overværelse haver hørt, som endogsaa af deres Kundskab er at erfare, at fornævnte Ingeborg Harchisdatter igien undskyldte hendes Datter Bodild Harchisdatter ved høi Eed og Formaning at hun ikke vidste nogen Troldoms Gierning med hende, men hvis hun havde hende paatalt, det gjorde hun i hendes haarde Piine, og hun var vreed paa hende. Og fornævnte Bodild Harchisdatter nu i Dag saavel som tilforn høiligen og haardeligen sig derudi benægter, og ikke i Dag for os nogen sandfærdig giort Troldoms Gierning hende lovlig at være overbeviist, uden hvad det umyndige Barns Vidne kan belange, som ingen anden lovlig og nøiagtig Vidnesbyrd med bekræftes. Da efter slig Leilighed kunde eller vidste vi herudi ei anderledes at kiende, end fornævnte Misdæderske Ingeborg Harchis Bekiendelse og Udlæggelse paa Bodild Harchis, bør efter Recessens Formældning magtesløs at være.

Mads Aschou derimod indstevner Peder Hansens Beskyldning til Stadfæstelse paa Raadstuen, men samme blev og, som et umyndig Barns Vidne kiendt magtesløs d. 26. October 1610, ved følgende Dom:

Efterdi det umyndige Barn, hvilket Mads Aschou har ført i Dag for os udi Rette, udi sit 13de Aar, eftersom Olde-Fader og Olde-Moder for os haver berettet, hans Beskyldning og Vidne paa Bodild Harchisdatter ikke med nogen anden lovlig og nøiagtig Vidnesbyrd bekræftes, ikke heller beviises, at samme Barn endnu selv eller nogen paa hans Vegne paa frisk Fod, da ham sligt skulle være vederfaret, haver klaget det for nogen, eller givet det tilkiende enten for Naboe eller andre, hvorefter man nogen sandfærdig Kundskab kunde have havt, og fornævnte Bodild Harchis slig hans Beskyldning nu saavel som tilforn høilig benægter. Da efter slig Leilighed kunde vi ikke kiende samme umyndige Barns Vidne lovlig at staae for fulde, eller ved Magt at være.

Ligeledes havde Mads Aschou indstevnet de 25 Nævningers Eed til Confirmation. Imidlertid søgte han fleere Vidner ved Byetinget, paa det, om han denne gang skulle tabe, han da kunde begynde paa nye, som herefter skal anføres. Han paastod ved Raadstue-Retten, at hun maatte piinlig blive forhørt og staae sin Ret, som en aabenbarlig Troldkone, allerhelst da hendes Moder selv havde lagt hende ud. Herpaa blev hun og ovenmeldte 26 October 1610, friekiendt efter følgende Dom.

Efterdi ingen er fremkommen her i Dag, Ingeborg Harchis for Troldom at beskylde, uden Mads Aschou, og paa det umyndige Barns Vegne, og ikke andet Beviis er for os kommet, og efterdi Nævninger deres Eed og Tog er funderet paa Ingeborg Harchis Bekiendelse, og det umyndige Barns Peder Hansens Vidne, der den Bekiendelse og

Barns Vidne stod ved Magt, og samme Bekiendelse og Barns Vidne her paa Raadhuuset er magtesløs dømt efter Recessen, og efterdi han er et umyndig Barn, og vi ikke have hørt, een Mands Vidne kan være noget lovlig Vidne og staae for fulde, meget meere et umyndig Barns Vidne. Desligeste, efterdi Bodild Harchis tilforn haver været uberygtet for nogen Troldoms Konst. Udi lige Maade hendes Moder noksom med høieste Eed og Formaning strax efter hendes Piine noksommelig udi Dannemænds Nærværelse, fornævnte hendes Datter haver undskyldt, at hun ikke kunde nogen Troldoms Konster, men hvis hun udi hendes Pinsel haver sagt om hende, det havde hun løiet hende paa, og vidste der ingen Aarsag til, som hun og haver bekiendt for Præsterne, da hun annammede Sacramentet, da efter saadan forberørt Leilighed finde vi samme Nævnings-Eed og Tog magtesløs, og ingen af Parterne til nogen Hinder eller Skade efter det Beviis, som for os er kommen.

Mads Aschou havde allerede beredt sig til at tage imod denne Dom ved at søge andre Beviiser, nemlig 1) at hun havde sagt, dersom hendes Moder skulle brændes, skulle de og brændes, som traade høiere paa Straae, og bare Guld og Graaværk. 2) at en stor Deel Skind, da de blev allunet, blev for en Bundt-Mager fordærvet, og en Koe døde for ham, 3) at en Kone havde faaet en vissen Haand, derom findes følgende:

1610, d. 11 Sept. Vi efterskrevne Jens Christensen og Jens Jørgensen Borgere udi Ribe kiende med dette vort aabne Brev, at eftersom vi nu sidst forgangen St Laurentii Dag vare udi Sønderborg til Marked, da som vi foer over paa Færge-Skibet til fornævnte Sønderborg, kom vi i Snak og Tale om Ingeborg Harchis, hvorledes hun var indsat og Fængslet her i Ribe for Troldoms Sager og skulle brændes, med flere Ord, som da kunde falde, hvortil hendes Datter Bodild Harchis-datter, som da samme Tiid var med os paa samme Færge-Skib, svarede og sagde: At dersom hendes Moder skulle blive brændt, da skulle der også blive brændt udi Ribe de, som traadde høiere paa Straae, og tilmed endogsaa dem, som bare Guld og Graaværk. At saa gik og foer, det vidne vi ved vores Hellig Aands Eed og rette Guds Sandhed til Vitterlighed og vores egne Hænders Underskrift. Actum Ribe d. 11 September 1610.

Dette forskrevne bekiender jeg Jens Christensen med egen Haand. Og muntlig vil bekræfte hvor behov gøres videre derom.

Dette forskrevne bekiender jeg Jens Jørgensen med egen Haand.

Denne Attest fremlagde Mads Aschou for Byetings Retten d. 11 October 1610, men Bodild Harchis mødte samme Dag og modsagde samme, hvorom findes følgende:

1610, Torsdagen d. 11 October for Tings-Dom stod Bodild Harchis og benægtede den Vidne, Jens Jørgensen og Jens Christensen Borger ibd. haver vidnet paa hende, ved hendes Siels Salighed, og ved den Lod og Deel, hun vil have hos Gud.

Om de fordærvede Skind mældes følgende samme Dag:

Forvidner Peder Buntmager og hans Hustrue Kirstine Pedersdatter ved deres Siels Salighed med oprakte Fingre og Hellig Aands Eed, at det skeede nu i Sommer for 4 Aar siden, at Bodild Harchisdatter havde en gammel Sælskinds-Bræmme hos ham at farve, og den Tiid hun ville hente den fra ham igien, og hun fik samme hendes Bræmme at see, da sagde hun, at det var en Odde-Bærme, og derover blev hun vreed paa ham, og lovede ham ont, og omtrænt ved 4 Uger derefter, da fordærvede hun først 18 Degger Skind i Biede, saa at han maatte begrave dem i Møg-Dyngen, og siden derefter henved 14 Dage 10 Degger Skind, som og fordærvedes for ham, og imidlertid døde en Koe for ham, som kom nys udaf Marken. Hvilket altsammen skeede inden 4 Uger, som hun lovede ham ont, og fornævnte Peder Buntmager beskyldte Bodild Harchis for dette for fuldt og fast.

Det 3die Tingsvidne om den visne Haand lyder saaledes:

Forvidner Jep Pedersen Svarer og Christen Hansen ibd efter Maren Peders Mund, at hun bekiendte for dem, at det skeede i fior paa Mid-sommers-Dag, der hun havde kiøbt et Knippe Skaller af Bodild Harchis, og der hun ville ikke beholde samme Skaller for den Kiøb, hun havde kiøbt dem af hende, da lovede Bodild Harchis hende at hun skulle faae derfor en ufærd. Og om Vinteren derefter, da blev hendes venstre Haand vissen for hende, saa at hun ikke kunde røre den. Hvilken Skade hun skyldte fornævnte Bodild Harchis for, at hun lovede hende ont og vederfoer det. Og ikke fornævnte Mænd ville vide, eller nogen anden, at fornævnte Maren Peders var saa skrøbelig, at hun ikke selv kunde komme og vinde sit Vidne.

Om disse 2de Poster fører Mads Aschou videre Vidner, som følger:

Anno 1610, d. 5 December, Niels Mikkelsen Buntmager Borger ibd. vidner med oprakte Fingre og Hellig Aands Eed, efter Recessen, at han saae og havde samme Skind i hans Haand, som blev fordærvet for Peder Buntmager, og dueede intet, og var de samme Skind, som Peder Bundtmager havde sigtet Bodild Harchis for. Desligeste stod Ole Buntmager Borger ibd. vidnede efter Recessen, at det er ham fuld vitterlig,

at Peder Buntmager haver faaet Skade paa hans Skind, og han saae den Koe, som døde for Peder Bundtmager udi samme Dage, som hans Skind blev fordervet; Men Skindene haver han ikke seet. Og stod fornævnte Peder Buntmager her i Dag for Tings-Dom, og var det Vidne han og hans Hustrue her paa Riber Ting vidnet haver om fornævnte Skind og Koe, fuld og fast bestandig Ord fra Ord, eftersom det i sig selv indeholder.

Forvidner samme Dag Peder Muurmester med oprakte Fingre efter Recessen, at det er hans Hustrue Maren Peders vederfaaret efter det Tingsvidnes Lydelse, eftersom Jep Svarer og Christen Hansen efter hans Kones Mund tilforn for Tings-Dom vidnet haver, og som samme Tingsvidnes Ord for Ord indeholder. Desligeste stod og bekiendte fornævnte Peder Muurmester med oprakte Fingre, at han maatte lukke Døren til for hans fornævnte Kone, paa det at hun ikke skulle løbe ud, og omkomme sig selv. Hvilket altsammen skeede nogen Tiid, efter Bodild Harchis havde lovet fornævnte hans Kone ont.

Herefter førte Mads Aschou Vidner om hans Kones Svaghed, saa lydende:

1610 d. 15 December vidnede 24 Mænd, at dem er fuld vitterlig, at Mads Aschous Hustrue ligger ynkelig vanføer, som en Guds Fange, nu i nogle Aar, men hvis hendes Sygdom og Vanførsel vidste de intet om.

Herpaa kræver Mads Aschou 24 Mænd frem, som skulle vidne om Bodil Harchis, men af dem fik han intet til hans Sags Bestyrkelse, saa lydende:

Ao. 1611 d. 29 Januarii krævede Mads Aschou 24 Mænds Vidne om hvad Rygte og Tidende, de havde om Bodil Harchis, som vidnede: at de vidste intet at beskyldte hende, ikke heller de havde hørt tilforn, at hun har været berygtet for Troldoms-Sag, førend nu for en kort Tid siden, hun er berygtet.

Hvorfor hun samme Dag af de 15 Nævninger blev svoret frie for denne Beskyldning.

Dette gjorde, at hun og hendes Mand derefter søgte igien med Munden at hævne sig over Mads Aschou, saa han derover maatte klage sig til Tinge, at de paa Gader og Stræder foruroligede ham, derom findes følgende:

Ao. 1611 d. 23 Febr. for Tings-Dom stod Mads Aschou, at eftersom han tilforn haver standen udi 2de Tinge, saa var det nu i Dag lovligen hans 3die, og gav Last og Klage paa Peder Harch og Bodil Harchis Datter for Raaben og Skrigen, de gjør efter ham paa Gader og Stræder, saa at han kan ingen Fred have for dem at gaae paa Gaden.

Men denne deres Opførsel blev hende en Aarsag til hendes Død paa Baalet, i det Mads Aschou paa alle Maader søgte at udspore, hvor nogen Skade skede, om Bodil Harchis havde ikke været der. Og som hun med hendes Mand formedelst forrige Proces vare geraadne i Fattigdom, som af følgende kan sees, blev det ham des lettere at naae sit Maal, da hun havde intet Forsvar. Thi ved forrige Sag findes, at ældste Borgemester Kield Jørgensen har taget sig hende an, da der findes, at en Borger Niels Hansen sagde til ham for Tings Dom d. 16 Febr 1611, at han bedre kunde forsvare Trold-Qvinder, end andre got Folk. Men da nu ingen tog sig hende an, blev al den de Klagende paakomne Skade skrevet paa hendes Regning, og hun derfor overleveret Pinebænken maatte give sig selv skyldig, og derefter blev dømt til Baal og Brand.

Beskyldningerne mod hende vare:

1. At en Kone efter megen Værk i Armene og Fødderne blev vanføer.
2. At en ligger ved Syge-Seng, saa got som vanføer.
3. At en i Vildelse nær havde stukket sin Kone ihiel.
4. At Øllet for en ikke vilde giæres.
5. At ens Arm ei kunde løftes til Hovedet.
6. At hver gang hun kom i ens Huus, skede nogen Skade den Dag.
7. At en faldt ned af Loftet, og havde nær slaaet sig ihiel.
8. At en blev saa afsindig en Nat, at han nær havde dræbt sine egne Børn, og noget derefter døde han.

Hvilket alt blev understøttet af Mads Aschous Beskyldninger. Dette sees af de derover førte Tings-Vidner, saa lydende:

Ao. 1614 d. 23 Febr. For Tings-Dom stod Mette Niels Christensens Hustrue vidnede og kundgjorde med hendes opragte Fingre og høieste Eed ved hendes Siels Salighed efter Recessen, at det skeede sig henved 1½ Aar, noget efter St. Volborg Dags Tider, at Bodil Harchis Datter kom ind til hendes Tieneste-Pige, og begierede noget af hende, da forbød hun hendes Pige, at hun skulle intet give hende, og derfor lovede hun forbenævnte Mette Niels Kone, at hun skulle faae en Ufærd og en Ulykke, som ogsaa skeede strax omtrænt henved 4 Ugers Tid derefter, at fornævnte Mette Niels Kone blev hastig syg, og fik hendes Sygdom først under hendes Tommel-Negl paa den venstre Haand, og siden ned i hendes høire Laar og under hendes Fødder, med stor Værk og Vee, saa hun af saadan hendes Pine og Sygdom er bleven Vanføer, som noksom nu paakiendes. For denne hendes Vanførsel; Sygdom og Skade sigtede og klagede forbemeldte Mette Niels Kone høiligen paa hendes Siels Salighed, at Bodil Harchis Datter havde gjort det ved hende med hendes Troldoms Konster og Gierninger.

Ydermere vidnede Niels Klaabye og Niels Mandøe efter Maren Claus Haudes Hustrue hendes Mund, som hun for dem ved høieste Eed bekiendt haver, efterdi hun nu ligger paa hendes Syge-Seng, saaledes, at hun bekiendte for dem, at det skede sig nogen kort Tiid efter Ingeborg Harchis blev brændt, da lovede Bodil Harchis Datter hende

ondt, for hun bad, de skulle alle faae saadan en Straf for deres Gierninger, som hendes Moder fik. Saa blev hun strax derefter syg, og nogen kort Tid derefter, at hun kom noget til Pas igien, mødte Bodil Harchis Datter hende igien ved Anders Kimers Dør, og Maren Clauses bad hende da god Morgen, da vendte Bodil Harchis Datter sig om igien og svarede: Ja, haver du ikke faaet, da skal du faae Skam igien. Og siden strax derefter blev forbenævnte Bodil Clauses Datter syg, og ligger nu saa got som vanføer, og paa hendes Syge-Seng. Og for denne hendes Sygdom og Skade sigtede formeldte Maren Clausis Bodil Harchis Datter det at have gjort ved hende med hendes Troldoms Konster og Gierninger, saafremt som hun vil arve Guds Rige.

For Tings-Dom stod Thomas Nielsen vidnede og kundgiorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at Bodil Harchis Datter kom ind til hans Hustrue, kort Tid efter deres Bryllup, og bad hende, hun skulle give hende noget, men hans Hustrue sagde nei, at hun vilde intet give hende den gang, saa nogle Dage derefter kom Bodil Harchis igien ind til hans Hustrue, og begierede noget Flæsk, og mange andre haande af hende, men hans Hustrue nægtede hende det, og sagde: Visselig maa i meene noget andet end got, at I begierer saa mange Haande; og derfor blev Bodil Harchis Datter vred, og løb ud af Døren, og strax derefter blev forbenævnte Thomas Nielsen saa underlig, at han var moxen afsindig, og fik fat paa et Værge, og havde nær stukket sin Hustrue ihjel dermed. Og for slig Gierning sigtede han Bodil Harchis Datter, og saa tit Bodil Harchis kom ind i hans Huus, da skede der altid nogen Ulykke derefter, hvorfor han sigtede hende, at hun havde gjort det med hendes Troldoms-Konst og Gierninger, og den Tiid, hun gik ud af Døren, da sagde Bodil Harchis: I skal faae Skam derfor.

Da ikke er anført, hvad ulykkelig Tilfælde, der træffede ind i hans Huus, naar Bodil Harchis Datter havde været der, kan de ei meldes, maaskee den Dag en Potte er slaaet i Stykker, Grøden sviet, Mand og Kone været i Skienderie, og saa videre.

Ydermere vidnede Hans Sverdfeiger, Borger ibid., med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at Bodil Harchis Datter kom ind i hans Huus, og begierede noget Mad, saa gav de hende noget, og nogle Dage derefter kom hun ind til hans Hustrue, da de bryggede, og saa gik hun stiltiende ud igien. Og strax derefter lagde de Gier udi Urt, og det ville ikke giøres, men blev omvendt, og saa unaturligt, at det søie udi Karret med meget store Bobler. Og for slig Hændelse sigtede forbe-

nævnte Hans Sverdfeiger Bodil Harchis derfor, det at have gjort med hendes Troldoms Konster.

Heraf er det maaskee kommet at forsigtige Koner ei gerne vil lade nogen komme i deres Bryggers, naar de bryggede.

For Tings-Dom stod Lauritz Stephansen Byefoged, og tilspurgte Mads Aschou, om han havde Vidnesbyrd, som Peder Hansen havde vidnet i Bodil Harchis Sag? Hvortil Mads Aschou svarede: At han vidste ikke, at han havde nogen Vidnesbyrd, som Peder Hansen haver vidnet i forbenævnte Bodil Harchis Sager. Hvortil Lauritz Stephansen svarede: At dersom Peder Hansen har før vidnet i Sagen, da vidste han ikke at stede nogen Vidnesbyrd videre i denne Sag.

Denne Peder Hansen er den Dreng, hvis Beskyldning blev kiendt magtesløs i Raadstuen d. 26 October 1610, som foran er anført. Dog kommer han nu med samme Beskyldning:

For Tings-Dom stod Peder Hansen sigtede og sagde Bodil Harchis Datter, at hun med hendes Troldoms Konster havde gjort ham al den Skade og Vanførsel, han nu haver med synt Gierning.

For Tings-Dom stod Niels Christensen (Bodil Harchis Datters Mand) og svarede til Peder Hansens Sigtelse, at dersom han havde fanget ont, da kunde han endnu faae værre.

Ao. 1614 d. 2 Mart. For Tings-Dom stod Jens Adersen Borger ibid. vidnede og kundgiorde med opragte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig nogen kort Tiid efter at Ingeburg Harchis var bleven brændt, at Bodil Harchis Datter kom ind til ham til Christen Rasmussens ved Nørre-Port, og da sagde han til hende: Det var bedre, at du var hen med et Læs Vei paa din Ast, saa gik hun ud og knurrede, og gav onde Ord, og strax derefter fik han saa ont i hans venstre Arm, at han kan ikke faae den op til hans Hoved. For hvilken Skade han tiltroede forbenævnte Bodil Harchis Datter, at hun har gjort det ved ham.

Desligeste vidnede Niels Kniv-Smed med hans opragte Fingre og Eed efter Recessen, at saa tidt og mange gange, som Bodil Harchis er kommet ind i hans Huus, og begiert noget af ham, og de ville intet give hende, da gik hun ud og knurrede, og gav onde Ord, da inden Aften inden de gik i deres Seng, var dem alletider vederfaret nogen Ulykke. Og ydermere vidnede han, at hans Hustrue Ellen Niels Kone, og hans Søns og deres Pige sagde altid til ham, at naar Bodil Harchis kom ind i deres Huus, da var de altid ræd for hende, og dem timedes inden Aften en uroelig Aften, som skede altid, saa tit som hun kom

i Huset, hvad hun i slig Gierning er Aarsag til, eller og ikke, var hende og Gud i Himlen bekiendt.

For Tings-Dom stod Mads Aschou, og eftersom han tilforn havde standen i 3 Ting, saa var det i Dag hans 4de Ting, at han sigtede og beskyldte Bodil Harchis Datter for en vitterlig Trold-Qvinde, efter hendes egen Moders Bekiendelse og de Vidnesbyrd, han i Dag 8te Dage og i Dag forhvervet haver, og videre i den Sag agter at lade paa hende forhverve. Desligeste var det i Dag hans 4de Ting, at han forbød nogen at flytte eller føre hende af Byen enten til Skibs eller med Vogn, saafremt de skulde ikke lide Skade eller Fare. Desligeste tilbød Mads Aschou Bodil Harchis Datters Hosbond, Niels Christensen, om han vilde have Gienparten ved hans Vidner, der blive paa hende tagne beskrevne, eller i andre Maader svare for hende, eller og, om han ville selv kræve 15 Mænd paa sin Hustrue. Hvor til Niels Christensen svarede: at han ville ikke kræve 15 Mænd, men han ville lade Gud i Himlen raade for Sagen.

1614 d. 17 Martii. For Tings-Dom stod Lauritz Andersen Suder Borger ibid., vidnede og kundgiorde med oprakte Fingre efter Recessen, at det skeede sig noget meere end 8 Dage forleden, at Bodil Harchis kom ind i hans Huus om Morgenen, og drak for 1 Skilling Brændeviin, da kom dem allehaande Ord og Tale imellem, og han iblandt andet klagede sig for hende, at han havde ikke havt meget got siden han kom i dette Huus. Da svarede hun, det er Sanden, jeg veed vel, at I er ont lovet, og jeg veed ogsaa vel, at I er ont vederfaret, og hvo Eders Skademand har været, det veed jeg ogsaa vel, og dersom jeg skulle døe i Morgen Dag, da er det sandt jeg haver sagt, men jeg har ikke været i Raad og Gierning med dem. Det samme vidnede Christen Pedersen Skræder med hans opragte Fingre og Eed efter Recessen, at han var i forbenævnte Lauritz Suders Huus, og hørte, at forbenævnte Bodild Harchis Datter taledede alle disse Ord, som Lauritz Andersen nu omvidnet haver.

For Tings-Dom stod Lauritz Wind og Mads Sørensen Borger ibid., vidnede og kundgiorde med deres oprakte Fingre og Eed efter Recessen, efter Knud Jensens Mund, som nu ligger paa hans Syge-Seng, og ikke er saa føer, at han kan komme selv til Ting, og vidne hans Sandhed, som han ved sin høieste Eed for dem bekiendt haver i saa Maade, at det er skeet den Tiid, Hans Madsen Skipper boede ved Sønder-Port udi Sal. Knud Pedersens Huus, da kom Bodil Harchis ind til ham i forbenævnte Huus, og begierede noget Brændeviin for 1 Skilling, da

svarede han: Min Moer-Søster er ikke inde, derfor kan I intet faae. Saa gik Bodil Harchis hen, og satte sig ved Ilden, og han gik saa hen, og fik fat paa hende, og bad, at hun skulle gaae ud af Døren, og der Bodil Harchis var udgangen af Døren, da sagde hun til ham: Derfor skal du faae Skam, og han gik ind og lukte Døren til for hende, og gik ud, og ville give deres Kiør at æde, og han gik op paa Loftet at kaste Høe ned, og som han gik allerbest paa Loftet paa en nye Fiel, som laae med begge Enderne paa Bielkerne, og samme Fiel faldt ned med ham, og var nær ihieslagen, saa han laae længe af samme Fald. Og for denne Skade sigtede han Bodil Harchis Datter, som det haver gjort ved ham med hendes Troldoms Konster.

1614 d. 24 Martii. For Tings-Dom stod Karen Jørgens, vidnede og kundgiorde med oprakte Fingre efter Recessen, at det skede, omtrent 5 Uger for Juul nu sidst forleden, paa en Tirsdag, at Bodild Harchis Datter kom ind i deres Huus, og begierede, hun skulle give hende noget, hvortil Karen Jørgens da svarede hende noget hastig og sagde: Bodild, I kommer saa tit, jeg kan nu ikke komme til at give Eder noget, saa gik Bodild ud af Døren og knurrede og lovede os ont. Og samme Nat derefter, da min Sal. Mand vognede op af første Søvn, der Klokken var ved 11 Slet om Natten, da begyndte han at slaae paa mig i Sengen, som vi laae tilhobe, og regierede, ligesom han var afsindig, hvilket han ikke tilforn haver gjort i 15 Aar, vi have været tilhobe, saa sprang han op af Sengen, og tændte Lyset, og drog i nogle af hans Klæder, og sagde: Jeg skal gaae ud, og gjøre en ond Gierning, saa gik han ud i Mørk og Molm om Midnats-Tiid, og lidet derefter kom han ind igien, og saae ud som han var bister og afsindig, saa imidlertid tog han en messing Kiærte, og udslog tre af hans egne Vinduer, og ydermeere sagde han: Nu skal jeg sønderslaae alt mit Boe og Boeskab, hvis i Huset er, og gjøre en ond Gierning, saa greb han et Fierdingkar og en Vintzer, og ville have slaaget sine egne 3 Børn ihiel, som der laae i Sengen og sov, saa greb jeg og min Pige fat paa ham, og fik ham noget til Sinde, og raabte paa Kiering og sagde: O Vee! her har Bodild Harchis været, fordi jeg vilde intet give hende i gaar. Da sagde min Sal. Mand til mig: O kiere Kone lille, jeg veed ikke, hvor det gik til, jeg blev saa afsindig, men jeg har en ond Troe til Bodild Harchis, jeg var saa bister, jeg tykte jeg ville have bidt og ædet af mit eget Kiød, men maa jeg leve den Dag, at hun skal faae hendes Ret, da skal jeg sette en Tørv til hendes Ild, for hendes Misgierning, hun mig nu gjort haver. For hvilke forskrevne Ord og Gierninger, forbenævnte

Karen Jørgens sigtede og beskyldte Bodil Harchis Datter for at have gjort med hendes Troldoms Konster og Gierninger.

Desligeste fremstod Anna Espens Datter, vidnede og kundgiorde med hendes oprakte Fingre og høieste Eed, som Karen Jørgens nu i Dag om Bodil Harchis vidnet haver, at hende sligt er vederfaret, efter Bodil Harchis Datters Løfte, eftersom forskrevet staaer.

For Tings-Dom stod Mads Aschou Borger *ibid.*, og eftersom han tilforn haver standet 2de Ting, saa var det i Dag lovlig hans 3die Ting, at han gav Last og Klage paa Bodil Harchis Datter, for hun skal være bortdragen her af Byen siden han haver sigtet og saget hende for en vitterlig Troldqvinde, som han haver beviist med de Tings-Vidner, som paa hende i denne Sag tage er.

Herpaa blev udnævnt de 15 Mænd, som skulle sværge i denne Sag, som svore hende Troldom over, og til Ild og Brand efter deres Dom af 2 April 1614, saa lydende:

Efterdi Bodild Harchis nu er offentlig beskyldt og sigtet her for Tings-Dom for Troldoms-Sager af got Folk, som hun har lovet ont, og er dem vederfaret, efter Tings-Vidnes Lydelse, som nu i denne Sag vidnet er, og efterdi fornævnte Bodild Harchis Datter og hendes Laugværgen i Dag er af Nævninger blevet fremæsket, førend de gjorde deres Eed, om der var nogen paa deres Vegne, som enten ville svare til denne Sag, eller vidste hende at erklære imod slig haarde Vidnesbyrd, som nu paa hende vidnet er, og i Dag for Tings-Dom blev læst og paaskrevet, enten med Stokke-Nævn, eller med lovlig Kirke-Nævn, som det sig burde, og ikke fornævnte Bodild Harchis Datter eller hendes Laugværgen, ei heller nogen paa deres Vegne, er fremkomne med noget lovlig Beviis, som vil frie eller lovlig efter Loven erklære hende for slig Troldoms Beskyldninger. Da efter slig Sigtelser, Beskyldninger og Vidnesbyrd om Troldoms-Sager, som nu denne gang paa fornævnte Bodild Harchis Datter vidnet er, da vidste vi forskrevne 15 Mænd fornævnte Bodild Harchis Datter ikke at frie, men svore hende en fuld Kierke-Nævn over til Ild og Brand.

Denne Nævnings-Eed blev af Magistraten confirmeret d. 19 August 1614 efter Dom, saa lydende:

Anno 1614 d. 19 August paa Ribe Raadhuus af Kield Jørgensen og Peder Lambertsen Borgemester i Ribe, Ebbe Mogensen, Niels Griisbech, Ole Rold, Hans Hegelund, Lydic Andersen, Magnus Grave, og Morten Madsen Lime Raadmand her sammesteds, blev Nævninger 15

Mænds Eed, som have svoret Bodild Harchis Datter efter Sigtelse, Beskyldning og Vidnesbyrd, som paa hende vidnet, er om Troldoms Sager, dømt ved sin fulde Magt, og efter forskrevne Vidnesbyrd, som med deres samtlige paalagde Hænder paa hendes Hoved her i Dag for Borgemestere og Raad sigtede og beskyldte hende for en aabenbarlig Troldqvind, saavidt enhver paa hende vidnet haver, efter Tingsvidnes Lydelse blev hun dømt i Dag efter forberørte Leilighed til Ild og Brand at staae sin Ret, som en aabenbarlig Troldqvind.

Herpaa blev hun overleveret til Piine-Bænken samme Dag, saavel som Dagen efter, da hun blev nødet til at bekiende, at hun var en Trold-Kone, og maatte udlægge fleere efter den derover holdte Forretning, saa lydende:

Bodild Harchis Bekiendelse, som hun bekiendte her paa Ribe Raadhuus om hendes Troldoms Kunster og Gierninger, der hun blev piinlig forhørt d. 19 og 20 August 1614.

Nærværende Kield Jørgensen og Peder Lambertsen Borgemestere, Ebbe Mogensen, Niels Griisbech, Ole Rold, Hans Hegelund, Lydic Andersen, Magnus Grave, og Morten Madsen Lime Raadmænd. Desligeste hæderlige og høilærde Mænd M. Mads Pors Canike, og Sognepræst til vor Frue Domkirke, og desligeste hæderlige og vellærde Mand Hr. Jacob Hansen Buch, Guds Ords Medtiener til fornævnte Kirke, deres Nærværelse samtlige, og Hans Lassen Herskabs-Foged her sammesteds, Willum Hansen Slots-Skriver paa Riberhuus, Baltzar Knudsen, Søren Andersen, Peder Mortensen, Anders Pedersen, Lass Bonum, Morten Friderichsen, Jens Andersen og Hans Hansen, deres Nærværelse og Paahørelse. Desligeste ogsaa d. 20 August udi forskrevne Borgemester og Raads Nærværelse, samt ogsaa M. Mads Pors, Mag. Niels Glud og Hr. Jacob Hansen Buch med forskrevne overværendes Dannemænd, gjorde Bodild Harchis Datter denne efterskrevne Bekiendelse der hun blev piinlig forhørt paa Riber Raadhuus.

For det første bekiendte, Bodild Harchis Datter, at hun havde forsvoren vor Herre og hans hellige Daab, og hendes Moder lærte hendes Troldoms-Konster og Gierning, og hun læste for hende, og Bodild læste efter, saa kom hendes Dreng til hende, som heder Dværg, og han lovede hende meget, og fik dog intet.

For det andet, bekiendte Bodild Harchis Datter, at det første hun var med at forgiøre, det var en Karl i Sundet ved Navn Christen, for hendes Moder blev vreed paa ham for nogle Æbler, de reed over til ham paa deres Dreng, og han blev forgiort af hendes Moder.

Item paa Løverdagen d. 20 Aug. udi forskrevne Borgemestere og Raad, og de hæderlige Præstemænd, samt forskrevne Dannemænds Nærværelse og Paahørelse, gjorde Bodild Harchis Datter denne Bekiendelse.

For det første bekiendte Bodil Harchis Datter, at det var vel 20 Aar siden, hun lærte sine Troldoms Konster af hendes Moder, og da forsvor hun vor Herre og den hellige Daab og Christendom, gav sig til Dievelen, som skede imellem Torsdag og Fredag om Natten paa St. Peders Kirkegaard, og deres Dreng førte dem ud over Skibbroe-Aae. Desligeste bekiendte Bodild Harchis, at der de var om Natten paa St. Peders Kirkegaard, kom hendes Dreng Lille Dværg til hende, som en smuk ung Karl, der leegte han for dem, saa at hun vidste ikke andet den gang, end at det havde været en Engel, og hendes Moder troelovede hende med Dværg, som skeede i Kirken for Alteret. De vare paa Kirkegaarden i 3 eller 4 Timer, der drak de Viin og Mød tilsammen, som deres Dreng hentede til dem.

Item bekiendte Bodild Harchis Datter, at disse efterskrevne vare i Roede med hende.

Den første hendes Moder Ingeborg Harchis, den anden Anna Christens Datter Hans Wodders Søster, Karen Kallis, en lokket Qvinde paa sønder Siden, ved Navn Apollonis Karen, som Mads Berthelsen haver lokket, Morten Nielsen paa sønder Siden, Anna Peders i ØsterWedsted; Else Peder Mortensens ved Sønder-Port, og Kiersten Michels.

Desligeste bekiendte Bodild Harchis, at Anna Wodders, Hans Wodders Søster og Hendes Moder, Karen Kallis, og Anna Peders i ØsterWedsted, de vare samtlig med at forgiøre Mads Aschous Hustrue og hans Barn, for det første da brugte de Smørelse om Natten ved Barret, som deres Dreng førte dem, saa flyede deres Dreng dem Smørelse til at smøre Mads Aschous Hustrues Fødder og Been med, at hun blev syg, det var af den Aarsag, at de var vreed paa Mads Aschou for hans Hustrues Stedmoders Skyld.

Desligeste bekiendte Bodild Harchis Datter at hendes Moder Anna Christens Datter, Anna Peders og Karen Kallis, de samtlig med deres Dreng om Nattetider kom de Fiær, som Mads Aschou havde i Dag tilstede, i hans Hustrues Dyne, og de puttede det ind ad Struden i Dynen.

Bodild Harchis Datter, bekiendte at for Jørgen Grams Hustrue ville intet give hende, da kastede hun Vrede paa Jørgen Gram, at han slog hans Hustrue og Børn.

Dette benegtede fornævnte Bodild Harchis Datter igien for Borgemester og Raad d. 22 Aug.

Bodild Harchis Datter bekiendte, at Benned Skoemager sendte hans Moder det op, som hun blev forgivet med.

Dette forskrevne benegtede Bodild Harchis Datter igien d. 22 Aug. saa at hun vidste ei andet derom, end som hun hørte sige.

Bodild Harchis bekiendte, at hun var med Morten Nielsen paa sønder Siden engang ude ved Strandsiden, der kom en til ham, bar ham nogle Penge, men hun fik ingen, og han var i en Karls Skikkelse, som bar ham Pengene.

Da denne Bekiendelse var udpint af Hende, blev 3de af de beskyldte opkaldet paa Raadhuset, da hun igien befriede dem, som sees af følgende.

Samme Dag og Tiid var disse efterskrevne, Else Peder Mortensens, Karen Kallis, og Kiersten Michels, til Munds med forskrevne Bodild Harchis Datter, hun blev tilspurgt af hæderlige Præstemænd og Øvrighed, som i Dag var tilstede, at hun skulle bekiende og sige, hvor disse forbenævnte havde været i Raad og Gierning med hende? da svarede forbenævnte Bodild Harchis Datter dem intet, og bekiendte ved hendes Siels Salighed, at hun havde løiet de got Folk paa allesammen, hun vidste intet at beskyldte disse 3de, andet end Ære og got. Desligeste blev hende tilspurgt, hvorfor hun saa løi disse got Folk paa? da svarede Bodild Harchis Datter, at Hun gjorde det, for hun skulle ikke blive pint meere i Dag, og for den Pine, hun blev pint med i gaar. Saa at hvad hun tilforn bekiendt havde, det var Sanden, undtagen hvad hun om de 3 Danneqvinder bekiendte, at have løiet dem paa.

Fredagen derefter beskyldte hun igien Else Peder Mortensens og Karen Kallis, saaledes.

Iligemaade d. 26 Aug. paa Ribe Raadhus for Borgemester og Raad, og forbenævnte Præstemænds Paahørelse, og i disse efterskrevne Danne-mænds Nærværelse, som er: Hans Lassen Herskabs Foged, Baltzar Knudsen, Hans Lambertsen, Søren Andersen, Peder Mortensen, Anders Pedersen. Ebbe Justesen og Jens Andersen, som da vare tilstede, bekiendte Bodild Harchis, at Else Peder Mortensens og Karen Kallis de vare begge sandskyldige i Troldoms-Konster og Gierning, de vare med hende og hendes Moder og de andre, at forgiøre Mads Aschous Hustru og Barn; desligeste var Karen Kallis her i Dag tilstede igien, og til Munds med forbenævnte Bodild Harchis, da sigtede og beskyldte

hun forbenævnte Karen Kallis, at hun var med hende, hendes Moder, og Anna Peder i Vedsted, forbenævnte Anna Christens Datter, der kom de den Tingest i Mads Aschous Duun-Dyne om Nattetider, for en 8 Aar forleden, ved St. Voldborgdags Tiid. Desligeste bekjendte Bodild, at Sal. Christen Bremis Kone, hendes Fader og Slægt kom dem til at forgiøre Mads Aschous Hustrue, de taledede først hendes Moder, og de ældste i deres Roede til derom, i Spandeth Kirke der gjorde det, dertil havde de et Voxbarn, som Anna Peders i Wedsted havde.

Iligemaade da var forbemeldte Else Peders i Dag til Munds med forbenævnte Bodild Harchis Datter, da sigtede og beskyldte hun hende, at hun var med at forgiøre Mads Aschous Hustrue og Barn.

Desligeste bekjendte forbenævnte Bodild Harchis, at forbenævnte Else Peders, og Karen Kallis havde ei været andensteds med hende, og brugt Troldoms-Konster, og hun vidste ikke at beskyldte dem videre.

Iligemaade da bekjendte hun, at hun havde løiet Kiersten Michels paa, saa at hun vidste intet at beskyldte hende i nogen Maade. Og hun paa denne Bekjendelse ville gaae til Døden, at hvis hun nu i saa Maade bekjendt haver, det var Sanden.

Herpaa blev hun indkaldet for Bye-Tinget for at faae sin endelige Dom af Byefogden og Magistraten, hvor hendes Bekjendelse blev for hende oplæst, og efter dens Tilstaaelse fældet samme Dag over hende til Baal og Brand, d. 27 Aug. 1614 hvilket efter Protokollen lyder saaledes.

Anno 1614 d. 27 Aug. for Tings-Dom tilspurgte Byefogden Lauritz Stephansen Bodild Harchis, førend hun blev dømt, om hun var denne hendes Bekjendelse stændig, som nu blev for hende oplæst Ord fra Ord, hvortil Bodild Harchis svarede, at hun paa denne hendes Bekjendelse ville døe, at det var sandt, hvis hun efter forskrevne hendes Bekjendelses Indhold bekjendt haver.

Udi ligemaade da tilspurgte Mads Aschou Bodild Harchis, om enten han eller nogen andre havde navngivet nogen, at hun skulle berøgte eller udlegge for Had og Avinds Skyld, og desligeste formanede hende for Guds Skyld, at hun skulle ikke berygte eller lyve den uskyldige paa, thi den skyldige ville han aldrig give sig tabt med. Hvortil Bodild Harchis svarede, at ikke Mads Aschou eller nogen anden havde navngivet eller negtet hende paa nogen i nogen Maade, saa hvis hun havde bekjendt, det var sandt, og hun derpaa vilde døe.

Herpaa bleev da samme Dag d. 27 Aug. 1614 fældet over hende følgende endelige Dom.

Efterdi Bodild Harchis Datter er efter Tings-Vidner om Troldoms Gierninger overbeviist, og siden efter forbemeldte Tings-Vidners Lydelse af 15 Mænd Nævninger svoret et fuld Kirkenævn over til Ild og Brand, og samme 15 Mænds Eed er siden paa Riber Raadhuus af Borgemester og Raad ved fuld Magt kiendt, og forbenævnte Bodild Harchis Datter til Ild og Brand at stande sin Ret, som en Troldqvinde bør at gjøre, og hun siden efter hendes Bekiendelses Indhold, som i Dag for hende blev oplæst, bekiendt og vedgangen, at hun haver lært Troldoms-Konster, og det at have brugt, da dømte fornævnte Lauritz Stephansen med forskrevne Borgemester og Raad hende i Dag til Ild og Brand at staae hendes Ret, som en aabenbarlig Troldqvinde bør at gjøre.

Man seer deraf, at beskyldte og overbeviise har havt een Betydning.

Da Mads Aschou havde faaet hende til Baalet, anlagde han Sag imod de beskyldte Else Peder Mortensens og Karen Kallis paa Grund af Bodild Harchis Bekiendelse; men de indstevner samme til Raadhuuset, hvor de, den 19 December 1614 fik denne Frikiendelses Dom.

Efterdi det befindes, at den Misdædere Bodild Harchis Datter har været ved adskillige Mundhæld og ubestandige Ord, og efterdi Recessen i det 18 Cap. medfører, at ingen Udædsker, som for nogen uærlig Sag forvunden er, enten Tyve, Forrædere, Troldkarle, eller Troldqvinde skal staae til troende, i hvad de ville vidne eller sige paa nogen. Da efter slige berørte Leilighed viide vi ikke, at samme Misdæderes Bekiendelse bør at komme Else Peders og Karen Kallis til Hinder eller Skade, men efter Recessens Formeldning magtesløs at være.

VI CAPITEL

Anna Lourups, et fattig Almissee-Lem i Giesteboderne, som formedelst nogle Ord, hun havde talet til Ole Andersen, Klokker til Ribe Domkirke, blev Anno 1613 angreb, beskyldt og endelig brændt som en Trolkone.

Begyndelsen skede med Ole Andersen Klokkers Beskyldning saaledes.

Anno 1613 d. 20 Sept. for Tings-Dom stod Ole Andersen Klokker og androg, at Anno 1613 d. 30 Aug. kom Anna Lourups til ham, kaldede ham ud i Forstuen, da hun havde at sige ham noget, som laae stor Magt paa, og da hun dette havde sagt, ville han have hende ind i Stuen at sige det aabenbarlig, men hun slap hendes Kaabe og Hue, han havde fat paa, og kom paa Gaden, da Oluf Klokker kastede det ud til

hende, men hendes Kiep med et Følhoved beholdt hun, da Anna Lourups sagde: Han skulle faae noget andet at tage vare.

Samme Dag mødte Anna Lourups, svarede og sagde til Ole Andersen, dersom han slaer hans Kone, skulle han ikke længe leve.

Derpaa mældede Ole Andersen, at hun for 2 Aar siden kom til ham, og bad ham om noget Blye, men da hun fik intet, sagde hun, der boede en Mand tilforn, han var ikke saa ond, og hun gik ud, og gav mange onde Ord (dette tilstod Anna Lourups for Tings-Dom) nogen Tiid derefter blev han saa got som afsindig, og ville have taget Livet af sig selv. Derfor sigtede han Anna Lourups for en aabenbarlig og vitterlig Troldqvinde. Anna Lourups sagde, dersom hun skulle brændes for Uret, da skulle hun ikke spare nogen af de Riber.

Oluf Klokker begierede efter de Ord, hun havde talet til ham, at hun enten skulle stille Borgen for at blive tilstede indtil den Sag var Orddeelet, eller Stok og Jern til hende. Han stillede 2 Mænd til Caution for sig. Og da hun ingen Caution kunde stille, blev hun strax arresteret og Oluf Andersen paatog sig inden Tinge at forskaffe Vagt og Varetægt over hende udi Fængselet, som hun sættes udi, uden Borge-mester og Raads Skade.

Da han saaledes havde faaet hende bevaret, faaer han efterskrevne til at klage over hende, som følger.

1613 d. 27 Septemb. Peder Douer Skoemager i Ribe var for 3 Aar siden til Lauritz Clausen, og da han ville gaae ud, var Anna Lourups derinde, og riimet og qvad om ham, da slog han hende ved Øret for Hun qvad om ham, da lovede hun ham, at han skulle faae en ond Færd, førend han kom hjem, hvis ham og vederfoer. Saa han klagede høiligen over hende derfor.

Volborg Morten Christensens Hustrue vidnede, at det skeede ved Paaske sidst, at Anna Lourups kom til hende, og begierede noget af hende, siden den Tiid har hendes Kiør mistet deres Mælkning, som hun meente, Anna Lourup visselig havde gjort; Og ved Riber Markes-tiid derefter, da hun gik af Kirken, taledede hun med Anna Lourups derom, da svarede Anna Lourups hende, at hun ville gaae hiem og sanse over.

Maren Hans, Blyemesters Hustrue vidnede, at Anna Lourup for 11½ Aar siden kom i deres Huus, og ville have noget, da kom hende og hendes Husbond nogle Ord imellem, siden den Tiid er han bleven syg, som hun meener at Anna Lourups har gjort det ved ham.

Karen Simon Svanes Hustrue vidnede, at noget for Riber Marked sidst kom Anna Lourups i deres Huus og begierede noget Øll, det bekom hun, men om anden Dagen fandt hun udi en Kaabbergryde 5 søien Eg, hvem der havde lagt dem derudi, vidste hun ikke.

Simon Aarup vidnede, at 1612 lidet efter vor Frue Riber Marked, kom Anna Lourups, bad hans Kone om noget Mad eller got Øll, men fik Svar, hun fik intet, da begierede hun Korn, og adskillig andet, og da hun ei fik det, begierede hun noget Ild, da svarede Konen, jeg giver ikke Ild hen, jeg laaner mine Naboer Ild. Dersom I havde intet andet med at fare, end andre Christne Mennesker, da begierede I ikke Ild til Gavs neden ved Sønder-Port, og I boer i Giesteboderne op ved Grønnegade. Saa løb hun ud vreed. Paa anden eller 3die Dag kom hun igien, og sagde: sidst jeg var her, fik jeg intet, nu skal I give mig noget. Da sagde Manden: min Kone er ikke hiemme, da gjorde hun sig ligesom hun var halvgalen, begynte at riime, lod sig falde Korsviis ned paa Jorden for hans Fødder paa Fremgulvet, skrabte Sand og Skarn tilsammen, og saa gik ud og rimede. Strax derefter blev hans Kone sandsesløs og sælsom, og gav ham mange onde Ord, saa han kunde vel havt Aarsag til at slaae hende, men Gud friede ham derfra, og var det 3 Uger hun var saa underlig, hvad Gud gav Taal dertil, at hun gjorde det med Dievelens Magt, eller Gud gjorde det, veed han ikke.

Karen Guldager, Hans Nissen Mærskes Hustrue aflagde dette Vidnedsbyrd, Anno 1612 blev Anna Lourups vreed paa mig for noget Mælk, som hun begierede af mig, og jeg nægtede hende det. Noget derefter blev hun syg, og sendte Bud til mig. jeg skulle komme til hende, og der jeg kom til hende, bad hun mig om noget Mælk, dertil svarede jeg ja hun skulle faae saa meget, som jeg fik af 2 gange, saa bar jeg hende ved en Pinkkruus Mælk. Om anden Dagen derefter kom hun gangen til mig i mit Huus, da sagde jeg til hende Anna, har du nu givet Hellen en Skieppe Havre? Da svarede hun mig: at hun ville lade Hoster hænge. Tre Dage derefter kom jeg i min Stald med en Bøtte fuld af Drav til min Koe, da stod Anna Lourups ved min Koe, da spurgte jeg hende ad, hvad hun havde der at bestille, da sagde hun, at hun var der at leede efter hendes Høns. 8 Dage derefter kom jeg i min Stald igien efter en Kurvfuld Tørv, da stod Anna Lourups igien bag ved min Koe, da spurgte jeg hende ad, hvad hun ville der bestille, da sagde hun, at hun kom igiennem deres Dørre. 14 Dage derefter kom jeg i Stalden, der laae en stor broget Kat død under min Koe, jeg gik ind og klagede det for min Mand, og for Folket i Huset, saa gik min

Mand ud, og kastede den ud i Gaarden, noget derefter, som var en Søndags Morgen, gav jeg min Koe tvende gange at æde, da var den frisk og kunde vel æde, der vi var kommen af Kirken, gik jeg ud, og gav Koen igien at æde, da skadde den endda intet, men da Maaltidet var forbie, og jeg kom ud i Stalden, da stod Koen og var gal, ville hverken æde eller drikke. Jeg sendte Bud efter Hyrden; han kom Salt og Tierels i den, dog hialp det aldeles intet, men stod saa hen i 14 Dage, og saae ud, som om der havde været en Dievel i Koens Øine. Det kom mig i Sinde, at Anna Lourups havde været ved min Koe, saa gik hun om min Dør, jeg taledede hende ind, og sagde til hende: Min Koe er syg, jeg har Mistanke til dig derfor. Da sagde hun: Hvorledes gaaer I udi Kirken, hører I ikke M. Madses Prædiken? Saa truede jeg hende, og gav hende mange onde Ord, da sagde Anna Lourups til mig: Tier stille! eders Koe skal vel faae Boed som den fik Baand. Inden Aften kom, da kunde Koen æde noget.

Derefter kom Anna Lourups nogle gange, og spøttede ind ad min Dør og Port, og efter den Tiid er mig ikke skeet meget got, hvilket jeg sigter Anna Lourups for at have gjort.

Jesper Sørensen Guldsmed vidnede, at Anna Lourups, sidste Juul et Aar siden, kom at ville laane noget Giær, fordi hun bryggede, og da hans Kone ei kunde udlaane det, siden hun bryggede samme Dag, da sagde Anna Lourups: Kan jeg ikke faae af Eder, da skal I ikke heller faae nogen, hvilket og skeede, at Øllet stod i Karret, og kunde ikke giøres, men stod og søie i Karret med nogle Bobler oven paa, og der de skulde fade det, da blev det omvendt, at det ikke var som Øll, men saa rødt og underligt, som ikke ret naturlig var, og stod os moxen ikke tilstæde baade den Brygning og andre fleere. Anden Dag derefter om Morgenem neml. 6 og 7 Slet, kom Anna Lourups til min Tienestepige Gye Sørens Datter ved min Stalddør, og spurgte, hvor Jesper Guldsmeds Bryghuus-Dør er, da sagde min Pige: hvad ville I der? Jeg ville derom at see efter en hviid Høne, og ville see den Bryghuus paa, og sagde ved sig selv: nu seer jeg vel, det er ikke denne Slippe, og løb saa hastig om i den anden Slippe, som Bryghuset er, hvad hun der da bestilte, maa hun selv best vide. Paa anden Jule-Nat næstefter, da fik min Hustrue det i hendes Hoved, at hendes Hørelse blev hende moxen fratagen, at hun ikke vel kunde høre, hvilket hun endnu saa haver. Derfor klager hun haardelig derpaa, at Anna Lourups med hendes Spøgerie haver gjort os slig Skalkhed og andet mere.

Herpaa indstevner Ole Klokker 3de Almissemøder, som boede i Gieste-Boderne til Vidne om hendes Forhold, da enhver af dem har noget at sige, efter Tings-Vidne, saa lydende:

Ao. 1613 d. 4 Oct. mødte Ole Andersen, og havde stevnet Efter-skrevne, deres Sandhed at sige om Rygte og Tidende, de havde hørt om Anna Lourups, desligeste hvorledes hun havde skikket sig hos dem, den Stund hun havde boet hos dem i Gieste-Boderne.

1. Maren Olufs Datter vidnede, at hun havde vel hørt tit og ofte got Folk at sigte Anna Lourups for Trolddom, desligeste holder hun et underlig Huus, og besynderlig om Nattetider, at hun løber ud og ind af hendes Huus om Natten, naar andre sover, og haver skikket sig ganske ilde og uroelig hos hende i Naboeilauget. Desligeste vidnede hun, at have seet Anna Lourups gaae ind af et lidet Vindue, som er i hendes Boe. Som Anna Lourups bekiendte selv, at hun gik ind ad Vinduet at hente hendes Nøgler.

Desligeste stod Zidsel Ivers og Maren Christens og vidnede iligemaade, at hun haver vel hørt tit og ofte, at der haver været got Folk, og sigtet Anna Lourups for Trolddom.

Maren Olufs vidnede, at det skeede 3 Dage efter Riber-Marked, at hendes Barn sad om Morgenen Klokker 7 og sang en Psalme, da kom Anna Lourups til hende og sagde: Maren, din Pige har vækket mig i morges, men jeg skal saa kryste hende inden Aften igien, at Dievelen skal ikke saa kryste hende. Da svarede Maren Olufs hende: at hun skulle ikke slaae eller kryste hende, hun ville selv straffe hende derfor. Saa inden Aften kom, fik Anna Lourups fat paa Barnet ved Kilden i Gaarden, og krystede Barnets Hoved og Fødder mod hinanden, saa hun maatte bære hendes Barn ind i hendes Seng, og hun haver endnu ikke forvundet det. Og hun vidnede ydermere, at de maatte ikke tale eller røre dem noget om Morgenen førend Klokker er 8, dersom de talte noget før, da kunde hun ikke være i Fred for hende.

Vidnede Maren Christens, at hun haver vel hørt, at der har været got Folk og beskyldt Anna Lourups for Trolddom.

For Tings-Dom stod Anna Lourups, og sagde: at saa sandt, som de lyver hendes Liv af hende, eller gjør hende Uret, da ønskede hun den samme Straf over Riber Bye, der gik over Jerusalem. For Tingsdom stod Oluf Klokker, og var i Dag hans 3die Ting og æskede et Stokke-Nævn over Anna Lourups; Da blev opnævnt af Tinget 24 Mænd, hvilken alle udginge, og velberaadte indkomme, vidnede og kundgiorte i Dag med meenige Borgere og Almue, som i Dag Ting søgte, at de

vidste ingen Stokke-Nævn at give hende, førend hun fik hendes Stokke-Nævn og Sogne-Vidne, som hun er fød og baaren.

1613 d. 11 Oct. For Tings-Dom stod Kirsten Jesper Guldsmeds Hustrue, vidnede og bekiendte hvad Vidne, som hendes Hosbond Jesper Guldsmed vidnet haver d. 27 Sept. sidstleden, saa hun bekræftede det iligemaade, eftersom det i sig selv indeholder. Og ydermere vidnede fornævnte Kirsten Jaspers, at Anna Lourups havde lovet hende ondt, som hende ogsaa var vederfaret; Desligeste vidnede Gye Sørens-datter Jesper Guldsmeds Tienestepige, al det Vidne bestandig, som hendes Hosbond i denne Sag vidnet haver, at det var saa gangen og faren, som han fornævnte Dag vidnet haver.

For Tings-Dom stod Christen Jensen, vidnede og kundgiorde med oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede for 11½ Aar siden, at Anna Lourups gik først en gang, og saa anden og tredie gang om deres Dør og Bryghuus i laug de bryggede, og gik til deres Bryghuus-dør, og kigede ind ad deres Bryghuusdør, den Stund at de bryggede, da søie Humlen, da sagde jeg til min Hustrue, Anna Lourups haver kiget 2 a 3 gange ind ad vores Bryghuusdør, dersom hun vil giøre noget ondt, da kommer hun vel en gang igien, saa tog jeg mit Barn fra min Hustrue, og sad med den uden Døren, og min Hustrue gik i Bryghuset igien, saa kom Anna Lourups igien, og bød mig 1 Skilling, og sagde, hun var mig en Skrafannis skyldig, da sagde jeg nei, at hun var mig intet skyldig. Fornævnte Christen Jensen bekræftede ved sin hellig Aands Eed, at han havde aldrig laant hende Penge, men tit givet hende Penge, saa ville hun ikke lade ham være tilfreds, men ville at han endelig skulle annamme samme Skilling, saa slog han den af hendes Haand, og slog den sønder paa hendes Hoved og Hænder, saa at hun blev blaa og blodig, og hun derfor klagede ham for Øvrigheden, og ham er slagen allehaande Vanlykke til efter den Dag, hvilket han sigtede og troede, Anna Lourups fuld og fast det at have giort, og stod Anna Lourups selv til Vedermaals Ting, og hørte dette Vidne blev taget og beskrevet.

For Tings-Dom stod Maren Niels Datter, vidnede og kundgiorde med oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig Aar 1611 i St Michels Uge, at Anna Lourups kom ind til mig, og bad, at jeg skulle give hende noget Mælk, da svarede jeg: Vores Koe giver ikkuns lidet Melk, jeg haver ikke at give dig, saa gik Anna Lourups ud og sagde: Vil du intet give mig, da skal I intet heller faae. Desligeste skeede sig Aar 1612 noget efter Riber Marked, at Anna Lourups kom

ind til hende, og bad hende, at hun skulle give hende en Rugleev, da sagde jeg, først jeg faaer baget; da sagde Anna: I haver Brød nok i eders Skab, saa gav jeg hende et Støkke Brød, som Anna lagde i Koppen til hendes Høns, da sagde jeg: hvi gjør I det? Da sagde Anna Lourups: for de skal tie stille i Kirken, i laug jeg hører Prædiken; og den Tiid hun gik ud ad Døren, sagde hun, I skal vel faae Brød-Sorg. Om Michelsdag dernæstefter, faldt Oluf Klokker i en hæftig Sygdom, og den Tiid han laae syg, begierede hun af mig, at jeg skulle give hende et Stykke Kiød, da svarede jeg hende: at jeg havde andet at tænke paa, end at tage hende vare; da svarede Anna Lourups: vil du give mig et Stykke Pølse, da skal din Mand blive bedre, saa gav jeg hende en heel Pølse, og hendes Hosbond Oluf Klokker fik strax bedre af hans Sygdom.

For Tingsdom stod Anders Lauritzen i Nørbølling, vidnede og kundgiorde med oprakte Fingre, at det skeede sig ongefæhrlig ved 2 Aar forleden, at Oluf Andersen Klokker fik ham en Koe op, og skulle føde den for ham, og der han fik Koen hiem, og bandt den ind udi Stalden, og om Aftenen der Folkene skulle see ud til Koen, da saae de en stor slem Tudse krybe under og omkring ved Koen, saa flyttede han den ud i et andet Huus, og der de skulle see til den igien, da saae de den samme Tudse krybe ved Koen, og den samme Koe døde strax derefter, og de var tit og ofte efter Tudsen, og ville have fat paa den, da kunde de ikke faae fat derpaa, men den undstak sig.

For Tings-Dom stod Jørgen Møller-Svend, vidnede og kundgiorde med oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig nogen kort Tiid, førend hun blev fængselig indsat, da kom Anna Lourups ind i Møllen til ham, da sagde han og nogle andre Folk til hende: at hun skulle brændes, og hun var en Troldqvinde, da svarede Anna Lourups dem, at dersom Volle Klokker lader mig sætte udi Finkebuur, da skal jeg digte en Vise om ham, saa han skal have baade Harm og Sorrig deraf den Stund jeg sidder, og han aldrig efter den Dag skulle hverken lykkes eller trives. Ydermere stod Anna Lourups og sagde: at dersom Oluf Klokker tager Livet af hende uskyldig, da skal hun digte en Vise om ham i Finkeburet, saa tit naar han hører den Vise om sig, da skal han hverken lykkes eller trives.

1613 Fredagen d. 29 Oct. For Tings-Dom stod Iver Hansen, Hans Blytækkers Søn Borger ibid. vidnede og kundgiorde med oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig ongefæhrlig ved 11½ Aars Tid siden, at Anna Lourups kom ind i deres Huus, og bad hans

Moder om noget Blye, da spurgte jeg hende ad, hvortil hun ville bruge det, da svarede Anna Lourups, at hun ville have det til hendes Potte, saa gav hans Moder hende noget Blyeskum, da svarede Anna Lourups: jeg vil ikke have det, thi det er Skarn, da spurgte fornævnte Iver Hansen hende ad, hvad Blye hun vilde have, om hun ville have gammel Blye eller nye? Da svarede Anna Lourups: jeg ville have noget Tavleblye, og helst af gammel Blye, som haver ligget paa en Kirke. Da svarede Iver Hansen hende: at hun fik intet deraf, da svarede Anna Lourups, ja vil du intet give mig deraf, da skal du faae en Skam og Ufærd, og strax derefter blev han hastelig syg, og er bleven vanføer, som enhver noksommelig vitterlig er. For hvilken hans Sygdom og Vanførsel han i Dag tydelig for Tings-Dom beskyldte og sigtede Anna Lourups, det at have gjort med hendes Troldoms-Konst.

For Tings-Dom stod Peder Clausen og Gravers Jensen og Peder Nielsen Borger *ibid.*, vidnede og kundgjorde med oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig ongefærlig ved enten 3 eller 3½ Ugers Tiid at de vare udi Jens Graversens Huus paa Skibbroen, og da var Hans Offersen i Darum derinde, og da hørte de, at Hans Offersen bekiendte for dem, at han en gang havde Anna Lourups bunden i en Hiuul, og da ville han have ført hende hen til hans Hosbond, for hun skulle have forgiort hans Hustru med Troldom, saa at hun en lang-sommelig Tid var syg, da var der nogle got Folk, som bad hende løs, og da lovede Anna Lourups, at hun skulle faae bedre af hendes Sygdom, som ogsaa skeede, at hun strax samme Nat fik bedre, og den samme Aften, da gav Hans Offersen hende nogle onde Ord, da sagde Anna Lourups til ham: Ja, est du blødt inden, da skal du ogsaa blive blødt uden, og strax inden samme Nat blev Hans Offersen saa underlig, at han sprang i hans Kilde og ville have druknet sig, havde ikke andre got Folk været. Hiæmlede Lass Mortensen og Peder Jensen, at de gav Hans Offersen lovlig i Dag 14 Dages Varsel for dette Vidne. Og stod Anna Lourups selv til Vedermaals Ting.

Herforuden havde Oluf Klokker hende til Schads-Herreds Ting, men paa Reisen havde han en Deel Uleilighed af hende, som sees af følgende:

For Tings-Dom stod Mads Simonsen Borger *ibid.*, vidnede og kundgjorde med oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig d. 19 Octob. nu sidstforleden, at han kiørte for Volle Andersen Klokker til Schads-Herreds Ting, og som de kom hen ud ved onde Aften, da reiste Anna Lourups sig op i Vognen, saa gik han med Oluf Andersen

Klokker og Hans Svinkrog til den Vogn, som Anna Lourups var i, og bød hende Bolten, at han vilde sætte den om hendes Been, da svarede Anna Lourups, og reiste sig op i Vognen, og sagde, at hun vilde af i en Dievels Navn, og i det samme fik hun fat paa Oluf Klokkers Skieg, og rykte en heel Hob af, og den Tid Volle ville have Bolten om Beenene paa hende, da fik hun fat paa hans Finger og beed ham deri, og hun i det samme stødte sig selv ved hendes Øie paa Bolten, og den Tid han havde faaet Bolten om Beenene paa hende, da sagde Anna Lourups: jeg fortryder, at jeg ikke slog Oluf Klokkers Hoved i sønder med Bolten. Og ydermeere vidnede Mads Simonsen, at dersom han og Hans Nielsen Svinkrog ikke den Tid havde været med Oluf Andersen, da havde Anna Lourups visselig undgangen fra ham. Det samme vidnede Peder Carlsen med sine oprakte Fingre, at Hans Svinkrog dette forskrevne haver iligemaade vidnet og bekiendt for ham.

1613 Tirsdagen den 23 Nov. For Tings-Dom stod Jep Borrig, boendes i onde Aften, vidnede og kundgiorde med oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig nu i denne forgangne Sommer, da kom Anna Lourups ind i hans Huus i onde Aften, og begierede først et Fierdingkar Gryn, da sagde min Hustrue, jeg haver ingen Gryn at sælge, saa begierede Anna Lourups nogle Fierdingkar Byg til hendes Høns, da svarede hans Hustrue hende: at hun havde intet Byg at sælge, saa begierede Anna Lourups en suur Ost, som hun sagde, hun ville have til Lene Doctors, da svarede hans Hustrue hende, hun havde nu ingen Ost giordt, da sagde Anna Lourups, da kan i snart giøre mig en, da svarede hans Hustrue, at dersom hun ville bie, da skulle hun faae en, da sagde Anna Lourups: Jeg vil have den giort i mit eget Ostekar, da svarede hans Hustrue Anna Lourups, at hun havde selv Ostekar, at giøre hendes Oste I, hun ville ikke have hendes. Saa begierede Anna Lourups, at hans Hustrue skulle give hende noget sød Melk, saa gav hun Anna Lourups noget suur Melk, og derfor blev hun vreed og sagde: At deres Melk skulle ikke blive suur efter deres Kiør efter denne Dag. Og strax derefter mistede han 2 af hans beste Kiør, og den 3 gaaer endnu syg, og giver ikke Melk, men først de malker den, da giver den Vaar og Blod med den eene Patte. Hvilket han lydelig i Dag for Tings-Dom sigtede Anna Lourups for, at hun med hendes Troldoms-Konst sligt haver giort ved hans Kiør, han haver mistet.

For Tings-Dom stod Anna Lourups og sagde, først til Hans Larsen, at dersom hun skulle brændes, da skulle hun giøre og danne det saa, at der skulle mange væmmes derved, saa at de skulle heller være til-

freds, at de vare af med hende. Desligeste sagde hun til Hans Lassen: At skulle hun brændes, da skulle han og hans Hustrue fortryde det, de Dage de levede, og ydermere sagde: at hun skulle ikke spare nogen, men legge dem ud allesammen, og sagde ydermeere: Hun skulle ikke spare hverken Raadmænd eller nogen af deres Koner, og hun skulle lægge baade Hans Lassen og hans Hustrue ud, og hun ville ingen spare her i Ribe.

For Tings-Dom stod Lass Mortensen, vidnede og kundgiorde med hans oprakte Fingre, at Jep Borrigs Hustrue haver iligemaade bekiendt og vidnet for ham, som Jep Borg nu i Dag for Tings-Dom vidnet haver.

Herpaa blev de 15 Nævninger udmældet, som skulle sværge i denne Sag, hvilke møder paa Tinget d. 27 Nov. 1613, som først tilspørge hende, om hun havde noget at værge sig med imod disse Beskyldninger, saa lydende:

1613 Løverdagen d. 27 Nov. For Tings-Dom stod Ditlev Jensen, og paa hans Medbrødre Tougs-Mænd deres Vegne tilspurgte Anna Lourups, om hun haver her i Dag enten Brødre, Svogre, Slegt eller Venner, som ville svare eller paa hendes Vegne vidste at erklære for slig mangfoldig onde Vidner, som paa hende vidnet er, og i Dag udi hendes egen Nærværelse er bleven læst og paaskreven, og ingen her i Dag er fremkommen paa hendes Vegne, som hverken for hende ville svare eller erklære udi nogen Maade. Desligeste tilspurgte fornevnte Ditlev Jensen Anna Lourups, om hun havde nogen lovlig Stokke-Nævn, Kirke-Nævn, Sogne-Vidner, som lovlig og nøiagtig kunde være, eller andre lovlige Vidner, hvormed hun kunde viide sig at frie, og sig imod fornevnte onde og haarde Vidnesbyrd derfor at erklære. Og ingen lovlig eller nøiagtig Beviis hun i Dag derimod havde at fremlægge

Hvorfor de samme Dag d. 27 Nov. svore hende til Ild og Brand, saa lydende.

Efterdi Anna Lourups er offentlig beskyldt og sigtet her for Tings-Dom for Troldoms Sager af mange got Folk, som hun haver lovet ondt, og er dem vederfaret, efter Tings-Vidners Lydelse, som i denne Sag vidnet er, og efterdi Anna Lourups er tilbuddet i Dag, førend Tougs-Mænd gjorde deres Eed, om her var nogen tilstæde, som enten ville svare for hende, eller og vidste hende herfor at erklære imod saa mange onde og haarde Vidnesbyrd og Sigtelser, som i Dag udi hendes egen Paahør og Nærværelse blev læst og paaskreven, desligeste om hun havde nogen Stokke-Nævn, Kirke-Nævn og Sogne-Vidner, hvormed hun kunde vide sig at befrie imod fornevnte Vidner og Sigtelser,

og ikke fornevnte Anna Lourups havde noget i denne Sag at fremlægge, hvormed hun sig nøiagtig kunde erklære, da efter forberørte Sigtelser, Beskyldning og Vidnesbyrd om Troldoms Sager, som nu paa Anna Lourups vidnet er, da vidste fornevnte 15 Mænd fornevnte Anna Lourups ikke at kunde befrie, men svor hende en fuld Kirke-Nævn over til Ild og Brand. Og stod Anna Lourups i Dag til Vedermaals-Ting, og hørte dette Vidne blev tagen beskreven.

Denne Dom blev i Ribe Raadstue confirmeret d. 7 Dec. 1613.

Herpaa blev hun lagt paa Pinebænken, og af hende udpærset følgende Bekiendelse, som af Ole Klokker blev fremlagt for Riber Byeting d. 14 Dec. da hun skulle have sin endelige Dom, som lyder saaledes:

1613 Tirsdagen d. 14 Dec. For Tings-Dom stod Ole Klokker, og havde ladet Anna Lourups føre udi Rette, og denne hendes efterskrevne Bekiendelse læse, som hun for Borgemester og Raad og flere Danne-Mænd bekiendt haver paa Riber Raadhuus, Løverdagen d. 11 Dec. lyder Ord fra Ord, som efterfølger:

Først bekiendte Anna Lourups at Else Faars i Nourup lærte hende Troldoms-Konst udi hendes eget Huus i Nourup, som skeede det Aar 1601, den Tid vores kiere Lehnsmand Velb. Albert Scheel kom først til Slottet; og paa Schads Kirkegaard paa en St. Volborg Dag om Aftenen var forbemeldte Else Faars med hende, og da ved Schads Kirke forsvor hun vor Herre, og da samme Tid trolovede Else Faars hende med hendes Dreng som hedder Ravn, som da kom til hende som en sort Hund, udi Hunde-Lignelse, og den første Gierning hendes Dreng gjorde, da hentede han Mød og Viin til dem paa Schads Kirkegaard, som hun og Else Faars samme Tid drak af med deres Dreng.

Item bekiendte Anna Lourups, at disse efterskrevne have været i Rode og lige gode med hende i Troldoms Gierninger, først Bodil Skrams Datter paa Fanø er sandskyldig i Troldoms-Konster og Gierninger. Desligeste Pus Maren, som blev brændt paa Fanø, var i Roede med hende, og sandskyldig i Troldoms-Konster. Karen Mortens paa Fanø er ogsaa sandskyldig i Troldoms-Konster, og i Rode med hende. Hans Matthesens Hustrue paa Sønderhoe er ogsaa sandskyldig i Troldoms Konster, og haver tit været med dem først de holdt deres Gilder og Giestebuder, baade ved Sønderhoe Kirke, i Fanø Bierge, ved Schads Kirke, Bryndum Kirke, og udi slet grøn Mark var fornevnte Hans Matthesens Hustrue altid med dem. Johanne Niels Jespersens Hustrue paa Sønderhoe, er ogsaa sandskyldig i Troldoms Konster. En Kvinde ved Navn Dorthe Svagers i Bollersager er ogsaa sandskyldig i Trol-

doms Konster. En Qvinde udi Bryndum ved Navn Maren, som boer i et Gadehuus, er ogsaa sandskyldig i Troldoms Konster. En Qvinde udi Tiereborg, ved Navn Døve Johanne, er ogsaa sandskyldig i Troldoms Konster, og hun haver en Søn, som løb Sønder for med Mads Jepsens Søster i Allerup. En Qvinde ved Navn Gjørding Anna, som boede udi Stenderup, er ogsaa sandskyldig i Troldoms Konster. En Qvinde, ved Navn Maren Bender, som boer i Schads, er ogsaa sandskyldig i Troldoms Konster. En Qvinde, som boer i Brixboll, ved Navn Maren i Hiuv, er ogsaa sandskyldig i Troldoms Konster.

Item bekjendte Anna Lourups, at naar de ville forgjøre Folkes Creature, da gjorde de det i deres Ødeler, desligeste naar de ville forsamles i deres Roeder, da reed de paa deres Dreng.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at Else Faars i Nourup var Hovedsmand og Øverste for at forgjøre deres Kiør i Allerup.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at hun var med Else Faars i Nourup, at forgjøre Hr. Clausis Kiør i Sneum, for han straffede og bandede hende, og for han satte hende og hendes Selskab i Band, og de forgjorde altid 2 Kiør tillige.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at hun ved hendes Dreng Ravn forgjorde Hans Jensen i Nourup hans Hest og en Koe, for han pløiede hendes Griis ihjel.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at Else Faars i Nourup forgjorde Hans Jensens Hustrue i Nourup, for hun gav fornevnte Else Faars onde Ord, og kaldede hende en Trold-Qvinde.

Bekjendte Anna Lourups, at hun haver været i Raad med Else Faars i Nourup, den Tid hun blev vreed første gang paa Jesper Guldsmed for nogle Sølv-Knapper, han gjorde, og derfor kastede Else Faars og Anna Lourup med deres Medbrødre ond Forligelsemaal mellem Jesper Guldsmed og hans Kone.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at naar de saaledes kastede ond Forligelsemaal ind i Husene, da brugte de Pinde, som deres Dreng hente udi Skovene, og deres Dreng bare dem ind i Husene, der som Folkene gaer meest over dem, saa fanger de deres Skade.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at hun kom Else Faars til at kaste noget rødt Tingest udi Jesper Guldsmeds Urt, for det skulle ikke gøres, saa mistede Urten al sin Kraft og Dyd, det gjorde hun, for Jesper Guldsmeds Hustrue ville ingen Giær unde hende, da hun begjerede det.

Desligeste bekiendte Anna Lourups, at hun og hendes fornevnte Medbrødre haver forgiort Jesper Guldsmeds Hustrue, at hun haver den Døvelse i hendes Hoved, desligeste haver Else Faars været Aarsag i al den Ulykke, der er skeet i Jesper Guldsmeds Huus.

Desligeste bekiendte Anna Lourups, at hun lod hendes Dreng Ravn forgiøre Karen Guldagers Koe gal, for hun maatte ikke leede efter hendes Høns, og hendes Dreng Ravn bar den døde Kat ind under Koen, til et Tegn, medens hun ved hendes Dreng Ravn flyede Koen bedre, den Tiid Karen Guldagers truede hende.

Desligeste bekiendte Anna Lourups, at den Tiid Morten Brunsvigs Hustrue slog hendes Melk og Fløde i Ilden, da fik hun strax got af hendes Malken, og samme Tiid blev hendes Dreng Ravn skoldet paa hans Ryg.

Bekiendte Anna Lourups, at naar hendes Dreng var borte, da havde hun en Pibe, som hun pibede udi, saa kom fornevnte hendes Dreng Ravn til hende, og samme Pibe gav en Qvinde, ved Navn Døve Johanne, hende. Hvilken Pibe var tilstede her i Dag paa Ribe Raadhuus, og Anna Lourups bekiendte, at det var den samme.

Det havde været smukt om Magistraten havde oplyst, hvorledes de var kommen til denne Pibe, siden der høres intet om den førend i Dag, efterat hun var piint. Man kan vel tænke, at ingen har tordet pibe i den, at ikke Drengen skulle komme og forstyrre alle deres Concepter.

Bekiendte Anna Lourups, at hun befalede hendes Dreng Ravn, at han skulle giøre Hans Blyemesters Søn den Vanførsel, han havde i hans eene Been, for han ikke vilde give hende Blye, men naar 1½ Aar er forløben, da kan han vel faae bedre.

Bekiendte Anna Lourups, at hun kom hendes Dreng Ravn til at giøre ved Simon Aarups Hustrue, at hun var saa sælsom, for hun intet ville give hende.

Bekiendte Anna Lourups, at hun kom hendes Dreng til, at han gjorde det ved Hans Offersen i Darum, at han sprang i hans Kilde, for han ville ligge hos hende.

Desligeste bekiendte Anna Lourups, at hun og Else Faars i Nourup havde taget Melken fra Peders Skrivners Kiør i Allerup, og samme Malken havde Else Faars i Nourup.

Bekiendte Anna Lourups, at det skeede sig engang, at Thomas Pedersen i Lille Darum førte hende med hans Baad over Sneum Aae, og da veltede han hende i Aaen, men om anden Dagen var fornævnte

Thomas Pedersen igien nede paa Aaen, og da veltede Baaden med ham, saa han blev vaad. Hun kom hendes Dreng Ravn til at kaste Baaden om med ham.

Desligeste bekiendte Anna Lourups, at hun formedelst hendes Dreng Ravn var Aarsag til, at Christen Jensens Øll blev fordærvet, den Tiid hun kiigede ind ad hans Bryghuus Dør.

Item bekiendte Anna Lourups, at det skede sig nu i Sommer, at hun var paa Sønderhoe, da kom hun fornævnte Dag ind til fornævnte Christen Jensen og Ole Smed, som boer paa Sønderhoe, og der de sad og drak, da begierede hun noget af dem, og de ville intet give hende, derfor blev hun vred, og nogen Tiid derefter, der Christen Jensen kom til Colding, da kom hun hendes Dreng Ravn til, at han førte Christen Jensen i Klammerie, saa han huggede en Karl i hans Arm, og samme Dag da hug fornævnte Ole Smed Fingeren af en anden Karl, som Anna Lourups bekiendte, at hun kom Ravn til at giøre det ved dem, for de onde Ord de gav hende i Sommer.

Nok bekiendte Anna Lourups, at, for hun ikke kunde faae noget Melk af Oluf Klokkers Hustrue, da kom hun hendes Dreng Ravn til at tage Livet af hans Koe, som stod i Nør-Bølling.

Nok bekiendte Anna Lourups, at hun qvad for Oluf Klokker engang, og da skiendte han paa hende, saa blev hun vred derfor, da gjorde hun Oluf Klokker gal, og kom hendes Dreng Ravn til, at Oluf Klokker skulle have sprunget ned af Hvælvingen i Kirken.

Desligeste bekiendte Anna Lourups, at hun formedelst hendes Dreng Ravn flyede Oluf Klokker bedre af hans Sygdom.

Desligeste bekiendte Anna Lourups, at hun paa hendes andre Staldbrødres Vegne begierede af Oluf Klokker Funtevand og Blye af Kirken, som de ville bruge at forgiøre Heste med. Og der hun kunde intet faae af ham, saa flyede deres Dreng dem noget af Sneum Kirke. Thi de kunde lukke alle Kirke Døre op, men denne Kirkedør her i Ribe var dem forbudet, at kunde ikke komme der ind. Og samme Funtevand, som de fik i Sneum Kirke, brugte de til at forgiøre Jep Niensens Øg i Timmerbye med, for han ikke ville laane hende Huus i Nat.

Vi seer her Ribe Domkirkes Prærogativ for andre Kirker, enten den haver det, fordi det er en Domkirke, hvor saa mange Messer er siunget, eller formedelst de store Mirakler den afdøde Helgens Leofdagi Been tilskrives, er vanskelig at sige, siden hun ei melder Aarsagen; Men dette arme Menneske skulle sige noget, siden ingen ville troe hende, naar hun sagde, hun var uskyldig.

Bekjendte Anna Lourups, at det skeer tit, at mange miste Øxen, men det kan skee, at hendes Dreng og andre Drengene flyer dem andre Øxen igien.

Bekjendte Anna Lourups, at hun var Aarsag til, at hendes Dreng Ravn tog Livet af Hr. Palle i Jerne hans Øxen og Stude, fordi hendes Griis ikke maatte være og gaae paa Jerne Kirkegaard.

Bekjendte Anna Lourups, at Niels Kallesen i Tiereborg var engang til hans Broders Christen Kallesens, og der var hun ogsaa. Samme Tiid blev Anna Lourups og Hans Kallesen ueens, og derfor lod hun hendes Dreng Ravn gjøre ham hans Sygdom.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at Søren Pedersen i Strandbye skulle føre hende over til Fanø, og da slog han hende med en Klode, da sagde Anna Lourups til ham: Dine Børn skal blive stamme, og dine Faar lamme; saa faldt det paa hans Faar, at de bleve allesammen lamme, og hans Børn skadde intet, som hun gjorde formedelst Ravns Hielp.

Bekjendte Anna Lourups, at hun med fornævnte hendes Stalbrødre gjorde Søren Evnesen den Vanførsel, han haver i hans Haand, for han ville ikke skiere hende en Vadmel's Kiortel.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at Hans Matthisens Hustrue paa Sønderhoe haver gjort Nis Povelsen sammesteds den Vanførsel, han haver i hans Haand.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at naar hun gik til Gudsbord at annamme Sacramentet, da viiste hun hendes Dreng fra sig.

Bekjendte Anna Lourups, at de Naale hun havde hos sig i sin Naalepude, havde hun altid hos sig med Piben i hendes hvide Trøie, og samme Naale havde hun altid til at piine Folk med, og hvilket Lem, hun satte samme Naale paa, der fik de Pine i samme deres Lemmer.

Bekjendte Anna Lourups, at Else Faars i Nourup blev engang vred paa Mads Lassens Tienestepige ved Navn Anna, som skeede, der hun gik ind ad Nørre-Porten, og derfor kastede forbemeldte Else Faars Ondt efter fornævnte Tienestepige, og samme Onde faldt paa Mads Lassens Barn, og Anna Lourups bekjendte, fordi Barnet havde fanget bedre af hendes Sygdom, siden hun blev sat, da haver Else Faars taget samme Sygdom fra Barnet igien, for hun skulle ikke blive udlagt af hende derfor.

Desligeste bekjendte Anna Lourups, at naar hun var med at kiærne i Moldbæk mellem Warhoe og Giørding, da brugte de disse efter-skrævne Ord:

Nu begynde vi at kiærne,
Det seer den Bond'kone ikke gierne;
Nu kiærne vi saa mange Pund
Udi denne Morgenstund,
I Laug den Bond'kone fanger en Blun

Og naar de saa kiærne, skeer det altid om Volborgdags Tider.

Desligeste bekiendte Anna Lourups, at det var hende forbudet af hendes Staldrødre, at hun maatte intet bekiende i gaar, da hun var paa Pine-Bænken.

Efterat denne Bekiendelse var giort, blev hun stillet til Ords med Else Faars, hvor hun vedblev samme, efter derover forfattede Forretning, saa lydende:

1613 d. 13 Decemb. paa Riberhuus udi vores kiere Lehnsmands Erlige og Velbr. Albret Scheels saa og Erlige og Velbr. Knud Gyldenstjerne, Høvedsmand paa Hald, samt Borgemestere og Raad, samme Tiid tilstede var, var fornævnte Anna Lourups og Else Faars i Nourup til Munds med hverandre, og da sagde og beskyldte Anna Lourups fornævnte Else Faars det offentligen over, hvis hun tilforn om hende bekiendt haver, at hun ville døe derpaa, at det var sandt. Og ydermere da sagde Anna Lourups til hende: Else I kommer vel ihu, den Tiid I var med mig og flere af vore Staldrødre var med samme gang i Katte-Lignelse i Oluf Klokkers Stald, og da var I udi en graa Katte-Lignelse, og samme Aften hug Oluf Klokker hans Værge i sønder efter Eder i hans Stald.

Herpaa blev hun Dagen efter stillet for Byfogden og Magistraten, hvor hun tilstod sin Bekiendelse, og derpaa fik sin endelige Dom til Baal og Brand, saa lydende.

1613 d. 14 Dec. for Tings-Dom tilspurgte Lauritz Stephansen Byfoged fornævnte Anna Lourups, førend hun blev dømt af ham, Borgemester og Raadmænd, som i Dag tilstede vare, om hun var denne hendes Bekiendelse bestandig, som nu i Dag blev for hende oplæst Ord for Ord. Hvortil fornævnte Anna Lourups svarede: at hun paa denne hendes Bekiendelse ville døe, og hun derpaa har annammet Sacramentet, at det var sandt, hvis hun bekiendt haver, efter forskrevne Bekiendelses Indhold.

Og blev derfor samme Dag af Byfogden samt Borgemester og Raad afsagt følgende Dom:

Efterdi Anna Lourups er først soren til Ild og Brand af 15 Mænd for hendes Troldoms Gierninger, som hun er sigtet og beskyldt for

dette Tingsvidnes Lydelse, og samme 15 Mænds Eed er kiendt ved Magt paa Riber Raadhuus af Borgemester og Raad nu paa Fredag sidstleden, og af dem dømt til Ild og Brand for en Troldqvinde, og hun siden paa Løverdags sidst forleden havde gjort denne hendes Bekiendelse frievillig og upiint udi Borgemester og Raads samt fleere Danne-Mænds Paahør, som hun og i Dag for Tings-Dom er bestandig, da efter slig Leilighed blev hun iligemaade dømt af Byefogden samt Borgemester og Raadmænd til Ild og Brand at stande hendes Ret, som en aabenbarlig Troldqvinde bør at gjøre.

Hvilket og paa hende blev fuldført, som følgende Historier viise.

VIII CAPITEL

Birthe Olufsdatter, en gammel fattig Bætlerske, som ved at indbilde andre, at hun kunde meere end Naturligt, maatte derfor døe en unaturlig Død. Begyndelsen at hun blev arresteret og forfulgt, gjorde fornævnte Oluf Andersen Klokker, som viiste en sær Alvorlighed i at befordre de gamle Stakler til Baalet. Derom findes følgende:

Anno 1620 Løverdagen d. 8 Julii for Tings-Dom stod Oluf Andersen ibd. tilstod og bekræftede ved hans oprakte Fingre og Eed, at det er skeet sig: Den Dag Anna Lourups blev soret til Ild og Brand for hendes Misgierninger, da imidlertid han var paa Tinget, kom Birthe Olufsdatter ind i hans Huus, og løb stiltiende igiennem hans Dørns Dør, og ind i Kiøkkenet, og siden ind i et lidet Kammer, og hans Fader var i Dørnset den Stund, og sad ved Kakkellovnen, da sagde hans Fader til hans Hustrue Maren: Hvad vil den Qvinde, der gik ind i Kamret? og saa gik hans Hustrue Maren Olufs ind i Kamret, og der hun kom derind, da stod Barnet imod Birthe Olufsdatter og sprang og hoppede op imod hende, da spurgte Maren Olufsdatter hende ad, hvad gjør I her inde, da svarede Birthe Olufsdatter: Jeg er her inde, og vil tale med lille Niels Klokker. Saa gik hun ind i Dørnset, og begierede, at Maren Olufs skulle give hende noget Mad. Saa gik Maren hen, og gjorde ligesaa, og gav hende en god Almissee. Saa gik Birthe Olufsdatter ud fra hende. Om anden Dags Morgen da Klokkeren var imellem 2 og 3 Slet, da fik deres Barn det først med et hastig Skrig, og da hoppede og sprang op imod Moderen i Sengen, ligesom Barnet gjorde, der Moderen kom ind i Kammeret, der Birthe Olufsdatter var der inde, og altiit siden haver det arme Barn været vanføer, og ligesom

det var afsindig; som det endnu er og paakiendes, og forhen var Barnet saa smukt og forstandigt og vittigt, som noget Barn være kunde, som baade Grander og Naboer vitterligt er, og derpaa vil de gjøre Skudsmaal til hans Grander og Naboer. I lige Maade, fremstod Lauritz Svane, og Knud Væver, som da boede i Naboelaug hos Oluf Klokker, vidnede og bekiendte, at der hans Barn Niels Klokker var ved 3 Aar gammel, da var det saa smuk et forstandigt Barn, som det være kunde, og siden derefter, da har det været ligesom det var afsindig og sandsesløs; Videre vidnede Oluf Andersen, at som nu paa Voldborgdag for 3 Aar siden, da kom han ind til Mads Simonsens, og havde der noget at udrette med Ebbe i Hillerup, da kom Birthe Olufsdatter ind til ham i Huset, og satte sig paa en liden sort Kiste inden Døren, og da spurgte hun fornævnte Oluf Andersen ad: Hvor lider I nu, Oluf, og hvor er det med Eder? da svarede han hende: I tør ikke skøde, hvor jeg lider nu, Birthe, jeg haver ikkun lidet passelig vel en lang Tiid. Saa spurgte han Birthe ad: Hvorledes lider I selv, Birthe? hun svarede: Hvad skal jeg lide jeg fattige gamle Stakkel. Da svarede Oluf hende: Birthe jeg spurgte, I var saa ilde skoldet paa eders Ryg. Da svarede Birthe: Nei saa mænd, jeg sad og sov over Ilden, mig fattig gamle Stakkel, saa faldt jeg i Ilden. Da svarede Oluf Andersen hende: Hvor kunde I da brænde Eder paa eders Ryg? Da svarede hun: Ja det kom saa tit med mig fattige gamle Stakkel, da svarede Oluf Andersen hende: Birthe, naar vil I komme op og tale med lille Niels Klokker igien. Da for første svarede hun: Jeg haver intet været hos ham, da svarede han hende: Alt var I hos ham den Tiid min Hustrue kom ind til Eder og til mit Barn, og min Fader da var i Dørnset; da svarede Birthe Olufsdatter: Ja alt var jeg der inde, men intet Onde gjorde jeg ved eders Barn. Og saa kom de og videre i Snak med hverandre, og han spurte hende ad: Birthe I kom ind engang med en Skilling til mig og ville give mig for en Stakkels Qvinde i Sviegaden, jeg skulle lade gjøre Bøn for, da svarede han hende: Er det en fattig Qvinde, da vil jeg intet have derfor. Saa soer Birthe Olufsdatter, at hun skulle have den, saa tog han den af hendes Haand, og lagde den paa Skiven, og saa bad han hans Hustrue, at hun skulle tage den, og antvorde Birthe den igien, men hun ville ikke have den, men gik ud ad Døren, og om anden Dags Morgen, førend Prædiken skeede, kom Birthe atter til ham igien, og da sagde Birthe Olufsdatter til ham: I skal ikke lade bede for den Qvinde, hun haver nu faaet bedre. Saa tog han 1 lybsk Skilling, og ville faae Birthe igien, men hun ville ikke have den, men løb strax ad

Døren, og dette tiede han hende paa i Mads Simonsens Huus, i hans Paahør, og da sagde hun først nei for alt dette, siden saa sagde han da atter til hende: Birthe, hvad Meening gjorde I dette forskrevne i, da svarede fornævnte Birthe Olufsdatter, jeg gjorde det i ingen ond Meening, jeg var i eders Huus; da svarede han: Birthe, jeg veed ikke hvad I gjorde: Men siden den Tiid I var i mit Huus, da haver jeg lidet ikkun passelig vel, og mit Barn over alt; da svarede Birthe Olufsdatter, har du ikke lidet eller faret ilde, da skal du faae ilde, og liide ilde og faae Skam og en Skamfærd, og lille Niels Klokker, og hvad I have ikke faren en Ufærd da skal I faae den, og lille Niels med. Og da sad en anden Dannemand inden ved Skiven, og sagde: Dersom hun havde saa talet mig til, som hun gjorde dig, da skulle hun faae Skam paa hendes Mund, saa gik han ud af Dørnset efter hende, og slog hende med 4 eller 5 Slag i Næse og hendes Mund, men ikke han kunde faae Blodet ud paa hende.

Udi ligemaade da fremstod for Tings-Dom Mads Simonsen Borger ibd., vidnede og bekræftede med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at han hørte alle disse forskrevne Ord, og Tale i hans Huus af Birthe Olufsdatter, og fornævnte Oluf Andersen, som Oluf Andersen i alle Maader vidnet haver, og berettede Oluf Andersen, at han siden den Dag haver liidt meget ilde paa hans Legeme, som han endnu saadan Bræk haver, som han fuldkommelig beskyldte Birthe Olufsdatter for, at hun med Troldoms Konst det gjort haver.

For Tings-Dom stod Maren Oluf Andersens Hustrue, og i Dag saavel som i gaar paa Raadhuset for Borgemester og Raad sigtede og beskyldte Birthe Olufsdatter for en aabenbarlig vitterlig Troldqvinde, at hun med hendes Troldoms-Konster og Gierninger haver forgiort deres Barn. Udi ligemaade bekræftede Oluf Andersen denne Sigtelse og Beskyldelse med hans Hustrue, og aabenbarlig sigtede fornævnte Birthe Olufsdatter for en aabenbarlig Troldqvinde, at hun med hendes Troldoms-Konster er deres Skadesmand.

For Tings-Dom stod Hans Lambertsen Markvogter vidnede og kundgjorde med hans oprakte Finger og Eed efter Recessen, at det skeede sig, der Dammen uden Sønder-Port var udbrudt, da gjorde han M. Mads 6 Dam-Skifter færdig, og der han havde gjort dem færdig, begierede han Penge af M. Mads derfor, da svarede M. Mads, jeg er ikke nu ved Penge, jeg vil leie Eder et Huus nede ved Graven, da spurgte han, hvor det var; da svarede M. Mads, neder ved Christen Grams, da svarede han: Jeg tør ikke leie det, Birthe Olufsdatter boer

udi det, jeg tør ikke leie hende ud; og der han havde leiet det, sagde Birthe Olufsdatter: I hvo der leier mig ud, da skal jeg love dem, at de skal faae en Ufærd, og de skal aldrig skee Lykke eller Raad. Der han var flyttet ind i Huset til Birthe, og han en Dag kom for Døren med et Læs Ilding, da svarede Birthe Olufsdatter ham: Denne her har du faaet ind med gode, men du skal ikke faae den anden saa ind. Der han havde indbaaret Klynen, sagde han til hans Hustrue Maren: Jeg er saa tørstig, jeg maa visselig have noget at drikke, saa gik Birthe Olufs Datters Datter efter en Qvorter Øll, og der hun kom ind med den, drak han først deraf, og saa, der han drak af Kanden, blev han strax saa underlig fra sit Sind og Sands, at han ikke vidste, hvorledes det var fat med ham, ligesom han var halv tuntet; Saa der han kiørte ud igien efter det andet Læs Klyner, da løb der langs for hans Vogn og Heste en Hare, og spillede, og ligesaa tidlig som han var udi Veien og ville ind i Moesen, løb Haren for Hestene, og forvildede dem i Veien. Saa kom han da ind i Mosen med hans ledige Vogn, og der han kom af Mosen, igien, og paa Hiemveien, paa hin Side ved Tveed-Aaen, paa slet Mark, blev Vognen omkast paa ham med Klynen paa, og da blev hans Laar og Knæbeeen i sønder slaget. Saa tidlig, som Læsset var omveltet paa ham, og han havde bekommet Skaden, reiste Vognen sig selv op igien, og Klynerne og Leiren, blev liggende paa ham, ligesom det var bundet paa Vognen. Der han da kom hiem igien agendes, og havde bekommet denne Skade, da lagde hun hendes Hænder sammen, og var glad, og sagde: Jeg vidste det vel, at jeg ville faa Hævn paa ham, for han havde gjort mig huusvild. Og siden, der han var kommet noget paa Krykker igien, da hørte han, at Birthe Olufsdatter hun truede og undsagde Kalle Jensen, og det varede han sin Hustrue ad, og derfor lovede Birthe ham: at han skulle fare nie gange værre inden Fredag. Og siden samme Fredag om Morgenen blev han atter saa syg igien, at han laae i 24 Uger paa hans syge Seng, saa han ikke imidlertid kunde komme anden Steds end 4 Qvinder bar ham, og siden paa en Tiirsdag omtrent tre Uger derefter, da kom hendes Datter ind til ham med en nye Qvorter Potte fuld af Lammekiød-Suppe, og til Syne var det meget vel flyet, og hun sagde til ham: Hans, her er noget got Mad, min Moder sendte Eder; I ligger saa syg og er saa ilde tilpas, I skal endelig have noget heraf; Men han svarede hende: Bodild, jeg har faaet Mad denne gang, jeg vil ikke have det. Og da hun ville endelig nøde ham til at fortære deraf, men han ville ikke, saa tog hans Hustrues Moder, og aad vel halv Parten af Maden, og

som hun sad best og aad deraf, blev hver af hendes Øien saa stor som et Ox-Øie, og hun blev saa syg og ilde tilpas med Bryden og anden Sygdom hende tilsløg: Tre Dage derefter kom der en Landsqvinde gangendes til hende, som hun laae paa Marken, og hun gik Nør paa, og den sagde til hende: O din Fattige Qvinde! Hvad du ligger i onde Maader, men havde det Mad været red til dig selv, som du aast, da skulle du ikke havde gaaet af Stedet. For hvis Skade og Ulykke, som fornævnte Hans Lambertsen haver paavidnet fornævnte Olufsdatter i Dag, som forskrevet staaer, det aabenbarlig beskyldte han fornævnte Birthe Wollesdatter for, at hun haver gjort ham det med hendes Trolldoms Konster og Gierninger.

De 8 Mænd vidnede, at nu, der Hans Lambertsen stod og vidnede hans Vidne paa Birthe Olufsdatter, da sagde Birthe Olufsdatter: Ja Ja, de maa tage de Fattige først, og de blir af de Fattige, men de Rige følge vel efter.

For Tings-Dom vidnede Maren Thomasdatter, at der Bøddelen M. Herman var for hendes Dør, og stak ind ad deres Dør, og Birthe Wollesdatter var da i Huuse med hende, da hørte hun om Natten, at Birthe Wollesdatter sagde til hendes Datter Bodild: Ak kunde jeg ikke den Konst, da kunde jeg lidet, jeg kan kaste saa mange Skibe omkring i Havet, og jeg kan tage Fisken fra Havsbunden. Og siden nogle Natter derefter, da hørte hun, at Birthe Wollesdatter havde en hos sig, og sagde til den: Peter, jeg har fulgt dig for meget efter, Peter, jeg vil ikke have nu længere med dig at skaffe, jeg haver været hos dig forlænge, og den samme Nat da blev det saa lyst i Stuen, ret ligesom der havde været Ild i Huuset, og da kom hendes Datter Bodild op til Hans Lambertsens, og sagde til ham: Aa! lad mig læse over dig, saa skal du faae bedre igien.

For Tings-Dom stod Volborg Mortens, vidnede og kundgjorde med hendes oprakte Fingere og Eed efter Recessen, at det skeede sig i forgangen Uge, førend dette Herre-Bryllup var paa Raadhuset, da kom Birthe Olufsdatter ind i deres Huus om Aftenen Kl. var slaget 9, og imidlertid sad hun inde til hendes Naboes, og saa kom een af hendes Børn ind til hende og sagde: Moder! Birthe Olufsdatter er inde til vores, og vil endelig ligge der i Nat, saa gik hun ind, og der hun kom ind i Huset, kom Birthe Olufs imod hende, bød god Aften, og sagde: Vil I laane mig Huus i Nat? Da svarede hun Birthe: I faaer ikke her Huus i Nat. Da svarede Birthe Olufsdatter: I faaer mig ikke ud i Nat, saa kiøn skal I ikke være, Da svarede hun: Birthe! jeg vil ikke huuse

eller laane Eder Huus i Nat, troe, der vil ingen laane Eder Huus. Da svarede Birthe hende: Jeg haver svoret herpaa, at jeg vil blive her i Huset i Nat. Saa blev hun da i Huset om Natten, og om anden Dag om Eftermiddagen kom Birthe Olufsdatter ind i Huset igien, og spurgte om hendes Hosbond Morten Brunsvig; da svarede Børnene hende: Han ligger og sover ude i Kamret. Saa gik hun ud i Kamret, og tog hendes Hosbond paa hans Kindbeen, og sagde til ham: Vil I laane mig Huus i Nat igien; Da svarede han: Nei. Saa gik hun ud af Kamret igien, og den samme Dag strax, da fik Morten Brunsvig saadan Skade i hans Knæe, at han ikke kunde gaae, uden han havde en Kiep i hans Haand, og siden nogle Dage derefter da kom Birthe Olufsdatter til hendes Hosbond paa Skibbroen, sagde han til hende: I skal faae Skam, flyer I mig ikke bedre igien fra den Skade, I haver gjort mig. Og siden den Tiid er det blevet bedre med ham; og efter denne hendes Hosbondes Skade og Bekiendelse sigtede hun Birthe Wollesdatter, at hun gjorde ham hans Skade med hendes Troldoms Konst og Gierning.

For Tings-Dom stod Povel Laugesen Skoemager Borger ibid. vidnede og kundgjorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det er skeet sig 8 Dage efter at han var flyttet i Huset, han nu er, at Birthe Olufsdatter kom i Huset til ham og sagde: Her har ikke mange skeet Lykke i dette Huus; Gud hielpe Eder vel! Saa gik hun da strax ud igien, da tog hans Hustrue noget gloende Søie og slog ud af Døren efter hende. 8 Dage derefter kom fornævnte Birthe Olufsdatter igien, og gik ind i Huset, og saae sig allevegne omkring i Huset, og gik saa ud igien og talede intet, og der hun gik ud af Døren, tog hans Sal. Hustrue noget Ild og kastede ud af Døren efter hende, saa vendte Birthe Olufsdatter sig om, og sagde til hans Sal. Hustrue: Jeg skal love Eder god for, at inden Jamlings Dag skal I aldrig kaste Ild efter mig. Og det skeede ved 14 Dage efter Paaske, og siden indtil Juul derefter døde hans Hustrue. Og efter dette hendes Løfte tiltroede han Birthe Olufsdatter, at hun med hendes Troldom var Aarsag i hans Hustrues Død.

For Tings-Dom stod Hans Povelsen Smed vidnede og kundgjorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at for omtrent 4 Aar siden paa en Søndag Morgen, som han stod i hans Dør, da gik Bodil, Birthe Olufsdatters Datter, forbi hans Dør, og han da tog et lidet Stykke Klyne, og kastede efter hende, da vendte hun sig om, og sagde: I hvo du var, som slog efter mig, skal jeg love dig, at du skal faae en skammelig Færd, og dersom jeg ikke kan gjøre det, da skal jeg flye

den, der skal gjøre det bedre end jeg. Den samme Dag var han til Jakob Orris Bryllup, og imidlertid under Maaltidet gik han hiem nogle gange, og saa gik han til Bryllupet igien, og om Aftenen der han gik fra Bryllupet og til sit Huus, da, det første han kom i Huset, blev han, som han var ganske afsindig, og ligesom der var noget i hans Liv og ville splitte ham ad, og han vidste ikke noget Sted hvor han ville være i Huset, saa 4 eller 5 stærke Karle havde nok at de kunde holde ham i en Foldbænk, saa afsindig blev han den ganske Nat indtil om anden Dags Morgen Kl. var ved 7., saa gik Lene Foster-Moders samme Tiid til Birthe Olufsdatter, og havde 2 eller 3 Danneqvinder med sig, og sagde til hende: Birthe, jeg haver hørt, at eders Datter lovede Hans Smed noget i gaar, og det er holdet, men flyer I ham ikke bedre igien, da skal vi staae tilhobe i Gaden, og lade Eder brænde; saa svarede Birthe Olufsdatter dem: Klager Hans paa mig, da vil jeg gaae med Eder ind til ham, og hun gik ind med dem til Hans Povelsens, og der hun da kom ind i Huset til ham, krydsede hun med hendes Haand med anden Læsning, og sagde til ham: Klager I paa mig, Hans lill; da svarede hans Hustrue Gye hende: Flyer du ikke min Mand bedre, du leede Troldqvinde, da skal jeg endelig have dig brændt; da svarede hun: Den samme, som har gjort ham hans Skade, den samme skal ogsaa flye ham bedre igien, saa gik hun ud af Huset fra dem, og saa ved en Stund derefter, da begyndte det at bedres med ham af denne hans Sygdom, siden 8te Dage derefter om Natten, da kom der en til Senden til ham, og som han syntes, da ville den have havt ham af Sengen, og da begyndte han at raabe, og blev saa underlig, ligesom han atter havde været afsindig, indtil hans Svenne kom ned af Loftet, saa blev det bedre med ham, og efter denne Birthe Olufsdatter og hendes Datter deres Løfte beskyldte Hans Povelsen dem herfor, at de med deres Troldoms Konster gjorde ham denne hans Sygdom.

For Tings-Dom stod Jens Pedersen Bundtmager, Borger ibid., vidnede og kundgjorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig, der Birthe Olufsdatters Datter blev kagstrøgen, og der Bødelen fulgte hende ud af Porten, stod han uden Sønder-Porten, og loe ad hende, da svarede Birthe Olufsdatter ham: Du tør sagte lee efter hende, men jeg skal love dig derfor, at du skal faae andet at tage vare paa end hende. Om anden Dag imod Aften blev han saa got som afsindig, at han vidste ikke nogen Ting, hvad han gjorde, saa han havde nær gjort en ond Gierning paa hans Hustrue, saavel som og paa andre hans Naboer i saadan hans Afsindighed. Og for denne Gierning

og Sygdom, som ham da var paakommen, beskyldte han fornævnte Birthe Olufsdatter, at hun med hendes Troldoms Konster og Gierninger gjorde ham det.

Og stod fornævnte Birthe Olufsdatter i Dag til Vedermaals Ting, og hørte disse Vidner bleve paa hende vidnede og tagne beskrevne.

1620 Mandagen d. 10 Julii. For Tings-Dom stod Boel Ivers Datter ibid., vidnede og kundgiorde med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig ved 3 Aar forleden, at hendes Søn Anders Andersen gik op ved Slottet, og bad Jens Sach, at han skulle give ham 2 Aal; saa kastede Jens Sach to Aal paa Jorden til ham og de andre Børn, som vare der tilstede; samme Tiid var og Birthe Olufsdatter der tilstede, og hun sagde til hendes Søn og de andre Børn: Tager der nogen af dennem, da skal de faae Skam og en Ufærd, inden de gaaer ind ad Pilles Port. Saa den Tiid hendes Søn da kom hjem, havde han 2 Aal i hans Kande, og kastede dem paa Jorden, og da klagede Drengen sig og sagde: at han havde saa ondt, og gik op paa Loftet og kastede sig der ned, og udstrakte sig i ynkelig Maade, og saa fik hun ham med i Dørnset, og der laae han i 8 Dage og noget længer, saa en Dag gik hun ned til Sønder Porten, og ville kiøbe en Tønde Æbler, og der hun da kom hiem igien, og gik i Dørnset, da laae hendes Dreng nede ved Kakkelovnen udstrakt, og i ynkelige Maader, og hun da klagede sig, at hun saae saadan Ynk og Jammer paa hendes Barn, da kom Jeng Truels ind til hende, og saae Drengen, og hun sagde: at den var visse- lig forgiort, da svarede hun fornævnte Jeng Truelsdatter: Da haver ingen gjort det uden Birthe Olufsdatter, saa gik hun en Stund ud ad Aften til Hans Lambertsens Dør, og bankede paa Døren, og hans Hu- strue ledte hende ind i Huset, og da var Birthe Olufsdatter i Dørnset, og havde lukket Døren for sig, og da bankede hun paa Dørns Døren, og bad, at Birthe skulle lukke op, og hun ville ikke; da sagde hun til fornævnte Birthe Olufsdatter: Luk op! du Trold-Dievel, du haver for- giort mit Barn; men Birthe Olufsdatter ville endda ikke lukke op for hende. Om anden Dags Morgen mødte hun Birthe Olufsdatter uden for Hans Lambertsens Dør, da sagde hun til hende: Vil du ikke lægge Handzelen af mit Barn, som du haver lagt paa ham, du leede Trold- Dievel, du haver forgiort mit Barn, saa slog hun Birthe Olufsdatter to eller tre Slag paa hendes Mund, og da svarede Maren Portners og hendes Datter hende: saa haver Birthe Olufsdatter lovet Eders Barn, saa I skal sige deraf, medens I lever. Saa noget derefter, der hun var udgangen at klage Birthe Olufsdatter for denne Gierning for Øvrig-

heden paa Torvet, da stod hun ved Bertel Prongs Dør, saa gik hun hiem, og hentede et Trug fuld Æbler, og gik med dem paa Torvet at sælge, og som hun da sad paa Torvet, da kom hendes fornævnte Søn løbendes, og satte sig hos hende, og da havde han faaet bedre af hans Sygdom, og for denne jammerlige Sygdom, som hendes Søn var paa-kast, det beskyldte hun Birthe Olufsdatter for, at hun gjorde hendes fornævnte Barn det med hendes slemme og Troldoms Konster og Gier-ninger, som hun bekræftede ved hendes oprakte Fingre og høieste Eed.

For Tings-Dom stod Oluf Andersen ibid. vidnede og kundgiordte med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at han hørte i Aftes, den Tiid han var i Finkeburet, da havde han og de andre, som vaagede over Birthe Olufsdatter allehaande Snak med hende, og iblandt andre Ord, da sagde Birthe Olufsdatter: Ja jeg sagde dem det vel, at de skulle have ladet den liden Bundzpige været hiemme, da havde vi ingen Nød havt, og vi to Stakler havde ikke siddet her. Og samme Ord repeterede de mange gange med hende, saa hun endda blev ved samme Ord. Siden taledede de om Smør og Kiernen, som de bruger, og spurgte hende ad, om hun var nogensinde med at kjerne? da svarede hun: Jeg haver ikke været med i langsommelig Tiid, jeg gamle Stakkel, jeg kan ikke løbe saa fast som de andre. Udi lige Maade da vidnede og bekræftede Povel Povelsen og Jens Berthelsen Snedker med deres oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at de hørde i Aftes og i Nat, da de vare i Finkeburet, at vaage over Birte Olufsdatter, alle disse forskrevne Ord af hendes Mund, som fornævnte Ole Andersen nu vidnet haver, videre vidnede fornævnte Jens Berthelsen, med hans oprakte Fingre og Eed efter Reces-sen, at i Nat, der Klokkeren var ved 12 slet, bad Birthe Olufsdatter ham, at han skulle gaae hen og lukke Døren til, hun var saa kold; og der han gik hen, og ville lukke Døren, stod der en Dievel ret i Døren for ham, og først var den skikket som en Skorsteen, og siden foer den hen bag ved Døren, som en slem ragget Hund. Da sagde han: Birthe, her er en af eders Apostler, da svarede Birthe ham og hans Staldbroder, som vaagede med ham: Lader ham ikkun gaae, I tør ikke være saa ræd, for den Sags Skyld maa I vel gaae hvor I vil, og jeg vil vel ligge her aleene inde, og slukker I Lyset. Saa torde han da ikke lukke Døren, men Povel Povelsen, som vaagede med ham, han drog hans Værge ud, og lukte Døren, som han ogsaa bekiendte i Dag for Tings-Dom.

For Tings-Dom stod Henrich Jacobsen Væver ibd., vidnede og kund-giorde med hans oprakte Fingre, og Eed efter Recessen, at om Pindse-

dag sidst forleden Aar paa 3die Pindsedag om Aftenen, da havde han været 4 Dage hiemme, da om Natten, som han laae paa hans Seng, da hørte han, at ligesom der havde været en hos Birthe Olufsdatters Seng, som en ung Karl stod og snakkede med Birthe rumt en halv Stund, og siden om en halv Stund derefter da tykte han, at det kom farendes op af Loftet, som han laae, ligesom det havde været en, og havt en Hob Nøgler ved Laaret, saa om anden Dags Morgen da sagde han til Birthe, hvad var det for en, som holdt Snak med Eder i Nat, og siden kom op af Loftet? Da svarede hun, der har ingen snakket med mig, og herfor da sagde Birthe Olufsdatter til ham: Jeg skal love dig, at du skal ikke være her i Huset 3 Dage, og det varede ikke heller 3 Dage, førend han blev saa underlig til Sinds i 8 Dage, at han løb ud af Marken, som et andet vildt Menneske, og havde ingen Sands, saa kom han da noget til Sinde igien, og kom da atter hiem, men saa tidt han noget fortørnede hende, blev han saa underlig og selsom, at han ikke kunde være paa hans Arbeid den Dag. Og for denne hans Hændelse og Skade, som ham var vederfaret, det sigtede og beskyldte han fornævnte Birthe Olufsdatter for ved hans oprakte Fingre, Siel og Salighed, at Birthe Olufsdatter gjorde ham det med hendes Troldoms Konster og Gierninger.

Vidnede Hans Larsen Kræmer med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at forgangen Sommer, da kom Birthe Olufsdatter mange gange ind i hans Huus, og bad om Almisse, saa gav de hende tit og ofte, og mange Dage kom hun 3 gange, saa de kunde ikke blive Birthe Olufsdatter qvit, men en Dag kom Birthe Olufsdatter ind i hans Huus igien, og spurgte om hans Hustrue Lene var inde; da svarede deres Tieneste Qvinde, ved Navn Kirsten Andersdatter, hende, og sagde: Nei, hun er ikke inde; da svarede Birthe Olufsdatter: Jeg veed vel hun er inde, hun er syg, ond er hun, og ondt haver hun, og vel er det, men hun skal fare halv værre.

Iligemaade da fremstod fornævnte Kirsten Andersdatter, med hendes oprakte Fingre og Eed bekræftede dette Vidne, at hun hørte alle disse forskrevne Ord af Birthe Olufsdatters Mund, som Hans Larsen vidnet haver; og videre da vidnede Hans Larsen, at forgangen Aar, da var Birthe Olufsdatter for hans Dør, og ved hans Broesteen laae og gravede med hendes Fingre, som ham blev sagt af Lene Povelsdatter, som da stod for hendes Faders Dør og saae derpaa, og da bad hun, at hendes Stedmoder skulle sende Bud over til Hans Larsen, at de skulle see hvad Birthe Olufsdatter lagde under hans Broesteen, og saa gik

hendes Moder over til dem, og sagde: at Birthe Olufsdatter havde været for Døren, og enten lagde hun noget under deres Broesteen, eller hun tog noget derfra, og saa viiste han deres Pige ud, og skulle erfare, om der var noget lagt under Steenen, da fandt hun under Broesteenen en Kors-Hvid. Iligemaade da vidnede Broder Andersen og Claus Albertsen Borgere, at de var hos Lene Povelsdatter og Birthe Larsens Kone, og hørde hendes Ord, da bekiendte de for dem, og bekræftede dette Vidne med Hans Larsen i alle Maader, som han paa Birthe Olufsdatter vidnet haver.

Vidnede og bekræftede Maren Spandets Datter ibid. med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at for en 2 Maaneders Tiid, da kom hun ind til Morten Hatfildters, imidlertid kom Birthe Olufsdatter ind til hende, og klagede paa Lauritz Hansen og sagde: at han hidse hans store Hund paa mig, men jeg skal love ham, at Lauritz Hansen skal faae baade Piine og Plage ligesom hans Hustrue haver. Iligemaade vidnede Anna Lauritz Kone med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at der hun boede nede ved Gravene, var Birthe Olufsdatter noget i Huse til deres, og en Dag kom Birthe Olufsdatter ind med en Kande Øll i en nye Kande, saa kom Lauritz Hansen efter hende, og sagde til Birthe Olufsdatter: Jeg meente, I hentede denne Kande Øll til Maren Justes, som I sagde for mig, da svarede Birthe Olufsdatter, hvad kommer det Eder ved, hvem jeg henter det til? Da svarede Lauritz Hansen Birthe, dersom jeg eller min Hustrue eller nogen i mit Huus faaer nogen Ulykke efter denne Dag, da skal I faae en varm Arst. Saa der Lauritz Hansen var udgangen, sagde Birthe Olufsdatter, Ja jeg skal love Lauritz Hansen, at baade han og hans Hustrue skal faae andet at tage vare paa end paa mig, at see efter Øll, jeg henter. Iligemaade da vidnede Peder Landbyes Hustrue Anna med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig, der Birthe Olufsdatter var udkast af Hans Vedsels Huus, da kom hun ind i Huuset til hende og saae sig om, og sagde: Jeg vil give dig en halv Daler til Huusleie, maa jeg være i Huse med dig, og her er Rum til at sætte min Kiste. Da svarede hun: jeg tør ingen tage ind til Huse, uden det skeer med Lauritz Hansens Villie og Minde; Da svarede Birthe: Lauritz Hansens Minde? da svarede hun: Ja. Da svarede Birthe Olufsdatter: Jeg tænker, at du giver Leie af Huset, saa kom hendes Datter ind i Huset til hende, og da sagde Birthe Olufsdatter til hende: Karen tør ikke tage mig ind i Huse, uden det skeer med Lauritz Hansens Minde, men Lauritz Hansens Hustrue haver faaet hendes Be-

skeed, han skal vel snart bekomme hans. Saa gik Birthe Olufsdatter og hendes Datter ud fra hende. Iligemaade vidnede Morten Hatfildter med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at den samme Dag, som Birthe Olufsdatter var udkast af Hans Vedsels Huus, kom hun om Aftenen ind til ham, og bad, at hun maatte ligge til hans om Natten paa en Bænk; han kunde da ikke blive hende qvit, men maatte lade hende ligge paa Jorden ved Skorsteenen. Om anden Dag kom Birthe Olufsdatter atter igien, og ville have Huus; da svarede han hende: Jeg tør ikke laane Eder Huus længere for Lauritz Hansen, fordi Lauritz Hansen raader for Boderne. Da svarede Birthe: Lad mig ligge denne Nat. Derpaa kom de i Tale om Lauritz Hansen; da svarede Birthe Olufsdatter: Ja Lauritz Hansen han hidsede hans Hund paa mig fattige Stakkel, og den beed mig i mine Been, men Gud skal hidse Ulykke paa ham igjen.

Vidnede Anna Lauritz Kone med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at der Birthe Olufsdatter var i Huse til deres, og laae i Kielderens, og Peder Jacobsen ogsaa var i Huse hos dem, og laae i Stuen, skeede det, at der han stod op af hans Seng om Morgenens, faldt der noget Skærn ned igiennem Loftet i Kielderens paa Birthe Olufsdatter, og da hørte hun fornævnte Birthe Olufsdatter sagde: Peder Jacobsen skulle faae Skam derfor inden Aften, din stygge Skalk. Saa gik Peder Jacobsen ud og sagde: Jeg vil gaae ud, jeg tør ikke være inde for Birthe Olufsdatter, saa gik han ud, og var til hans Faders, til Kl. var 6 om Aftenen. Og som Peder Jacobsen haver berettet for hende, at der han ville gaae ind i deres Huus til sin Seng, kom der en til ham ved deres Huushjørne, og som hannem tykte, slæbte den ham ud i Graven, og der gik han i Vand til hans Halsbeen, raabte og skreeg, at de skulle hielpe ham, at han kunde komme af Vandet igjen, saa kom hun og talede til ham, og bad ham, han skulle komme op af Vandet, da svarede han, hvad siger I, jeg kan ingensteds komme. Da svarede hun: Enten op i Guds Navn, eller i Fandens Navn! Saa fik de ham da op af Vandet, og der han da kom op i Huset, blev han saa bister og afsindig, at han aad og beed i Jorden, og beed store Huller i hans Skoe, og sleed hans Klæder af sig, saa de maatte hente andre Folk ind af Byen og holde ham, da sagde Jep Andersen, som var den samme Nat hos ham: Monne denne Dievel Birthe Olufsdatter ikke haver gjort dette ved ham? Da svarede hun: Da gaae ned og siig det til hende! Da svarede han, at han torde ikke. Saa gik hun ned til Birthe Olufs Datter og sagde til hende: Birthe, I lovede Peder Jacobsen i Morges, at han skulle

faae Skam, og han er nu saa bister og afsindig, men flyer i ham ikke bedre igien, da skal jeg sige det, og klage Eder i Morgen for alle Folk; da svarede Birthe Olufsdatter: Gaaer ikkun op! Faae han Skam, han skal vel strax faae bedre igien. Noget derefter blev det bedre med Peder Jacobsen, og han fik sin Sands igien. Til dette Vidne svarede Birthe Olufsdatter i Dag for Tings-Dom, at det var Peder Tarm og hans Svenne, som førte Peder Jacobsen i Graven, og ikke Jorden, Peder Jacobsen beed i, men det var i de Flav-Tørv, som laae paa Stueloftet.

Vidnede Hans Tanderups Hustrue med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at i dette Foraar, førend de drog til Fiskende, kom Birthe Olufsdatter i deres Huus, og klagede sig for, at hendes Datter var bleven kagstrøgen, og maatte ikke være i Byen; da svarede hun Birthe: hvo haver gjort det? da svarede Birthe Olufsdatter: Det haver Lehnsmanden voldet, saa Gud straffe baade ham og hans Børn, de kom ikke alle hiem endnu.

Vidnede Søren Pedersen Hindhie ibd. med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at 3 Uger efter Mid-Sommer kom Birthe Olufsdatter for hans Dør, og ville ind i Huset, da løb hans lille Pige til Husets Dør, og lukte Skoden for Døren; da sagde Birthe Olufsdatter til hende: Derfor skal du faae Skam; Og saa strax derefter blev Pigen syg, og laae og piintes i Sygdommen, saa alt Kiød hensvandt baade paa hendes Armer og Been, men nu begynder det at blive bedre med hende.

Anno 1620 den 11 Julii stod Hans Olufsen ibd. for Tings-Dom, vidnede og kundgiorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen: at næste Dag, efterat Bodild Birthe Olufsdatters Datters var bleven kagstrøgen, kom han gangende ind i Kirken, da stod Birthe Olufsdatter ved et lidet Hul, som er i Muren ved Kat-Hoved Døren, og nysset derved, og da han gik ned af Gangen, gik Birthe Olufsdatter om ad Lehnsmandens Stol, og han gik bag efter hende, og, da Birthe Olufsdatter kom uden for Stoldøren, som man triner ind ad Stolen, ludte Birthe Olufsdatter ned mod Jorden, og der spandet hun med hendes Haand korsviis paa Jorden, saa gik Birthe Olufsdatter derfra og over ad Fruens Stol, og gik ud ad Kirkedøren over den store Rist, og han gik da tilbage igien til det lidet Hul, som Birthe Olufsdatter stod ved i Kirken, der fandt han 4 eenlige Kors-Skillinger, som han tog til sig.

Iligemaade vidnede Karen Anchers ibd. med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det er skeet for omtrent 5 eller 6 Aar siden, at Birthe Olufsdatter kom ind i Huset til hende, da hun bar paa Rosten

og bryggede; Birthe Olufsdatter bød hende da noget Meel fal for 1 Sk., hun svarede: Birthe! Jeg vil ikke have eders Meel, de maa have det lidet, som faaer det meget. Hun gik da ud fra hende, og inden Birthe Olufsdatter var saa langt, som midt paa Torvet, blev hendes Urt ligesom Rende-Steensvand, og lugtede ilde. 14 Dage efter, da hun en Dag ville sætte hendes Brændeviins Pande paa Ilden, kom Birthe Olufsdatter ind til hende, og taledes slet intet, men gik stiltiende ud igien, og samme gang fik hun ingen Fremgang med hendes Viin, men det blev fordærvet. Omtrent et halv Aar efter kom Birthe Olufsdatters Datter til hende igjen i Huset, og laante et Steen-Kruus af hende tre gange i Rad, siden efter fik hun 2 Søndags Almisser i Rad efter hinanden, og den tredie Søndag fik hun intet. Om Løverdagen efter kom hun, og laante hendes Kaabe, og sagde, at hun ville til Guds Bord; 14 Dage efter, da hun var ude, sagde hendes Børn til hende: at Birthe Olufsdatter havde været inde ved deres Skorsteen, og lagt Trækul ved Ilden. 8 Dage efter kom Birthe Olufs ind til hende igjen om Morgen, og da spurgte Birthe Olufsdatter hende ad, hvor er eders Datter Ingeborg, da svarede hun: hvorfor spørger I ad? det kommer Eder ikke ved, jeg befaler min Datter Gud i Himmelen i Vold, og i de samme Dage fik hendes Datter Ingeborg Anchersdatter en svar Sygdom i begge hendes Been inden heel Skind, og hun laae paa hendes syge Seng fra Kyndelmisse indtil Mid-Sommer, og havde stor Piine, Værk og Væe i hendes Been, og fra Mid-Sommer og til St. Michelsdag var hendes Datter i Jedsted under Bartskaers Haand, og saa derefter kom hun noget til rette; og siden derefter ved et halv Aar da fik hendes Datter Ingeborg Anchersdatter det i hendes Arme, ligesom hun havde det i Beenene, og for denne hendes Hændelse og hendes Datters Sygdom beskyldte hun og sigtede fornævnte Birthe Olufsdatter ved hendes høieste Eed, at hun ved hendes Troldoms Konst og Gierning det forskrevne gjort haver baade mod hende og hendes Datter.

Vidnede og kundgiorde Jess Pedersen Borger og Skoemager ibd. med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det er skeet sig noget for Michelsdag sidst forleden, at han gik ned ad Sviegaden med en Baare under hans Arm, og da gik han om ved Birche Olufsdatter og bød hende Guds Fred, og neppe rørte ved hende med Siden af Bærebaaren, da svarede Birthe Olufsdatter: Hvad nu? Saa lidet efter kom der noget paa ham i Sengen om Natten der Klokkeren var ved 12, og det stødte ham paa hans Brøst og paa hans Arme, og paa alle hans Lemmer, saa han var ligesom han var dumtorsken over alle sine Lem-

mer. Og det var ligesom der var kommet en sort kold Haand paa ham. Saa stod han samme Nat op af Sengen, og gik i Gaarden; og der han ville gaae i Sengen, klagede han sig for sin Hustrue, at han var saa svarlig syg, og ligesom han var dumtorskens over alle hans Lemmer, saa laae han da om anden Dag ved Sengen den ganske Dag, og laae ligesom havde ligget i en Daasum, og der den Dag var forbie, begyndte hans Sygdom med stor Heede, Værk og Vee over alle hans Lemmer, saa gik han op paa Gulvet mange Gange, og da tyktes ham: at det susede omkring hans Hoved og Haar, og der han da kom i Sengen igien, var der noget ved ham i Sengen, og det gravet ved ham i Sengen trint omkring ham. Og aldrig kunde han saa mindelig giøre Kors for sig, at han jo tykte, Birthe Olufsdatter var for ham. Og den Tiid M. Søren havde været hos ham, og meddelt ham det høiværdige Sacramente, da den næste Søndag derefter var M. Søren atter hos ham igien og besøgte ham, og da var Birthe Olufsdatter inde i Dørnset, og satte sig under Skiven, og spurgte ham ad: Roer du intet, da svarede han: Birthe, det haver været lidet i 8 Dage med mig, da svarede Birthe: Alt roede I noget i Nat. Da svarede han: ja lidet imod Dagen; da svarede Birthe: Det er sandt, men jeg roede slet intet i Nat, men eders Liv skal intet blive at skade. Og saa imidlertid M. Søren var hos ham, gik Birthe ud fra ham, og ikke Birthe Olufsdatter haver været hos ham siden den Tiid, og saa strax fra den Dag begyndte det at blive bedre med ham af hans Sygdom.

For Tings-Dom stod Hans Hegelund, Raadmand og Herskabs Foged ibd., og tilbød Birthe Olufsdatter, om hun vilde selv tage Stokkenævn og Sogne-Vidner beskreven, hvormed hun kunde befrie sig og erklære imod disse Vidnesbyrd og Beskyldelser, som nu paa hende vidnet er, hvis hun ikke ville giøre det, eller nogen paa hendes Vegne, da ville han tage Skudsmaal og Stokke-Nævn paa Kongl. Majestets Vegne.

Herpaa blev hun af de 15 udnævnte Mænd Ao. 1620 d. 22 Julii svoret til Ild og Brand efter deres Eed, saa lydende:

Efterdi Birthe Olufsdatter er her til Tinge offentlig beskyldt og sigtet for Troldoms Konster og Gierninger, at hun haver lovet dem ondt, og de ogsaa efter saadan Løfte er ondt vederfaret efter Tings-Vidners Lydelse, som paa fornævnte Birthe Olufsdatter om Troldoms Gierninger vidnet er, og i Dag udi hendes Paahør blev læst og paaskrevet, desligeste og ikke fornævnte Birthe Olufsdatter haver sig for denne Sag og Sigtelse lovligh kundt erklære efter Loven, hverken med Sogne-

vidne, Stokke-Nævn, eller i andre Maader imod de mange Beskyldninger og Vidner, som paa hende i denne Sag vidnet er, som det sig burde, da efter berørte Leilighed vidste forskrevne Nævninger 15 Mænd fornævnte Birthe Olufsdatter ikke at kunne frie, men svore fornævnte Birthe Olufsdatter et fuld Kirke-Nævn over til Ild og Brand. Og stod Birthe Olufsdatter i Dag til Vedermaals Ting og hørte denne 15 Mænds Eed blev tagen beskreven.

Denne Dom blev i Raadstuen confirmeret d. 2 August 1620 efter Dom, saa lydende:

Ao. 1620 d. 2 Aug. udaf Kield Jørgensen og Morten Madsen Lime, Borgemestere i Riibe, Hans Hegelund, Magnus Grave, Baltzar Knudsen, Søren Andersen, Bagge Pedersen, Anders Pedersen Spandeth, Mads Roed, Lass Jensen Bonum og Hans Friis, Raadmænd her sammesteds, blev Nævninger 15 Mænds Eed, som haver svoret Birthe Olufs efter Sigtelse, Beskyldning og Vidnesbyrd, som paa hende vidnede ere om Troldoms Sager, Kirke-Nævn over, dømt ved sin fulde Magt; Og efterdi at Vidnes-Folk, som paa fornævnte Birthe Olufsdatter vidnet haver, vare her i Dag personlig tilstede, og for Borgemestere og Raadmænd udi fornævnte Birthe Olufsdatters Paahørelse var deres Vidne fuld og faststændig i alle Maader, og sigtet hende for en aabenbarlig Troldqvinde enhver efter sit Vidnesbyrds Indhold. Da efter berørte Leilighed blev hun dømt til Ild og Brand at staae hendes Ret som en Troldqvinde.

Herpaa blev hun samme Dag lagt paa Pinebænken, da hun gjorde for Borgemester og Raad og 8 Dannemænd denne Bekiendelse:

1620 d. 2 Aug. For det første bekiendte Birthe Olufsdatters, at Anna Gregers Kone, Gregers Christensens Hustrue, haver lært hende at stille Vrede, og naar nogen var vred, da skulle hun bede og sige: Gud Fader, og Gud Søn, og Gud den Hellig Aand give, at han bliver mild og aldrig vreed, Hanen gael, Stenen tael, og Jomfrue Maria syvfold hellig.

Item blev Birthe Olufsdatter ogsaa tilspurgt, hvorledes hun havde bekommet det Arr, hun havde bag paa hendes Ryg? hvortil Birthe Olufsdatter svarede: at det var af en Pestilentsbyld.

Item d. 3 Aug. paa Raadhuset nærværende Borgemester og Raadmænd og de andre Dannemænd, var Birthe Olufsdatter for Retten igien, og da blev hende atter foreholdet, at hun skulle bekiende hendes Misgierninger, og desligeste hvorledes hun havde bekommet det Arr, der sad bag paa hendes Ryg. Da svarede fornævnte Birthe og

sagde: At hun faldt over en Sætte fuld Ild, og brændte sig, og Johanne Moltisdatter smurte hende med noget Salve, som hun fik bedre af.

Item var fornævnte Johanne Moltisdatter tilstede i Dag, og for Retten bekiendte, at for nogle Aar siden, da sendte Birthe Olufsdatter Bud til hende, at hun skulle komme til hende, og der hun da kom til fornævnte Birthe Olufsdatter, da klagede Birthe sig, at hun var skoldet paa hendes Ryg af en Kiedel fuld Fiskevand, som hun fik, der hun løftede den af Ilden, og da svarede hun: Birthe I er ikke saa skoldet, I haver faaet det i andre Maader, og da var samme Saar et brændt Saar, og var saa stor som en Hesteskoe. Og da flyede hun Birthe noget Salve, som hun brugte til at smøre sig med, saa hun fik bedre deraf.

Item den samme Dag blev forskrevne Johanne Moltisdatter foreholden: Om hun ikke lader sig bruge med Signen og andet Spøgerie? Hvortil Johanne Moltisdatter svarede: at hun kunde ikke nægte: at hun jo kunde signe for Tandvee, og for Værk, og stille Blod, og naar nogen havde vriet deres Lemmer, Arme, Hænder og Been, eller Kreature, dem signet hun ogsaa, og hun kunde hielpe Barselqvinder, og Børn, som Ell og Undervatter havde Magt med, vende Vrede, og hielpe Folk af allehaande Sygdom med Signen. Som hun ogsaa hialp Thomas Tygesen, saa han ikke kunne døe førend hun brugte hendes Raad med ham, og hun slog ham 3 Slag med et Riis paa hans Laar, saa døde han inden 3 Timer. Desligeste gjorde hun ogsaa ved Hans Rasmussen Skriver, førend han kunde døe.

Iligemaade bekiendte Birthe Olufsdatter d. 5 Aug. for Borgemeister og Raadmænd, og desligeste udi hæderlige Vellærde Mænd Hr. Jacob Hansen Buch og Hr. Iver Holm, desligeste Anders Madsen, Slotsskriver paa Riiberhuus, og i disse efterskrevne Dannemænds Paahørelse, nemlig Hans Lauritzen Kræmer, Mads Nielsen Lime, Lauritz Hansen, Morten Ipsen, Tenhild Andersen og Hans Hansen, deres Paahør og Nærværelse frivilligen, at hun haver forsvoret sig fra Gud alsommægtigste til Dievelen, og han haver fulgt hende, og hun haver efterfulgt hans Raad. Og Anna Svarrers, Peder Angelboes Hustrue bad hende, at hun skulle besværge sig ind til Dievelen, og hun lærte hende Troldoms Konst. Og det skeede den Tiid Anna Svarrers hun boede nede ved Hundegades Broe, da boede Birthe næst hos hende i en liden Boe, som er over 20 Aar siden det skeede, hvilket hun ved høieste Eed bekræftede, at det var sandt.

Hvorefter hun d. 7 August fik sin endelige Dom, og blev overleveret til Baalet.

IX. CAPITEL

Karen Roeds, som nogen Tiid havde været mistænkt for Trolddom blev og arresteret strax efter fornævnte Birthe Olufsdatter var anholdet, og havde samme Skiebne. Hoved-Aarsagen til hendes Angribelse var, at 1619 vare komne 2 fremmede hos hende at logere, som indbildte andre, at de forstode noget af de forbudne Konster, og havde med sig et udstoppet Barn, som de ved Bortreisen glemte, hvilket Karen Roeds viiste andre, som ansaae det med andre Øine, og deraf sluttede for vist, at Karen Roeds var selv en Troldqvinde. Derover begyndes nu, da Birthe Olufsdatter var under Action, ogsaa Sagen mod hende, hvorved dette er mærkeligt, at disse 2de Qvinder ikke lægger hinanden ud. Herom findes følgende:

Ao. 1620 d. 13 Julii for Tings-Dom stod Ebbe Jensen Borger ibd. vidnede og kundgiorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at paa St. Hans Dag Midsommer forgangen Aar 1619 om Morgen, da sendte han Bud ind til Karen Roeds, at hun ville lade ham see det underlige Barn, som hendes Datters Barn Karen Andersdatter havde fundet i gaar, og lod den see i deres Naboelaug i Aftes. Da svarede Karen Roeds hans Bud: ja; saa gik han ud i hans Gaard, og gik til deres Planker, da kom fornævnte Karen Roeds til ham, og rakte ham samme Barn, og der han da saa den, svarede han: Karen! det er en underlig Tingest, det er skabt som et andet Barn; saa svarede Karen Roeds, og lagde hendes Fingre over Kors, og sagde: Ja vidste I, hvor det Barn er brugt i store Gaden, da skulle I vel undre herpaa.

Udi lige Maade da fremstod her i Dag for Tings-Dom Bodil Anders Kone ibd. vidnede og kundgiorde med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at paa Midsommers Aften forgangen Aar 1619, der Kl. var 9, da var Karen Andersdatter, Jep Roedsdatters Barn inde i deres Huus, og havde det underlige Barn med sig, og lod hende og fleere af Naboerne see det, saa om anden Dags Morgen gik hun til Mette Roedsdatter, og sagde til hende: hvilket et underligt Barn er det, der er til eders Moders, der maa visselig være noget underligt om det, da svarede Mette Roedsdatter: En Qvinde haver født det, og en Karl af Tønder han laae til min Moders, og han havde det ved en Qvinde, som blev halshuggen, og derfor havde han det saa kier, at han ikke ville skille sig ved det, og han forglemte det til min Moders, da svarede hun Mette Roedsdatter: Det er umueligt, at en Qvinde kan føde saadant et Barn med saadan lang Haar, da svarede Mette Roedsdatter: Som Gud, e Haar har været 3 Gange afklippet og er groet ud igien. Iligemaade da fremstod for Tings-Dom Maren Madsdatter, vidnede og kundgiorde med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at Søren Andersen Raadmand og Borger ibd., han kom

ind i hendes Hosbondes Niels Olufsens Huus paa St. Hans Dag Mid-sommer 1619, og Christen Friis var ogsaa derinde, og da begierede de af hendes Hosbond Niels Olufsen, at han vilde sende Bud til Karen Roeds, at hun ville lade ham see det underlige Barn, som hendes liden Pige havde ladet see i Naboelauget, og da svarede Karen Roeds fornævnte Niels Olufsens Bud, at en Gøgler laae til hendes, og han havde glemmt den, men nu havde han ladet den hente bort igien, saa gik hun ind til Karen Roeds og sagde til hende: at M. Christen Friis og Søren Andersen de begierede af hende, at hun ville lade dem see det underlige Barn: da svarede Karen Roeds hende: at hun havde kastet den i Ilden og brændt den op.

For Tings-Dom stod Giertrud Sal. Niels Tygesens Efterleverske, og Maren Prongsdatter ibd. vidnede og kundgiorde med deres oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at omtrent for 13 Aar var deres Sal. Fader Niels Tøgersen i Trætte med Jep Roed, anlangende et Forløfte, og da deres Sal. Fader Niels Tøgersen krævede og tiltalede Jep Roed, svarede Karen Roeds deres Sal. Fader: I skal aldrig saa kræve eller tiltale os, som I nu gjør. Kort Tiid efter blev deres fornævnte Sal. Fader syg i hans Hals, og kunde intet fortære, og ingen Bartskiær eller Doctor kunde flye ham bedre for denne Sygdom, saa denne Sygdom var Aarsag til hans Død; Men de hørte, at deres Sal. Fader udi hans Sygdom klagede sig, og sagde: At dersom Karen Roeds kunde Troldom, da havde hun visselig skaffet ham denne Sygdom paa. Videre vidnede Maren Prongsdatter, at hun nogle Aar efter hendes Sal. Faders Død krævede Karen Roeds for nogle Penge. Da svarede Karen Roeds: Jeg skal bede Gud, at din Moder skal tære dem paa hendes Syge-Seng. Strax efter blev hendes Moder syg, som hun endnu er.

Iligemaade vidnede Abild Knuds ibid. med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at for 9 Aar siden imellem Michelsdag og Mortensdag viiste hun hendes Datter Giertrud Knudsdatter ind til Karen Roeds at laane 2 Kaal, og Pigen torde ikke gaae ind til hende derom, men sagde for hendes Moder, at hun var derinde, og Karen Roeds svarede hende, at hun havde ingen Kaal hjemme; da gik Abild Knuds Moder ind til Karen Roeds, og sagde til hende: Karen kunde i ikke laane os 2 Kaal, jeg haver laant Eder tilforn saa meget got, da svarede Karen Roeds: Her haver ingen været hos mig om Kaal; da svarede hendes Moder: Jo Giertrud var her inde hos Eder, da svarede Karen Roeds: hun haver ikke været her: saa gik Karen Roeds med hendes Moder ind i Huset, spurgte om Giertrud, og der hun det hørte, løb

hun op paa Loftet, og torde ikke tale med Karen Roeds, og da svarede Karen Roeds: Ja du skal faae Skam i dine Been derfor. Hellig 3 Kongers Dag efter var fornævnte Giertrud Knuds Datter først til Guds Bord, og samme Dag om Morgenens tidlig gik Giertrud Knuds-datter til Buhuset at hente nogen Klyne, og som hun havde Klynen i hendes Forklæde, tykte hun at der stod som en Skygge for hende ved Klynestakken, og siden i samme Skygge var det som en Qvinde, og den tog 3 Stykker Klyner, og kastede efter fornævnte Giertrud Knuds-datter med, og ramte hende paa hendes Been med det eene Stykke, og siden den samme Dag fik hendes fornævnte Datter Giertrud Knuds-datter en svar Sygdom i Hendes Been med Værk og Vee, som hun haver havt i lang Tiid.

Iligemaade fremstod for Tings-Dom fornævnte Giertrud Knuds-datter, og bekræftede dette Vidne med hendes fornævnte Moder Abil Knuds i alle Maader med hendes oprakte Fingre og Eed.

Iligemaade fremstod for Tings-Dom Bodild Thomas Kone ibd., vidnede og kundgiorde med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at for kort siden, da Karen Roeds Datters Barn og hendes Søn gik og leegte i Gaden, gik Karen Roeds Datter Barn ind til fornævnte Karen Roeds og sagde: Bodild Thomas Kones Søn kalder mig en Trold-qvinde-Unge; Saa gik Karen Roeds ind til Bodild Thomas Kone, og klagede dette for hende paa hendes Søn, og da svarede Bodild Thomas Kone, da skal jeg straffe ham derfor med et Riis, da svarede Karen Roeds hende: Ja jeg skal straffe ham, saa han skal føle det. Et halvt Fierdingaar efter blev hendes Barn hastig syg, som han endnu er. Efter dette Karen Roeds Løfte tiltroede Bodild Thomas Kone, at hendes Barn fik hans Sygdom.

Iligemaade fremstod for Tings-Dom Anna Iver Gamstes Hustrue, vidnede og kundgiorde med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at hendes Hosbond Iver Gamst haver bekienet for hende, at omtrent for 2 Aar kiørte hendes fornævnte Hosbond Iver Gamst Kristine Anders Kones Heste og Vogn til Middelfart Sund med Kristine Anders Kones Datter, og Truels Knudsen kiørte en Vogn; og der de kom tilbage igien imod Kalslund Kirke, der kom Karen Roeds kiørende i en Vogn, og kiørte imod Iver Gamst, og Iver kiendte hende da ikke, men hun bad ham kiøre af Veien, og da svarede Iver: Kiør I af Veien, I haver intet Læs paa, jeg haver et stort Læs paa min Vogn, og som fornævnte Karen Roeds kiørte af Veien, sagde hun til Iver Gamst: Ja, Iver, jeg skal betale Eder derfor, da sagde Iver Gamst til fornævnte

Truels Knudsen: Var det Karen Roeds, da Gud hielpe os vel? Strax efter at han var hiemkommen, er han falden i saa underlig en Sygdom, med Frygt og Redsel, at han haver ingen Roelighed hverken Nat eller Dag.

Iligemaade fremstod for Tings-Dom Johanne Gregers Pedersens Hustrue ibd., vidnede og kundgiorde med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at Jens Sverdfeier var i hendes Huus mange gange og klagede og ankede paa Karen Roeds, og sagde: At hun havde lovet ham en Ufærd, saa han skulle raadne i en Gallie, og hans Hustrue skulle raadne i Voer og Blod; som ogsaa skeede med Qvinden, førend hun døde, og denne Ulykke lovede Karen Roeds dem, fordi de vidnede med Sal. Christen Pedersen Skipper imod fornævnte Karen Roeds.

Iligemaade fremstod for Tings-Dom Johanne, Sal. Clausens Efterleverske, ibd. med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at omtrent 5 Uger før hendes Bryllup med Karen Roeds Stedfader, fornævnte Peder Clausen, da kom Karen Roeds til hende og sagde: Der som du skal have min Stedfader, Peder Clausen, da bliver hans Mandermaal taget fra ham, men vil du give Hans Frandsen en Skiortekrave, da skal han flye ham den igien, men send mig Bud den Søndags Morgen du skal være Brud, da skal jeg flye dig noget, som skal hielpe derfor. Og det forglemte fornævnte Johanne Peder Clausens at sende Bud til Karen Roeds om paa fornævnte Søndag Morgen, og om Aftenen der hun kom da i Seng til fornævnte hendes Sal. Hosbond Peder Clausen, kunde han ikke røre sig i nogen mandelig Maade, ei heller kunde lide, at hun maatte røre ved ham i nogen Maade, og i de 20 Aars Tiid, hun levede i Ægteskab med ham, da havde de aldrig legemlig Omgængelse tilsammen, men endnu til denne Dag haver hun hendes Mødom. Saa om anden Dags Morgen efter hendes Bryllup da sendte hun og Sal. Peder Clausen Bud efter Karen Roeds, og der hun da kom til dem, sagde de til hende, at hun skulle flye hendes fornævnte Stedfader Peder Clausen hans Mandermaal igien. Da svarede Karen Roeds: Ja det vidste jeg vel. Men sender Bud til Hans Frandsen, da flyer han dig det igien. Og flyer mig en halv Daler, saa sendte de Bud til Hans Frandsen, og der han kom, begierede han en Daler for hans Umage, og da sagde Hans Frandsen: I maa søge Raad hvor I vil, I kan aldrig faae bedre herfor, uden jeg hielper Eder.

For Tings-Dom stod Hans Christensen Skræder Borger ibd., vidnet og kundgiorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at noget før Apollone Roeds Datters Bryllup, gik hans Sal. Fader Christen

Pedersen om ved Jep Roeds Dør, og da stod Apollone Roedsdatter inden for Vinduet og kæmte hendes Haar; hans Sal. Fader stak da med et Spyd, en Rude i Sønder, og for det samme lovede Karen Roeds, at hans Sal. Fader skulle fare ilde, og siden den Tiid var hans Sal. Fader aldrig ret ved hans Sind til hans døde Dag. Derefter gik hans Sal. Fader Christen Pedersen og hans Moder Mette Christens ind til Karen Roeds, og de bade hende, at hun skulle lade hans Sal. Fader bekomme hans Førlighed igien, da svarede Karen Roeds: det kan ikke skee.

Iligemaade fremstod for Tings-Dom Mette Christens, vidnede og bekræftede dette Vidne med hendes fornævnte Søn Hans Christensen ved hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, og beskyldte og sigtede fornævnte Hans Christensen og hans Moder Mette Christens, fornævnte Karen Roeds, fuld og fast, at hun med hendes Troldomskonst sligt haver gjort Sal. Christen Pedersen, som deres Vidner formelde.

Iligemaade fremstod i Dag for Tings-Dom Thomas Michelsen, Borger ibd., som efter hans Hustrue Karen Thomas Kones Mund vidnede og kundgjorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen: at fornævnte hans Hustrue bekiendte for ham, at noget efter at Sal. Christen Pedersen havde været i Klammerie med Karen Roeds, var hun og Karen Roeds til Anna Anders Kone til Barsel, da kom hun og Karen Roeds i Tale om den Ueenighed, som havde været imellem Karen Roeds og Christen Pedersen; da svarede Karen Roeds: Jeg skal love Christen Pedersen, at han skal fare en Dievels Færd.

Iligemaade fremstod for Tings-Dom Jeng Peders Datter, Peder Friises Datter ibd., vidnede og kundgjorde med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at for 2 Aars Tiid begierede Karen Roeds af hende, at hun skulle væve nogle Hynder for hende: Da svarede Jeng Pedersdatter: Min Moder haver noget Giørn, som jeg skal først væve. Da svarede Karen Roeds hende: Ja du skal faae stunder at væve det. Hun gik da fra Karen Roeds, og 14 Dage efter, da hun, en Dag imod Aften, gik paa Gaden, blev hun hastig syg, at hun en Tiid lang var maalløs og ganske afsindig, som hun ved hendes oprakte Fingre og høieste Eed beskyldte Karen Roeds for, at have ved hendes Troldomskonster og Gierninger paakastet hende; videre bekiendte fornævnte Jeng Pedersdatter, at naar hendes fornævnte Fader sælger Lammekiød, og Karen Roeds faller først derpaa, og hun da ikke bekommer det for den Penge, hun vil give, da kan de ikke sælge det dyrere, end hun vil give, til nogen anden; Og den Dag er der ikke Samdrægtighed i Huset mellem hendes Forældre.

For Tings-Dom stod Jens Olufsen og Jess Ipsen, Borgere ibd., vidnede og kundgiorde med deres oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at kort Tiid før Karen Roeds blev indsat i Fængsel, var de i Jeppe Jensens Gaard, og sauge noget Veed for Ebbe Jensen og hørte, at der vare nogle paa Karen Roeds Stue, og skientes tilsammen om Troldom, og de hørte een sagde: Jeg haver baade Blusel og Skam baade af Eder og eders Børn for eders Troldoms Skyld.

Iligemaade fremstod for Tings-Dom Hierre Laugesen Skoemager, Borger ibd., vidnede og kundgiorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at han samme Dag var her i Karen Roeds Stue, og der hørte, at Karen Roeds og Anders Guldsmed de skiemtes tilsammen om nogle Penge, og iblandt andre Ord, dem imellem faldt, sagde Anders Guldsmed: baade jeg og mine Børn maa have Blusel og Skam af Eder for eders Troldoms Handel, og som der nu siges, haver I ogsaa lært mine Børn det.

Og stod Karen Roeds i Dag til Vedermaals Ting, og hørte, at disse Vidner bleve vidnede paa hende og tagne beskrevne.

Ao. 1620 d. 18 Julii for Tings-Dom stod Anders Clementsen Borger ibd., vidnede og kundgiorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at paa Christi Himmelfarts Aften sidst solgte en Fiskekarl ham nogle Fisk paa Gaden; og da han og Anders Clementsen kom ved Jep Skoemagers Dør, kom Karen Roeds til ham og sagde: Lad mig faae 2 af disse Hundetunger. Saa gik hun hiem med ham, og fik 2 af samme Hundetunger, og gav ham derfor en lybsk Skilling. Han drak hende derpaa til af et blaa Steenkruus, og, da hun ikke ville drikke, men gik ud fra ham, spyttede han 3 gange ud af Døren efter hende, da vendte hun sig til Døren, og sagde til hans Hustrue, som da stod i Døren: Anders Clementsen havde ikke behov at gjøre det, som han giorde, han skulle ikke hugge i blodige Saar, men faae andet at tage vare paa inden kort Tiid. Nogle Dage efter reiste han her fra Ribe og til Flensburg med Mouritz Kræmer, og da han var imellem Gieldaee og Bou kom det til ham som en Virvelvind, og han blev optaget i Veiret, saa han ikke vidste, hvor han var, og blev siden liggendes paa Jorden, indtil Mouritz Kræmer kom til ham, siden kom han til Regels i Honkys, der fik han saadan underlig Fang, som han stod i Gaarden, at han maatte krybe ind paa Hænder og Fødder, til han kom til Sengen, og der blev han til mod Aften; og da Mouritz Kræmer spurgte ham ad, om han ville age paa Vognen, svarede han: At han ikke kunde lide Vognen, og ingensteds kunde han heller gaae, men naar han ville

gaae ret frem, da kunde han ingensteds komme, og naar han gik baglings til fremme, da kunde han bedre gaae, der han kom hjem her til Byen, blev han saadan, at han kunde hverken lide eller være i Sengen, eller vidste sig nogen Rolighed, men maatte lægge sig nøgen paa Jorden, og havde intet under sig og paa sig, uden en Søe-Kiortel. Da han en Nat laae paa Jorden i hans Dørnse, saae han, at det sad som en Ugle med store Øine i Hovedet under Loftet, og saae paa ham; han blev stille liggendes, og da han gjorde Kors over sig 3 eller 4 gange, blev den mindre og borte. Paa St. Hans Aften sidst kom der mange Katte paa hans Loft, og det lod til ligesom de ville have været ned til ham. Han gjorde da Kors for sig, og tog en Vognkiep, og ville op paa Loftet; og som han satte Stigen til Lugen, begyndte hans Haar at brænde om hans Hoved, og da foer en ned af Loftet som en Kat, og foer ind i hans Dørnse, og dens Øine vare store og brændte som et Lys. Da han løb ind efter den, løb den brusende imod ham, og foer saa ud af Døren; siden blev det bedre med ham af hans Sygdom. For denne Sygdom, ham var vederfaret, beskyldte han ved hans høieste Eed og oprakte Fingre Karen Roeds, at hun havde gjort ham den med hendes Troldoms Gierninger.

Iligemaade vidnede fornævnte Anders Clemensen med hans oprakte Fingre og Eed, at for 9 Aar siden sendte Karen Roeds ham hen til Hans Frandsen i Grimstrup efter en Flaske, og, der Hans Frandsen havde leveert ham Flasken, som var tet tilbunden, og forbudet ham, at han ikke skulle antvorde nogen anden den, end Karen sely, var han ikke imellem fornævnte Grimstrup og Ribe frem og tilbage uden 5 Timer, saa hastig kom han afsted.

Oluf Andersen ibd. vidnede og kundgjorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at for nogle Aar siden, da Jep Roed og hans Hustrue kom til hans Huus, og havde Byens Tienere med sig, for at lade en Karl sætte, som var hos ham i Huset; og der samme Karl det fornam, bad han Oluf Andersen, at han skulle lukke Døren, ville Karen Roeds endelig ind i Huset, og sagde: Hun ville kiøbe en Kande Øl eller to. Han svarede da: at de havde ikke Øl at sælge; saa gik Karen Roeds for hans Vinduer, og bad, at de skulle lukke op, han havde deres fordeelte Mand hos sig, og han svarede: Nei, I kommer ikke ind; saa slog Karen Roeds hendes Hænder sammen og sagde: heder jeg Karen Roeds, da skal jeg betale Eder herfor, og eders Døre skal blive lukte for Eder igien. Iligemaade fremstod Maren Olufs, og med hendes oprakte Fingre og Eed bekræftede dette Vidne, og videre vidnede

fornævnte Maren Olufs, at for en 17 eller 18 Aar om Aftenen Klokken kunde være ved 8 slet, og det var om Vinteren, gik hun en Vinter-Aften, Kl. henimod 8, med hendes Sal: Fader af hans Huus, og med en Lygte ville gaae ind paa Kirke-Gaarden op til Seier-Verket, og, da de kom paa Kirkegaarden, stod en Qvinde ved Stormklokke-Reebet, og, der de gik tilbage igien fra Verket hiem, stod Qvinden endda der. En Time efter kom Mads Iversen gaaende over Kirkegaarden fra Præstegaden, og da han raabte ad hendes Fader: god Nat, Niels Klokker! stod Qvinden ved Stormklokke-Reebet, og, da han snakkede og taledede høit med Qvinden, og hendes Fader bad fornævnte Maren Olufs, at hun skulle gaae ud paa Kirkegaarden, og see, hvo der var ved Klokkereebet, som bleve hørøstede, saa gik hun ud til dem paa Kirkegaarden, og vilde vide, hvad det var for en Qvinde, der havde staaet saa længe, da var det Karen Roeds, som stod og snakkede med Mads Iversen. Da Mads spurgte Karen Roeds ad, hvorfor hun stod her saa sildig, svarede hun, at hendes Pige var i Mølle; og da hørte hun, at Karen Roeds sagde til fornævnte Mads Iversen, røber du mig, da skal du faae en Ufærd og et stakket Liv. Og om anden Dags Morgen da kom Mads Iversen til hendes Sal. Fader og havde med sig Christen Ringkiøbing og Hans Blyemester, og da bad de hendes Sal. Fader, at de skulle drage Karen Roeds Ord til Minde, og skulle være dem stændig, om han noget ont blev vederfare.

For Tings-Dom stod Karen Andersdatter, tilstod og bekiendte udi hendes Oldemoders Karen Roeds Paahørelse, at nogle Dage efter St. Volborg Dag sidstleden, der hun var til Inne Andersdatters at lære at væve, da kom der en liden Pige ind, som og lærte at væve, og hendes Haar det hængte saa ragget om hendes Hoved, da sagde Inne Andersdatter til Pigen: hvi kommer du saa ragget, kan du ikke binde dit Haar op, saa vinkede de andre Børn ad Inne Andersdatter, for hun nævnede ragget, for det Navn var nævnet i hendes Moders Bekiendelse. Da svarede fornævnte Karen Andersdatter: Saaledes seer de Troldqvinder ud, som Fanden mærker i deres Pande. Da svarede Inne Andersdatter hende: Hvor veed du det? da svarede fornævnte Karen Andersdatter: Jeg var med min Oldemoder paa St. Voldborg Nat paa St. Peders Kirkegaard. Og nu i Dag bekiendte fornævnte Karen Andersdatter for Tingsdom, at paa St. Volborg Aften sidst, der Folkene vare i Seng, spurgte hendes Oldemoder Karen Roeds fornævnte Karen Andersdatter ad, om hun vilde gaae med hende hen i Byen, da svarede hun: ja; saa gik hun med fornævnte hendes Oldemoder ned paa Skibbroen, og der

de kom der, blev hun med fornævnte hendes Oldemoder ført over Aaen, og ikke hun vidste af, førend hun var paa St. Peders Kirkegaard, og der saae hun, at der var en heel Hob Folk paa Kirkegaarden, saa begyndte de at dandse paa Kirkegaarden i en trind Dands, og hver havde sin Dreng ved Haanden, og deres Dreng qvade for dem. Og imidlertid de dandsede, sad hun og saae paa dem, saa kom der en til hende, og han var først som en smuk ung Karl, og havde en føsset Krave om Halsen, og den tilspurgte fornævnte Karen Roeds, om hun ville give ham fornævnte Karen Andersdatter til hans Brud, og da svarede fornævnte hendes Oldemoder Karen Roeds ham: Hun er for ung dertil, om en 3 Aars Tiid da vil jeg give Eder hende; Saa blev den samme, som taledede med fornævnte hendes Oldemoder og hende, saa meget slem, at hun blev forfærdet for ham, da svarede hendes Oldemoder hende: du tør ikke være ræd for ham, han skal intet ont gjøre dig; Siden kom de af Kirkegaarden, og hen ved en Aae, og der kiernede hendes Oldemoder og de andre, som vare i Selskabet med hende, og der fik de Smør, og saa førte hendes Oldemoders Dreng dem over igjen paa Skibbroen, og da bar han hendes Oldemoders Smør hjem, og som han kom i Huset, blev han borte. Og bekjendte fornævnte Karen Andersdatter i Dag for Tingsdom: At hun kiendte ingen anden af fornævnte Folk, som var paa Kirkegaarden, end hendes Oldemoder, Karen Dynes Kone, og Kirsten Christen Sørensens Hustrue og hendes Datter, og Moster, Mette Roeds Datter, og hendes 2 Piger, som og vare med paa Kirkegaarden, og saae, hvorledes de dandsede.

Karen Roeds stod i Dag til Vedermaals Ting, og hørte, disse Vidner blev tagne beskrevne.

Herpaa søger hendes Mand et Sogne-Vidne om hans Kone, men da det ikke var favorable for hende, ville han ei tage det beskreven, hvorfor de 15 Mænd bleve udnævnte, som skulle sværge i denne Sag, som da svore hende til Ild og Brand, hvorom mældes saaledes:

Ao. 1620. Tiirsdagen d. 25 Julii for Tings-Dom stod Hans Hegelund, Raadmand og Herskabs Foged ibd., og fremæskede af Jep Roed Borger ibd. det Sogne-Vidne, som han sidste Søndag æskede og fik af 24 Sognemænd, paa hans Hustrue Karen Roeds Vegne; hvortil Jep Roed svarede: At det Sognevidne var ham ikke tienligt, derfor tog han det ikke beskrevet. Iligemaade tilspurgte Hans Hegelund fornævnte Karen Roeds, om hun ikke haver haft det underlige Spøgelse eller Voxbarn udi Forvaring og Gjemme, der det blev opbaaren paa Raadstuen forgangen Midsommer 1619, og nu i Dag for Tings-Dom tilstede var?

Hvortil Karen Roeds svarede: at hun ikke vidste af, at det var i hendes Huus, førend hendes liden Pige fandt det, og bekiendte Jep Roed i Dag for Tings-Dom, at Haaret paa forskrevne Spøgelse eller Voxbarn er nu længere, end det var, da det blev fundet i hans Huus, og han da opbar det paa Raadhuset.

Herpaa gjorde samme Dag Nævninger denne Eed.

Eftersom her er fundet hos Karen Roeds et underlig og selsom Tingest udi et Barns Skikkelse, som efter mange got Folkes Tykke ikke kan andet end ansees for at være brugt til Troldoms Spøgerie, og Karen Roeds skal selv have bekiendt efter Tings-Vidnes Indhold, at samme underlige Spøgelse skal være brugt her i Byen; dernæst haver fornævnte Karen Roeds Datter-Barn, ved Navn Karen Andersdatter bekiendt i hendes Oldemoders fornævnte Karen Roeds Paahør, at hun var med fornævnte Karen Roeds paa St. Peders Kirkegaard St. Volborg Nat, og der dandset, og siden været ved en Aae og kiernet med flere af deres Selskab efter Tingsvidnets Indhold. Iligemaade bevises ogsaa med Tingsvidne, at Karen Roeds er her til Tinge sigtet og beskyldt for Troldoms Gierninger, saa at i hvo hun skal have lovet en Ufærd, dem er det vederfaret efter mange Tingsvidners Indhold, og desligeste beviises med Karen Roeds eget Sognevidne, at hun i nogle Aar har paastanden et ondt Rygte, som med Tingsvidnerne, i denne Sag tagne er, blev læst og paaskrevet, og Karen Roeds haver sig ikke for denne Sag og Gierning kundet erklære, ei heller nogen paa hendes Vegne hverken ved Sognevidne eller Stokkenævn eller i andre lovlige Maader efter Loven sig forsvare imod de Vidner og Beskyldninger, som paa fornævnte Karen Roeds ere vidnede. Efter forberørte Leilighed vidste forskrevne Nævninger 15 Mænd fornævnte Karen Roeds ikke med Rette at kunde frie, men svor fornævnte Karen Roeds et fuld Kirke-Nævn over til Ild og Brand.

Op stod fornævnte Karen Roeds i Dag til Vedermaals Ting.

Herefter blev hendes Mand tilspurgt, om han dette Tog ville indstævne, som han benægtede efter Protocollens Formelding.

1620 Torsdagen d. 27 Julii for Tings-Dom stod Hans Hegelund, Raadmand og Herskabs Foged ibd., og tilbød Jep Roed, Borger ibd., at, efterdi hans Hustrue Karen Roeds er et Kirke-Nævn oversvoret, skal det stande ham frit for, om han vil stævne Nævningsers Eed for deres tilbørlige Dommere eller ikke. Hvortil Jep Roed svarede: at han i

denne Sag ikke ville stævne i nogen Maade. Og stod Jep Roed i Dag til Vedermaals Ting.

Hvorfor Sagen kom ind for Raadstuen, og der af Borgemestere og Raad blev disse Nævningers Eed confirmeret d. 4 Aug. 1620 ved følgende Dom:

Efterdi Vidnesfolk, som paa Karen Roeds vidnet haver, vare her personlig tilstede, og for Borgemestere og Raad i fornævnte Karen Roeds Paahørelse var deres Vidne fuld og fast stændig i alle Maader, og sigtede hende for en aabenbarlig Troldqvinde, enhver efter sit Vidnesbyrds Indhold, og ikke Karen Roeds haver sig for denne Sag kundt erklære imod Vidnesbyrd og Beskyldninger for Troldoms Sag efter Loven, Da efter berørte Leilighed blev forskrevne Nævning-Eed dømt ved Magt, og Karen Roeds til Ild og Brand at staae sin Ret som en aabenbarlig Troldqvinde.

Herpaa blev hun lagt paa Pinebænken, hvor hun, som før ikke findes at have talet noget til sit Forsvar, gjør en vidtløftig Bekiendelse, efter den derover holdte Forretning, saa lydende:

Karen Roeds Bekiendelse om Troldoms Sag og Gierninger, som hun haver bekiendt for Borgemestere og Raad paa Raadhuset i disse efterskrevne Dannemænds Paahørelse d. 4 Aug. 1620.

Nærværende Kield Jørgensen og Morten Madsen Lime, Borgemestere, Hans Hegelund, Magnus Grave, Baltsar Knudsen, Søren Andersen, Bage Pedersen Spandeth, Mads Roed og Lars Jensen Bonum, Raadmænd, og Anders Madsen Slots-Skriver paa Riiberhuus. Desligeste disse efterskrevne 8 Dannemænd, ved Navn Ebbe Jensen, Hans Lauritzen Kræmer, Hans Jacobsen, Lauritz Hansen, Daniel Iversen, Terchild Andersen, Ebbe Lassen og Hans Hansen.

Først bekiendte Karen Roeds, at omtrent for 26 Aar var hendes Hosbond Jep Roed afsindig og syg, og da flyede Hans Frandsen i Grimstrup ham bedre af samme Sygdom, og da lærte Hans Frandsen hende Troldoms Konster i hendes Huus i et lidet Kammer, som hun gik ind med ham udi, og da forsvor hun vor Herre, og samme Tiid flyede Hans Frandsen hende en Dreng, som heed Svarting, som kom strax ind i Kamret til dem, og var som en ung Karl, og lovede alt, hvad hun ville begiere, og da var Hans Frandsens Slegfred-Søn, ved Navn Jens Hansen, ogsaa tilstede, og da var i Roede med hende, Ingeburg Harchis og hendes Datter, og Talche Fiskers, og en Qvinde, som heder Mette, som boede nede ved Gravene, og hun er ogsaa død.

Og nu ere disse efterskrevne i Roede med hende: først Hans Frand-

sens Slegfred-Søn, ved Navn Jens Hansen, som er Roedemester; desligeste disse efterskrevne, som vare med hende forgangen St. Wolborg Nat paa St. Peders Kirkegaard, som ere: Karen Kraghs, Johanne Moltedatter, en gammel Qvinde, som gaaer om Byen, og heder Skræ Karen, en Qvinde, som er kommen fra Seimb, som heder Anna, Kirstine Christen Severinsens Hustrue, og hendes Datter Karen Dynes Kone, en Kroerqvinde, som boede i Timmerbye, og nu boer i Wong, og er en liden tykagtig Qvinde, og koparret i hendes Ansigt, og hendes Mand løber omkring og sælger Sæbe og Brændeviin, desligeste en Qvinde, som heder Maren, som boede i Sneum, og var Velbr. Friderich Munchis Tienestepige.

Item bekiendte Karen Roeds, at Hans Frandsen i Grimstrup sagde for hende: at Anna Espesdatter lod ved Hr. Anders i Linnet forgjøre Hans Larsens Kræmer i hans Been, fordi han ville ikke ægte hende.

Item bekiendte Karen Roeds, at i de første 2 Aars Tiid, efter at hun havde lært Troldom, da flyede hendes Dreng Svarting hende alt, hvad hun begierede.

Item den første Gierning, hun gjorde, da stillede hun Vrede mellem 2 Karle, som var i Klammerie i hendes Huus, og den eene fik et Knivslag.

Desligeste bekiendte Karen Roeds, at naar hendes Hosbonde Jep Roed var i Holland, da vendte hun Veiret, naar han skulle hiem. Og engang blev Veiret saa stærk, at de havde nær blevet med Skib og Gods. Naar hun ville reise Veiret, brugte hun en Gaasefiær, som hun kastede i Vandet, og bad den fare hen i den onde Mands Navn, til hvilket Hiørne, hun ville have Veiret af.

Item bekiendte Karen Roeds, at naar hendes Dreng var hos hende, var han undertiden som en ung Karl, og undertiden som en sort Hund.

Naar hendes Roede samlede dem sammen, mødtes de paa Skibbroen, saa foer de hen til St. Peders Kirkegaard, og siden til Vilslef Kirkegaard, og der dandsede og drak de tilsammen, som deres Drenge flyede dem.

Desligeste bekiendte Karen Roeds, at der var en Mand paa Sønderhoe, som fiskede, ved Navn Søren, han frasvor hende nogle Penge, og derfor lod hun hendes Dreng slaae hans Been sønder.

Item bekiendte Karen Roeds, at for 2 Aar siden var hun med forskrevne Jens Hansen og den Kroerqvinde i Wong og fleere af deres Selskab forsamlet paa Vilslef Kirkegaard, og da ville de have forgiort Ruget, og det faldt paa nogle Havre-Agre, og Aarsagen hertil var, at

Willads Andersen i Vilslef havde lovet hende noget Havre, og det solgte han Lauritz Skriver, hvorfor hun blev vred paa ham, og ville have forgiort hans Korn derfor.

I Dag var tilstede Christen Sørensens Hustrue og hendes Datter Marren, og vare til Munds med Karen Roeds, og hun tiede dem paa, at de vare med hende paa St. Volborg Nat sidst paa St. Peders Kirkegaard, der de dandsede, og siden nede ved den Bænk neden for Kirkegaarden og kiernede, dernæst om Pintzedag 1619 var fornævnte Kirsten Christens med fleere af deres Roede i Vilslef Kirke, og den Tiid sagde Kirsten til dem: at hun skulle hen til Marked for at sælge hendes Fisk, og skulle have Lykke at sælge dem; de drak da tilsammen. Karen Dynes Kone flyede dem Øll, som de drak.

Videre paatiede hun Kirsten Christens, at hun forgangen Aar skulle have havt et Læs Fisk af en Fisker-Mand, og fordi Manden ville ikke unde hende samme Fisk, da ville Kirsten Christens forgiort ham.

Dernæst var Karen Dynes Kone ogsaa til Munds med Karen Roeds, og da paatiede Karen Roeds hende, at for 20 Uger siden var hun med hende paa Vilslef Kirkegaard, og iblandt andet fortalte Karen Dynes Kone Hende: at, naar hun satte Hans Munch en rød Fløils Hue paa, kunde han aldrig afsee hende. For nogle Aar siden fortalte Karen Dynes Kone hende paa Vilslef Kirkegaard, hvorledes hun selv tredie ville have forgiort Hans Munches Frue, der de veltede Vognen i Graven, paa det hun skulle have slaaet hendes Hals sønder; og nu paa St. Volborg Nat sidst var Karen Dynes Kone paa St. Peders Kirkegaard, og dandsede, og siden kiernede.

Desligeste var Anna Espensdatter i Dag til Munds med Karen Roeds, og paatiede hun fornævnte Anna Espensdatter, at hun gav Anders i Linnet en Sølvsee og 2 Daler for, han gjorde Hans Lauritzen den Sygdom i hans Been, og Hans Frandsen i Grimstrup gik i Huset til hende, og raadede hende, at hun skulle lade sligt fare, som hun havde for Haanden med Hans Lauritzen.

Desligeste var Johanne Moltisdatter til Munds med Karen Roeds, og hun paatiede hende, at hun var med paa St. Peders Kirkegaard og dandsede, og desligeste med at kjerne, og da fik hun den største Deel af det Smør, de fik.

Desligeste var Karen Kraghs ogsaa til Munds med Karen Roeds, og hun paatiede fornævnte Karen Kraghs, at hun var iligemaade med St. Volborg Nat paa St. Peders Kirkegaard, og siden ved at kjerne, og da fik hun et Stykke Smør, som hun svøbte i hendes Forklæde.

Desligeste var Skræ Karen ogsaa til Munds i Dag med Karen Roeds, og hun paatiiede fornævnte Skræ Karen, at hun var med paa St. Volborg Nat paa St. Peders Kirkegaard og dansede, og siden ved at kiærne, og hun fik et lidet Stykke Smør, og til videre Kundskab da sagde Karen Roeds til hende: at hun var i hendes Huus en Aften tilforn, og havde en rød logløs Kande med sig, som hun ville have Melk udi.

Videre bekiendte Karen Roeds, at hvad hendes Datter-Barn Karen Andersdatter havde vidnet paa hende var sandt, saavel som og det Vidne, Ebbe Jensen havde vidnet.

Om det underlige Spøgelse-Barn, som er fundet i Karen Roeds Huus, derom bekiendte hun saaledes.

For nogle Aar siden vare 2 Qvinder og en Karl hos hende i Herberg, og vare her allevegne i Byen, en Dag, da de kom ind af Byen, havde samme Qvinder en heel Hob got Mad, som de sagde, at Maren Svansdatter gav dem, og da sagde de, at Maren var en god Qvinde, men hun havde en ond Mand, han skulle ikke gjøre det længe, og de sagde ogsaa, at de havde været hos Anna Ebbis, og hun havde ogsaa givet dem Mad, som de sagde for hende. Saa drog samme Folk bort af Byen, og var borte til i forgangen Sommer, og noget for Midsommer-Marked kom de atter til Herberg hos hende, og en Dag kom Anna Ebbis ind i hendes Dørnse, og spurgte om samme Folk, og sagde til hende, hvor er det med disse Folk, som ligge her i Herberg, Jeg haver spurgt, de kan viise igien, der er noget blevet borte for mig, som jeg ville, de skulle viise mig igien. Da svarede hun Anna: Jeg veed ikke, hvad de kan gjøre. Og videre bekiendte Karen Roeds, at hun ikke i nogen Maade vidste, at Maren Svansdatter og Anna Ebbis havde brugt eller ladet bruge noget Spøgelse eller ulovlig Middel eller Raad hos samme Folk i nogen Maade, ei heller veed dem andet at beskylde, end som al Ære, Dyd og Got.

Ved denne Post glemme de ganske det underlige Barn, og vil leede efter andre Hexer.

Paa Riber Raadhuus var Lehnsmanden Ærlig og Velb. Hr. Alhert Scheel, samt Borgemestere og Raadmænd tilstede d. 9 Aug. og udi deres Paahørelse var Karen Roeds tilstede, som ved hendes høieste Eed frivilligen og upiint bekræftede denne hendes Bekiendelse; og videre bekiendte fornævnte Karen Roeds, at det var hende vel vitterlig, at den Qvinde, som tiente Peder Clausen, hun ville lade tage hans Man-

der-Maal fra ham, for han ikke ville tage hende til Ægte. Det varede hun hans Hustrue Johanne Madsdatter ad, saa sendte de Bud efter Hans Frandsen, og ham gav hun en halv Daler for han skulle flye ham den igien.

Samme Tiid bekiendte Karen Roeds, at hun var med Jens Hansen og den Kroeqvinde i Wong, og den Qvinde, som boede i Sneum ved Navn Maren, de ville have forgiort Velb. Friderich Munchs Rug forgangen Aar, og da var de forsamlet paa Kroxgaard.

Dernæst bekiendte Karen Roeds, at hun og Johanne Moltisdaatter kastede den onde smitsome Syge i Peder Tygersens Gaard i Randrup, og det gjorde hun, fordi Peder Tygesen havde lovet hende et halv Læs Byg, som hun ikke fik. Dernæst bekiendte Karen Roeds, at hun lod hendes Dreng slaae Mads Pedersen paa Troiborg, hans Been sønder, for han solgte et halv Læs Hvede til Tønder, som han havde lovet hende.

Dernæst bekiendte Karen Roeds, at hun og Karen Jørgensen i Tuismark paa Romøe, og Karen Knuds paa Konsmark, og Gunder Peder Hierresens Hustrue og Gunder Rasmus Lassens Hustrue, som var den fornemmeste blandt dem, gjorde og reiste det store Storm-Veir for nogle Aar siden, da de mange Fisker-Øvre forgik, og Folkene druknede, saa der den Tiid blev mange faderløse Børn, og det, fordi fornævnte Karen Jørgens var vred paa en Mand af Konsmark, for han ville ikke tage et Garn med sig ud til Havs.

Item d. 30 Aug. udi bemeldte Lehnsmandens Velb. Hr. Albert Scheels Paahør, samt Borgemester og Raadmænd, deres Nærværelse, bekiendte og bekræftede Karen Roeds denne hendes Bekiendelse igien frievilligen og udpiint, undtagen Kirsten Christens og hendes Datter, og Karen Dynes Kone, som hun holdt frie for denne Sag. Videre bekiendte fornævnte Karen Roeds, at Pintzedag sidst var der nogle fremmede Folk hos hende i Herberg, og, da hun havde intet Øll, flyede hendes Dreng hende en halv Tønde got Øll i hendes Kammer paa Gulvet; Han var da i sorte Klæder, og havde Striks-Strømper paa og siden den Tiid har han ikke været hos hende.

Herpaa er hun da endelig dømt til Ilden. Den Dom, som til sidst er fældet, er ikke indført i Protocollerne, men i en gammel Bog over adskillige i Ribe passerede Ting findes anført, at hun blev brændt d. 12 Sept. 1620, med disse Ord:

Ao. 1620 d. 12 Sept. blev en Troldqvinde ved Navn Karen Roeds brændt her ved Ribe, og ville intet bekiende.

De sidste Ord maa Author have sat, fordi hun ei ville bekiende, hvad han mistænkte hende for. Thi jeg finder, han forhen har antegnet disse Ord:

Ao. 1595 d. 16 Martii om Morgenens tidlig, da gik en smuk fiin ærlig Qvinde, ved Navn Ellen Sørens i Graabrødre Gade, uden ved Teilgaards Stang, og druknede sig. Men faae du Skam, der var skyldig udi, hun var ærlig, men du var en Trolddievel. Det var Karen Roeds, hun fik hendes rette Løn.

X. CAPITEL

Johanne Moltisdatter, som ved Birthe Olufsdatters Bekiendelse Cap. 7 d. 2 Aug. 1620 havde tilstaaet, at hun kunde signe, og hielpe Folk til Døden, blev den gang ikke angrebet, men da Karen Roeds udlagde hende, at have været i Selskab med hende, blev hun anholdet, og fik samme Endeligt; De over hende førte Vidner ere følgende, saaledes forfattede.

Ao. 1620 Torsdagen d. 24 Aug. For Tingsdom stod Ole Andersen ibd., vidnede og kundgiorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at da Sal. afgangne Thomas Thygesen laae syg, kom Johanne Moltisdatter ind i hans Huus, og spurgte ham ad, om hun maatte gaae op til Thomas Thygesen, da svarede han: Ja. Førind hun gik op, sagde hun til fornævnte Ole Andersen: Jeg vil intet andet giøre ved ham, end som jeg kan giøre ved Guds Magt. Inden 3 Stunde skal han enten leve eller døe, der hun gik til Sengen til fornævnte Thomas Thygesen, havde hun et Riis i Haanden og slog fornævnte Thomas Thygesen med paa hans bare Laar, derpaa gik hun fra ham, og 3 Timer efter døde Thomas Thygesen. Johanne Moltisdatter sagde da: Jeg giørde ligesaa ved Hans Skriver, førind han kunde døe. Iligemaade vidnede Maren Volle Andersens Hustrue, med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, og bekræftede dette Vidne i alle Maader, og videre vidnede forskrevne Maren Vollis, at, noget efter at Thomas Thygesen var død, sendte Johanne Moltisdatter Bud efter hende, at hun skulle komme ind til Frue Mettes til hende, og der hun kom ind i Frue Mettes Huus, stod Johanne Moltisdatter ved Kakkellovnen, og sagde til hende, at hun skulle flye hende noget af Sr. Thomas Thygesens Klæder, da svarede hun fornævnte Johanne Moltisdatter: Jeg kan ikke flye Eder noget deraf, da svarede Johanne Moltisdatter, dersom du kan flye mig noget deraf, da skal du aldrig blive at skade, men flyer du mig intet, da skal jeg betale dig derfor.

For Tingsdom stod Ole Andersen, og tilspurgte Johanne Moltisdatter: Om hun flyede ham ikke bedre af den Sygdom, han havde i hans Been? hvortil Johanne Moltisdatter svarede: at hun takkede Gud og hendes Konst derfor, at hun flyede ham bedre af den Dievelskab, han havde.

Videre vidnede Oluf Andersen, at da hun gik til ham, lod han hende see den Skade, han havde paa hans Side og Laar, da sagde Johanne Moltisdatter til ham: Du skal ingen tænke til den Sygdom, du haver, hverken mig eller nogen anden, saa skal jeg flye dig bedre med Guds Magt. Hun brugte ingen Smørelse til at heele Skaden med, men naar hun gik til ham, spændede hun med hendes Haand korsviis i Sengen, paa Sengedørene, og paa Gulvet neden for Sengen, siden blev det bedre med ham af hans Sygdom, indtil han kom i Trætte med Birthe Olesdatter, saa fik han den Sygdom igien paa et andet Sted. I de Dage, Sal. Karen Andersdatter Niels Hansens Hustrue og hendes Børn bleve begravne, var Johanne Moltisdatter hos ham, og da sagde han til hende: Johanne! hvilken en stor Ynk var det, at Karen Andersdatter og hendes Børn og de andre got Folk, de skulle saa døe; da svarede Johanne Moltisdatter ham: Karen Andersdatter gav mig et Hvedebrød med 3 Strude paa, paa Sønderhoe, jeg lovede hende Betaling derfor, som hun nu haver faaet.

Iligemaade vidnede Maren Olufs med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at hun hørde, at Johanne Moltisdatter sagde alle disse forskrevne Ord til hendes Hosbond, som han nu i alle Maader vidnet haver.

Vidnede Bodild Offers ibd. med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at for 3 Aar siden forleden var Johanne Moltisdatter i Coling med hende og solgte Æbler, og, da hun stod hos hende, kom der en Mand til hende, og havde 2 Alen Lærred med sig, og lagde det hos Johanne Moltisdatters Æble, og Manden tog een af Johanne Moltisdatters Æble og beed. Noget derefter kom Manden igien, og spurgte om hans Lærred, da svarede Johanne: Vi have ikke eders Lærred, og hun svor meget derpaa, som de andre ogsaa gjorde, at de vidste ikke af hans Lærred at sige, saa gik Manden bort, og Taarene trillede paa hans Kinder. Johanne Moltisdatter gik ind i Bodild Offers og Kirstine Christens Herberg, og der solgte hun en Nørre-Jyde et Stykke Lærred; da spurgte hun Johanne Moltisdatter ad: Eia! var det Mandens Lærred; hvorfor flyede I ham ikke hans Lærred igien? Da svarede Johanne Moltisdatter: det Lærred, jeg solgte, gav den Qvinde mig, der

boer lige over for eders Herberg, for jeg gjorde Venskab mellem hende og hendes Mand, som da var svarlig ueens. Iligemaade da vidnede og bekræftede Kirstine Christens, med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, dette Vidne med Bodild Offers i alle Maader. Vidnede videre Bodild Offers, at paa Hiemreisen fra samme Marked blev hun ueens med Johanne Moltisdatter, og da lovede Johanne Moltisdatter hende, at hun skulle faae Skam og Skade, hun skulle betale hende derfor, og efter den Tiid haver hun mistet 3 gode Kiør, og en Dag gik hun ind til fornævnte Johanne Moltisdatter, og begierede, hun ville gaae ind og signe hende en Koe, og der Johanne kom ind til hendes Koe, lagde hun hendes Haand paa den og sagde: Ja kom ihu, det er en god Ting! saa gik hun ud fra hende, og siden den Tiid haver hun ikke været af eet Klammerie, førend hun er kommet i et andet.

Fredagen den 25 Augusti for Tingsdom stod Niels Christensen Borger ibd., vidnede og kundgjorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig for nogle Aar siden, at han var over i Sieland efter hans Søn Christen Nielsen, som da havde været i Kongel. Majestæts Tieneste, og der de kom hid til Byen til deres Huus, havde Niels Christensens Hustrue taget Johanne Moltisdatter og hendes Hosbonde til Huuse, og om Aftenen, som de kom ind i Huuset, sagde Johanne Moltisdatter til Niels Christensen: Hvor hover i saadanne Giester? da svarede han: Ja saa housom vel; saa fik de deres Nadvere med dem; Om anden Dags Morgen blev Niels Christensen syg, og fik det med Sting i hans Ryg, og da han klagede sig for Johanne Moltisdatter, at han var syg, svarede Johanne Moltisdatter ham: Niels! vil I lyde mig ad, da skal I faae bedre, saa bad hun Niels Christensen, han skulle lægge sig ned paa Jorden paa Grue, som han da ogsaa gjorde, saa traad hun med hendes Foed paa hans Ryg, siden efter den Dag havde han endda meget større Piine og Sygdom baade i hans Ryg og over alt hans Legeme, end som han havde tilforn, som varede med ham $1\frac{1}{2}$ Aars Tiid, han laae ved Sengen, og der $1\frac{1}{2}$ Aar var forløben, kom Johanne Moltisdatter en Dag ind i hans Huus med 4 Skuller, som hun sagde, at hans Hustrue Sinned Niels Kone skulle giemme for hende; da svarede han Johanne Moltisdatter: Gak ud af mit Huus med dine Skuller, du leede Trolddievel, jeg vil ikke have dig eller din Fisk i mit Huus; og strax efter den Dag blev det bedre med ham af hans Sygdom.

Iligemaade da fremstod i Dag for Tingsdom Christen Nielsen fornævnte Niels Christensens Søn, som med hans oprakte Fingre og Eed

bekræftede dette Vidne i alle Maader, og stod Johanne Moltisdatter i Dag til Vedermaals Ting, og hørte dette Vidne blev taget beskrevet.

Som hun derefter flygtede af Byen, hvilede Sagen, indtil hun kom i Byen igien, da hun strax blev arresteret, og Sagen begyndt igien saaledes.

Ao. 1620 Torsdagen d. 12 Octob. for Tingsdom stod Mette Jensdatter ibd. vidnede og kundgiorde med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at forgangen Vinter, der hun tiente hos Hans Christensen i Grønnegade, kom Johanne Moltisdatter en Dag ind i hendes fornævnte Hosbonds Huus og begierede en Qvorter Øl, som hun da ogsaa fik, og da imidlertid skientes fornævnte Mette Jensdatter med en anden Pige i Huset, da sagde Johanne Moltisdatter til hende: Hvo er det, som du er vred paa? Vil du lyde mig, skal jeg lære dig at vende Vrede, saa de skal faae Skam, i hvo der er vred paa dig. Saa om anden Dag kom Johanne Moltisdatter ind til hende igien, og sagde: Jeg skal flye dig et Ansigt, som du skal bære hos dig, om du vil give mig noget for det. Da svarede hun Johanne Moltisdatter, jeg giver Eder en Dievel med eders Ansigt, saa befaler jeg Eder ogsaa med den.

Dernæst fremstod i Dag for Tingsdom Niels Nyegaard, Borger ibd., kundgiorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det er skeet sig nogle Aar forhen, at Johanne Moltisdaater var i hans Huus, og badede een af hans Børn, og da sagde han til hende: Johanne, det er end vel got, at I saa kan hielpe Børn, da svarede Johanne Moltisdatter: Ja jeg kan saadan Konst, som ingen i Ribe kan, og vidste de det, da skulle de ikke tage saa meget Guld for mig som jeg er stor til. Da svarede han Johanne, hvo haver lært Eder den Konst? da svarede hun; Det har det lille Barn Jesus; og jeg kan endogsaa gjøre meere, dersom I vil lade nogen Søm slaae en Søndag Morgen førend Solen staaer op, og I vil lade mig slaae samme Søm ned i eders Stald ved eders Kiør, som de staae, da skal I aldrig miste nogen af eders Kiør, og dersom jeg maatte slaae dem i eders Skoefoed, da skulle i sælge eders Skoe alle sammen før nogen anden, hvor I kommer til Markeder med eders Skoe. Og stod Johanne Moltisdatter i Dag til Vedermaals Ting, og ikke benægtede dette Vidne, og hørte det blev taget beskrevet.

For Tingsdom stod Søren Moltesen, Borger ibd., og sagde til Hans Hegelund: at han havde forbudet M. Søren, at han ikke maatte gjøre Bøn for hans Hustrue i Kirken.

Ao. 1620 Løverdagen d. 14 Oct. for Tingsdom stod Johanne Moltisdatter og svarede til Christen Nielsens Vidne: Skulle den Trolddievel

vidne paa mig, han haver lært paa det 4de Aar, som hun sagde, førend Nævninger gjorde deres Togs Eed.

For Tingsdom stod Hans Hegelund, og tilspurgte Søren Moltesen, om han enten havde Stokke-Nævn, Sogne-Vidne eller Kirke-Nævn, hvormed hans Hustrue Johanne Moltisdatter kunde vide sig at befrie for Troldoms Sager og Spøgerie, efter Tingsvidnernes Indhold, som hun er fængseligen anholdet for. Hvortil Søren Moltesen svarede: at han havde ingen Sogne-Vidne eller Kirke-Nævn at fremlægge i denne Sag.

Herpaa blev hun samme Dag d. 14 Octbr. 1620 af de udnævnte 15 Mænd soret til Ild og Brand, som en vitterlig Troldqvinde efter deres Dom, saa lydende:

Eftersom Johanne Moltisdatter er udlagt og berygtet for Troldoms Sag, og hun for saadan Sager og Gierninger haver været borttrømt herfra Byen, og siden derfor er anholdet, og det befindes efter Vidnesbyrd og fornævnte Johanne Moltisdatters egne Ord og Bekiendelse, som hun for Dannemænd bekiendt haver, og hun skal have været med Karen Roeds forgangen St. Volborg Nat heden og kiernet, og udi ligemaade efter hendes Bekiendelse for Borgemester og Raad, og desligeste efter Tingsvidnes Lydelse at have brugt Troldom og Troldoms Spøgerie efter adskillige Tingsvidners Lydelse, som paa hende i denne Sag vidnet er, og i Dag for Tingsdom blev læst og paaskrevet, og fornævnte Johanne Moltisdatter ikke benægtet haver, og blev i Dag fremæsket af forskrevne 15 Mænd Nævninger, førend de gjorde deres Eed, af forskrevne Johanne Moltisdatter, om hun havde enten Sogne-Vidne eller Stokke-Nævn, eller anden lovlig Undskyldning, hvormed hun efter Loven for denne Troldoms Sag kunde sig erklære og befrie, og ikke hun eller hendes Hosbond Søren Moltesen haver i Dag, førend de gjorde deres Nævnings Eed, fremlagt eller paaskudt hverken lovlig Beviis eller Erklæring, hvormed hun for denne Troldoms Sag kunde vide at befrie sig. Da efter berørte Leilighed soer forskrevne 15 Mænd Nævninger fornævnte Johanne Moltisdatter et fuld Kirkenævn over til Ild og Brand.

Denne Nævnings Eed blev i Raadstuen confirmeret. Hvorefter hun og blev lagt paa Pinebænken, men hvad Bekiendelse hun der har giort, har jeg ikke kundet komme over. Derefter er hun endelig af Byefogden, Borgemester og Raadmænd d. 31 Octob. 1620 dømt til Baal og Brand, som og samme Dag er paa hende exsequeret efter en Beretning, jeg finder i et andet Manuscript, saa lydende:

Ao. 1620 den 31 October blev en Troldqvinde brændt, navnlig Johanne Moltisdatter.

XI. CAPITEL

Maren Splids

Denne Kone er endnu i frisk Minde hos alle ikke aleene i Byen, men og i omliggende Egn. Traditionerne om hendes Hexerier ere saa mange og betydelige, at man maa undre over, at ingen har taget sig for at beskrive dem, thi neppe nogen Hexe-Giærning om baade inden- og udenlands Hexer er beskrevet eller fortalt, at den jo ogsaa fortælles om hende. Jeg vil kun anføre nogle faa.

En Møller i Beftoft Mølle, som kom ofte til Ribe at sælge Rug, saasart han kom ind af Porten, mødte Maren Splids ham, og bød ham en vis Penge for hans Korn, men ingen Tiid kunde han faae meere, end hun havde budet ham, hvorover han siden altid handlede med hende, og derover logerede han en St. Hans Nat i hendes Huus, da hører han noget i Dagligstuen, staaer derfor op, kiger ind igiennem Nøglehullet, hvor han seer Maren Splids med flere Qvinder danse omkring en ragget Buk, som de ofte kyssede i . . . Men i det samme vender Maren Splids sig til Døren, seer paa ham med to gloende Øine, hvorover han forbauset gaar igien i sin Seng. Om Morgenen kommer Maren Splids til ham og siger: Hvad ville du der, havde jeg ikke været, havde det gaaet dig ilde. Efter den Tiid handlede han ikke meer med hende.

En Naboe Kone kom engang til hende, og begierede at laane nogle Penge, Maren Splids, som den Tiid havde travlt, løb hen i sit Skrin, og tog en Pose med Penge, og leverede hende utalt, gav hende Frihed til at tage deraf saa mange som hun vilde, da disse Penge blev udgivet, befandtes de at være af næstfølgende Aars Præg.

En hendes Tieneste Karl, som om Natten havde luret efter dem, lod hun en Nat, han laae i sin Seng og sov, føre op i Nordlandene, hvor han om Morgenen nøgen og forfrossen opvaagnede, søgte til et Huus, og spurgte hvor han var, og da beretter, at han om Aftenen gik i Seng i Ribe, da blev han henviist til en Qvinde, som skulle hielpe ham, hun sagde, han skulle gaae uden for, og sætte sig paa det første Dyr, ham mødte, da kom en sort Soe, den satte han sig paa, og kom samme Dag igien til Ribe til Maren Splids, og sagde til hende: I har gjort mig en kold Nat, jeg skal stræbe at skaffe Eder en varm Dag.

Med meere af denne Suurdei vil jeg ikke besudle Papiret, thi alle de Fabler, Mag. Johannes Prætorius Poëta Laureatus Cæsareus har samlet i det lumpne Skrift om Bloksbjerg, trykt Ao. 1669, ere og fortalte om hende. Disse med utallige fleere Fortællinger har gjort, at jeg haver ledet efter de tilforladelige Beretninger om denne Hexe-Sag, og om der kunde findes noget om hende, som kunde synes at have mindste Rimeligheds Skin, hvorfor hun endnu er saa bekjendt; Men derimod har fundet, at neppe nogen er uskyldigere brændt for Hexerie, end denne Maren Splids. Dette kan sees af følgende Historie om hende, som er grundet paa authentiqve Documenter, tagne af Protocollerne og andre originale Documenter. Historien er da denne:

Maren Thomas Datter, saaledes er hendes Navn, er født i Grimstrup Sogn af ærlige christelige Forældre, hvorom hun har erhvervet sig et Sognevidne i Grimstrup Kirke 1637, og Stokkenævn af Schads Herreds-Ting d. 21 Martii samme Aar, at hun al den Tiid, hun var i Sognet og Herredet, havde forholdt sig ærligen, christeligen og vel, saa ingen kunde give hende andet end et got Vidnesbyrd. Hun var kommet til Ribe, og der tiente ærlige og fornemme Folk, indtil hun var kommet i Ægteskab med Laurits Sørensen Splid, en Skræder og Vertshuusmand i Ribe. Hvorom hun og erhvervede et Stokkenævn af 24 uvillige Borgermænd den 22 April 1637, at hun har forholdt og skikket sig ærligen, christeligen og vel, og som sig en god ærlig og gudfrygtig Danneqvinde vel ægner og anstaaer, saa de ikke vidste fornævnte Maren Thomasdatter andet at beskylde, end al Ære og got i alle Maader. Et ligeledes af 25 April 1637 erhvervet Stokkenævn af 24 Mænd, blandt dem Borgemester Morten Las-

sen, et Sognevidne af St. Catharinæ Kirke i Ribe udgivet af 24 Mænd af 6 April samme Aar, og et Skudsmaal af Mag. Lauge Andersen, Sognepræst til St. Catharinæ Kirke i Ribe, dat. 17 Junii 1637, saa lydende:

At han kan med al Sandhed og god Samvittighed give hende det Rygte-Vidne, at hun ikke aleene flittigen haver søgt Kirken om Søndagen, saavel som om Bededagen og andre søgne Dage, at høre Guds hellige Ord, men ogsaa med gudelig Andagt aarlig i det ringeste 2 gange søgt Skriftestolen, som en bodfærdig Synderinde, begiert Afløsning og brugt derpaa med andre Guds Børn det hellige og høiværdige Sacramente. Hvad hendes Liv og Levnet videre sig belanger, derom formelder ydermeere hendes Stokkenævn, taget til Riber Ting, og hendes Sognevidne tagen i St. Catharinæ Kirke anden Paaskedag sidst forleden.

Aarsagen hvorfor Maren Splids ved sin Mand lod erhverve fornævnte Beviser var denne: En Borger i Ribe, ved Navn Didrich Hermansen Skræder, og kaldet Paradiis Skræder, som eiede hverken Huus eller Jord i Byen, var falden i en Sygdom, i hvilken han omsider blev maalløs, da ham d. 10 Martii 1637 paakom en Brækning med stor Skrig og Raab, og brækkede af sig et stor slem sliimagtig Stykke, som løb om i Bækkenet ligesom det havde været levende, i Overværelse af 4 Naboeconer, som af hans Hustrue vare indkaldede, da hun saae de Bevægelser, som skeede hos Manden, da han skulle til at brække sig, saasom hun tænkte han nu skulle døe. Disse Koner vare Anna Bendt Skoemagers, Maren Jørgen Mørchis, Anna Olufs, og Maren Peders, som og eedelig bekræftede samme ved Ribe Byeting d. 29 Junii 1637, da og denne opkastede Materie blev fremviist.

Denne Materie var ikke saa snart kommen fra Skræderen, førend disse viise Qvinde gaae i Raad om samme, og bliver Slutningen, at det ikke kunde være naturligt; Sagen andrages for Lehnsmanden Albert Scheel, som derom indhenter Biskopens og Præsteskabets Betænkning, som de meddeler ham under 11 Martii 1637 saa lydende:

Eftersom vores Velbyrdige Herre, Lehnsmænd Erlig og Velbyrdig Mand og strænge Ridder Hr. Albert Scheel lader Geistligheden consulere udi Didrich Skræders Affect og sælsomme Tilfald, udi Synderlighed om den underlige Materie, som fornævnte Didrich Skræder af Livet skal have opkast, da er derom vores Betænkning, som efterfølger: Dersom i Sandhed saa befindes, at fornævnte Didrich Skræder skal have af Livet opkast den fremviiste Materie, da synes os, det ikke at være nogen ret naturlig Sygdom eller Affection, men lader sig ansee efter de Omstændigheder, Syn, hans og hans Hustrues Beretning videre medfører, at det er et Veneficium, og at onde Mennesker ved Satans Forarbeidelse skal have dermed at bestille, og ikke heller vi kunde slutte af de Tegn, som os endnu ere forekomne, det at kunde kaldes eller være nogen legemlig Besættelse, synes os derfor raadeligt, udi den Christen Kirke med en alvorlig Bøn at forhielpe ham hos Gud om

en naadig Befrielse. Desligeste at Gud denne Sag ville aabenbare, og dersom Satans Lemmer dermed kunde have at bestille, at de da maatte blive aabenbaret. Imidlertid den Christen Øvrighed at have flittig Indseende dermed, saa vidt forskes kan, og saavidt muelig er med Lov og Ret og en god Samvittighed. Actum Ribe d. 11 Martii 1637. Johan Borchardsen, Søren Andersen, Christen Friis, Lauge Andersen, Jens Tausan, David Lauritzen.

Mærkelig er det, her blev ikke indhentet Doctoris Medicinæ Christen Bordings Betænkning i denne Sag.

Da denne Theologiske Betænkning var givet, blev denne Skræder styrket i sin Tanke, at han maatte være forgiort, han som da i Samtale med fornævnte Danneqvinder og ved deres Tilspørgsel, om der var nogen, han havde havt Udstand med, erindrede sig, at Maren Splids for 13 Aar siden havde lovet ham en Ulykke, giver derved de Qvinder Grund nok til at slutte, at hun ved Troldoms Konster havde gjort ham denne Sygdom. Dette udspreder sig saaledes, at det kom Maren Splids for Øren, som derover gaaer til Biskoppen og Præsterne, og beklager sig over denne Mand, som saa skammelig havde beskyldt hende.

Hun dernæst lader den 27 Martii 1637 ved 2 Mænd besikke Didrich Skræder for denne Paasagn, da han svarede:

At hun ikke skulle bevise: at han enten havde talet, tegnet eller skrevet hendes Navn nogen Steds, men efterdi hun gik til Præsterne og skiendede paa ham, da havde han stor Mistanke til hende, og dertil med var det 13 Aar siden hun lovede ham en Ulykke, det var ham nu vederfaret. Og da han videre af Beskikkelses Mændene blev tilspurgt, hvorledes det havde sig af første Begyndelse, da svarede han, at det skeede sig 10 Nætter efter hinanden, at de hviskede tilsammen derinde, og begyndte at ville drage Klæderne af ham, den 11 Nat Klokken var imellem 12 og 1 da kom der 3 Qvinder ind, de hviskede længe tilsammen, saa gik de til og tog hver paa en Arm, den 3die lagde sig paa ham, og vristede hans Mund op, og blæste ham ind i Halsen, og tog hans Hustrues Skoe, og trykte ham saa haart paa Munden dermed, at han var nær qvonnet, og hendes Ansigt og Gestalt havde han kiendt tilforn, og det var Maren Splids, eller om det var Dievelen i hendes Gestalt, det vidste han ikke.

Biskop Borchardsen lader indkalde Hr. Jens Tausan, Kapelan til St. Catharinæ Kirke, som havde besøgt Didrich Skræder i hans Svaghed, at forklare hvad Didrich Skræder havde sagt for ham, som aflagde dette Vidnesbyrd.

Ao. 1637 d. 29 Mart. der jeg besøgte Didrich Skræder udi hans Sygdom paa Embeds Vegne, berettede han iblandt andet om hans Sygdoms Leilighed for mig og andre got Folk, som der var inde, hvorledes at der haver været paa underskedlige Nætter hos ham nogle Qvinder, som havde forstyrret ham i hans Seng om Nattetider, og draget Klæder af ham, og paa den 10de eller 11te Nat var kommen ind til ham 3 Qvinder, af hvilke de 2 holdt ham, og den 3die blæste ham ind i hans Mund, den tykte han, at det havde været Maren Splids, men hvad heller det var hende eller Dievelen i hendes Lignelse, det vidste han ikke, og denne Meening om hende havde styrket ham, idet hun

lovede ham ondt, og gaaet selv til Bispen og Præsterne, og beskikket ham med 2 Mænd, uanset han aldrig tilforn for nogen enten ved Tegn eller Ord havde navngivet hende. Imidlertid formanede jeg hannem, han skulle vide, hvad han sagde, thi det giældte timelig og evig Vel-færd. Der jeg gik ud af Døren, gik hans Hustrue til Døren med mig, og bad, dersom jeg kom i Tale med Maren Splids, jeg ville bede hende betænke dem noget i deres Fattighed, de ville nok være i Stilhed.

Maren Splids Mand Lauritz Søren Splid, bekymret over, at hans Kone, uskyldig i hans Tanker, skulle saaledes beskyldes, begynder derfor Proces mod Didrich Skræder, stevner ham til Tinge, hvor han først beviiser, at Didrich Skræder havde beskyldt hende, og dersom hun ville give ham noget, ville han tie, efter Vidnesbyrd, saa lydende.

Ao. 1637 d. 14 Junii. Onsdagen d. 24 Maii kom Povel Sørensens Tienestepige ved Navn Dorthe Madsdatter gangendes til Talches Vandbroe, at hente noget Vand, og der hun gik tilbage, og fra Broen op i Peder Douns Gade for Iver Hansen Blyetækkers Vinduer, da kom Didrich Skræder gangendes imod hende, da spurgte han fornævnte Dorthe Madsdatter ad, om hun tiende til Laurits Splidsens, da sagde hun nei, men hun tiende Povel Sørensen Splidsen, da sagde han til hende: havde I tiend til Laurits Splidsens, da ville jeg havt et Bud med Eder til Maren Splids, og sige til hende: Vil hun flye mig bedre igien, inden Lehnsmanden kommer hiem, da vil jeg ikke klage hende, men flyer hun mig ikke bedre igien, inden han kommer hiem, saa klager jeg hende, saa er det for sildig. Dette Vidne bekræftede fornævnte Didrich Skræder selv Ord for Ord som foreskrevet staaer.

Dernæst fører han samme Dag frem de 2 Beskikkelsesmænd Jørgen Harboe og Peder Nielsen Kastberg, som eedeligen afhiemlede Didrich Skræders dem givne Svar, saa lydende:

Ao. 1637 Mandagen d. 27 Martii forhen vare vi Underskrevne efter Laurits Sørensens Begiering udi hans Huus og tilspurgte ham, om han vidste fornævnte Laurits Sørensens Hustrue, Maren Laurits Kone, noget at beskylde, at hun skulde være Aarsag i hans Sygdom? Hvortil han svarede: At han ikke havde beskyldt hende i nogen Maade, og ei enten Qvinde eller Mand skulle hannem overbeviise, at han nogensteds eller nogen gang haver navngivet hende, og ei heller nogensinde haver tillagt hende, at hun skulde være Aarsag i hans Skrøbelighed. Men han noksom bekiendt, at han i mange Huuse havde været, som Folk ville gierne tilskynde ham, at han skulde beskylde een og anden, hvortil han formeente, at han var kied af saadan Snak, og tiede aldeles stille der-

til, fordi, som hans Ord nu var hos os, at han vidste ingen at beskylde, men han sagde, at han tænkte, at Folk førte dem selv i saadan Ord. Aarsagen at fornævnte Maren Larses Kone havde selv været hos Bispen og Præsterne, og for den Aarsag at hun der haver været, havde han en Mistanke til hende, og bekiendte han end ydermeere, at der havde været 3 Qvinder hos ham, men han kunde ikke kiende dem, dog syntes ham, at han havde kiendt een af dem tilforn.

Det som Didrich Skræder ikke vidste, da han blev beskikket, udfandt han siden, da han saae det ville gielde ham selv, og derfor blev dristigere i hans Beskyldning, som han samme Dag gjorde for Retten ved Laurits Splids Tilspørgsel, saa lydende:

1637 d. 14 Junii. For Tingsdom stod Laurits Splidsen, Borger ibd., og tilspurgte Didrich Skræder, om han beskyldte hans Hustrue for den Sygdom, han nu haver, om han det med Mand eller Qvinde kan gjøre beviislig, at hun haver gjort ham samme Skade, at han da nu i Dag for Tingsdom ville beskylde og sigte hende, eller ogsaa her for hende erklære. Hertil svarede fornævnte Didrich Skræder: at det skeede sig 8 Dage for Juul sidst forleden, imellem Søndag og Mandag, der Klokken var imellem 12 og 1 om Natten, da kom 3 Qvinder ind til ham, de 2 kiendte han ikke, men den 3die kiendte han livlig i alle Maader, at være Maren Lars Splidsens Hustrue, hendes Lignelse, eller Dievelen i hendes Gestalt. Og saa fik de to Qvinder fat paa hans Arme og Bryst, og fornævnte Laurits Splidsens Hustrue hendes Lignelse lagde sig paa ham, og vristede hans Mund op, og blæste ham i Halsen, og tog hans Hustrues Skoe, og trykte ham paa Munden dermed, saa hun havde nær qvalt ham. Siden derefter stak det ham i hans Liv, som han havde været fuld af Syenaale og Skoepinde, indtil han derefter gik til Gudsbord. Men siden han havde været til Gudsbord, sprang og regierede det i ham, saa en Karl neppe kunde holde ham, og derefter har han været behæftet med mange og adskillige Sygdomme. Disse foreskrevne Ord bekræftede Didrich Skræder med oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig i alle Maader, som foreskrevet staaer.

Herimod møder Maren Splids og benægter dette hans Angivne, og fordrer Beviis, men han bliver ved sit, efter samme Dags Protocoll, saa lydende:

For Tingsdom stod Maren Lauritz Splidsens ibd., og sagde til Didrich Skræder her sammesteds: At han havde løiet hende paa som en Skielm og Æreskiender, indtil han kunde gjøre de Ord beviislig, som han havde sagt hende paa. Og ydermeere sagde fornævnte Maren Laurits Splidsens til Didrich Skræder: at dersom hendes Klæder var skaa-

ren som hans, ville hun dræbe ham med sin egen Haand, og dersom hun gjorde det, var han ikke saa ilde faren som hun, efterdi han ville saa lyve hende Hæder og Ære fra. Ydermeere sagde Maren Laurits Splidsens til Didrich Skræder, at han enten skulle sigte eller beskylde hende, eller og lovlig undskylde hende; Hertil svarede Didrich Skræder: at efter hendes Lignelse og Gestalt, som han haver seet, beskyldte han hende, og sagde ydermeere: at Dievelen kunde ikke skabe sig i noget Guds Barns Lignelse, uden de havde at bestille med ham, som han ydermere gav de Høilærde og Øvrigheden at betænke.

At Didrich Skræder kunde faae Fremgang med sin Beskyldning, fører han de 4 Qvinders Vidne, som havde været hos ham, da han opbrækkede den omtalte Materie, samme lyder saaledes:

Ao. 1637 d. 29 Junii. Anna Bendtes vidnede med oprakte Fingre og Eed, at hun var hos d. 10 Martii, da Didrich Skræder brød det slemme Stykke op af sig, som i Dag for Tingsdom blev fremviist, og da var hun den første, der var inde hos ham, saa gik hans Qvinde ud efter fleer Naboer, som kom strax ind til ham, thi han forventede ikke andet end Døden, saa daanede han strax, og laae, som han havde været næsten død, og som hans Naboers Qvinder ved Navn Maren Jørgens, Anna Olufs og Maren Peders var indkommet, begyndte han med stor Pine og Vee, og gav sig saa, at vi 4 Qvinder havde nok at holde, saa tog de et reent Bækken, og han begyndte at bryde sig med stort Skrig og Raab, saa der han fik dette Stykke opbrødt, løb det omkring i Bækkenet, som det havde været levendes, saa daanede Didrich Skræder, og laae en lang Tiid inden han kom noget til rette igien. Dette Vidne bekræftede fornævnte Maren Jørgens, Anna Olufs og Maren Peders med deres oprakte Fingre og Eed efter Recessen.

Herpaa tilspørger Lauritz Splid for Retten samme Dag Didrich Skræder, om han havde flere Vidner. Hvortil han svarer: at han formeente sig inden 4 Uger at føre flere Vidner. Herover

1637 d. 27 Julii møder Laurits Splid til Tinge og fremæsker Didrich Skræder at fremkomme med sine Vidner. Men hverken han eller nogen paa hans Vegne møder.

Hvorfor Lauritz Splid paastaaer Dom over Didrich Skræder at lide som en Løgner for hans Beskyldning, men Dommen faldt anderledes ud, at Maren Splids blev til dømt at værge sig med Nævn i Kirke-Sogn saa lydende:

Ao. 1637 d. 21 Aug. blev af Byefogden Morten Lassen dømt saaledes: Efterdi Laurits Sørensen haver ladet Didrich Skræder udi Rette

stevne for de Ord og Beskyldninger, han haver sagt og beskyldet hans Hustrue Maren Lars Kone for Troldoms Sager, og vil formeene, at fornævnte Didrich Skræder sine Beskyldninger bør beviise, eller derfor liide Deele efter Recessen for en Løgner, og eftersom fornævnte Didrich Skræder i Dag saavel som tilforn ved hans høieste Eed med oprakte Fingre søger og beskylder fornævnte Maren Lars Kone at have forgiort ham med Troldom den Sygdom, som ham er paakommet efter Tings-Vidnes videre Formælding og andre adskillige Kundskaber og Vidner, som nu i denne Sag er i Rette lagt, og Recessens Fortale medfører: at hvis den ikke forklarer, da at rette sig efter Loven. Da efter berørte Leilighed veed jeg ikke Loven at kunne forbigaae, men fornævnte Maren Laurits Kone sig for denne Troldoms Sags Beskyldning og Anmældelse efter Lovens 3 Bogs 69 Capitel at væрге med Nævn i Kirke Sogn. Under mit Signet. Actum ut supra.

Da denne Dom var fældet, søgte Laurits Splid at faae af Retten udnævnt de 15 Mænd at sværge i denne Sag, som og af Byefogden blev opnævnt d. 19 Sept. Men da han anden Dag begierer dem udnævnt, bliver det ham ikke bevilget, fordi han dertil ei havde stevnet. Og da han derefter d. 26 Sept. ved et Indlæg giver herom sine Tanker tilkiende, og begierer af Byefogden Mænd udnævnt, blev ham paalagt, selv at forskaffe sig de 15 Mænd, efter Udtog af Byetings Protocollen, saa lydende:

Copie af Tingbogen Aar 1637 Tirsdagen d. 26 Sept. som er Mads Lassen forrige Byefoged hans Svar til Laurits Splidsens Indlæg, han da paa Ting for Tingsdom haver fremlagt Ord fra Ord, som efterfølger:

Eftersom Didrich Skræder ibd. nogen Tiid forleden haver uden bilig Aarsag løgnagtig og usandfærdig paasagt og beskyldt min Hustrue, at hun med Troldoms Konst skulle have været Aarsag i Bræk og Sygdom, han haver, og Byefogden den Dannemand Mads Lassen d. 21 Augusti sidstleden haver efter Lovens 3 Bogs 69 Cap. tildømt min Hustrue Maren at væрге sig med Kirke-Nævn, og saa derefter haver jeg efter Byefogdens Dom og Opnævvelse d. 19 Sept. sidstleden da undt mig min første Ting til de 15 Mænd eller Kirke-Nævn, som her til Tinge er opnævnt, at skulle sværge i denne Sag. Og der jeg Løverdagen d. 23 Sept. derefter var her til Ting, og begierede og ville have min anden Ting til fornævnte 15 Mænd eller Kirke-Nævn, da ville fornævnte Byefoged ikke unde mig min anden Ting til dem, men formeente, at jeg skulle give Lov derfore. Hvilket jeg formeener, er imod Byefogdens Dom, saavel som imod Recessen i det 20 Cap. som formælder Ord fra Ord, som efterfølger: Sigter den eene den anden for no-

gen uærlig Sag til Tinge for Dom, eller udi nogen anden Forsamling, og det ikke kan bevises ham over, da deeles den, det sagt haver, derfor som en Løgner. Fordrister nogen Dommere sig herimod eller imod Loven at finde nogen til Loven, da stævnes derfor, som vedbør etc. Og eftersom jeg var her til Tinge d. 19. Sept. sidstl. og fik mit første Ting til fornævnte 15 Mænd eller Kirke-Nævn, hvorføre jeg nu i Dag saavel som tilforn begierer enten mit første, andet eller tredie Ting til fornævnte 15 Mænd eller Kirke-Nævn, og hvis det ikke maa mig vederfares, da begierer jeg endnu efter Lovens fornævnte 69 Cap., at maa paa nye fange 15 Mænd eller Kirke-Nævn opnævnt, at endnu maa sværge om denne Sag, eller de Dannemænd, som der er opnævnt tilforn, eller andre Dannemænd, som de for Gud og Mennesken vil forsvare med en god Samvittighed. Begierer gierne, at min Beretning i Dag paa Riber Ting for Retten, eller naar behov giøres, maa ansees, læses og paaskrives, og begierer Tingsvidne herefter, og venlig begierer Tingsvidne efter Byefogdens Svar. Actum Ribe d. 26 Sept. 1637.

Laurits Splidsen.

Til dette fornævnte Laurits Sørensens Indlæg, svarede fornævnte Mads Lassen, at han haver tildømt fornævnte Laurits Sørensens Hustrue, at værge sig efter Loven i det 69 Cap. 3 Bog, hvilken hans bemeldte Dom han vidste ikke at kunne imodgaae, men dersom Laurits Sørensen haver noget derimod eller Paaklage, da stævne sig derfor sine tilbørlige Dommere, han vidste sig ikke imod Loven at dømme enten med Dom eller Deelee nogen, som ikke godvilligen ville i denne Sag med fornævnte Laurits Splidsens Hustrue sværge hende frie for denne Troldoms Sags Beskyldning, som ikke er en Momme-Snak, men en offentlig Troldoms Beskyldning og Anmodning. Thi for Momme-Snak maa ingen Lov gives imod Recessen. Og endnu i Dag saavelsom tilforn advarer fornævnte Mads Lassen, at Laurits Sørensen endnu i rette lovlig Tiid ville hans Dom efterkomme med gode lovfaste Mænd, som ville sværge hende frie efter Loven for denne Sag, som hun er anmodet for. Det er hannem frie for dog i rette lovlig Tide eftersom Dommen er udgivet.

At dette er en rigtig Copie af Tingbogen bekiender jeg Laurits Jensen Byeskriver med egen Haand

Laurits Jensen.

Da Laurits Splid fik denne Beskeed af Byefogden, at han ikke kunde faae udnævnt 15 Mænd til at giøre deres Eed om denne Sag, for hvilke han agtede at forelægge de gode Skudsmaale, han havde om sin Kone fra Grimstrup, Schads Herred, og Ribe,

som forhen ere anførte, og ansaae denne Byefogdens Dom imod Loven, blev ei videre foretaget med Sagen, men han lod den stille henligge.

Men som Didrich Skræder ikke var fornøiet med, at Maren Splids saaledes skulle undgaae, er Sagen andragen for Kongen, som udgav skriftlig Befaling til Lehnsmanden Gregers Krabbe 1640, at han samme Sag skulle alvorlig lade forhøre, og efter Loven forfølge.

Hvorfor Jørgen Pedersen Slotskriver paa Riberhuus, paa sin Husbondes Velbaarne Gregers Krabbes Vegne, og Laurits Struch Herskabs Foged anlægger Sag imod Maren Splids, og udgiver følgende Stevning:

Ao. 1640 d. 25 Febr. indstevnes Maren Splids for Ribe Byeting, fordi Didrich Skræder haver sigtet og beskyldt hende, at hun skulle have forgiort ham med Troldoms Konster efter Tingsvidnes Indhold, og Byefogden haver dømt hende til Ao. 1637 d. 21 Aug. at værge sig med Nævn i Kirke-Sogn, hvilket hun endnu ikke haver giort og efterkommet.

Og da Sagen kom i Rette d. 10 Martii, gjorde Laurits Struch denne Paastand:

Fordi Maren Laurits Splids sig ikke her for forskrevne Troldoms Beskyldning og Sigtelse haver erklæret, som hun billigen efter Byefogdens Dom burde strax paa færske Fode at have giort, om hun ikke da derfor bør at lide efter samme Beskyldning og Sigtelse.

Herimod mødte Laurits Splidsen, og fremlagde sin Begiering og Byefogdens Svar af 26 Sept. 1637, som før er anført, dernæst hendes gode Sognevidne, som foran er anmeldet.

Hvorfor Byefoged Peder Pedersen afsagde samme Dag følgende Dom:

1640 d. 10 Mart. Efter Tiltale, Giensvar, og denne Sags Leilighed, saa efterdi befindes, at forrige Byefoged Velagte Mand Mads Lassen haver Maren Splidsen tildømt, at værge sig for denne Sigtelse og Troldoms Beskyldning, som hende er af Didrich Skræder paasigtet efter Lovens 3 Bogs 69 Cap. med Nævn i Kirke-Sogn, og hende er af fornævnte Byefoged paa Tinget opnævnt 15 Nævninger, som dennem skulle skille, og det ogsaa bevises, at Laurits Splidsen paa hans Hustrues Vegne haver havt hans første Ting til fornævnte 15 Mænd, anlængendes deres Eed at fuldgjøre, som findes i hans Indlæg af 26 Sept. 1637 her paa Riber Ting at være læst og paaskrevet, hvilket er noksom at eragte, at det ikke haver været fornævnte Laurits Sørensen paa hans fornævnte Hustrues Vegne deres Skyld, at fornævnte 15 Mænd ikke haver giordt deres Eed efter Loven fyldest, som det sig burde. Og eftersom nu vores kiere Lehnsmænd, Erlig og Velbyrdige Mand Gregers Krabbe paa Riberhuus haver nu for nogen kort Tiid forleden bekommet vores allernaadigste Herres og Konges skriftlige Befaling, at han samme Sag skulle alvorligen lade forhøre, og efter Loven forfølge,

da efter berørte Leilighed veed jeg ikke rettere herpaa at kiende, end at fornævnte Maren Laurits Splidsens endnu bør sig væрге med Nævn udi Kirke-Sogn, efterdi ingen bør med rette at overiiles efter fornævnte Byefogdens Doms Indhold inden 6 Uger. Under mit Signet.

Da Sagen nu skal drives alvorlig, begierer Didrich Skræder, at hun maa blive hægtet i Boldt og Jern, hvorover hun stiller 2de Mænd til Caution for sin Tilstedeblivelse.

Herpaa bliver sammensanket en Deel Vidner imod Maren Splids, hvis daarlige Klagemaal noksom kunde igiendrive sig selv, dersom ikke de forudfattede Tanker havde forblindet dem.

Den første drak en Kande Øll i Maren Splids Huus, og da fik et hastig Fang, det er, et Sting i Siden.

Den anden laae syg en heel Sommer og derved mistede hans meeste Næring ved Skræderarbeide, hvilke begge Ting syntes ikke at kunde gaae naturlig til.

En Rytter-Kone paa en Reise blev plaget med det, man kalder Marerid, men forklarer det om Maren Splids.

Den fjerde som havde været vel bekiendt med de Keiserlige Soldater, som vare her 1627, bliver overfalden med Værk og Vee i sine Lemmer, og som hun havde havt nogen Handel med Maren Splids, og hun nu var berygtet, blev denne Svaghed ogsaa skrevet paa hendes Regning. De derom førte Vidner lyder saaledes:

Peder Stauning Borger ibd., vidnede og kundgjorde med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig ongefær for $\frac{1}{2}$ Aar siden, da kom han ind i Lauritz Splidsens Huus, og drak en Kande Øll derinde med gode Venner, og da imidlertid fik han en hastig Fang; hvo der gjorde ham det, er Gud best bekiendt, og han beskylder ingen derfor.

Dernæst vidnede Lauge Hansen Skræder Borger ibd. med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det hendte sig, at Lauritz Splidsen havde gjort en Kappe for Terchild Sørensen, og saa kom Terchild Sørensen ind til fornævnte Lauge Hansen, som den Tiid var Oldemand for Lauget, og klagede paa samme Kappe, og var Dom begierende; Hvortil han svarede, at han ikke ville dømme i den Sag, førend Lauget kom sammen, siden lod Terchild Sørensen Lauget kalde sammen, og da tildømte de Lauritz Splidsen samme Kappe. Da sagde Lauritz Splidsen til Lauge Hansen: I faaer vel eders Betalning i sin Tiid. Om det var af Vreede eller ikke, vidste han ikke. Og saa derefter kom ham en stor Sygdom paa, som varede en ganske Sommer, og siden slog Næring og Biering ham ganske fra, og miste hans meeste Arbeide, og siden skeede ham liden Lykke. Hvem det havde gjort, vidste han ikke, og ingen han klagede eller beskyldte derfor.

En Rytter-Kone Magretha vidnede, at, da hun med hendes Mand d. 18 Jan. kom fra Weile, og laae paa Reisen i Hølvad, da hun laae i

Sengen om Natten hos sin Mand, som sov, og hun var ganske vaagen, da kom Maren Splids over hende med begge hendes Knæbeen, og hun ville gierne talt til hendes Mand, at han skulle opvaagne, og hun ikke kunde, saa gjorde hun Kors over sig og kastede sig om paa sin høire Siide, saa blev hun borte.

Magretha Larsdatter vidnede med hendes oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at alt Piine og Smerte, som hun lider i hendes Been, det beskyldte hun Maren Lauritz Splidsens for, at have gjort hende, baade for Gud og al Verden. Og sagde, at hun var hendes Skademand, Aarsagen hertil sagde hun, at en Soldat havde faaet hende en Guldring i Keiserens Tiid, som hun satte i Pant hos Maren Splids, og saa, den Tiid fornævnte Magrethe Larsdatter kom og begierede samme Guldring igien, da sagde hun til hende, jeg er den saa nær som du, og saa blev de ueens med hverandre, og saa derefter har hun faaet den store Piine i hendes Knæbeen, som hun beskyldte Maren Lars Splids for. Saa sendte hun Bud efter Maren Splids, og fik hende ind i et Kammer til Johan Jacobs, da sagde fornævnte Magrethe Larsdatter til Maren Splids, har jeg fortørnet Eder enten med Ord eller Gierning, da giver mig det til for Guds Skyld, og løser den store Piine af mig som I har mig paalagt, for Jesu Død og Pines Skyld. Hvortil Maren Lars Kone svarede: Jeg har aldtid gad vel lidet dig, siden du tiente til Jacob Glarmesters, da sagde hendes Søster, det kiender sig vel, og bad, at hun skulle flye hende bedre igien, ellers ville hun lade sig opage paa Slottet, og forklage hende for Lehnsmanden, dersom hun ikke ville rette sig imod hende. Dertil svarede Maren Splids: Der skal tales om. Da sagde hendes Søster, vist skal her tales om, og dersom hun ikke kan selv tale derom, da skal min Søster og andre mine gode Venner tale derom. Og ydermeere vidne fornævnte Magrethe Larsdatter, at Maren Lars Kone sagde til hende: at hun skulle lade hende vide, om hun var hendes Skademand, hvortil Magrethe Larsdatter svarede og sagde til hende: Vist er I min Skademand, saa vist som Gud er i Him-melen. Dette Vidne benægtede fornævnte Maren Lauritz Splids ved Gud og hendes Siels Salighed, og den Lod og Part, som hun ville arve i Guds Rige, og sagde: at Magretha Larsdatter havde løiet hende paa som en Løgnere og ingen ærlig Pige, uden de Ord, som hun havde med hende i Kamret, dem benægtede Maren Splidsens ikke.

Og som hendes Udsagn om denne Guldring var ustadig, lod Maren Splids Mand hende indstevne for Raadstuen, hvor hendes Beskyldning blev kiendt magtesløs efter Dom af 17 April 1640 saa lydende:

At hendes Vidne ikke var saa nøiagtig, at det bør nogen Magt at have, skjønt hun for Ribe Raadstue d. 10 April fuld og fast sigtede og beskyldte Maren Splids for en aabenbarlig Troldqvinde, og at hun haver gjort hende al den Skade og Mindsel med hendes Troldoms Konst, som hun haver.

Derpaa blev hun fordret at værge sig med Kirkenævn, saa lydende:

Ao. 1640 d. 31 Martii stod Jens Christensen personlig inden Tinge og begierede, at Maren Splids skulle efterkomme forrige Byefoged Mads Lassens Dom, og værge sig med Nævn i Kirke-Sogn, inden 6 Uger.

Samme Dag tilspurgte Jens Christensen Byefogden Peder Pedersen, hvo der havde opkaldet og udnævnet de 15 Mænd at skulle sværge i Maren Splids Sag, hvortil Peder Pedersen svarede: At efterdi han, før end Dom gik, havde tilspurgt først Lauritz Struch, Kongel. Majestæts Foged og Didrich Skræder paa den eene, og Niels Pedersen paa Maren Splids Vegne, om de ville selv paakalde Nævnings Mænd, da skulle det stande dem frit for, og ingen af Parterne ville udnævne eller opkalde Nævningsmænd, som deres Svar i denne Vidne findes indført, da haver fornævnte Peder Pedersen selv været forarsaget Nævninger og uvillige Dannemænd af næste Naboer at opnævne, og dennem befalet udi denne Sag at sværge.

Hernæst fremstilles andre Vidner, nemlig en Markvogter, hvis Kone havde faaet Skade i sin Næse; dernæst en Corporal, som først havde i Stykker slaaet Lars Splids Kruus, dernæst skudt ind af hans Vinduer. Det første Vidne er saaledes:

1640 d. 13 April Tingsvidne, at Knud Espensen Byens Vægter stod i Dag for Tingsdom, vidnede med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det skeede sig forgangen Sommer, den Tiid de agede Høe af Øster Maaen, da kom Lauritz Splids Folk kiørendes med et Læs Høe, hvem der kiørte samme Vogn, den kiendte han ikke, og ikke heller var han hos der tilstede den Tiid, saa vendte han om, og kiørte ned ad Ladegaarden, thi han kunde ikke komme igiennem Leedet for Borge-mester Morten Lassen ville ikke have Kiøren igiennem hans Korn, saa stod det hen, indtil han krævede sin Løn for 2 Maae Skifter 8 Sk., saa tog Maren Splids 8 Sk. op af hendes Lomme, og gav fornævnte Knud Espensen, og sagde til ham: Det er ligesaa stor Almissee at give eder Løn som eders Hustrue lod vore Folk igiennem Leedet, med et Læs Høe. Da svarede fornævnte Knud Espensen: Else Morten Limes havde forbudet det, derfor havde hans Hustrue ingen Skyld derudi. Da sva-

rede fornævnte Maren Splids, det var Almisse, at eders Hustrue skulde faae Skam paa hendes Næse derfor. Og efter saadan Rygte, som gaer, da havde de en ond Tanke til Maren Splids derfor. Og tilspurgte Peder Pedersen Byefoged Knud Espensen, om han vidste videre i denne Sag at vidne? hvortil han svarede nei. Herimod mødte i Retten Niels Pedersen Kastbjerg paa fornævnte Maren Lauritz Splidsens Vegne, og tilspurgte fornævnte Knud Espensen, om hans Hustrue skadede noget i hendes Hals, førend den Tiid han havde de Ord med Splids, og krævede hans Løn, og om hun ikke dermed havde været til Barts kier og Læge. Hvortil han svarede: At hans Hustrue havde en liden Knub paa den venstre Side paa hendes Hals, og dermed haver hun været hos Niels Hansen, og spurgte hannem derom, om der kunde være nogen Raad til, saa slog Niels Hansen en Hul paa samme Knub paa hendes Hals, saa lægte han samme Skade til igien, hvorfor han gav ham 2 Sldr. Og siden den Tiid haver det brudt ud i hendes Næse, som endnu er synt for hver Mand, og er saa derefter blevet værre med hende hver Dag. Denne Vidne gav Niels Pedersen Last og Klage paa.

Ved det andet Vidne, som følger at erindre: At nogle Dage for Lars Splid kom i Ueenighed med denne Corporal, var han med en Officer der i Huuset, da Officeren med sin Pistol skyder sin Hund ihiel i Stuen, da Lauritz Splid derover fortørnet siger: Ville De skyde deres Hund, kunde De gjøre det paa Gaden, og ikke gjøre hans Stue til en Rakkerkule. Dette giver Anledning til Dispute, nemlig Corporal Erdman og Lauritz Splid d. 28 Octob. 1639, at Corporalen slaer efter ham med et Kruus, og Maren Splids siger til ham: I skal faae Væe, og fordi en Soe om Natten 4 Uger derefter Klokken 12 lokket af Lugten fra ham følger efter ham til hans Qvarteer, skal dette være bestilt ved Maren Splids, og give ham Rettighed at skyde igiennem hendes Vinduer, og beskyldte hende for en Hexe, efter følgende Vidne:

Ao. 1640 d. 21 April fremlagde Lauritz Struch for Riber Byeting, Corporal Erdman Møllendorphs Sigtelse imod Maren Splids saa lydende:

Bekenne ich Erdman Møllendorph, daß ich in Maren Splids Haus gekommen, und habe mich mit ihren Mann for Zörnet, dan ehr mich lügen gestraffet, da auch ich daß Kruus genammen und ihm nach den Kopff geworfen, und selbige Krus in Stöcken geschmissen, dar auf sagde ich, er solte kein erlich Kerll hernachmahls liegen heisen, dar auff antwortte Maren Splids, du solst faae Vee, dar nach ungefehr 4 Wochen darnach waß ich in Asmus Gassens Hause, und bei den Klein Quartiermeister, der Zeit mit ihm zu vortreiben, ungefehr umb die Klokke 12 in der Nacht bin ich zu hauß gegangen, mit mein Knecht, als ich vor Maren Splids ihr Thuer kam, da kam ein grose Schwartz

Søge hinter mich rech neben min Knecht zugehend, und gehet mit uns vor mein Quartier, unter wegens aber sagte der Knecht zu mir: Herr, wi møgt der Sögh himvollen, so gedachte ich noch nicht anders, dann es wäre ein natürlich Schwein gewesen, so sagt ich zum mein Knecht: laß sie gehen, wie ich aber nur vor mein Quartier kom, so gab ich mein Knecht mein Degen, den ich meine Hoßen loßen wollte wegen mein Notdurft halben, so blieb die Söge vor mich bestehen, so sahe ich, daß es gröser wahr als ein natürlichen Schwein, da sagte ich zu mein Knecht, nim den Degen auß, Zoeh und wolte die Söge stossen, da mit ging sie durch, und allewegen vor sie hintrat, da ging daß Feuer auß, welches ich nur öffentlich bey mir marken kan Sieder die Zeit ich meinen Kindern und Pferde keinen gesunden Tag gehabt, dadurch veruhrsachtet, sie öffentlich ausgerufen auf der Gasen vor ich thur und gesagt, du zeubesche, daß hastu mir gethan, darauff ich veruhrsachtet, und die Pistohl genommen, und Feuer ind den Finster gethan, und zu ihr gesagt, wo sie kein Zeubersche ware, solt sie hingehen, und mich verklagen. Dieses obgemeldte bekenne ich auff meine Sehlen Seeligkeit, und wil es gestendig sein wo sie begehren. Zu weiter Bekraftigung habe ich daß mit mein eigen Handt unterschrieben. Datum Ribe d. 14 April 1640.

Corporal Erdman Møllendorph.

Dette bekræfte vi, underskrevne, at vi have hørt disse Ord af Ritmester Johan von Debberen hans Bestalter Corporal Erdman Møllendorph, at han for os mundtligen berettet og bekiendt haver. Lauritz Struchs egen Haand, Ebbe Jensens egen Haand, Steen Malers egen Haand, Hans Jensen Malers egen Haand, Lauritz Niensens egen Haand.

Dette Vidne bekræfter Corporal Mølleendorph ved hans høieste Eed.

Item findes derpaa skrevet, paa fornævnte Møllendorphs Beviis, som efterfølger:

Bauen bekenne ich unterbenahmter, daß ich gehört habe, daß Maren Splids zu Møllendorph geredet hat, du solst faae Vee, als Corporal ihre Mann slog, dieses will ich alle Zeit mit meinen Eidt bekreftigen.

Christopher Ade.

Dette Vidne gav Laurits Splidsen høiligen Last og Klage paa.

Men at dette Vidne kunde i fremtiden beholde sin rette Kraft, er derom taget ordentlig Tingsvidne d. 16 Maii 1640, saa lydende:

Otte Mænd vidnede, at Lips Hummels Reformeerter Lieutnant han stod her i Dag inden alle 4 Stokke for Tingsdom vidnede og kund-

giorde med oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at den Tiid, som Corporal Møllendorph slog efter Laurits Splidsens med det Steenkruus, som skeede i fornævnte Laurits Splidsens Huus den 28 October sidstledet, som han hos var og saae, og samme Tiid sagde Maren Splids til Corporal Møllendorph: Du skalt faae Vee. Og ydermeere var sin forrige Vidne, som blev skriftlig indlagt, fuld og fast bestandig, og Corporal Møllendorph derefter skeede Ulykke paa sig selv, sit Barn og Hest, dette Vidne bekræfter Christopher Ade med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, og stod Corporal Møllendorph inden Tinge og beskyldte Maren Splids for den Ulykke hannem var vederfaret, og holdt dette med hans høieste Eed efter Recessen nu saavelsom tilforn, og ydermere vidnede Corporal Møllendorph, at han saavelsom sit Barn og Hest siden den Tiid, Maren Splids lovede ham ondt, vederfarede ham en Ulykke, som han sigter Maren Splids fuld og fast for paa sin egen Person, saavelsom sit Barn og Hest.

Dette Vidne benægtede Laurits Splidsen med hans oprakte Fingre og Eed efter Recessen, at det er vidnet hans Hustrue paa af Had og Avind.

Paa det nu Sagen kunde gaae lovformelig frem samme Dag, inden Tougsmændene giorde deres Eed, møder Didrich Skræder paa Riber Byeting, og med ham Margaretha Lauritsdatter, skiont hendes Vidne var i Raadstuen kiendt magtesløs, og de begge lægger deres Hænder paa Maren Splids Hoved, og soer hende Troldoms Sag paa, hvilket hun strax benægtede, efter den passerede Forretning, saa lydende:

1640 d. 21 April. Otte Mænd vidnede: at Didrich Skræder og Margaretha Larsdatter de stode samtligen inden Tinge, og lagde deres Hænder paa Maren Splids Hoved, og fuld og fast sigtede og beskyldte hende nu saavelsom tilforn, at hun havde forgiort dem med hendes Troldomskonst, al den Skade, som de nu haver. Og bekiendte Didrik Skræder, at han fik hans Skade forgangen Juul for 3 Aar imellem Kl. 12 og 1 om Natten. Og Maren Laurits Datter bekiendte, at hun fik hendes Sygdom den sidste Vinter Keiserens Folk var her i Landet 3 Uger for Juul: Hvorpaa de giorde deres Eed med oprakte Fingre efter Recessen. Herimod udi Rette mødte Maren Laurits Splidsens og benægtede dette Vidne med hendes høieste Eed efter Recessen, at de uærlig havde løiet hende paa, og aldrig det skulle bevises enten med sand Mands eller Qvindes Vidne.

Da nu Sagen saaledes var undersøgt og oplyst for de opnævnte 15 Mænd, blev hun af dem oversvoren Troldoms Sag, saa lydende:

Ao. 1640 d. 21 April fremginge for Tingsdom disse efterskrevne 15 Nævninger og uvillige Dannemænd, som ere: Jens Christensen,

Laurits Pedersen, Ebbe Jensen, Hans Mahler, Jørgen Nielsen, Jellof Skræder, Jacob Møllengraft, Niels Pedersen Koch, Hans Sørensen, Anders Mortensen Fjærsted, Gregers Pedersen, Jens Tarp, Lass Ipsen, Søren Jensen og Niels Stræder, og i Rette lagde deres skriftlige Indlæg og Beretning, formælder Ord for Ord som efterfølger:

Er det alle samtlig vi 15 Mænd vores Indlæg og Beretning i Dag paa Riber Byeting d. 21 April for alle meenige Mænd, som samme Dag Ting søger, at vi fremæsker Maren Splids myndige Mand Laurits Splidsen, og hvem som meere er paa hendes Vegne for Tingsdom, og tilspørge vi alle samtlig Laurits Splidsen ad paa alles vores Vegne, om der er nogen iblandt os 15 Mænd, som fornævnte Splidsen veed paa Ærens Vegne at beskylde, og om der er nogen iblandt os, som ikke er lovfast i een eller anden Maade, at han her for Tingsdom det nu siger; Eftersom Didrich Skræder har opkast den underlige og forgiftige Materie, som 4 Danneqvinder hos var samme Tiid, og omløb i Bekkenet, som det havde været levendes, som Tingsvidne derom videre formelder, haver ærlig og Velbyrdig Mand Herr Albert Scheel ladet de Høilærde kalde for sig, at de derpaa skulle kiende, at saa i Sandhed er og befindes, at fornævnte Didrich Skræder skal have af Livet opkast fornævnte Materie, da synes os det ikke at være nogen ret naturlig Sygdom eller Affection, men lader sig ansee efter de Omstændigheder, Syn, hans Hustrues Beretning videre Medfør, at det er Veneficium, og at onde Mennesker ved Sathans Forarbeidelse skal have dermed at bestille, og ikke heller vi kan slutte af de Tegn, som os endnu ere forekomne, det at kunde kalde eller være nogen legemlig Besættelse, som med Tingsvidne er at beviise.

Eftersom fornævnte Didrich Skræder i Dag saavel som tilforn ved hans høieste Eed og oprakte Fingre søger og beskylder Maren Splids havde forgiort ham med Troldom den Sygdom, som ham er paakommen efter Tingsvidnets videre Formælding. Og efter Recessen, haver Ærlig og Velagte Mand Mads Lassen, Kongel. Majestæts Foged her i Ribe, kiendt paa samme Sigtning Ao. 1637 i sin Meening, at Maren Laurits Kone bør sig efter Lovens 3 Bog 69 Cap. at laugværge sig med Nævn i Kirke-Sogn efter Loven, og hun det ikke gjort haver, som hver Mand vitterlig er. Eftersom Margretha Lauritsdatter haver aabenbarlig paa Riber Ting sigtet og beskyldt Maren Splids for hendes Skademand, og for en aabenbarlig Troldqvinde, at hun havde giordt hende al den Pine, Skade og Vee, som hende er paakommen, og efterdi Pigen selv inden Tingne haver bekiendt, at hun haver skicket Bud til Maren Splids

at hun skulle komme til hende, og hun kom i Kamret til hende til Johan Jacobs, og da sagde Magretha Lauritzdatter til Maren Splids: Haver jeg fortørnet Eder enten med Ord eller Gierninger, da giver mig det til for Guds Skyld, og løser den store Pine af mig, som I haver mig paalagt, for Jesu Død og Pines Skyld. Og ydermere spurgte Maren Splids Pigen ad, om hun var hendes Skademand, hvortil Magretha Lauritzdatter svarede: Ja vist er I min Skademand, saa vist som Gud er i Himmelen, og stod fornævnte Maren Splids inden Ting og bekiendte, at hun kunde ikke nægte, at hun jo havde Ord og Tale med hende i Kamret, og ere vi 15 Mænd begierendes, at dette maa læses og paaskrives.

Og herefter gjorde fornævnte 15 Mænd deres Nævnings Eed i saa Maader, og soer fornævnte Maren Lauritzen fuld Troldoms Sag over, og at hun bør at lide som en vitterlig Troldqvinde.

Hvorpaa de gjorde deres Eed med opholdne Fingre efter Recessen, og bad dem Gud til Hielp.

Saasnart denne Eed var giort, gik hendes Cautionister til Borgemesteren og opsagde deres Caution, hvorover hun blev hentet til Borgemester, og som Torvet var saa fuld af Mennesker for at see hende, at man ei lettelig kunde komme frem, blev hun ført giennem hans Gaard ind i det Arresthuus, som kaldes Finkeburet under Raadstuen. Men Lehnsmanden Gregers Krabbe formeente, at hun burde arresteres paa Slottet, siden han havde taget Caution for hende. Men ved Byetings Dom blev kiendt, at hun burde forvares i Byens Fængsel.

Manden Lauritz Splid indstevner disse Nævnings Mænds Eed ind for Raadstuen, til 8 Maii 1640, og til samme Tid indstevner Peder Byrgesen, Kongel. Majestæts Ridefoged, Lauritz Struch Herskabs Foged, Lehnsmanden Gregers Krabbe, Diderich Harmon Skræder, Magretha Lauritzdatter, de ved Byetinget førte Vidner, samt Byefogden Peder Pedersen, for at faae baade Vidnerne og Nævningers Eed underkiendt da han fremlægger sit Forsvars Skrift d. 19 Junii, dateret 8 Maii 1640, deri viiser:

1. Didrich Skræders Ustadighed, som hverken i sin Sygdom, da han opbrækkede omtalte Materie, eller da han d. 27 Martii 1637 blev af Maren Splid beskikket, vidste at beskyldte hende, og siden beskylder hende.
2. At de 4 Qvinder, som saae ham at opbrække den Materie, og derom aflagde deres Vidne d. 29 Junii 1637, ei melder, at Didrich Skræder den Tiid klagede over hans Kone, og som Maren Splids ei dertil har faaet lovlig Varsel, paastaaes at deres Vidne bliver kiendt magtesløs.
3. At Peder Staunings og Lauge Hansens Vidner, deels som eenlige, deels i hans og Hustrues egen Sag, deels at de ikke haver vidnet om nogen vis Dag og Tiid, ei her har vundet paa hans Hustrue, bør derfor ikke komme hende til nogen Skade.
4. At Knud Espensens Vidne, som deels eenlig, deels i hans og Hustrues egen Sag, deels ikke nævner Dagen og Tiid, bør være død og magtesløs.
5. At Corporal Møllendorphs Vidne, da han er Maren Splids og Mands Avindsmand, i det han først slog ham med Steenkruset, og siden skjød ind til ham med 2de Kugler, dernæst at det er ført efterat Nævnings-Mændene havde soret, bør derfor ikke komme hende til nogen Skade.

6. Anlangende Geistlighedens Betænkning om den opkastede Materie, da siden hverken Skræderen eller de 4 Qvinder den Tiid beskyldte hans Kone, kan samme ei komme hende til Skade.

Anlangende de 15 Nævninger beklager han:

1. At de har dømt paa Didrich Skræders og Magretha Larsdatters Beretninger i deres egen Sag uden lovlig og sandfærdig Vidnesbyrd.
2. At de lægger ham til Skyld, at han ikke efter Mads Lassens Dom af 21 Aug. 1637 havde værget sig med Kirke-Nævn, da han dog d. 26 Sept. næstefter havde æsket samme af Dommeren, men kunde ikke erholde dem, og at han ikke efter Byefogdens Peder Pedersens Dom af 10 Martii havde erhvervet dette Nævn, var fordi han allerede d. 31 Martii havde opnævnt de 15 Mænd.
3. At de har grundet deres Dom paa Magretha Larsdatters Beretning, da dog samme ved Raadstuen d. 17 April 1640 var dømt uefterretlig.
4. At de svor Ret den Dag de gjorde deres Nævnings-Eed, som skal være imod Lovens 2 Bogs 42 Cap.

Paastaer derfor, at fornævnte Vidnesbyrd, Tingsvidner, Sigtelser, Beskyldninger og disse 15 Mænds Eed at kiendes magtesløse, og ikke komme hans Hustrue paa Liv, Ære og Gods til nogen Skade og Forhindring.

Dernæst fremlagde sin Kones gode baade Sogne- Kierke- og Stokke-Nævns Vidner, som før ere anførte.

Herimod mødte Jørgen Pedersen Slots-Skriver paa Lehnsmændens Gregers Krabbes Vegne, og Laurits Struch Herskabs Foged, og fremlagde alle de forhen anførte Documenter imod Maren Splids.

Herpaa blev paa Riber Raadstue d. 19 Junii 1640 disse Vidner og Beskyldninger dømt kraftesløse, efter følgende Dom:

Da efter Tiltale, Giensvar og denne Sags Leilighed, og efter den Erfaring, som vi af deres vidtløftige og mange ugrundede Beretninger kunde fornemme, og desligeste af Didrich Skræders og Magretha Larsdatters egen Sigtelser uden Beviis, og de Vidner hidintil er forhvervet paa fornævnte Maren Splids, da vide vi samme Vidner og Sigtelser eller d. 15 Mænds Eed derpaa grundet og soret er ikke saa nøiagtig, at det bør nogen Magt at have under vores Signeter. Actum ut supra.

Denne Dom var Lehnsmændens Gregers Krabbe ikke fornøiet med, men indstevner samme til Herredagen, og selv reiste over til Kiøbenhavn, hvorhen og Maren Splids under Arrest blev henført, og sat i blaa Taaren, hvor hun ved Pinsel var nødet til at tilstaae, at have befattet sig med Trolddom. Derpaa blev der af Kongel. Majestæts og Danmarks Rigers Raad d. 9 Oct. 1641 fældet denne Dom.

Efterdi Maren Splids nu selv haver vedgaaet, sig med Trolddom at have befattet, er derpaa for Retten afsagt at Borgemesteres og Raads Dom ikke bør at komme hende til Befrielse, men de 15 Mænds Tog at blive ved Magt.

Herpaa blev hun Dagen efter lagt paa Piinebænken, hvor af hende blev udpiint følgende Bekiendelse:

Ao. 1641 d. 10 Octobr. paa det Blaatorn, blev en Qvinde af Ribe ved Navn Maren Splids piinlig forhørt anlangende Troldoms Sag, da er efter stræng Piinsel bekiendt saaledes:

1. At hun var selv 7de Qvinde i Compagniet, som ere:
 1. Anna Gelderups, som hun nu formener at skal være hos hendes Søn Hr. Søren, som boer sønden fra Ribe, Stedet vidste hun ikke.
 2. Ille Skræders Qvinde udi Ribe, ved Navn Maren.
 3. Anna Knudsdatter i Giæsteboderne ibd.
 4. Anna Anders Muurmørs Kone ved Gravene ibd.
 5. Anna Nielsdatter i Gredsted 2 Miil fra Ribe, en Hugger-Qvinde i et Gadehuus.
 6. Bodild Niels Kone i Fardrup en Huusmands Qvinde.
2. Det første hun kom i det Compagnie, da kom Anna Gelderups til hende en Aften og sagde: at hun ville forgiøre Didrich Skræder, som hun havde Had paa, det hun og gjorde, og derfor gav hende en Skieppe Meel, og den gang hun kom til hende, da havde hun en rød Hund med sig, den kaldede hun Andreas, og samme Hund rørte ved Maren Splids Klæder, og kom saa med ham i Tieneste, og det er skeet for 6 Aar siden ungefær, og lovede han at ville tiene hende, og hun gav sig hannem igien med Legem og Siel, begierede nu af alle gode Christne, som hos stod, at ville giøre en god Bøn til Gud, saa ville hun bekiende.
3. Bekiendte hun, at for 14 Dage siden kom den slemme Andreas i en rød Hunds Lignelse til hendes Stue, og bad hende, hun intet skulle bekiende.
4. Bekiendte, at naar hun gik til Alters, og annammet Brød og Viin, da udi hendes Tørklæde udtog hun Brødet, og i hendes Stoel kasted under Fødderne, og derpaa traad og spøttede.
5. Bekiendte, at hun med hendes Selskab forsamledes 3de gange om Aaret om Volborgdag St. Hansdag, og om Michelsdag, undertiden i hendes eget Huus, og undertiden hos Anna Gelderups, og da gjorde de Giæstebud med hverandre.
6. Var og ofte forsamlet paa Fardrup Kirkegaard og der danset sammen og holdt Gilde, og var Andreas undertiden i Hunde Gestalt, og undertiden i menneske Gestalt, som en Hofkarl. Og samme Andreas forskaffede dem deres Tractement, og var Anna Gelderups Principal, som han holdt mest af.

At hun saaledes haver bekiendt, vidne vi underskrevne. Actum det Blaatorn ut supra.

Niels Wind. Wichman Sarebart. Anders Andersen, Peder Pedersen, Wolf Raun.

Derpaa blev hun forsendt til Ribe igien, og som imidlertid en anden Qvinde ved Navn Anna Thomasdatter kaldet Krøbbel Anna i Giestboderne var arresteret, som angivet af Maren Splids, da kaldet: Anna Knudsdatter, for Hexerie, bleve de begge confronteret, og begges Bekiendelse udi et Forhør paa Riberhuus af 8 Nov. 1641 lyder saaledes:

Ao. 1641 d. 8 Nov. paa Riberhuus, blev Anna Thomasdatter af Ribe, barnfødt i Thiset tilspurgt, om hun kunde Troldoms Konster, da bekiendte hun godvilligen, som efterfølger: At Anna Gielderups havde lært hende Konsten for 8 Aar siden, og heed Frie-Skoster hendes Dreng. Og udlagde Maren Splids, Jelle Skræders Qvinde, Margretha Schibelunds, Karen Anders Kone i Giestboderne, Anna Niels Kone ved Sønder Porten, Karen Trilders ved Gravene, Matthies Kone i Task, Giertrud Christen Madsens, Anna Ebbis, hendes Mand heeder Peder, hvilke samtlige vare i Compagnie med hende, de var tilsammen paa Skibbroen for Christen Madsens Dør og dandsede 3 a 4 Uger førend Maren Splids reiste til Kiøbenhavn, og drukke de Viin og Sukker samme Tiid, som hun berettede Maren Splids Dreng hentede, som hun ikke andet vidste.

Bekiendte at de samme Tiid, ville havt Lykken fra Anders Frie-Skoster, som Anna Ebbis ville unde Thomas Skræder i Steenboegaden.

Desligeste bekiendte at Anna Ebbis, Mattheses Kone Maren Splids, Jelle Skræders Qvinde de var hos Laurits Balmers Skib i Foraaret, og gjorde noget ved Skibet, kastede og noget derudi.

Bekiendte at hun og Maren Splids, og Maren Jelle Skræders, de have forgiort Mads Sørensen Skomagers Drengbarn, saa det ikke kunde lade sit Vand.

Ydermeere bekiendte, at hun og Maren Splids, Mattheses Kone, og Maren Jelle Skræders, og Giertrud Christen Madsens de forgiorde Jacob Kandgyders Datter.

Bekiendte at hun og Anna Ebbis, Maren Splids, Mattheses Kone, Maren Jelle Skræders, de vare til Mads Lassens forleden Aar, og kom en levende Kalv i en Tønde, som hun beretter Anna Ebbis tog, og fik den, og ville samme Tiid tage Lykken fra Mads Lassen, hvilken Bekiendelse hun videre vil være gestændig.

Herom blev Maren Laurits Splidsens tilspurgt, og bemeldte Anna

Thomas Datters Bekiendelse forelæst; Hvortil hun strax svarede: at det var altsammen i Sandhed, hun havde bekiendt, og samme Bekiendelse stadfæstede, undtagen aleene nægtede: at hun ikke var med at forgiøre Jacob Kandgyders Datter. Herforuden bekiendte Maren Splids, eftersom hende blev tilspurgt, hvo de Qvinder var, som var med hende midt om Natten hos Didrich Skræder, der hun blæste i ham? Hvortil hun svarede: at det var Anna Gielderups, og Maren Jelle Skræders, som holdt Didrich Skræder imedens hun blæste i ham.

Bekiendte, at der fandtes hiemme i hendes Huus 200 Daler, foruden de Penge, som befandtes der Registeringen skeede, item toe nye Dyner.

Bekiendte og, at hendes Svoger havde en Sølvkande udi Forvaring for hende var god til 60 Slettedaler.

Bekiendte at hendes Dreng forskaffede hende hver 14 Dage 20 Daler, undertiden 24 Daler, og undertiden 4 Daler mere, og undertiden 4 Daler mindre.

Bekiendte at Johanne Berthels haver forgiort Hans Mahlers Qvinde, og paaført hende hendes Sygdom. Hvilket de saaledes haver bekiendt, det vidne vi med vores Hænder undertegnet. Actum Riberhuus ut supra.

Thomas Juel, Madrup Abildgaard, Mester Lauge Andersen, Mester David Foss, Laurits Struch, Willum Hansen til Vitterlighed.

Man seer heraf, at Maren Splids siden hun var paa Pinebænken, kunde bekiende alt hvad de forlangede af hende, og meere end hun blev beskyldt for; troelig, at deres Spørgsmaale til hende har givet Anledning til dette Svar.

Saa vel af dette som følgende sees og, at hun var en velformuende Kone.

Hun blev da Dagen efter d. 9 Nov. 1641 fremstillet for Bytingsretten, hvor hun

Bekiendte, at hun havde givet Niels Pedersen for han havde forfulgt hendes Sag udi Vahre og Penge 70 Sldr., item bekiendte hun at have taget med sig til Kiøbenhavn 70 Sldr., hvis deraf blev beholden, skulle hendes Svoger giøre Regnskab for, item fortæret i Fængslet til Kost, som hun betalte Jens Jespersen 12 Daler, og de 2 Karle, som vaaged over hende hver fik 19 Daler.

For Tingsdom stod Jørgen Pedersen og gav for, at dersom nogen af dem, som var udlagt af Maren Splids og Anna Thomasdatter, ville til Munds med dem, skulle det stande dem frit for. Da først fremkom Anna Ebbis og høilig undskyldte sig, og da først tilspurgte Anna Thomasdatter, om hun havde været med hende i nogen Troldoms Bestillinger? Hvortil hun svarede: Ja baade til Mads Lassens og paa Skibbroen. Dernæst tilspurgte Anna Ebbis, Maren Splid, om hun vidste hende for nogen Troldoms Sag at beskyldte? Hvortil hun svarede: At hun kunde

saa megen Troldoms Konst, som hun kunde. Og var Maren Splids og Anna Thomasdatter deres forrige Bekiendelse fuld og fast bestandig, som i Dag for dem blev forlæst. Iligemaade var Maren Splids hendes forrige Bekiendelse gestændig og ville den ikke nægte.

Dernæst fremkom Giertrud Christen Madsens Hustrue ibd., og for Tingsdom slog fornævnte Anna Thomasdatter paa Munden og sagde, at hun havde løiet hende paa.

Nok bekiendte Maren Splids, at Maren Jellis var med, og kom det slemme Tøi i Didrich Skræder, som hun fuldkommeligen beskyldte hende for:

Herpaa blev Retten sat af Byfogden, 2de Borgemestere og 8 Raadmænd, for hvilke Slotsskriver Jørgen Pedersen gjorde denne I Rettesættelse:

1641 d. 9 November siden Maren Splids er beskyldt for Troldom, og af 15 Nævnings-Mænd er fuld Nævnings-Tog oversvoret, og Maren Splids udi hendes strænge Piinsel-Forhør selv har bekiendt sig med Troldoms Konster at have befattet, og fornævnte Nævnings Eed er af Hs. Kongel. Majestæts og Danmarks Riges Raad ved fuld Magt kiendt, formeente fornævnte Jørgen Pedersen, at forskrevne Maren Splids bør at lide til Baal og Brand, og var Dom begierendes, fremlagde derpaa 15 Nævnings-Eed af 21 April 1640, Kongel. Majestæts og Rigets Raads Dom af 9 Octobr. 1641. Hendes Forhør ved Pinselen i blaa Taaren den 10 Octobr. 1641. Hendes Tilstaaelse paa Riberhuus den 8 Novemb. 1641.

Og som Maren Splids fremstod og var hendes Bekiendelse fuldkommen bestændig, og ikke nægtede sig med Troldoms Konster at have befattet, saa blev samme Dag d. 16 Nov. 1641 af Byfogden Borgemestere og Raad dømt.

Efterdi Maren Splids personlig her for Retten saavel som tilforn bekiender, at bruge og kunde Troldoms Konster, til med vitterligt misbrugt det hellige høiværdige Alterens Sacramente, tilfinde vi hende som en Troldvinde paa hendes Liv at liide Baal og Brand.

Da denne Dom var fældet blev Exsecutionen og fuldført Dagen derefter den 10 Nov. 1641. Dette beviises af et Tingsvidne fra Lustrup Birketing af 22 Febr. 1642, hvor Foged Svenden paa Riberhuus Dynes Jepsen vidner, at være befalet af Jørgen Pedersen Slotsskriver paa Riberhuus, at han d. 13 Novembr. 1641 fiire Dage efter Maren Splids blev brændt var udsendt efter en anden for Hexerie beskyldt.

Og som adskillige var beskyldt af hende, har de endog ved Baalet gjort Spørgsmaal til hende, blandt samme i sær Peder Pedersen Hierting Byfoged i Ribe, hvis Hustrue Anna Ebbis og var beskyldt, derom er ført Vidne for Biskopen d. 25 Febr. 1642 saa lydende:

Ao. 1642 d. 25 Febr. var af Peder Pedersen Byefoged i Ribe Mag. Lauge Andersen Sognepræst til St. Catharinæ Kirke, Mag. David Foss Capelan til Ribe Domkirke, Hr. Jens Tausan Capelan til Catharinæ Kirke, indkaldet at vidne deres Sandhed, hvad de hørte af Maren Splids endnu den Tiid hun skulle rettes, og gaae til Ilden; Hvor mødte efter lovlig Varsel Jørgen Pedersen Slotskriver, og fremlagde et af Ribe Byeting udstedde Tingsvidne af 9 Nov. 1641.

Som er det forhen under 8 Novembr. anførte Forhør.

Da fremkom Mag. Lauge Andersen og vandt saasom efterfølger: Den Tiid de komme til Krentzen, blev han af Folkenes Trængsel og Mangfoldighed udelukt, at han ikke kunde komme ind med Maren Splids i Krentzen, saa han derfor intet haver hørt.

Dernæst fremstod Mag. David Lauritzen Foss og fremlagde sit skriftlige Vidne lydendes som efterfølger:

Eftersom jeg af den Dannemand Peder Hierting for min kiere Biskop hederlige og Høilærde Mand Dr. Johan Borchardsen er bleven stevnet at vidne det, som jeg af Maren Splids endnu ved Retterpladsen hørte, da er det min Sandheds Bekiendelse:

Først kom Peder Hierting til hende, og siden Christen Madsen, og formanede hende til Sandheds Bekiendelse, da svarede hun dem hver særdeles: Jeg haver ikke udlagt hende. Item: jeg haver ikke fleere udlagt, end jeg udlagde i Kiøbenhavn.

Ydermere vandt Hr. Jens Tausan, at der Peder Hierting kom til Maren Splids ved Ilden, og formanede hende, hun skulle nu sige, om hans Hustrue var skyldig med hende i Troldoms Sager? Da kom Willem Hansen til Vognen til dennem, og bad hannem, han skulle nu lade hende være umolesteret, han havde nylig havt hende paa Tinget, og hørt hendes Bekiendelse. Men Maren Splids svarede Peder Hierting, at hun havde intet udlagt hans Hustrue først, men den anden Qvinde, som sad paa Slottet, havde lagt hende ud.

Da tilspurgte Peder Hierting Hr. Jens Tausan, om han ikke hørte Maren Splids sagde samme Tiid, alt hvis jeg haver bekiendt i Kiøbenhavn, det vil jeg døe paa, ikke videre? Hvortil Hr. Jens svarede: At han hørte vel, at hun sagde: sig ingen at have løiet paa af alle dem, hun havde udlagt i Kiøbenhavn, og der ville hun gaae til Døden paa.

Jørgen Pedersen tilspurgte dem, eftersom de ofte paa deres Embeds Vegne havde været hos baade Maren Splids og Anna Thomasdatter baade den Tiid dennem blev meddeelt Sacramentet, og ellers naar de

havde været hos dem, om de have hørt fornævnte Maren Splids og Anna Thomasdatter haver aarsaget Anna Ebbis eller andre de beskyldte Qvinder? Mag. David Foss svarede: At han ikke kan mindes nogen sinde, at Maren Splids og Anna Thomasdatter aarsagede Anna Ebbis.

Dette blev da Maren Splids endeligt, man seer, fordi hun ville fralægge sig det om hende udspreedt Rygte, kom hun i større Uleilighed, og ved de hende paalagde Pinseler, blev nødte til at aflægge den Bekiendelse, efter hvilken hun blev dømt til døde.

Naar denne tilforladelige Efterretning sammenlignes med de utallige Fabler, som fortælles om hende, kan man erindres, ei at troe slige Ting, fordi mange siger det.

Som Anna Thomasdatters Historie løber ind i Maren Splids, og de begge har beskyldt adskillige, mod hvilke Sag er anlagt, vil jeg samme i dette Capitel anføre, som er den Maren Splids kaldede Anna Knudsdatter.

Anna Thomasdatter, en Almissee Lem i Giestboderne kaldet Krøbbe Anna var anholdet og bragt paa Riberhuus, hvor hun den 8 Nov. 1641 aflagde den Bekiendelse, som forhen er anført i Maren Splids Historie.

Hvorefter hun til Tings blev tiltalt, og der tilstod samme Bekiendelse, saa lydende:

Ao. 1641 d. 27 Nov. For Tingsdom stod Anna Thomasdatter, og var hendes forrige Bekiendelse Post for Post fuldkommelig bestændig, som den for hende blev oplæst, og bekiendte ydermere, at Anna Gielderups lærte hende Konsten i hendes eget Huus i Giestboderne ungefæhr for 8 Aar siden, og samme Tiid drak hun hende drukken af Mød, som hun bekræftede med høiest Eed efter Recessen med oprakt Fingre ved hendes Siels Salighed.

Er ei at undre, at hun har været saa reede at bekiende da hun saae, hvor det gik med Maren Splids, troelig at hun ventede derved at undgaae Pinebænken: Efter hendes gjorde Bekiendelse fremkommer samme Dag en Deel af de beskyldte, for at svare til hendes Beskyldninger, som følger:

For Retten fremstod Maren Matthesens, og tilspurgte Anna Thomasdatter, om hun havde været med at bedrive Troldom, hvortil hun svarede: Ja baade paa Skibbroen og hos Laurits Balmers Skib efter hendes forrige Bekiendelses videre Formælding. Dette Vidne benægtede fornævnte Maren Matthesens, at hun aldrig haver været med hende i nogen Troldoms Bestilling med hendes sammenlagde og opholdne Hænder, som hun holdt ved den Lod og Deel hun ville have i Guds Rige.

For Tingsdom stod Anna Niels Kone, og tilspurgte Anna Thomasdatter, om hun haver nogen Sted været med hende i nogen Troldoms Bestillinger? Hvortil hun svarede; baade paa Skibbroen og i Anders Frie Skosters Stue, og i Laurits Balmers Skib i Troldoms Konster og Bestillinger og haver været med. Dette Vidne benægtede Anna Niels Kone med hendes opholdne Fingre, og den Lod og Part hun ville arve i Guds Rige. Ydermeere tilspurgte Anna Niels Kone fornævnte Anna

Thomasdatter, paa hvad Stæder hun havde været med hende i Trol-
doms Konster, og hvad de bestilte, som i Anders Frie Skosters Stue?
Hvortil hun svarede: at de ville have taget Lykken fra Anders Frie
Skoster, og undt Thomas Skræder.

Herpaa begynder den forhen beskyldte Maren Matthesens at beskyldte denne Anna
Niels Kone:

For Tingsdom stod Maren Matthesens og bekiendte: at hun havde
tient Anna Niels Kone 2 Aar førend hendes Mand døde, og 2 Aar
siden, da vidste hun hende intet at beskyldte for andet end got, førend
Magretha hendes Datter og hende blev ueens, da sagde hun en Mor-
gen, som de kom af Froeprædiken: Du skal faae en Fandens Fær. Det
fik hun, hvad om Gud det gjorde eller ikke, det vidste hun ikke, og
det hun lovede hende, det fik hun i hendes Laar og Been, og laae i
halvandet Aar om med Verk og Vee.

Sammeledes tilspurgte Margretha Schibelunds Anna Thomasdatter,
om hun havde været med i Troldoms Konster? Hvortil hun svarede:
At hun havde været med i Troldoms Bestillinger. Denne Vidne benæg-
tede hun.

Dernæst fremkom Karen Anders Kone, og tilspurgte Anna Thomas-
datter, om hun havde været med i Troldoms Konster? Hvortil hun
svarede: Ja baade i Lars Balmers Skib og i Dantz. Denne Vidne be-
nægtede Karen Anders Kone med hendes Eed efter Recessen.

Iligemaade fremkom Maren Jellis og tilspurgte Anna Thomasdatter,
om hun havde været med i Troldoms Konster, eller havde lært Trol-
dom? Hvortil hun svarede, at hun var saa god, som de andre, og havde
været med at danse og hos Laurits Balmers Skib.

Didrich Skræder, som saae den gode Fremgang han havde med Maren Splids for-
sømmer sig ikke nu for at befordre fleere til Baalet, derfor sigter nu Maren Jellis, at
have været med Maren Splids, der han blev forgiort, og giver tilkiende det Forsæt,
han havde i sin Sygdom fattet, da man, dog ikke finder sligt om ham førend nu.

For Tings-Dom stod Didrich Skræder og bekiendte, den Tiid han
laae og var maalløs, da lovede han Gud i Himmelen, dersom han kunde
faae hans Maal, da ville han bekiende Sandhed. Og efterdi Maren
Splids haver her inden Tingge bekiendt, at Maren Jellis var med at
komme det slemme Tøi i ham, de 2de Qvinder kiendte han ikke, der
det skeede, saa sigtede han fornævnte Maren Jellis efter Maren Splids
Bekiendelse, hvorpaa han bad sig Gud til Hielp med opholdne Fingre
efter Recessen.

For Tings-Dom tilspurgte Jørgen Pedersen Anna Thomasdatter, om Johanne Berthels havde været med i nogen Troldoms Bestilling, eller om hun beskyldte hende for Troldoms Konster? hvortil hun svarede; at hun aldeles intet beskyldte hende for Troldom, ikke heller hun havde været med i nogen Troldoms Bestilling.

Herpaa gjorde de 15 Nævninger deres Tog over hende, og svore hende Troldom over, saa lydende:

Efterdi Maren Splids udi hendes Bekiendelse hun gjorde udi Kiøbenhavn haver udlagt og bekiendt Anna Thomasdatter at have været udi Compagnie og Selskab med hende Troldoms Konster at bedrive, og efterdi Anna Thomasdatter nu selv godvillig haver bekiendt baade før og den Tiid de vare begge til Vedermaals Tale, samme her paa Riber Ting, sig med Troldoms Sager og Gierninger at have befattet, og det samme endnu bekiender, som noksom med fuldkommen Tingsvidner og Bekiendelser beviises, som for os er læst og forkyndet, da efter berørte Aarsager svore de bemeldte Anna Thomasdatter en fuld Troldoms Sag over, og at liide efter Loven som den der vitterlig Troldoms Gierning haver bedrevet. Hvorfor de gjorde deres Eed med opholdne Fingre efter Recessen, og bad dem Gud til Hielp.

Dette Nævnings Tog blev paa Ribe Raadstue den 3 Dec. 1641 dømt ved Magt efter Dom, saa lydende:

Efter Anna Thomasdatters egen frie villig Bekiendelse, som hun paa adskillige Tider først paa Riberhuus, siden paa Riber Ting efter hendes Bekiendelser videre Formælding selv bekiender, Troldom baade have lært og brugt, og samme hendes Bekiendelse endnu her for Retten er bestendig, vide vi ikke imod fornævnte 15 Mænds Toug at sige, men ved Magt at blive. Under vores Signeter. Actum at supra.

Herpaa blev holdet et Forhør over Anna Thomasdatter paa Riberhuus d. 4 Dec. 1641, da hun gjorde denne Bekiendelse:

1641 d. 4 Decembr. bekiendte Anna Thomasdatter paa Riberhuus som efterfølger:

1. At Niels Holdensen Portner til Nørre-Porten var deres Tromslaaer, og slog for dem paa en Glar Tromme med to Rævehaler, naar de skulle udi Dantz.

Musiquen var passet efter de Dansende, thi denne Krøbbel Anna kunde efter samme gjøre smukke Caprioler.

2. Bekiendte, at Anna Gielderups og Maren Splids, Anna Ebbis, Maren Jellis, Giertrud Christen Madsens, Margaretha Schibelunds, Matthesens Kone, Anna Niels Kone ved Sønder-Port, og Karen Trilders ved Gravene, Karen Anders Kone i Giesteboderne, som tilforn tiente paa Riberhuus, vare med hende at forgiøre Leene Hans Friises, der de vare i Dans i Hans Friises Stue, og der var Anna Gielderups største Aarsag i.
3. Bekiendte: At Anna Ebbis, Maren Splids, Anna Gielderups, Maren Jellis, Giertrud Christen Madsens, Anna Niels Kone ved Sønder-Porten, Karen Trilders, Karen Anders-Kone, Margaretha Schibelunds, Matthesens Kone, at de samtligen havde reist det store Storm Veir og Vandflod, af den Aarsag, at Christen Lambertsen skulle druknes, og bringes om Livet. Og der hun blev tilspurgt, hvo den var, som var størst Aarsag til hans Død? svarede hun: Det var Anna Ebbis.
4. Bekiendte: At hun og Anna Ebbis Maren Splids Maren Jellis, Giertrud Christens, Anna Niels Kone ved Sønder-Port, Matthesens Kone, Karen Trilders, Karen Anders Kone, Margaretha Schibelunds forgiørde Mads Lassens Datter, Maren Madsdatter, som døde nu i Sommer var, og var Anna Ebbis og Maren Splids største Aarsag derudi, og var de forsamlet faae Natter tilforn, førend hun døde, uden Mads Lassen Dørns Vinduer, og da var Fanden med dem udi en Skrukhønes Lignelse.
5. Bekiendte, at de henved et Aar tilforn var midt om Natten i Mads Lassens Stue, saa og udi hans Kammer, som Toldkisten stod, og dansede.

Bekiendte, at deres Dreng lukte op for dem, og ville tage Lykken fra ham, og kunde gaae ind, hvor de ville. Dette Vidne hun bekræftede med hendes høieste Eed og Siels Salighed, og derpaa ville døe. Bad og Mads Lassen for Guds Skyld, han ville give hende hendes Forseelse til. Actum ut supra. Mads Lassen. Wilhelm Hansen.

I hvor villig hun end har været i at bekiende, kunde det dog ikke frie hende fra Piine Bænken, men hun blev derpaa lagt d. 11 Decembr. 1641 efter Forretningen, saa lydende:

Ao. 1641 d. 11 Decembr. blev Anna Thomasdatter af Ribe, piinlig forhørt paa Riberhuus, og da blev hende forelæst tvende hendes forrige Bekiendelser Stykviis, den første dateret Riberhuus den 8 Novembr. 1641, den anden dateret d. 4 Decembr. 1641. Hvilke hendes

Bekjendelser hun samme Tiid ved hendes høieste Eed og Salighed bekræftede, og ydermere bekjendte, som efterfølger:

1. At Giertrud Christen Madsens, Anna Ebbis, Maren Jellis, Matthesens Kone, Anna Niels Kone, Karen Anders Kone, at de var største Aarsag til at forgjøre Lars Balmers Skib.
2. Gav for hvad Aarsag der var til, at de havde forgjort Mads Sørensens Drengbarn, for samme hans Barn havde traad paa Maren Splids Kaabe i Kirken.
3. Bekjendte hun, at Maren Jellis, Giertrud, Anna Niels Kone, Anna Ebbes, Matthesens Kone, at de var største Aarsag til at forgjøre Jacob Kandgyders Datter.
4. Bekjendte, at Niels Holdensen havde været med udi Troldoms Konster paa 7 a 8 Aars Tiid, baade paa Skibbroen, paa St. Peders Kirkegaard, og til Mads Lassens, og slog for dem paa en Glar Tromme.
5. Bekjendte hun efter hendes forrige Bekjendelse, at de have forgjort Lene Hans Friises, og var Anna Gelderups største Aarsag dertil.
6. Bekjendte efter forrige Bekjendelse, at Anna Ebbis var største Aarsag til at gjøre det store Stormveir og Vandflod med de andre, at Christen Lambertsen skulle druknes.
7. Bekjendte hun, at der de dandsede til Mads Lassens, og forgjorde hans Datter, Maren Mads Datter, da tog Anna Ebbis og Giertrud Christen Madsens, og Kirsten Anders Kone ibid. nogle Pending af Toldkisten, hvormange det var vidste hun ikke, og ville de samme Tiid tage Lykken fra ham, som de ikke fik, og var Niels Holdensen med dem samme Tiid til fornævnte Mads Lassens.
8. Tilspurgte Kirsten Anders Lydichsens fornevnte Anna Thomas Datter, hvo de Qvinder var, som var meest Aarsag i at forgjøre det lidet Drengbarn? Hvortil hun svarede: at det var Anna Ebbis, Maren Jellis, Matthesens Kone, Maren Splids, Giertrud Christen Madsens, Anna Niels Kone, som skeede den Nat, der de vare i Dands i Anders Lydichsens Stue, og der klippede Haar af hans Kones Hoved, som hun bekjendte Maren Splids kom i Barnet, og kom de og noget levende Tøi udi den Duundyne, som laae paa Sengen, som Barnet med Forældrene laae under.

For det sidste blev ovenskrevne Bekjendelse oplæst for Maren Jellis, og Maren Matthesens udi fornævnte Anna Thomas Datters Paahør, og

gav dennem fuld Sag at have bedrevet ovenskrevne Troldoms Konster med hende, som hun bekræftede med hendes høieste Eed, og derpaa ville døe. Dette benægtede fornævnte Maren Jellis og Maren Matthesens ved deres høieste Eed. Actum Riberhuus ut supra.

Peder Olufsen Roed. Lauritz Struch. Willum Hansen. Jens Joensen. Lauritz Jensen.

Da Sagen saaledes var oplyst, blev efter Stevning Sagen foretaget for Riber Byeting d. 13 Dec. 1641, da Slotsskriver Jørgen Pedersen fremlagde: 1. Anna Thomas Datters Bekiendelse af 4 Dec. 2. Bekiendelsen under det piinlige Forhør af 11 Dec., som forhen er anført. Hvornæst hun fremstod, og var hendes Bekiendelser fuld og fast bestændig.

Herimod for Tingsdom fremkom Maren Jelles, Maren Matthesens, Margretha Schibelunds, Niels Holdensen, og høilig benægtede ovenskrevne Udlæggelser og Bekiendelser ved deres oprakte Fingre og høieste Eed, og formeente dem udi denne Sag ganske uskyldig at være.

Dernæst fremstod Peder Pedersen og høilig benægtede og gav Last og Klage paa forskrevne Bekiendelser, og formeente, de ingen Magt burde at have.

For Retten fremstod Villum Hansen af Tanderup, som androg, at Anna Jens Datter, som først havde været i Egteskab med afgangne Ebbe Jensen Borger i Ribe, og i sin Enkestand ladet sig bedrage af en Kræmer Dreng eller Svend, som hun siden har taget til egte, ved Navn Peder Pedersen Hierting, som nu er giort til Byefoged i Ribe, er udlagt for en Troldqvinde, og haver været Aarsag i, at hans Svoger Christen Lambertsen druknede i den store Flod, begierer derfor, hun maa eftertragtes og anholdes. Peder Pedersen formeente: at denne Angivelse ikke var saa nøiagtig eller fuldkommen, at den burde nogen Magt at have af den Aarsag, at den er grundet og funderer paa en Misdæderes Bekiendelse, som ingen maa vidne til Hinder eller Skade efter Recessen.

Herpaa blev Byetings-Retten sat d. 14 December 1641 af Oluf Hansen Sættedommer paa Riber Byeting, begge Borgemestere og 8 Raadmænd, for hvilke Anna Thomas Datter var hendes forrige Bekiendelser fuldkommelig bestændig, og derpaa ville døe, da denne Dom blev fældet.

Da efter Tiltale, Giensvar og Sagens Leilighed, saa efterdi fornevnte Anna Thomas Datter selv godvillig haver bekiendt sig med Troldoms Gierninger at have lært og brugt, og derefter af Nævnings Mænd en fuld Troldoms Sag oversoren, og samme Nævnings-Eed ved Magt kiendt, og hun endnu i Dag saavel som tilforn vedgaaer og er hendes Bekiendelse fuldkommen bestændig. Da efter berørte Leilighed vide vi ikke rettere herpaa at kunde kiende, end at forskrevne Anna Thomasdatter jo bør at lide til Baal og Brand.

Saasart denne Dom var afsagt, blev den og fuldført samme Dag, som sees af et for Biskopen ført Vidne af de Præster, som havde ført hende til Baalet, dat. 28 Febr. 1642, saa lydende:

Mag. Søren Andersen Sognepræst til Domkirken vidnede: at han hørte d. 14 Dec. sidstforleden paa Retterpladsen, at Anna Thomasdatter før hun blev kast paa Baalet for hannem udi hans Paahørelse bekiendte efter alvorlig Formaning, at hun agtede og ville blive bestandig og varagtig til sit yderste Aandedræt ved den Bekiendelse og Ud-læggelse, hun tilforn havde gjort paa Riiberhuus, og at hun derpaa ville døe, men hvilke de Personer vare, som hun samme Tiid specificerede, dem vidste han ikke nu her allesammen eller hver i sær at navngive og opregne for sin Hukommelses Svaghed, uden saadant havde været af ham æsket strax paa færsk Fod, og han ikke hørte, at hun samme Tiid aarsagede eller undskyldte nogen af de Personer, som hun tilforn havde udlagt.

Desligeste fremstod Hr. Jens Tausan og Hr. Ole Pedersen, og bekræftede samme Vidnesbyrd som af M. Søren gjort er, udi alle sine Ord og Meeninger, og ikke hørte at hun aarsagede nogen.

Samme Dag Anna Thomasdatter blev brændt nemlig d. 14 Dec. 1641 blev bestemt Action imod de andre af hende og Maren Splids for Troldom angivne Personer, da Lodden træffede først paa Anna Ebbis, hun var fød i Ribe, hendes Fader Jens var Tolder i Ribe, hun var først i Egteskab med Ebbe Jensen Borger i Ribe, derefter med Peder Pedersen Hierting, som blev Byefoged i Ribe.

Hendes Arrest begierede Villum Hansen af Tanderup paa Fundament, at hun efter disse Misdæderes Beretning havde været med at opreise en stor Storm og Flod, som havde drevet saa meget Vand ind for Riibe, Alle Helgens Dag 1638, at hans Svoger Christen Lambertsen, som med endeel Vahre kom kiørendes, da hans Kudsk, Hans Farup væltede Vognen og brød Stiertten i tue, uden for Ribe om Aftenen Klokken imellem 8 og 9, og medens de læsede paa Vognen igien, kom Floden saa stærk, at de maatte skiere Tømmen i Stykker, og hver paa en Hest redde sig, da de bleve skildte ad i Mørke, og Christen Lambersen faldt af sin Hest og druknede, hvorom er ført Tingsvidne af 8 Decbr. 1638.

Der blev derfor nu sendt Lehnsmændens Folk efter Anna Ebbis for at arrestere hende, men som hun ei var tilstæde, gik hendes Mand op til Lehnsmænden, for at tale med ham om Caution for hendes Tilstædeblivelse, men da de ei kunde blive eens, blev atter mod Aften sendt Mænd hen at gribe hende, og da hun ei fantes, blev hendes Mand Peder Pedersen Hierting strax arresteret, og maatte sidde i Arrest paa Slottet, indtil den 20 Decbr. da han imod Caution slap ud. Imidlertid bliver lyst over alt efter Anna Ebbis, og Mandens Boe blev registeret d. 26 Febr. 1642.

Imidlertid erhvæver Manden sin Kones meget gode Skudsmaal og Sognevidne af meenige Sognefolk i Ribe Domkirke den 30 Januarii 1642, og stevner Willum Hansen til Ribe Byeting for hans Beskyldning.

Herpaa indstevner Slotskriver Jørgen Pedersen alle beskyldte d. 8 Martii 1642 at værge sig med Nævn i Kirkesogn.

Jelle Skræder paa sin Hustrues Marens Vegne, fører et Tingsvidne d. 15 Martii

1642 af Raadmand Las Bonum og 2de Borgere, at de d. 27 October sidstleden hørte af Didrich Skræder, at han ikke viste til den Tiid at beskyldte hende for nogen uærlig Sager eller Gierning.

Dette benægtede Didrich Skræder ved sin Eed.

Som det befindes af foregaaende, at han d. 27 November 1641 havde beskyldt hende, saa møder han for Tingsdom.

1642 d. 19 Martii og sigtede hende for Troldom, at have været med da Maren Splids blæste i ham, hvilket han med Eed stadfæstede.

Herpaa blev af Byefogden samme Dag den 19 Martii 1642 dømt

At hun selv bør værge sig med Nævn i Kirkesogn inden 6 Uger efter Loven.

Ao. 1642 d. 2 April møder Kiersten Anders Lydichsens, og aflagde dette Vidne: At for enhalv Aar siden om Natten, da hun laae hos sin Hosbond, som sov, syntes hende, at nogle Qvinder tog fat paa hende, og knuede hende, og hun ville vende sig, at de ikke skulle gjøre hende Skade, men det hialp ikke, paa det sidste kiendte hun Maren Splids og Maren Jellis, og Maren Splids havde en Sax, og klippede noget Haar af hendes Hoved, og Maren Jellis var med, og laae over hende imidlertid, de andre Qvinder, som vare med, kiendte hun ikke, fordi de havde handlet og knuet hende saa meget ilde, som og nogle gange er skeet, siden de havde kommet noget sælsom Tingest i den Overdyne, som laae paa dem, som hun deri har befundet og aftaget.

Herpaa indstevner Jørgen Pedersen under 2 April efterskrevne beskyldte, Maren Jellis, Giertrud Christen Madsens, Anna Ebbis, Maren Matthesens, Karen Anders Kone, Anna Niels Kone, Margaretha Schibelunds og Niels Holdensen Portner til d. 20 April til at høre Nævninger udnævnt. Hvilke bleve udnævnt d. 23 April. Denne Udnævnelse blev instevnt til Raadstuen, hvor følgende Dom blev afsagt d. 20 Maii 1642.

At Maren Splids og Krøbbel Annas Bekiendelse kunde ikke ved Magt kiendes. Men, som de beskyldte Personer ere alligevel beskyldte for Troldom, og Nævninger ere opkrævede, bør Nævninger deres Toug fuldgiøre.

Imidlertid hiemkommer Anna Ebbis den 19 Maii med Kongel. Beskiemelses-Brev af 26 April 1642, at hun maa være paa frie Foed, indtil hun lovlig blev overbeviist.

Herpaa blev Anna Ebbis af de 15 Nævninger frikiendt, som sore.

1642 d. 7 Junii At de ikke vidste Anna Jensdatters Kirkenævn eller Troldoms Sag at oversværge.

Men Jørgen Pedersen indstevner samme til Raadstuen at underskiendes, men der blev den ved følgende Dom stadfæstet:

Ao. 1642 d. 19 Aug. Siden Anna Ebbis hidindtil intet er overbeviist, bør Nævnings Mændenes Eed ved Magt at blive.

Herved blev hun befriet fra den overhengende Fare.

Med Jelle Skræders Kone blev Sagen noget vidtløftigere inden hun slap. Denne Jelle Andersen Skræder indstevner til Raadstuen Kirsten Anders Lydichsens d. 2 April sidstleden aflagde Vidne, som der blev kiendt magtesløs ved følgende Dom.

1642 d. 17 Jun. at hendes eenlige Vidne, som ikke ved visse Dag eller Tiid, og som hende syntes, og vundet paa et dødt Menneske kunde ikke ved Magt kiendes, men være som uvundet.

Men da Maren Jellis allerede den 19 Martii var tildømt at værge sig med Nævn i Kirke Sogn, erhværvet hendes Mand hendes gode Sogne Vidne i Hygom Kirke Dominica Rogate 1642.

Slotsskriver Jørgen Pedersen frembringer derimod et lidet Pigebarn, som var Maren Splids Systerdatter, som gjør følgende Beskyldning:

1642 d. 18 Junii havde Jørgen Pedersen indstevnet Anna Hansdatter, som var en Systerdatter af Maren Splids, og tilspurgte hende: Efterdi hun havde været med hendes Moster Maren Splids i Dans og i Troldom paa adskillige Steder, saa tilspørges hun nu for Retten, om nogen af disse beskyldte Personer, som nu ere her tilstede, nemlig: Maren Jellis, Maren Matthesens, og Niels Holdensen, og om hun kiender nogen af disse Personer at have været med? Da bekiendte fornævnte Anna Hansdatter, at Maren Jellis havde været med ved St. Peders Kirke i Dans. For det andet bekiendte hun, at Niels Holdensen var med ved St. Peders Kirke, og slog for dem paa en Glar Tromme med to Rævehaler, og peepte giørligen paa Niels Holdensen, at han var den samme Person.

Dernæst sagde hun, at hun ikke havde kiendt Maren Matthesens.

Iligemaade bekiendte: At Fanden havde suet Blod af hendes Venstre Arm, og han havde to lodne Fødder som skeede ved St. Peders Kirke.

For Tings Dom stod Maren Jellis, og sagde: skulle hun lie, da skulle andre svie, og de andre maatte faae deres Straf lige saavel som hun; Og Navngav ingen.

Didrich Skræder, som ikke har undseet sig ved at sværge den 15 Martii sidstleden imod 3de troefaste Vidne, møder i Dag, og lægger sin Haand paa Maren Jellis Hoved, og sværger: at hun med Troldom havde med Maren Splids skildt ham ved Næring og Biering, og taget hans Helbred fra ham, efter den holdte Forretning af 18 Junii 1642 saa lydende:

For Tingsdom stod Didrich Skræder, og lagde hans Haand paa Maren Jellis Hoved, og fuld og fast sigtede og beskyldte hende for en vitterlig Troldqvinde, eftersom han tilforn haver sigtet og beskyldt hende, som er med Tingsvidne at bevise, og nu i Dag, førend Nævningen gjorde deres Eed, beskyldte han hende, at have skildt ham ved

Næring og Biering, og taget hans Helbred fra ham, som Maren Splids og haver bekiendt i hendes Udlæggelse, og bandt sig fuld og fast ved Hende.

Og da for Retten rykte Maren Jellis Haar af Didrich Skræders Hoved, og slog ham for Retten, og stødte Diderich Skræders Qvinde for hendes Bryst. Denne Sigtelse og Beskyldning bekræftede han med hans Eed efter Recessen.

Herpaa giøre de 15 Nævninger deres Tog samme Dag d. 18 Junii 1642 og sore hende Kirkenævn over, saa lydende:

Eftersom det befindes, at Diderich Skræder paa sit Legeme er beskadet, som Maren Jellis skal have været i Raad med, og Diderich Skræder hende derfor haver sigtet, og hun derfor er fundet til Lov med Nævn i Kirke Sogn at Laugværge sig, og dertil Tiid og Respit nok haver havt, og vi 15 Nævninger ere opnævnedede at kiende i denne tvivlraadige Sag, vidste vi ikke rettere, end at sværge hende en fuld Kirkenævn over for al Ret for Troldoms Sag. Og bad Gud til Hielp.

Manden indstevner denne Dom til Raadstuen hvor Nævningernes Eed blev confirmeret d. 18 Aug. 1642 ved følgende Dom:

Eftersom Didrich Skræder for Tingsdom, og i Dag her for Retten offentlig med oprakte Fingre saa og høieste Eed haver lagt hans Haand paa Maren Jellis Hoved, og sigter og beskylder hende for en vitterlig Troldqvinde, at hun med hendes Troldoms Konster haver været med at giøre ham hans Sygdom; Desligeste Kiersten Madsdatter iligemaade i Dag for Retten med hendes oprakte Fingre og ved hendes høieste Eed sigter og beskylder fornævnte Maren Jellis for een vitterlig Troldqvinde, at hun med hendes Troldoms Konst skal have taget Livet af hendes Barn, og skinbarlig seet hendes Person og Skikkelse om Natte-tider udi i hendes Huus, da de klippede Haar af hendes Hoved. Item Maren Jellis selv for Tingsdom skal have sagt, at dersom hun skulle lie, skulle de andre svie, og at de andre maatte faae deres Straf, ligesaavel som hun; Efter slig Leilighed viide vi ikke imod deres Eed at sige, mens ved Magt at blive.

Om hende findes ikke videre, men da befindes, at slige Misdædere strax efter Raadstue Dom er faldet, blev overleveret Piinebænken, hvilket ei er skeet med hende, og hun siden er fundet at have været paa frie Foed, og 1652 atter er beskyldt, som sees i følgende Cap. er det troelig, at hun haver indstevnet denne Dom til Herredagen, og der bleven frikiendt.

Maren Matthesens, som og var beskyldt, blev af Rygte, at hun skulle gribes og brændes, bange, og derfor flygtede fra Ribe, men blev af Fogedsvennen paa Riberhuus

Dynes Jepsen eftersat og funden d. 13 November 1641 ved Flads Aae, og bragt til Ribe og sat i Arrest paa Riberhuus. Imod hende blev da Sag anlagt, men hun blev d. 25 Junii 1642 af Nævnings Mændene soeren fri.

Herpaa kom Touren til Niels Holdensen Portner, som var beskyldt at være Troldqvindernes Tromslaer, og af Frygt for at blive greben, var undvigtt, men som han igien indfandt sig i Ribe, blev han arresteret paa Riberhuus, hvor han maatte blive indtil han ved Herredags Dom blev frikiendt. Til hans ydermere Beskyldning kom følgende fra Calslunds Herredsting af 23 Martii 1642 saa lydende:

At Peder Nielsen af Hiortlund for 2 Aar siden, da han gik ud af Ribe, blev ramt af en Steen paa hans Been, hvorfor han vendte sig, og saae Niels Holdensen i Trætte med nogle Folk, Peder Nielsen, som meente, at det var ham, som slog Steenen, gik til og slog ham med sin Kiep, hvorover Niels Holdensen slog og handlede ham meget ilde, da han kom op, sagde Niels Holdensen, jeg skal love dig, og du skal faae en Dievels Færd for det du slog mig med din Kiep. Da Peder Nielsen noget efter kom atter til Ribe, og Niels Holdensen saae ham, sagde han: Du skal alligevel faae en Dievels Færd, og hvis du haver, det skal jeg love dig, for det sidste du gjorde mig, da vi var sammen. Noget derefter blev han syg i hans Ryg, høire Been, høiere Side, og paa hans Hals med saadan Piine, at han ingen Roe havde Nat eller Dag, og siden den Tiid har mistet 19 Stykker Fæe og Creature, har været hos Bartskiærer og Læger om hans Sygdom, men de beretter, at der er ingen Raad dertil, fordi det er ingen naturlig Sygdom.

Herpaa gjorde de 15 Nævninger deres Eed d. 18 Junii 1642 og oversore ham Kirkenævn saa lydende:

Eftersom befindes, at Niels Holdensen er paa Riberhuus anholden for Troldoms Sag og Beskyldning, saa eftersom befindes, at fornævnte Niels Holdensen paa Riberhuus for Troldoms Sag er offentlig udlagt af Anna Thomasdatter, som frivillig og upiint førend Dom er hende overgangen, haver paa ham bekiendt, at have været deres Tromslaer, hvorpaa hun er bleven standhaftig indtil Døden. Desligeste beviises med Tingsvidner af Calslund Herreds Ting, at have lovet Peder Nielsen boendes i Hiortlund, at han og det han havde skulle faae en Dievels Færd og Ulykke, som ham ogsaa er vederfaret efter fornævnte Tingsvidnes videre Indhold, som her i for Dag Tingsdom er bleven af Peder Hansen i Jedsted bekræftet, hvilket deres Vidne endnu staaer urykket. Og med Tingsvidne beviises, at fornævnte Niels Holdensen skal være bortrømt for Troldoms Sag, saasom samme Vidne formelder, som staaer urykket og ved Fuldmagt, og Niels Holdensen har staaet til Vedermaals Ting, samme Vidner er taget beskreven, ei heller i Dag

eller tilforn samme Vidner eller Beskyldninger haver benægtet eller magtesløs giort, og ei heller med Nævn i Kirkesogn efter Loven sig kunde befredige, da svor de fornævnte Niels Holdensen Kirkenævn over med opholdne Fingre og Eed efter Recessen, og bad dennem Gud til Hielp.

Men samme blev i Ribe Raadstue den 12 August 1642 underkiendt ved følgende Dom.

Efterdi ingen Personer for Tingsdom lovlig har sigtet og beskyldt fornævnte Niels Holdensen for Troldom for Nævning, førend de gjorde deres Toug og Eed, og ei heller nu for Retten nogen er her fremkommen, som fornævnte Niels Holdensen offentlig vil sigte og beskylde, at han dem med Troldom haver forgiort, vide vi ikke fornævnte Nævnings Eed saa lovligen at være, at den bør ved Magt at være.

Hermed var ikke Lehnsmanden tilfreds, men vil have Sagen indstevnet til Herredagen. Imidlertid maa Niels Holdensen blive i Arrest, som sees af følgende i Protocolen anførte:

Ao. 1642 d. 30 Aug. for tilbyder Slotsskriver Jørgen Pedersen Niels Holdensen, om han kan stille Caution for sin Tilstædeblivelse til Sagen blev indstevnet til Kongens høieste Raad, skulle han slippe af Arresten. Men kunde ingen skaffe.

Ligeledes tilbyder Jelle Andersen, om han vil indstevne den over hans Hustrue fældede Dom til næstkommende Herredag d. 10 November: Hvis ikke forarsages Lehnsmanden at lade skee Exsecution strax.

Da Niels Holdensens Sag kom ind for Herredagen, blev han ikke aleene frikiendt, men endog de 15 Nævninger tildømt at betale ham Kost og Tæring.

Hvorfore de bleve tiltalte for Riber Byeting d. 11 Febr. 1643 paa hans Vegne af Didrich Johansen Knipper for 127 Rdr. 11 Sk. lybsk.

Denne Sags Udfald har giort, at der ikke blev anlagt Sag imod de øvrige af Maren Splids og Anna Thomasdatter angivne Personer, saasom ei videre findes i Protocolerne.

XII. CAPITEL

Anna Bruds, som for Troldoms Beskyldning og Tilstaaelse blev brændt 1652.

Denne Qvinde er den sidste, som her i Ribe for Troldom er brændt, og som hun selv frivillig tilstod samme, er Sagen lettelig afgiort. Hvad der har bevæget hende til denne Tilstaaelse, kan ikke af Acterne udfindes; Med hende er saaledes procederet.

Ao. 1652 den 16 Febr. for Tingsdom stod Povel Jensen Slotsskrivere paa sin gunstige Herre og Hosbond Herre Mogens Sehesteds Vegne, og tilspurgte Anna Thomas Kone Bruds, om hun var en Troldqvinde, eftersom hun selv tilforn haver vedgaaet udi got Folkes Nærværelse. For det andet, skal hun ogsaa have bekiendt at have forgiort Berthel Thomasen Sal. Thomas Arilds Søn; hvilket hun her i Dag for Retten bekiendte, og svarede ja, og Mette Skeies var med at forgiøre Drengen med hende, og lovede, dersom hun kunde, næst Guds Hielp at flye ham bedre igjen.

Ydermere bekiendte hun, at dersom Drengens Syster Mette Thomasdatter ikke havde slaget hende, da skulle Drengen have faaet bedre; Men eftersom de havde slaget hendes Næse i Blod, blev hun vreed, og derefter ikke kunde hielpe ham.

Og herhos fremstod Inger Thomas Kone Sal. Thomas Arilds Hustru, som er fornævnte Drengs Moder, og lagde hendes Haand paa bemeldte Anna Bruds, og sigtede hende fuld og fast, at hun med Trolldoms Konst havde forgiort hendes fornævnte Søn Berthel Thomasen, som her hos hende staaer, som er baade stum og lam, hvilken Sigtelse fornævnte Inger Thomas Kone ved høieste Eed og opholdne Fingre bekræftede. Hvilke Sigtelser bemeldte Anna Bruds i alle Maader vedgik og bekiendte i Sandhed at være. Og eftersom hun blev tilspurgt af Povel Jensen, om hun ville være gestændig hvis Beskyldninger, Ord og Tale, som tilforn i Korsbrødre Gaards Skriverstue i sin Velbr. Herre og Hosbondes Nærværelse og andre got Folks, som da og tilstede var? Hvortil hun svarede: Ja, at hun var det gestændig, som hun i Dag 8 Dage videre ville forklare.

Ydermeere tilspurgte Povel Jensen hende: Hvad hendes Dreng hedde? hvortil hun svarede: Hendes Dreng hedder Brud, og var nu ikke hos hende, men fra hende. Og der denne fornævnte Thomas Arilds Søn Berthel Thomasen blev forgiort, da laae hendes Dreng Brud udi en rød Kals Lignelse i Thomas Arilds Bruhuus, og den samme Tiid fik han sin Skade. Efter lovlig Kald og Varsel tilspurgte Povel Jensen Slotsskriver paa sin gunstige Herre og Hosbonds Vegne efterskrevne Dannemænd, om dem noget var bevidst anlangende Anna Bruds uskikkelige Liv og Levnet, at de det da i Dag her for Retten ville tilkiendegive. Da fremstod først Niels Sørensen, og bekiendte, at det var ham vel vitterlig, at hun i nogle Aars Tider haver været berygtet for en Troldqvinde, men om hun var en Troldqvinde eller ikke, vidste han ikke. Dette Niels Sørensens Vidne bekræftede Ole Hansen Raaer,

Hans Bundtmager, Anders Gonsager, Morten Hansen, Rasmus Jepsen, Troels Clemt, Tøste Eliæsen, Mads Fridsch, Clement Nielsen, Mourits Bager, Gregers Pedersen, Knud Friis, Peder Munch, Povel Hansen, Søren Feldtbereder, og Hans Glarmester.

8 Dage derefter blev hun videre examineret, hvo der havde været med hende i Troldoms Øvelse, da og bliver angivet, nogle, som forhen af Maren Splids og Anna Thomasdatter 1641 vare beskyldte. Derom findes følgende:

1652 d. 23 Febr. for Tingsdom stod Povel Jensen Slotsskriver paa sin gunstige Herre og Hosbonds Vegne, og lod læse en Bekiendelse, som Anna Bruds havde bekiendt paa Korsbrødre Gaard den 3 Febr. 1652 (denne Bekiendelse findes ei indført i Protocollen) hvor hun havde udlagt Volborg Nielsdatter for Troldom, hvilket hun ogsaa i Dag her for Retten vedgik og bekiendte, at hun er en Troldqvinde.

Herimod i Retten mødte Carsten Sørensen fornævnte Volborg Nielsdatters Fuldmægtig, som Hans Guldager her i Dag for Rette var ham gestændig, og benægtede samme hendes Udlæggelse usandfærdig i alle Maader at være, og formeente, at samme Anna Bruds, som et udædisk Menneske, ikke at staae til troet imod Recessen at beskæmme noget ærlig Menneske, men stod sig til hendes Naboer og Gienboer og Kirkenævn, hvorledes hun haver sig skikket og forholdet. Og tilspurgte Carsten Sørensen Anna Bruds, om Volborg Michelsdatter nogensinde havde været med hende udi nogen Troldoms Konster? Hvortil hun svarede: At omtrent for 2 Aar siden, da var hun hos hende udi hendes Stue anlangende Troldoms Konster, da skød hun hende ud, og siden den Tiid intet brugt med hende, men vel været hos hende i hendes Huus. Og samme Tiid tilspurgte Carsten Sørensen hende, om hun vidste, fornævnte Volborg Michelsdatter haver giort nogen ont? Da svarede hun: Nei. Ydermeere tilspurgte Povel Jensen Anna Bruds: Om hendes Bekiendelse i alle sine Puncter i alle Maader var sandfærdig, at Volborg Michelsdatter var en Troldqvinde? hvortil hun svarede: Ja. Og svarede Carsten Sørensen, og gav Last og Klage derpaa, og formeente, at det var imod Loven og Recessen.

For Tingsdom stod Povel Jensen Slotsskriver, og tilspurgte Anna Bruds, om Niels Holdensen, som hun tilforn havde udlagt paa Korsbrødre Gaard, var en Troldkarl? Hvortil hun svarede: Hun vidste det ikke.

Nok tilspurgte Povel Jensen Slotsskriver Anna Bruds, om Maren Jelle Skræders var en Troldqvinde? eftersom hun tilforn paa Korsbrødre Gaard havde bekiendt og udlagt? Hvortil hun svarede: Ja.

Herimod i Rette mødte Peder Jensen paa Maren Jelle Skræders Vegne og gav Last og Kiære paa fornævnte Anna Bruds Beskyldning, og formeente, at samme hendes Udlæggelse og Beskyldning ikke burde komme hende til nogen Hinder og Skade.

Ydermere tilspurgte Povel Jensen Anna Bruds, om det var i Guds Sandhed, at Giertrud Christen Madsens paa Skibbroen var en Troldqvinde, eftersom hun hende tilforn paa Korsbrødre Gaard haver udlagt, at hun det her i Dag for Retten ville fremsige. Hvortil hun svarede: Ja, at hun var en Troldqvinde. Hvilket Christen Madsen her i Dag for Retten benægtede, at hun aldrig sligt skulle gotgiøre.

Nok tilspurgte Povel Jensen Anna Bruds, om det var i Guds Sandhed, at Margaretha Schibelunds var en Troldqvinde, eftersom hun hende tilforn paa Korsbrødre Gaard havde udlagt for Troldom? Hvortil hun svarede: Ja, at hun var en vitterlig Troldqvinde, og hun sendte et Sviin efter hende paa Gaden, som var en Dievel, og samme Sviin slog hende om paa Torvet, saa hun derefter laae 6 Uger ved Sengen, og skeede det forgangen Aar.

Desligeste tilspurgte Povel Jensen Anna Bruds, om Maren Christen Bundtmagers paa Skibbroen var en Troldqvinde, eftersom hun det tilforn paa Korsbrødre Gaard havde bekiendt? hvortil hun svarede og benægtede, at hun vidste hende intet at beskylde.

Item tilspurgte Povel Jensen Anna Bruds, om Karen Dynespæssens er en Troldqvinde, eftersom hun tilforn paa Korsbrødre Gaard havde hende udlagt. Hvortil hun svarede: Ja, at hun var en Troldqvinde. Herimod i Rette mødte Peder Jensen, og gav Last og Kiære paa denne hendes Udlæggelse, som hun hende løgnagtig havde paasagt.

Desligeste tilspurgte Povel Jensen Anna Bruds, om Kirsten Thomasdatter var en Troldqvinde, som hun tilforn paa Korsbrødre Gaard havde udlagt hende? Hvortil hun svarede: Nei, at hun var ingen Troldqvinde.

Nok tilspurgte Povel Jensen Anna Bruds, om Mette Skeies, som nu hos hende her for Retten staaer, var en Troldqvinde, og havde omgaaedes med Troldoms Konster, eftersom hun hende tilforn paa Korsbrødre Gaard haver udladt? Hvortil hun svarede: at hun var ligesaa god som hun, og er en Troldqvinde. Og stod hun til Vedermaal og høilig benægtede, at hun var ikke Troldqvinde.

Ydermere bekiendte Anna Bruds, at Mette Skeies, som hos hende staaer, var med at forgiøre Berthel Thomas Arilds Søn udi hans Moders Bruhuus, og samme havde ikke blevet saa meget ilde faren, havde

Mette Skeies ikke været, og paaetede Anna Bruds fornævnte Mette Skeies, at hun var en vitterlig Troldqvinde, og havde brugt Troldoms Konster, ligesom hun selv havde giort. Nok bekiendte Anna Bruds, at Mette Skeies havde været med hende paa St. Peders Kirkegaard, og samme Tiid var Margaretha Schibelunds med og Jelle Skræders Kone ved Navn Maren, nok Volborg Michelsdatter, og det forgangen Volborg Aften. Og Mette Skeies Dreng hentede dem en Kande Øll i Byen, og samme Dreng heede Nies Puge.

1652 d. 1 Martii, for Tingsdom stod Povel Jensen Slotsskriver paa sin gunstige Herre og Hosbonds Vegne, og tilspurgte Anna Bruds: Om Anna Niels Kone var en Troldkone, som boer ved Sønderporten, eftersom hun hende tilforn paa Korsbrødre Gaards Skriverstue udi hans Velb. Herre og Hosbonds, samt mange andre got Folks Nærværelse havde udlagt? Hvortil hun svarede: Ja, hun var en vitterlig Troldqvinde, hvorpaa hun bad sig Gud til Hielp med hendes opholdne Fingre. Herimod i Retten mødte fornævnte Anna Niels Kone med hendes Søn Jens Nielsen, og ved hendes høieste Eed og Salighed benægtede denne hendes Udlæggelse i alle Maader usandfærdig at være.

Iligemaade tilspurgte Povel Jensen Anna Bruds, om Anna Smeds Kone i Grønnegaden var en vitterlig Troldkone, eftersom hun tilforn i Korsbrødre Gaards Skriverstue for mange got Folk havde udlagt? Hvortil hun svarede: At hun ikke vidste, at Hans Smeds Kone i Grønnegaden, som nærværende tilstede var, er en Troldkone, og eiheller kiendte hende, eller vidste hendes Navn, og ikke vidste hende at beskyldte i nogen Maade.

Herefter kommer frem en Bager, hvis Svaghed Anna Brud beskyldes for, saa lydende:

1652 d. 8 Martii, for Tingsdom stod Povel Jensen Slotsskriver, og paa sin gunstige Herre og Hosbonds Vegne tilspurgte Niels Bager Borger ibd., om han havde nogen Mistanke til Anna Bruds for den Sygdom, som ham ungefærlig paa en 18 Ugers Tiid var paakommen, og imidlertid var stedse sengeliggende med stor Vee og Smerte, efter hans Hustrues Supplication til Lehnsmanden, dat. Ribe d. 26 Febr. 1652, som i Dag for Tingsdom blev læst. Hvilken hans Hustrues Supplication fornævnte Niels Bager udi alle Puncter med hans opholdne Fingre og Eed bekræftede udi Sandhed at være. Hvortil Anna Bruds svarede: at det ikke var altsammen Sandhed, som Supplicationen omformelder.

Herpaa blev udnævnt de 15 Mænd, som skulle sværge om denne Sag, og hun fremstillet for Retten, hvor hun først undskylder Volborg Michelsdatter, dernæst tilstaaer, at al hendes Bekiendelse var Sandhed. Hvorom findes i Protocollen følgende:

Ao. 1652 den 15 Martii, for Tingsdom stod Volborg Michelsdatter, og tilspurgte Anna Bruds, om hun nogensinde havde havt med hende at bestille udi Troldoms Konster? Hvortil Anna Bruds svarede: Nei hun aldrig havde havt noget med hende at bestille udi Troldoms Konster, og ei heller seet hende paa ulovlige Steder.

Item tilspurgte Povel Jensen Slotsskriver Anna Bruds: Hvorfor hun tilforn havde beskyldt Volborg Michelsdatter ved Sønderport for Trolddom, og nu i Dag her for Retten hendes forrige Bekiendelse saavidt nogenledes fragaaer? Hvortil hun svarede: Hun torde ikke være den bekiendt i Volborg Michelsdatters Nærværelse.

Ydermeere tilspurgte Povel Jensen Anna Bruds, efterat alle hendes forrige Documenter og Bekiendelser for hende var oplæst, om det var saa udi al Sandhed? Hvortil hun svarede: At alle hendes fornævnte Bekiendelser var Sandhed.

Hvorfor de udnævned 15 Mænd gjorde deres Toug samme Dag den 15 Martii 1652, og oversvore hende Trolddom saa lydende:

Da fremstod Thomas Jacobsen Formand af de 15 Mænd, eftersom de ere lovligen opkrævede, og efter de Documenter, saavel som Anna Bruds egen Bekiendelse, svor ved det hellige Evangelium med opholdne Fingre og Eed fornævnte Anna Bruds fuldkommelig Trolddoms Sag over, og derfor at liide, som Retten tilholder. Denne Thomas Jacobsens Eed bekræftede de øvrige Mænd, og bad dennem Gud til Hielp, at han svor Ret og ikke Uret.

Denne Eed blev i Ribe Raadstue confirmeret den 26 Martii 1652, hvis Sententz lyder saaledes:

Efter Anna Bruds egen Bekiendelse, saa og Sigtelse og Vidnesbyrd i denne Sag gangen er, viide vi ikke imod de 15 Mænds Eed og Tyding at sige, mens ved Magt at være.

Herpaa blev hun lagt paa Piinebænken, hvor hun gjorde denne Bekiendelse efter Forretningen saa lydende:

Ao. 1652 Mandagen d. 5 April paa Ribe Raadhuus efter Povel Jensen Slotsskriver paa sin gunstige Herre og Hosbond Velbr. Herr Mogens Sehesteds Begiering, da blev Anna Bruds piinligen forhørt udi efterskrevne Dannemænds Overværelse, nemlig: Bagge Baggesen, Lam-

bert Baggesen, Laurits Friis, Jens Iversen, og da bekiendte hun, som efterfølger: At eftersom hun haver forgiort Thomas Arilds Søn, saa ville hun flye ham bedre igien. Og bekiendte ydermeere, at hun var en vitterlig Troldqvinde, og havde lært det af en gammel Qvinde, som hedde Anna Jens Kone, som boede ved Sønderporten, og er nu død, og sagde derhos, at alt det, hun tilforn havde bekiendt, det var i Guds Sandhed, og intet usandt deriblandt, og siden hun haver forsvoret Daab og Christendom, det er ungefær 4 Aar siden, og skeede i et Huus i Hundegaden. Nok bekiendte hun, at Jelle Skræders Hustrue var en Troldqvinde, item iligemaade Mette Skeies, Anna Niels Kone, Giertrud Christen Madsens paa Skibbroen. Bekiendte hun ogsaa, at Margaretha Christen Buntmagers var ogsaa en Troldqvinde, og bekiendte hun ogsaa, at hendes Dreng hedde Brud.

Herpaa blev Sagen d. 7 April 1652 af Byfogden med Borgemestere og Raad endelig paadømt, at hun skulle lide som en vitterlig Troldqvinde.

Med hende endes og de Hexe-Exsecutioner, som ere skeete i Ribe.

KOMMENTARER OG REGISTER

V Capitel.

Bodild Harchisbatter gift med Niels Christensen Borger i Ribe, en Datter af fornaavnte Ingeborg Harchis, blev beskylt tillige med Moderen for Trolddom, af Mette Larsdatter for hendes Sønne-Søn Peder Hansen, fordi hun havde sagt til ham derfor skal du faae Skam. Hertil kom ogsaa Mads Alschou's Klagemaal, som affrækker Manden fra at tage hende i Forsvar. derom findes følgende:

Ånd 1610 d. 13 Julii blev ført i Retten Vidner om Peder Hansens Svær, angaaende den Elendighed, han ligger i, som forhen er anført ved Ingeborg Harchis Manden, forfrækket over denne Beskyldning, gjør denne Erklæring.

Samme Dag modte hendes Mand Niels Christensen Schierbye, Borger, og erklærede: Efterdi hans Kone er sigtet for en Troldkone, hvilket er ham uvitterligt, Thi han havde ingen Penge eller Gods at trække hen paa samme Sag, eller ville befatte sig dermed i nogen Maade.

Som Anklagerne havde paa denne Tid nok at gjøre med Moderen Ingeborg Harchis, findes ikke, at de videre har befattet sig med Datteren, men ladet hende gaae frie, indtil de fik Moderen brændt. Derefter begynder Mads Alschou med hende, og efter de gjorde Beskyldninger samt Moderens Bekjendelse blev hun af de 15 Nævinger svoret til Ild og Brand efter deres Tog af 15 September 1610, saa lydende:

Es

FORORD

Grønlunds bog er ved siden af Køge Huskors og Besættelsen i Thisted det materiale, der bliver trukket frem i enhver diskussion omkring hekseforfølgelserne i Danmark. Historisk Samfund for Ribe Amt har derfor ment, at det ville udfylde et væsentligt savn ved at gøre den mere alment tilgængelig i en tid, hvor dens emne har fået fornyet interesse.

Bogen er resultat af Grønlunds flittige studier i Ribe Raadstuearkiv, og den er enestående derved, at det er den første, og hidtil eneste, samlede kronologiske kildeudgave om hekseprocesserne i en enkelt by i Danmark. Den gengiver 12 processer fordelt over 80 år, og denne tidsfaktor åbner mulighed for iagttagelse af udviklingen, såvel i den forestillingsverden, der var omkring trolddomsbegrebet, som i selve retsforhandlingerne og retsanvendelsen. Det fremgår eksempelvis klart af de citerede tingbøger, at Riber Ting og Raadstueret har rettet sig efter de forskellige kongelige recesser og forordninger om trolddomsforbrydelsen.

Ved siden af sit kildemateriale om hekseprocesserne rummer bogen særdeles værdifulde indblik i livet i en købstad i 16. og 17. århundrede. Vi oplever datidens borgere i hverdagsituationer: de mødes ved plankeværket mellem gårdene, de skændes i gaderne, de får sig en god rus hos værtshusholderen, og de er utrygge ved fremmedes tilstedeværelse ved ølbrygningen og smørkærningen, for blot at nævne nogle eksempler. – Det er vel sjældent, at man kan komme så tæt ind på en fortids almindelige menneskers tankegang og dagligdag, som det er tilfældet med de vidneudsagn, bogen gengiver.

Der eksisterer kun få eksemplarer af bogen, og den er trykt i en ret vanskeligt læselig gotisk sats. Desuden indeholder den en del ord og begreber, der besværliggør læsningen. Historisk Samfund for Ribe Amt har derfor besluttet at optrykke bogen med moderne bogstaver, men med bibeholdelse af originaltekstens ortografi og sprogdragt. Kun direkte, åbenlyse trykfejl (eks.: sigtede for sigtede) er rettet. Såvidt

det har været muligt at skelne, er Grønlunds kommentarer sat med én typestørrelse, mens citater fra tingsprotokollerne er sat med en lidt større type. Det har sine steder været særdeles vanskeligt at afgøre, om der foreligger det ene eller det andet, især i Splid-sagen og dens udløbere. Her har jeg måttet handle efter bedste skøn.

Teksten er blevet forsynet med noter, der ikke gør krav på fuldstændighed eller ekspertise, men udelukkende har til hensigt at lette tilvognelsen. I noterne er optaget de tilføjelser til Grønlunds tekst, som J. Kinch har gjort.

Der er vedføjlet en redegørelse for datidens retsapparat, der vel kan forekomme de fleste fremmedartet, og der er udarbejdet en liste over de hyppigst forekommende vanskeligt forståelige ord og begreber. Desuden er der en kort introduktion til Grønlunds person, der så ofte træder frem i hans kommentarer til tingbogsstoffet. For at øge bogens anvendelighed som opslagsværk er der tillige udarbejdet steds- og personregister.

Der er ikke taget stilling til selve hekseforfølgelsens problemer, da det ville falde uden for hensigten med udgivelsen, men for den interesserede er anført en liste over den litteratur, der har været anvendt ved udarbejdelsen af kommentarerne, og ud fra denne vil man hurtigt kunne finde værker, der indeholder mere fuldstændige bibliografier.

Historisk Samfund for Ribe Amt vil gerne rette en varm tak til Ribe Sparekasse-Bikuben og til Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond, fordi de har sat Samfundet i stand til at påtage sig denne opgave. En tak også til Ribe Katedralskoles og Stifts Bibliotek, der beredvilligt stillede et eksemplar af Grønlunds bog til rådighed til trykningen.

Personlig er jeg så mange mennesker tak skyldig for hjælp og støtte, at det ikke er muligt her at takke dem alle, men en særlig tak vil jeg rette til lektor i retshistorie ved Københavns universitet, cand. jur. Jens Ulf Jørgensen, der elskværdigt har gennemset mit manuskript om retsgrundlaget og hekseprocesforløbet. Ligeledes vil jeg takke fhv. førstelærer H. K. Kristensen, Varde, på hvis store lokalviden og altid tålmodige hjælpsomhed jeg har trukket de største vekslar.

Kirsten Agerbæk

En heks rejser storm, så et skib går ned i de frådende bølger, og kysten oversvømmes. En troldkarl ser til. Han holder en stang med et afhugget hestehoved, en såkaldt „nidstang“, beregnet til forgørelse (træsnit 1555. Olaus Magnus).

Noter og henvisninger til Grønlunds tekst

For forkortede litteraturhenvisninger, se ved afslutningen af noteafsnittet. Hvad angår de retstekniske udtryk og noter, se videre i afsnittet: „Om retsgrundlaget etc.“ i nærværende arbejde.

Indledningen

1. Licentiat Praetorius om Bloksberg = der hentydes til mag. Johs. Praetorius (1630–1680). Han var forfatter, virkede i Leipzig og interesserede sig især for overtro og trolddom. 1669 udgav han: „Blocks-Berges Verrichtung“, som må være det „Skarns Skrift“, Grønlund hentyder til. – For et citat fra Praetorius, se Lehmann, s. 161.

Sag nr. 1. Johanne Christensdatter Rygge 1572

1. Fredagen for Martini = 7. november.
2. „Horer og Troldkoner“ = alvorlige sigtelser, da begge forbrydelser medførte ærestab ved domfældelse. – Det var en udbredt tro, at de to ting var forbundne, således at et usædeligt liv gav „onde øjne“, jfr. Alver, s. 71 og 168.

3. Maje Hjelpers i St. Darum = sagen er tilsyneladende ikke bevaret.
 4. Fremgangsmåden at bruge Maje Hjelpers vidnesbyrd mod Rygge forekommer noget uregelmæssig, da recessen 1547, artikel 8, gentaget som artikel 18 i 1558-recessen forbød, at troldkarles og troldkvinders vidnesbyrd skulle stå til troende.
 5. Løverdagen for Chatrine Dag = 22. november.
- S. 8
6. „at hun kunne flye Koner og Piger mænd etc.“ = hun har muligvis kunnet nogle trylleformler, enten fra en „Cyprianus“ (se Henningsen, s. 171) eller fra nordisk traditionsstof (se Lehmann, s. 133). En anden mulighed er, at hun har brygget elskovsdrikke (se Lægeplanter, især s. 287 ff.).
 7. Gjørding Herreds-Ting = muligvis, fordi St. Darum lå i Gjørding hd.
 8. Tveds Birke-Ting = eksisterede kun i årene 1563–1576. Christian III havde efter reformationen genoprettet det som selvstændigt birketing for beboerne på det tidligere Nicolai kloster tilhørende gods, der var blevet krongods. Området syd for Kongeaaen, og især omkring Ribe, var overordentlig opsplittet mellem kronen og hertug Hans den ældre af Haderslev, og der herskede derfor i perioden indtil 1576 stor usikkerhed m.h.t. jurisdiktionen i området. Se Hans Knudsen: „Sønden for Lands Lov og Ret“, i Fra Ribe Amt 1917, s. 389–431. – Det anførte er muligvis årsagen til, at Rygge føres for Riber Ret, eftersom Jedsted i Vilslev s., hvor hun boede, tilhørte det nævnte krongods.
 9. (lille) Termænd Lassen optræder her for sin hustru, Anne Lille Termænds.
 10. „om der var nogen Slægt osv.“ = om hun kunne skaffe sig et kønsnævn, sognevidne eller andet forsvar.
 11. Tirsdagen og Torsdagen for St. Nicolai Episcopi = 2. og 4. december.
 12. jætte = lovede.
 13. kierde ham for hans Moder = klagede over ham til hans mor.
- S. 9
14. Kinchs tilføjelser, s. 271, har, at hun jfr. Byens Pengemesters Regnskab rimeligvis er blevet brændt den 11. december 1572.

Sag nr. 2. Giertrud Povels 1577

1. den Troldkone, der sidst blev brændt paa Hvidding Herreds Ting = sagen er tilsyneladende ikke bevaret.
2. om troldkvinders vidnesbyrd = se note 4 i sag 1.

- 3. Bødels-Gaden = den nu nedrevne husrække nord for Domkirken, jfr. Kinch 2, s. 606.
- 4. et Jertegn = et bevis.
- 5. Afguder = vel „drenge“ (smådjævle).
- 6. Mad-Spad = tynd suppe kogt på kød.
- S. 10 7. Framgulv = forstue. Om Ribe-husenes indretning i perioden, se Kinch, 2, s. 594 f. – Et bevaret eksempel kan ses i Antikvarisk Samlings bygning, Quedens' Gaard i Ribe.
- 8. paa Kongl. Majestæts Vegne = Niels Povelsen optræder vel her i sin egenskab af herskabsfoged som stedfortræder for lensmanden. Han var både by- og herskabsfoged i årene 1572–1578, se Kinch 2, s. 634.
- S. 11 9. den sidste Recessis = 1576-recessen.
- 10. hiemviist = tilbagesendt.
- 11. overbødig = villig til.
- S. 12 12. Philippi & Jacobi = 30. april.
- 13. Tirsdagen for Pintse-Dag = 21. maj.
- 14. Kinchs tilføjelser, s. 271, henviser til tingbogen 9.2.1577.

Sag nr. 3. Maren Christens Præk-Faders 1577

- 1. Spund = spunshul.
- 2. Onsdagen for Pintse-Dag = 22. maj.
- 3. Atter her er det tilsyneladende det offentlige, der rejser sagen, jfr. note 8 i sag 2.
- 4. enten stokket eller blokket = her: fængslet.
- 5. Hvidding Herreds Ting = se noter 1–2 i sag nr. 2. – Det er tilsyneladende den samme troldkone, som udlagde Giertrud Povels.
- 6. Lovværge sig med sine Grander og Naboer = stille sognevidne.
- S. 13 7. Kiep i Tønde-Spund = man mente, at hekse fordærvede øl ved f. eks. at spytte i det; jfr. Alver, s. 172.
- 8. Onsdagen for Trinitatis = 29. maj.
- 9. Hægte og Jern = fængsel og lænker.
- 10. Bødelhuset = lå i byens ældste, ikke længere anvendte, rådhus i husrækken nord for Domkirken. Det fungerede på dette tidspunkt som bolig for bødlen og som fængsel for bl. a. dødsdømte forbrydere. Se Kinch 2, s. 606.
- 11. Skreppe-Rødder = afkog af sådanne anvendtes i folkemedicinen til at kurere „orm i håret“, se Lægeplanter, s. 134.
- S. 14 12. i Haderslev = se nedenfor noter 18 og 19.

13. udført = omtalt, bragt i vanry.
14. Frue Ide Munch til Cappel = Ide Munch († ca. 1618) var gift med Oluf Rytter († 1559) til Kappel i Nr. Lem sogn, Skodborg hd.
- S. 15 15. lod han sig tykke = sagde han som sin mening.
16. Sorte-Brødre-Rist = sandsynligvis færisten ved en af indgangene til Sortebrødreklostrets kirkegård.
- S. 16 17. Mandagen for Magretæ Dag = 8. juli.
- S. 17 18. Karen Rebslaaers og de andre Troldkoner = sagen er ikke bevareret, da Haderslev rådstuearkiv brændte 1627; ifølge venlig meddelelse fra museumsinspektør H. Neumann, Haderslev.
19. svoren af Byen (Haderslev) = hun er muligvis blevet dømt for hvid magi.
20. lille Borgemester = tilsyneladende øgenavn for Christen Nielsen.
- S. 19 21. Stien = stigen.
22. de havde hende paa Stien og rakte hende = strakte hende; torturform, hvor man strækker offerets lemmer ud af leddene. Se herom f. eks. Dahlerup, s. 13.
23. Løverdagen for Mortens Dag = 9. november.
- S. 20 24. Søgning-Ting = Hans Fanningers sagsøger Christen Nielsen for æreskrænkelser. – Kinchs tilføjelser, s. 271, har følgende: „2. Aug., lod dog Hans Fanningers Chr. N. Madsen fordele til en Løgner efter Borgm. og Raads Doms Lydelse, for disse Beskyldninger (Tingbogen).“

Sag nr. 4. Ingeborg Harchis 1577–1610

1. Vidner af 24 Dannemænd = et stokkenævne.
- S. 21 2. Tirsdagen for Magretæ Dag 1577 = 16. juli.
3. holde dem Fod = ikke vige fra sin plads.
- S. 22 4. Løverdagen for Fastelavens Søndag 1578 = 8. februar.
5. nye Jord = den yderste del af Skibbroen, se Kinch 2, s. 593.
6. overdeelt til Minde = afgjort i mindelighed.
- S. 23 7. udi Galde = i vrede.
8. Udsætsmaal = udestående.
9. paaskyde = påberåbe sig.
10. overreden = egl.: redet hen over. Her vel: overfuset.
- S. 24 11. sentes = var i klammeri.
12. Tirsdag ante Invocavit = 11. februar.

13. Løverdag ante Reminiscere = 22. februar.
 14. var udsatte sammen = var uvenner.
- S. 25 15. Tirsdag ante Oculi = 25. februar.
 16. 15 Mænds Nærværelse i Fiskergaden = nævningerne blev i Ribe altid taget blandt de trolddomsudlagtes nærmeste naboer.
- S. 26 17. Tirsdagen prius Petri & Pauli = 24. juni.
 18. en Klump Fieder = man mente, at hekse kunne forgøre ved at kaste en klud eller lignende, som der var læst magiske formler over, ind til deres uvenner; jfr. Troels-Lund 3, s. 281 og Alver, s. 202 f.
- S. 27 19. Tirsdagen efter Fastelavnen sidstleden (1610) = 20. februar.
 20. Rokkel = det samme som rokke, en fisk.
 21. fange Skam = få skade.
 22. betæmme = lade afgøre, råde.
- S. 28 23. lagde Fingre over Kaars = er sandsynligvis blevet opfattet som en besværgelse, jfr. andre eksempler hos H. K. Kristensen: Hekseprocesser paa Vardeegnen, i Fra Ribe Amt VIII, 1932–1935, s. 166.
 24. en stor Hat Smør = hekse smør? – For eksempler på, at hekse i traditionen brugte smør til forgørelse, se Thiele 2, s. 89–90, og H. K. Kristensen: ovenanførte arbejde, s. 175 og oftere.
- S. 29 25. Bagmand = bager.
 26. Onde Aften = nuværende Lundgård i Nr. Farup sogn, Ribe hd. og a., se H. K. Kristensen: Ondaften i Farup sogn, i Fra Ribe Amt 1963, s. 541 ff.
- S. 30 27. Usaatsmaal = udestående, uenighed.
- S. 31 28. Nævn i Kiøn = kønsnævn.
- S. 32 29. vor Frue Kirkes Omgang = Domkirken havde i lighed med Sortebrødreklostret en processionsomgang, der omsluttede den såkaldte Lindegaard syd for kirken. Der er endnu bevaret en rest af den vestligste fløj, mens resten forsvandt 1791–1793. Se J. Helms & H. C. Amberg: Ribe Domkirke, Kbh. 1906, s. 18.
- S. 33 30. Actum die et loco ut supra = latin: udstedt på samme dag og sted som oven anført.

Sag nr. 5. Bodil Harchisdatter 1610–1614

- S. 35 1. Recessens Formældning = 1558-recessens artikel 18.
 2. Olde-Fader og Olde-Moder = bedstefar og bedstemor; jfr. vidnesbyrd 13. juli 1610 i sagen mod Ingeborg Harchis.
 3. 25 Nævninger = trykfejl for 15.

4. Ingeborg = Skrivefejl (?) for Bodil, da Ingeborg blev brændt den 28. august.
- S. 36 5. efter Recessen = 1558-recessen.
6. meget meere = endmindre.
7. Graaværk = (grå) egerpels.
8. allunet = garvet med alun-opløsning.
9. sidst forgangen St. Laurentti Dag = 10. august.
- S. 37 10. Odde-Bærme = oddebræmme.
11. Degger = antal af 10 huder eller skind.
12. i Biede = i garvelud.
- S. 38 13. Peder Harch kan ikke være Bodil Harchisdatters mand. Han hedder iflg. teksten Niels Christensen Schierbye. Ej heller var det Ingeborg Harchis mand, han hed iflg. teksten Hans Christensen Voder.
- S. 39 14. St. Voldborgs Dags Tider = Valborgsdag er 1. maj. Valborgsaften, 30.4., var en af årets store heksesabbatstidspunkter. Se Thiele 3, s. 165.
- S. 40 15. Bodil Clauses Datter = tilsyneladende er både mor og datter syge.
16. Visselig maa I meene noget andet end got = man mente, at heks kunne få del i andre menneskers lykke ved at låne eller stjæle noget fra dem. Jfr. Alver, s. 131 og 138, og Lehmann, s. 168.
17. saa tit Bodil Harchis kom ind i hans Huus, da skede der altid nogen Ulykke derefter = man troede, at den blotte tilstedeværelse af en heks var ulykkesbringende. Se f. eks. Thiele 3, s. 166 og Alver, s. 160 ff.
18. Gier udi Urt = hvis øllets gæringsproces mislykkedes, mente man, at det skyldtes trolddom. Jfr. Alver, s. 171–173.
- S. 42 19. i Dag 8te Dage = for 8 dage siden, nemlig 23. februar.
20. Suder = skoflikker, lappeskomager.
- S. 43 21. Fiel = planke eller bræt.
22. Vintzer = bismær (håndvægt).
23. Kiering = bedring (efter sygdom).
- S. 45 24. Dreng = hjælpedjævel, som en heks iflg. traditionen havde til disposition. Se herom f. eks. Troels-Lund 3, s. 278, og Dahlerup, s. 11–12.
25. reed paa deres Dreng = hjælpedjævlene bruges her som ridedyr. Om hekses forskellige flyveredskaber, se Alver, s. 34 f.
- S. 46 26. Torsdag Nat = var det traditionelle heksesabbatstidspunkt, se f. eks. Dahlerup, s. 11 og Bang, s. 21, Thiele 2, s. 67.

27. St. Peders Kirkegaard = nuværende Hovedengen, jfr. Kinch 2, s. 569 ff. – Kirkegården forekommer i flere af bekendelserne som mødested for Ribe-heksene. Det er i det hele taget karakteristisk for bekendelserne, at mødestederne er lokale: kirkegårde, kirker o. lign. – Der er intet i materialet om Bloksbjerg, Hekkenfeldt, Blaakulla, eller Troms, hvortil den folkelige tradition ellers plejede at henlægge sabbatterne, jfr. Bang, s. 2, Dahlerup, s. 11 o.a.fl.
28. leegte = spillede.
29. i Roede = i rode. Man mente, at heksene dannede hemmelige selskaber, der kaldtes roder.
30. en lokket Qvinde = en forført kvinde. Om hekse og usædelighed, se note 2 i sag 1.
31. Sønder Siden = det nu forsvundne fiskerleje Sønderside i Ho sogn. Om de snævre forbindelser mellem Ribe og fiskerlejet, se Kinch 2, s. 862 ff., og Fiskerlejer, passim.
32. Apollonis Karen. Om hendes skæbne, se H. K. Kristensen: „Hekseprocesser . . .“ i *Fra Ribe Amt VIII, 1932–1935*, s. 145–146.
33. Om Morten Nielsen, se H. K. Kristensen: ovenanførte arbejde, s. 146–147 og *Fiskerlejer*, s. 86–88.
34. Smørelse = heksesmør? – Se note 24 i sag 4.
- S. 47 35. Strandsiden = må vel være i nærheden af Blåvandshuk, da det kun var visse dele af Skallingen, der dengang var tør. Da det imidlertid er før 1634-stormfloden, der ændrede kysten, kan det også gælde stranden på den halvø, hvoraf Langlig dengang var en del, og som udgik fra Ho. Se herom i *Fiskerlejer*, især s. 48–135. – Bestemmelsen af Strandsiden er foretaget af H. K. Kristensen.
- S. 48 36. Voxbarn = dukker af voks brugtes til at forgøre andre mennesker med, blandt andet ved, at „heksene“ stak nåle i dukkens krop på de steder, hvor de ønskede, at „offeret“ skulle blive syg. – Om voksbørn se f. eks. *Troels-Lund 3*, s. 284. – Voksbarnt skulle helst være døbt i kirken som et rigtigt barn. For at undgå, at præster uforvarende deltog i en sådan vanhelligelse, indførte Peder Palladius 1554 påbud om, at spædbørn ved dåben skulle blottes til navlen, jfr. *Danske Domme*, s. 145.
- S. 49 37. Recessen i det 18. Cap. = 1558-recessen.

Sag nr. 6. Anna Lourups 1613

1. Giesteboderne = gæsteboderne var friboliger for fattige og lå i Bredeslippe op mod Grønnegade, se Kinch 2, s. 223 ff.

- S. 50 2. Kiep med et Følhoved = med et udskåret hovede, forestillende et hestehovede.
3. Stok og Jern = Der menes fængsel. – Kinchs tilføjelser, s. 271, anfører: „22. Septbr. 1613. Oluf Klokker modtager Nøglen til Fængslet og skal svare til, at der ikke tilstøder hende nogen Ulykke i Fængelet.“
4. quad = sang.
5. Riber Markedstiid = Riber Marked afholdtes på Vor Frue Dag i Høst, den 8. september, jfr. Kinch 2, s. 837.
6. sanse over = betænke sig.
- S. 51 7. da begierede I ikke Ild til Gavs = man troede, at hekse kunne løsne andres lykke fra dem til eget brug, bl. a. ved hjælp af deres ild. Se herom Troels-Lund 3, s. 279.
8. lod sig falde Korsviis ned paa Jorden = det er sikkert blevet opfattet som et forgørelsesmiddel. Om korsets magiske anvendelse af og mod hekse, se Troels-Lund 3, s. 277 og Alver, passim.
9. Pinkkruus = skrivefejl for Pindkruus, et alm. rummål = 2 pægle.
10. har du givet Hellen en Skieppe Havre? = (fast udtryk) Er du kommet dig af din hårde (dødelige) sygdom?
11. hun ville lade Hoster hænge. = Landsarkivet for Nørrejylland i Viborg meddeler venligst, at sætningen i Ribe byfogeds tingbog 1613 (arkivnr. B 85 A – 45), fol. 174 a, rettelig skal læses: „att hun ville lade hoser hænge.“ – Hoser var dengang syet af læder eller stift stof og var bundne om benene. De stive sømme generede bevægelsesfriheden, hvorfor man løste hoserne, når der skulle arbejdes (H. K. Kristensen) – Udtrykket må vel her betyde, at hun kunne arbejde igen.
12. Drav = bærme, mask.
- S. 52 13. Boed som den fik Baand = helbredelse som den fik skade.
14. Øllet . . . kunne ikke gøres = jfr. note 18 i sag 5.
15. stod os ikke tilstæde = blev ikke til noget for os.
16. anden Jule-Nat = hekse kunne også samles i julen, jfr. Alver, s. 34.
- S. 53 17. Nattetider = Dahlerup, s. 11: „et uregelmæssigt Liv var ofte nok til at mistænkeliggøre Folk for Trolddom“. – Om nattens uhygge for datidens mennesker, se Troels-Lund 3, s. 270 ff.
- S. 54 18. Skrafanis = Lægeplanten hvid nyserod. Den brugtes i folkemedicinen mod melankoli, tandpine og lus. Se Lægeplanter, s. 134.
19. i St. Michels Uge = Mikkelsdag var 29. september.

- S. 55 20. Rugleev = rugbrød. – Brød var ondtafværgende, men kunne derfor også misbruges. Det gjaldt som helhed, at hvad der var særlig gavnligt også var særlig velegnet til at gøre skade med. Se Troels-Lund 3, s. 277.
21. Tudse = man mente, at heksen eller hendes „drenge“ (hjælpedjævel) kunne tage skikkelse af forskellige dyr eller virke gennem disse. Se herom f. eks. Alver, s. 23 og 160.
22. Finkebuur = fængslet under rådhuset i Grønnegade.
- S. 56 23. Blye = kirkebly regnedes for særlig velegnet som tryllemiddel; se f. eks. Thiele 3, s. 93 og 123.
24. bunden i en Hiuv = der findes eksempler på, at man bandt en person, man havde bemægtiget sig, til et vognhjul i stedet for at lænke vedkommende til en mur eller binde ham til en pæl. Såvidt vides, bandt man arme og ben fast til vognringen; iflg. venlig meddelelse fra H. K. Kristensen.
25. Schads Herreds Ting = Oluf Andersen har vel ført Anna Lourups dertil for at høre yderligere vidnesbyrd om hende.
26. onde Aften = se note 26 i sag 4.
- S. 57 27. begierede Anna Lourups ... Mælk = man var utryg ved at give mad væk og især mælk, da den formodede heks derved fik midler til at tage mælke„lykken“ fra en og malke den over til sig selv, f. eks. ved at stikke 4 gaffler under et bord og foretage malkebevægelser; se herom f. eks. Thiele 3, s. 167 og Alver, s. 192 ff.
- S. 59 28. udi Hunde-Lignelse = se note 21.
29. paa Sønderhoe, paa Fanøe = om ripensernes livlige forbindelse med øen: se Kinch 2, s. 863 ff., og Fiskerlejer, s. 112 ff.
- S. 60 30. i Hiuv = i højnen.
31. Ødeler = kostalde.
32. som Folkene gaaer mest over dem = rimeligvis under tærsklen, der var hjemsted for utøj og hekseri; jfr. Lehmann, s. 169.
- S. 61 33. slog hendes Mælk og Fløde i Ilden = i forlængelse af note 27 var det en udbredt forestilling, at man ved at skolde mælken eller brænde den, skoldede den heks eller hjælpedjævel, der ville forgøre ens mejeriprodukter; se Alver, s. 185 og Henningsen, s. 173.
- S. 62 34. Funtevand = døbefontevand, der var indviet og derfor havde sig-nende kraft. Se Troels-Lund 4, s. 351.
35. Prærogativ = forrangsstilling.
- S. 63 36. Strandbye = i nuværende Esbjerg kommune.

37. Gudsbord annammede Sacramentet = Djævelens børn og medskyldige måtte ikke gå til alters for deres foresatte. Var de tvunget dertil for ikke at vække mistanke, skulle de vanhellige sacramentet. Om altergang, kætteri og trolddom, se Alver, s. 67, Bang, s. 22 og for et samtids citat: Niels Hemmingsen 1575, Danske Domme, s. 146.
38. Naale = en variant af voksbarnsforgørelsen? Jfr. note 36 i sag 5.
39. ondt efter fornævnte Tjenestepige = hekse ramte ofte galt ved deres forgørelser. Se for paralleleksempler H. K. Kristensen: „Hekseprocessen i Varde“ i Fra Ribe Amt VII, 1928–1930, s. 391.
40. kjerne i Moldbæk = i forlængelse af noter 27 og 33 mente man, at hekse kunne kærne smør af vand, dvs., smørret „tog“ de fra en anden, men de drog det til sig ved at kærne i vand på deres naturlige møder. Se videre herom hos Alver, s. 184–195.
- S. 65 41. Kinchs tilføjelser, s. 272 anfører: „Om hendes Fængsel, se Tingbogen 29.1.1614“.

Sag nr. 7. Birthe Olufsdatter 1620

- S. 66 1. skøde = agte på.
 2. skoldet paa Eders Ryg = den store interesse for Birthes brandsår gennem hele processen kan muligvis skyldes, at man enten har troet hende „hekseskoldet“, jfr. note 33 i sag 6; eller at man har troet, at det var Djævelen, der havde givet hende sit pagtsmærke. Se herom hos Alver, s. 38 og H. K. Kristensen: „Hekseprocesser“ i Fra Ribe Amt VIII, 1932–1935, s. 152.
- S. 67 3. ikke han kunde faae Blodet ud paa hende = det var et almindeligt værneråd mod hekse, at man skulle slå heksen til blods for at tage magten fra hende. Oftest slog man på mund og næse. Alver, s. 165 ff.
 4. Dammen ... var udbrudt = dæmningen var gået i stykker.
 5. M. Mads = Mads Pors? – Se om ham Kinch 2, s. 238–247.
 6. ved Graven = i Gravsgade, se Kinch 2, s. 584 ff.
- S. 68 7. en Hare = se note 21 i sag 6.
 8. ledige = tomme.
 9. Leiren = lejerne, siderne af vognkassen.
 10. flyet = her: tillavet.
- S. 69 11. Landsqvinde = bondekone.
 12. red = tilberedt.
 13. jeg kan kaste saa mange Skibe omkring i Havet = det var en ud-

- brede opfattelse, at hekse kunne rejse storm. Se f. eks. Troels-Lund 3, s. 286 ff., og Alver, s. 115.
14. saa kiøn = så slet.
- 70 15. kastede gloende Søie og Ild efter hende = ild var ondtafværgende; se Lehmann, s. 169 og Alver, s. 115.
16. Jamlings Dag = i dag om et år.
- 71 17. da skal vi staae tilhobe i Gaden og lade Eder brænde = velsagtens en trussel om, at hun skal blive svoret et fuldt kirkenævn over.
18. krydsede hun med hendes Haand og anden Læsning = signede hun og fremsagde en trylleformel. Om korstegnet se note 8 i sag 6.
19. Birthe Olufsdatters Datter kagstrøgen og fulgt af Porten af Bødelen = hun er blevet straffet som skøge og forvist af byen. Se H. Matthiessen: De kagstrøgne, Kbh. 1964. Jfr. også Kinch 2, s. 688.
20. sagte = sagtens.
- 72 21. Pilles Port = lå for enden af Grønnegade på vejen mod slottet, men rimeligvis lidt længere ude. Kinch 2, s. 128.
22. Handzelen = varslet.
23. slog to eller tre Slag paa hendes Mund = se note 3.
- 73 24. Finkeburet = se note 22 i sag 6.
25. Smør og Kiernen = se note 40 i sag 6.
26. Apostler = „drenge“ (hjælpedjævle).
- 75 27. Kors-Hvid = en sølv mønt i brug fra Christoffer af Bayerns tid, ofte anvendt som amulet. Den brugtes derfor også til forgørelse. Se Troels-Lund 3, s. 277.
- 77 28. Flav-Tørv = fladtørv.
29. til Fiskende = fra februar til St. Hans drog ripenserne til de sydvestjydske fiskerlejer, hvor de opkøbte og tilberedte den indfangede fisk til videresalg. Kinch 2, s. 864 ff. og Fiskerlejer, passim.
30. nysslet = puslede.
31. spandede . . . korsviis = målte den. Det er vel blevet opfattet som forgørelsesmiddel. Et parallelt eksempel ses i sagen mod Christence Kruckow 1621, aftrykt i Nye Danske Magazin 1794, s. 378–391. – Maalen var blandt de handlinger, der blev forbudt i forordningen af 1617.
32. ludte = bøjede.
33. Rosten = bryggerkarret.
- 78 34. Urt ligesom Rende-Steensvand = se note 18 i sag 5.
35. Kyndelmisse = 2. februar.
36. St. Michelsdag = 29. september.

37. Bartskiær i Jedsted = om denne mand, Terkild Eskildsen, se Kinch 2, s. 43, og K. Carøe: „Terkild Eskildsen og hans Salver“, i Fra Ribe Amt 1914, s. 629–641.

S. 79 38. Daasum = døs.

S. 80 39. stille Vrede = man mente, at man ved hemmelige kunster kunne forlige folk i klammeri; jfr. Henningsen, s. 170.

S. 81 40. Sætte = gryde eller fad.

41. Hesteskoe = jfr. note 2.

42. Signen og andet Spøgerie = hvid magi var strafbar efter 1617.

43. Ell og Undervatter = ellefolk og de underjordiske.

44. Tenhild = mulig fejlskrivning for Terchild A., der forekommer i den samtidige sag mod Karen Roeds.

45. Grønlund har ikke vidst, at Birthe Olufsdatter døde på pinebænken og derefter blev brændt; se Kinch 2, s. 671, og kildestedet hos O. Degn: Livet i Ribe 1560–1700, Århus 1971, s. 150. Meddelelsen er Ditlev Hansen Guldsmid, der var byfoged. Se også Kinchs tilføjelser, s. 272.

Sag nr. 8. Karen Roeds 1620

S. 82 1. et udstoppet Barn = Grønlund fejltolker teksten. Der er tale om et voksbarn, som det ses af protokollen den 25. juli 1620.

2. St. Hans Dag = dagen efter den største årlige heksesabbat, jfr. f. eks. Thiele 2, s. 82.

3. Planker = plankeværk.

4. lagde hendes Fingre over Kors = som besværgelse; jfr. note 23 i sag 4.

S. 83 5. Forløfte = kaution.

6. Mortensdag = 11. november.

S. 84 7. Hellig 3 Kongers Dag = 6. januar.

8. først = for første gang.

9. til Guds Bord = til alters.

10. Buhuset = fejlskrivning (?) for Bruhuus = bryggers.

S. 85 11. Mandermaal = potens.

S. 86 12. faller = byder en pris. – Når „ildefallende“ mennesker bød på en vare og ikke fik den, var der ingen held ved den mere. Thiele 3, s. 38.

S. 87 13. Hundetunge = det samme som fisken tunge.

14. spyttede tre Gange efter hende = som ondtafværgende middel. Se herom f. eks. Thiele 3, s. 166.

- 88 15. naar han gik baglings = der menes, at han var besat. Se parallel-
eksempel i Køge Huskors, s. 153.
16. Søe-Kjortel = overkjole af svært stof.
17. Ugle – katte = se note 21 i sag 6.
- 89 18. Seier-Værket = tårnuret.
19. lade en Karl sætte = lade ham arrestere.
20. Oldemoder = her: bedstemor.
21. St. Voldborg Nat = se note 14 i sag 5.
- 90 22. trind Dans = runddans.
23. føsset = lodden.
24. tør = her: behøver.
25. kiernede = se note 40 i sag 6.
26. Kinchs tilføjelser, s. 272, har her: „Se Tingbogen 1. Aug. 1620“,
ud for sagen for rådstuen.
- 92 27. Slegfred-Søn = uægte søn.
- 93 28. Roedemester = heksekompagnerne, roderne, antoges at have en
(mandlig) leder. Se paralleller hos H. K. Kristensen: „Heksepro-
cesser“ i Fra Ribe Amt VII, 1928–1930, s. 385–386, og Alver,
s. 128.
29. Seimb = Seem, et sogn i nærheden af Ribe.
30. en Kroerqvinde . . . i Wong = om hende se H. K. Kristensen: oven-
anførte sted, s. 522 f.
31. Velb. Friederich Munch = til Oksvang, Krogsgaard og Sneum-
gaard. Om ham, se Bue Kaae: „Fr. Munch til Krogsgaard“ i Fra
Ribe Amt XV, 1960–1963, s. 1–47 og 161–197. – Han var 1615–
1616 indblandet i broderens, Hans Munks, blodskamsretssag, se
nedenfor note 36.
- 93 32. Hr. Anders i Linnet = Anders Beyerholm i Ø. Linnet, sognepræst
på Føhr 1568–1580, derefter i Ø. Linnet 1580–1588 og 1591–
1619. Om ham se Kinch 2, s. 172 f. og O. Degn: Livet i Ribe,
Århus 1971, passim.
33. vendte Veiret, reiste Veiret = se note 13 i sag 7.
34. de ville have forgiort Ruget, og det faldt paa nogle Havre-Agre =
de „ramte galt“, jfr. note 39 i sag 6. – Det var en almindelig fore-
stilling, at hekse ejede evne til at ødelægge afgrøder, jfr. Alver,
s. 108.
- 94 35. nede ved den Bænk = fejlskrift for bæk?
36. Hans Munch en rød Fløils Hue paa = Hans Munch til Visselbjerg
blev 1615 fængslet på Riberhus efter at have tilstået, at han havde

stået i forhold til 3 søstre i Alslev. De arresteredes samtidig og blev sat hhv. på Riberhus og i Ribe bys fængsel. Da et sådant forhold regnedes for blodskam, blev de to af søstrene henrettede efter dom 8.8.1615, mens Hans Munch førtes til København, hvor han blev halshugget 30.5.1616. Se Bue Kaae: „Hans Munk til Visselbjerg“, i *Fra Ribe Amt XIII*, 1952–55, s. 206–228.

37. Hans Munches Frue = han ægtede 1600 Margrethe Rantzau; jfr. Bue Kaae: ovenanførte arbejde, s. 217.
- S. 95 38. viise igjen = finde forsvundne sager; jfr. f. eks. Thiele 3, s. 141. Kunsten var forbudt iflg. forordningen 1617, og folk, der benyttede sig af andres evner hertil, var egentlig hjemfaldne til offentligt skriftemål.
- S. 96 39. Fisker-Øvre = fisker-everter; jfr. Fiskerlejer, s. 167. – Det er vel 1615-stormfloden, hun taler om; jfr. H. K. Kristensen: „Stormfloden 1615“, i *Fra Ribe Amt 1963*, s. 617–619.
40. Striks-Strømper = strikkede strømper var særdeles kostbare. Se Troels-Lund 2, s. 316 ff. – Det var en almindelig tro, at Djævelens „dreng“ var i skikkelse af en hofkarl. Se Bang, s. 22.
- S. 97 41. Teilgaards Stang = ved Ribes teglværk, der lå i Indre Bjerrum ved Ribe. Se Kinch I, s. 436.
42. Kinchs tilføjelser, s. 272, har: „Om hendes Brand se ogsaa en Beretning i Ditlev Hansen Kopibog“. Denne er nu aftrykt i O. Degn: *Livet i Ribe, Århus 1971*, s. 150–151.

Sag nr. 9. Johanne Moltisdatter 1620

- S. 98 1. spandede ... korsviis = se note 31 i sag 7.
- S. 99 2. gjorde Venskab = se note 39 i sag 7.
3. ikke af eet Klammerie, førend hun er kommet i et andet = ved magi kunne man både forsone folk og skabe splid; jfr. note 20 i sag 6 og note 39 i sag 7.
4. hover = synes om.
5. housom = stolt.
6. paa Grue = næsegrus.
- S. 100 7. Skoefoed = skolæst.
- S. 101 8. St. Volborgs Nat heden og kiernet = jfr. note 14 i sag 5 og note 40 i sag 6.
9. Kinchs tilføjelser, s. 272, har: „Endnu 25 Oktober 1620 afgives et mærkeligt Vidnesbyrd imod hende. Om hendes Brand se ogsaa en

Beretning i Ditlev Hansens Kopibog“. Om kopibogen, se note 42 i sag 8.

Sag nr. 10. Maren Splid 1637–1641

- 102 1. En Møller osv. = om „ildefallende“ mennesker, se note 12 i sag 8.
2. St. Hans Nat i hendes Huus = om øjensvidneberetninger til hekse-sabbater, se Thiele 2, s. 82 og 3, s. 165.
3. Poëta Laureatus Cæsareus = kongelig el. kejserlig hofpoet. Der hentydes til det i bogens indledning omtalte skrift.
4. ægner = er passende for.
- 103 5. Afløsning = syndsforladelse.
6. consulere = rådspørge.
7. Affection = sygelig tilstand.
8. Veneficium = trolddom, egl. forgiftning.
- 104 9. qvonnet = kvalt.
10. underskedlige = adskillige.
- 105 11. Talches Vandbroe = en brygge i Ribe å ved nuværende Kølholts slippe, se Kinch I, s. 523.
- 106 12. dersom hendes Klæder var skaaren som hans = hvis hun var en mand.
- 108 13. efter Recessen = 1558-recessens § 20.
- 109 14. Lovens 3 Bogs 69 Capitel = Jydske Lov.
15. Momme-Snak = folkerygte.
- 112 16. opage = køre op.
- 113 17. Mindsel = sygdomsanfald.
18. Kinchs tilføjelser, s. 272, anfører her: „31. Marts 1640 forlanger Jens Christensen paa samtlige Nævningsers Vegne, at Maren Splids skal efterkomme den forrige Byfogeds Dom og værge sig selv ved Nævn i Kirkesogn inden 6 Uger“.
19. Øster Maaen = Østermade, eng i Tange ved Ribe.
- 114 20. Niels Pedersen Kastbjerg = vel Maren Splids prokurator.
21. Bekenne ich etc. = Bekender jeg, E. M., at jeg kom i Maren Splids hus og fortørnede hendes Mand, så sagde han, at jeg løj, og jeg tog så et krus og smed efter hans hoved, og slog samme krus i stykker, derpå sagde jeg, at han herefter ikke skulle kalde en ærlig mand en løgner, dertil svarede Maren Splid, du skal få ve, derefter, omkring 4 uger efter var jeg i Asmus Gassens hus, og hos den lille kvartermester, for at fordrive tiden med ham, omkring klokken 12 om natten gik jeg hjem, med min oppasser, da jeg kom ud for

Maren Splids dør, da kom en stor sort so gående bag mig lige ved siden af min oppasser, og går med os til mit kvarter, men undervejs sagde min oppasser til mig: Herre, hvem mon den so tilhører, så tænkte jeg mig endnu ikke andet, end at det var et almindeligt svin, så sagde jeg til min oppasser: lad den gå, men da jeg så kom ud for mit kvarter, så gav jeg min oppasser min kårde, fordi jeg ville løse mine bukser på grund af min nødtørft, så blev soen stående foran mig, da så jeg, at den var større end et almindeligt svin, så sagde jeg til min oppasser, træk kården, trak den og ville støde (til) soen, dermed stak den af, og alle vegne, hvor den trådte, viste der sig ild (?), hvilket jeg kun tydeligt kan mærke (fordi jeg) siden den tid ikke har haft en sund dag (for) mit barn og min hest, foranlediget deraf (har jeg) offentligt udråbt hende på gaden foran hendes dør og sagt, du troldkvinde, det du har gjort mod mig, det har fået mig til at tage min pistol og skyde gennem vinduet, og jeg sagde til hende, hvis hun ikke var en troldkvinde, skulle hun gå hen, og stævne mig. Dette ovenmeldte bekender jeg ved min sjæls salighed og vil stå ved det, hvor De begærer det. Til yderligere bekræftelse har jeg underskrevet dette med min egen hånd. Dateret Ribe, den 14. april 1640.

- S. 113 22. Bauen etc. = Til det ovenstående (?) bekender jeg underskrevne, at jeg har hørt, at Maren Splid har sagt til Møllendorph, du skal få ve, da korporalen slog hendes mand, dette vil jeg til enhver tid bekræfte med min ed.
- S. 118 23. At Corporal Møllendorphs Vidne = korporalens brev er først blevet forelagt 16. maj, mens kirkenævningerne har svoret 21. april.
- S. 119 24. Lovens 2 Bogs 42 Cap. = Jydske Lov.
 25. Kinchs tilføjelser s. 272 har ud for stævningen følgende: „Et kassetret Udkast til Stævningen findes i „Indlæg f. alle Lande 1641“.
 26. Det er ikke lensmanden, der stævner Raadstueretten for Herredagen, men de 15 kirkenævninger; se Danske Domme, s. 277.
- S. 120 27. 7de Qvinde i Compagniet = i roden.
 28. Anna Gelderups søn er præst, da han omtales som *Mr. Søren*; det har ikke været muligt at identificere ham.
 29. Hugger-Qvinde = brændehuggerkone.
 30. naar hun gik til Alters = om nadveren og dens betydning, se note 37 i sag 6.
 31. Principal = overordnede.
- S. 121 32. Giestboderne = se note 1 i sag 6.

- S. 122 33. Niels Pedersen (Kastbjerg) = hendes prokurator.
34. Sldr. = sletdaler.
- S. 124 35. Krentzen = her vel retterstedet.
36. umolesteret = ugeneret, i fred.

Sag nr. 11. Anna Krøbbels 1641

1. den anden Qvinde, som sad paa Slottet = Anna Krøbbels.
- S. 127 2. Caprioler = dansetrin.
- S. 128 3. Storm Veir og Vandflod = se note 13 i sag 7.
- S. 129 4. klippede Haar af hans Kones Hoved = til forgørelse, jfr. note 16 i sag 5. Se også Thiele 3, s. 166.
- S. 130 5. Sættedommer = Oluf Hansen er udpeget til lejligheden, fordi den egentlige dommer, byfoged Peder Pedersen Hierting, er impliceret i sagen. Hans hustru, Anna Ebbis, er blandt de sigtede.
- S. 131 6. hendes Fader Jens = hun var datter af Jens Laugesen, kongelig tolder i Ribe og gift med Dorthé Svanning. Han var bror til biskop Hans Laugesen; se Kinch 2, s. 362.
7. være varagtig = stå ved.
- S. 133 8. Dominica Rogate = 15. maj.
- S. 134 9. Maren Jellis senere skæbne = I Riberhus lensregnskab 1642/43, næstsidside, står: „bleff ført till herredage wdj Kiøbenhaffn, som der bleff frj dombtt“, citeret fra Danske Domme, s. 278. – Herredagsakterne er ikke bevarede.
- S. 135 10. Flads Aae = Ribe å ved Obbekjær øst for Ribe.
- S. 136 11. Kinchs tilføjelser, s. 272, har ud for s. 239 i Grønlunds tekst: „D. J. Knipper havde været imellem Nævningerne, men ikke forr. A.“

Sag nr. 12. Anna Bruds 1652

- S. 137 1. Bruhuus = bryggers.
- S. 139 2. Peder Jensen = Maren Jelle Skrædders prokurator.
- S. 140 3. Supplication = bønkrivelse.

Liste over anvendte litteraturhenvi­sningsforkortelser

Alver	Bente Alver: Heksetro og trolddom. Oslo 1971.
Bang	Vilh. Bang: Hexevæsen og Hexefølgelser især i Danmark. Kbh. 1896.
Køge Huskors	Johan Brunsmann: Køge Huskors, udg. A. Bæksted. Kbh. 1953.

- Dahlerup V. Dahlerup: Hexe og Hexeprocesser i Danmark. Kbh. 1880.
- Henningsen G. Henningsen: „Trolddom og hemmelige kunster“, i (red.) A. Steensberg: Dagligliv i Danmark 1620–1720, Kbh. 1969, s. 161–196.
- Danske Domme J. C. Jacobsen: Danske Domme i Trolddomssager i øverste Instans. Kbh. 1966.
- Fiskerlejer H. K. Kristensen: Gamle sydvestjyske fiskerlejer. Varde 1965.
- Kinch 1 og 2 J. Kinch: Ribe Byes Historie og Beskrivelse I–II. Kbh. 1869–1884.
- Kinchs tilføjelser V. Bang: „Tilføjelser til Efterretninger om hekseforfølgelserne i Ribe“, i Jyske Samlinger 3. rk., III, Kbh. 1901–1903, s. 271–272.
- Lehmann A. Lehmann: Overtro og Trolddom I. Kbh. 1920.
- Lægeplanter Harald Nielsen: Lægeplanter og trolddomsurter. Kbh. 1969.
- Thiele 1-2-3 J. M. Thiele: Danmarks Folkesagn I–III, udg. v. P. Skar, Kbh. 1968.
- Troels-Lund Troels-Lund: Dagligliv i Norden i det 16. Aarhundrede, I–VII, Kbh. 1968–1970.

På tinge. Fogden og tingskriveren sidder ved tingskiven på den ene tingstok. På de tre andre stokke sidder tingsvidnerne. Inde i kredsen står to mænd og fremlægger deres sag. Bag tinget står de menige mænd og lytter til. (Osterssøn Veylle 1665).

Om retsgrundlaget for og forløbet af hekseprocesser i Ribe

I den periode, der omhandles i Grønlunds bog, nemlig 1572–1652, var de gamle landskabslove, og især Jyske Lov, endnu hovedgrundlaget for rets anvendelsen i Danmark.

Lovgivningen med hensyn til trolddomssager hvilede først og fremmest på et efter år 1400 indføjjet tillæg til Jyske Lovs 3. bog, nemlig kapitel 69, der lød:

„Hvis en Mand beskylder en anden for, at han har forgjort noget, som tilhører ham, med Trolddom, og den sagsøgte ikke vedgaar, men nægter det, og Sagsøgeren beediger Sigtelsen imod ham, da skal den sagsøgte værges sig ved Nævn i Kirkesognet, saavel over for Sagsøgeren som over for Biskoppen“¹.

Denne artikel anvendtes helt op til 1683, da den afløstes af Danske Lovs bestemmelser. – I de af Grønlund citerede tingsforhandlinger påberåber byfoged Morten Lassen sig således „Lovens 3. Bogs 69. Capitel“ i Maren Splid-sagen under 21. august 1637.

Det fremgår ikke af kapitel 69, hvilken straf der skulle bringes i anvendelse på den person, der ikke var i stand til at værgе sig; men ifølge praksis blev den pågældende dømt til døden på bålet. Denne praksis var begrundet i Biblen, og man anførte bl. a. 2. Mosebog 22.18: „En troldkvinde må du ikke lade leve“ som belæg for dødsstraffen². Brændingen fandt man begrundet i Johannes-evangeliet 15.6, hvor Kristus siger: „Om nogen ikke bliver i mig, han bliver udkastet som en Gren og visner; man sanker dem og kaster dem i Ilden og de brændes“³. Det er også muligt, at man har set ilden som et rensende og ondtåfværgende element og anvendt brændingen for at tilintetgøre det onde fuldstændigt⁴. Ellers er det svært at forklare, hvorfor de jordiske rester af Birthe Olufsdatter, der 1620 døde på pinebænken i Ribe rådhus, blev brændt af bødlen på Galgebakken to dage efter⁵.

Af betydning for trolddomssagernes behandling var især nogle bestemmelser i to rigslove, eller „recesser“, som større love kaldtes i 15–1600-tallet. Den vigtigste reces i perioden var Christian III's koldingske reces af 1558, der til stadighed benyttedes i 1600-tallets retsbrug og simpelthen kaldtes „recessen“⁶. Fra en tidligere reces af 1547 gentog den to bestemmelser, der er af interesse i trolddomssager. Det er artikel 18, der lyder:

„Item skal ei heller nogen udedske (= æreløs) meniske eller nogre andre, som forvunden (= overbevist om) ere for nogen uerlig sag, tiufve, foredre, troldkarle eller troldkvinder staa til troende enten udi vitnisbiur'd eller udi andre maade, ehvod de ville sige eller vitne paa nogen“⁷.

Det indebar, at en dømt troldkvindes anklager mod andre for hekseri ikke måtte medføre retsforfølgning af de udlagte.

Artikel 19 i samme reces af 1558 lyder:

„Ingen skal pinligen forhøris, før end hand er dømp't. Item skal ingen pinligen forhøris, uden den er tilforne loughligen forvunden til døde for nogen ugierning“⁸.

Det var altså ikke tilladt at pine tilståelser ud af den anklagede, før dommen over vedkommende var faldet.

Den anden reces af betydning i trolddomssager er Frederik II's kallundborgske reces af 21. november 1576. I dens artikel 8 står:

„naar Kirkeneffn oc andre, som pleye at sverge om Trolddomssager, opkrefvis oc sverge nogen . . . til Ilden . . . tha skal then . . . icke strax rettis, men blifve besiddendis til saa lenge Sagen indstefnis til Landtzingit“⁹.

Det indebar, at alle trolddomssager, der medførte dødsdom, skulle indstævnes for landstinget, inden bålstraffen fuldbyrdes. Denne bestemmelse er undtagelsesfrit blevet overholdt i Ribe.

Det fremgår ikke af de pågældende bestemmelser, hvad trolddom egentlig er. – Måske har hekseri været et så velkendt begreb, at det er forekommet overflødigt at definere det. Heller ikke straffen var fastsat i de anførte love, men den forudsattes i den kallundborgske reces.

Disse mangler ved lovgivningen blev afhjulpet ved Christian IV's forordning af 12. oktober 1617, der blev gentaget i samme konges store reces af 27. februar 1643 i II bog, 28 capitel¹⁰.

Heri defineredes „rette trolfolk“ som dem, „som med diefvlen sig bebundit hafver eller med hannom omgaais“, og som brugte hemmelige kunster til „troldoms onde och ulyckelig idret“. De hemmelige kunster opregnedes som: „signen, manen, maalen, characteres eller malen, vise igien, visse dagers udi ugen udveelse etc.“.

For „rette trolfolks onde idret“ fastsatte forordningen ingen straf, men henviste svævende til „lougen och recessen“, der som anført *ikke* indeholdt bestemmelser om nogen bestemt straf. I praksis kom det til at betyde en fortsættelse af den hidtidige bålstraf. Desuden fastsloges, at hvis nogen havde benyttet sig af rette trolfolks kunster, skulle de „straffis paa deres halse uden al naade“.

For den „kloge“ kone eller mand, der udøvede de samme hemmelige kunster med det formål at helbrede medmennesker eller disses kreaturer, blev straffen fortabelse af ejendom og landsforvisning. Den, der havde benyttet sig af en sådan persons kunster, skulle første gang stå åbenbar skrifte (= skrifte offentligt i kirken) og betale en stor bøde, mens straffen i gentagelsestilfælde var den samme som for den „kloge“ mand eller kone.

Endelig indskærpede forordningen, at alle øvrighedspersoner havde pligt til, såsnart de fik nys om, at de i forordningen nævnte fænomener gik i svang, „angifver, tiltaller, og straffe lader, saa frembt de self derfor icke vil stande os til rette som de, saadanne folkis medvidere ere och med dennom samtycke“.

Af de processer, som Grønlund gengiver, falder en i perioden før 1576-recessen, 5 er fra tiden før 1617-forordningen, mens de øvrige falder i perioden herefter. Grønlund har dog ikke fået alle sager med. Der kendes i hvert fald, udover de refererede, 3 sager fra hhv. 1578 (frifindelse), 1590 (bålstraf) og 1595 (dømt for andre misgerninger)¹¹.

Forløbet af en hekseproces i Ribe

Trolldom betragtedes som en alvorlig forbrydelse mod en andens liv, helbred og ejendom. I datidens retsvæsen var det imidlertid som oftest overladt den forurettede at anlægge straffesag mod en formodet forbryder¹². En hekseproces behandledes som andre sager i første omgang på Ribes byting. Mens det var almindeligt andre steder, at tinget blev holdt under åben himmel¹³, blev det i Ribe holdt under et halvtag i tingsgården, der var en lille plads syd for det daværende rådhus i Grønnegade, omtrent bag ved nuværende Weiss' Stue¹⁴. Her holdtes ting hver søgnedag under ledelse af byfogden.

Tingstedet dannedes af en firkant af ret store sten, hvorpå fire planker, de såkaldte „tingstokke“, var anbragt. På den ene af disse sad byfogden ved et bord, „tingskiven“, sammen med tingskriveren, der førte det forhandlede til protokols i tingbogen, hvilket var overordentlig vigtigt for en senere behandling af en sag. Det blev ved en reces af 1551 påbudt, at der skulle føres tingbog ved hvert ting¹⁵. Ribes ældste bevarede er dog allerede fra 1527.

På de øvrige tre tingstokke sad repræsentanter for byens befolkning som tingsvidner. Der skulle være mindst 8 af disse tilstede, for at der i det hele taget kunne afholdes lovligt ting. De skulle aflægge vidnesbyrd om alt, hvad der var foregået på tinget, hvis det siden forlangtes¹⁶.

På Riber ting var desuden et „tralværk“ (= et hegn) inden for stokkene, og her måtte kun komme de personer, der var indblandede i den løbende sag.

Endelig skulle der være nogle af byens borgere tilstede på tinget for i forening med byfogden at udstede og forsegle tingsvidner, dvs. de dokumenter, der var udstedt af retten og indeholdt referat af en foretagen vidneførelse. Disse borgere omtales i tingbogen som „signantes“, og blandt dem var i 1500-tallet altid en eller flere af byens rådmænd, repræsenterende byens magistrat. Senere nøjedes man med tilfældigt tilstedeværende borgere, dog i reglen de mest ansete¹⁷.

En trolldomssag var ofte foranlediget af, at en dømt trolldkvinde havde udlagt en person som heks. Selv om æreløse (udedske) persons ord ikke måtte stå til troende, klæbede trolldomsrygtet ved den udlagte, hvis adfærd fremtidig blev nøje iagttaget. Folks mistanke var vakt, og skete der senere uheld, når den trolldomsudlagte havde været i nærheden, kunne mistanken blive til vished og den én gang beryg-

tede blive anklaget. Der var med andre ord kastet en skygge over den udlagtes ære, der for datidens mennesker var et såre alvorligt anliggende. Æren betød i al korthed samfundets anerkendelse og agtelse, og det var en ulykke at blive dømt fra den. Det skete også kun ved alvorlige forbrydelser, der i datidens øjne omfattede f. eks. tyveri, injurier og trolddom. Man fortabte ved dommen sin ret til at have samkvem med ærlige mennesker, ens ord stod ikke længere til troende, og hvis forbrydelsen var forbundet med livsstraf, måtte den henrettede ikke blive begravet i indviet jord¹⁸. Var man blevet udlagt for trolddom, følte man sig derfor ofte foranlediget til at rense sit gode navn og rygte ved at skaffe sig et stokkenævn.

Man fordrede da på tinge, at et antal – 12 eller 24 – „dannemænd“ (= uberygtede personer) skulle udtale sig om, hvorvidt de mente, at der var sandhed i den rejste beskyldning. Blandt de tilstedeværende tilhørere udpegedes da straks det fornødne antal, som gik „uden tinge“ og rådslog om sagen, hvorpå de vendte tilbage „inden tinge“ og gav deres mening til kende i et stokkevidne¹⁹.

Man kunne også på tre tingmøder efterlyse anklagere, der ville beskilde en selv eller ens pårørende for trolddom.

Hvis en person havde udspremt rygter om, at en anden var skyldig i trolddom, kunne den udlagte anlægge sag mod bagvaskeren for æreskrænkelser og kræve ham dømt for injurier, hvilket efter 1558-recessens artikel 20 medførte ærestab²⁰.

Som nævnt behandledes en heksesag som en sag mellem to privatpersoner på samme måde som drabs- og voldssager. Sagen kunne rejses af „det offentlige“, dvs. af kongens repræsentant på stedet, lensmanden eller dennes stedfortræder, herskabsfogden. Det synes at have været tilfældet i sagen mod Giertrud Povels 1577, hvor Niels Povelsen optræder „paa Kongl. Majestæts Vegne“ som anklager. Som oftest optrådte imidlertid private som sagsøgere, når de mente, at de selv eller deres nærmeste var blevet påført skade på liv, helbred eller ejendom („forgjorte“) af den sagsøgte ved overnaturlige midler.

Mens der ved drabssager iflg. Riber Ret § 2 skulle udmeldes 12 såkaldte togs- (tougs-, tovs-) mænd blandt de borgere, der boede nærmest gerningsstedet til begge sider for at afsige kendelse („sværge tog“) i sagen, blev der i trolddomssager her som andetsteds i Jylland udpeget 15 kirkenævninger, enten af tinget eller af en uvildig tredie-mand. I Ribe tog man altid de nærmeste naboer til den anklagede²¹. Deres opgave var at afgøre, om sagsøgte var skyldig eller ej, og de af-

sagde deres kendelse ved flertalsafgørelse. Dette ansås som bevis på anklagedes skyld/uskyld, men ikke som en dom²².

Der har tilsyneladende hersket nogen usikkerhed på Riber ting om den korrekte fremgangsmåde i trolddomssager, for i sagerne mod Giertrud Povels og Maren Præk-Faders, begge 1577, var der kun udmeldt 12 mænd til at afsige kendelse. Måske har man tolket begrebet „Nævn i Kirkesogn“ som mededsmænd og tænkt på en tylvtered. Den var et bevismiddel, som bestod i, at 12 mænd samtidig med, at en part i en sag aflagde ed med hensyn til sagens realitet, aflagde ed på, at de anså partens ed for „ren og ikke mén“²³. Også i Maren Splid-sagen var der 1637 tvivl om tolkningen af Jyske Lovs III-69, idet byfogden først udmeldte 15 nævninger den 19. september, men derefter den 26. september pålagde Lauritz Splid selv at skaffe de 15 mænd, der skulle væрге hans kone.

En trolddomssag indledtes ved, at en borger eller borgerkone trådte frem „inden tinge“ og under ed anklagede den formodede heks for at have voldt sagsøgeren skade ved trolddom. Ofte krævede anklageren samtidig, at den sagsøgte skulle stille „Borgen“ (= kaution) ved to personer på, at vedkommende ikke ville rømme af byen, før sagen var afgjort, mens sagsøgeren tilbød at gøre det samme. Kunne anklagede ikke stille borgen, blev vedkommende arresteret og sat i „Riber Byes Hægte og Jern“ i Bødelhuset, som i sagen mod Maren Præk-Faders, eller i „Finkeburet“ i kælderen under rådhuset i Grønnegade, som f. eks. i sagen mod Anna Lourups²⁴.

Den fængsledes kost, logi og bevogtning skulle sagsøgeren tilsyneladende betale. Det ses bl. a. af sagen mod Ingeborg Harchis 1610, hvor de 15 nævninger den 4. august tilbød sagsøgeren at betale hendes kost og tæring i 8 dage, mens de indhentede råd hos lensmanden og andre gode folk²⁵. Blev den sagsøgte dømt, ser det ud til, at vedkommende selv skulle udrede omkostningerne, hvis det var muligt. Hvis derimod den anklagede frikendtes, kunne nævningerne blive dømt til at betale, som det fremgår af sagen mod Niels Holdensen portner, der den 11. februar 1643 tilkendtes 127 Rigsdaler, 11 sk. lybsk, som nævningerne skulle udrede for hans kost og tæring.

Det var sagsøgerens egen sag at fremskaffe de fornødne beviser, som nævningerne lagde til grund for deres kendelse. Det skete først og fremmest ved vidner, der svor ved deres Helligånds ed, ved deres sjæls salighed eller efter recessen med oprakte fingre. Deres vidnesbyrd gik ofte ud på, at de havde overværet, at anklagede havde lovet

sagsøgeren „Skam og Skade“, dvs. en ulykke, og at dette var gået i opfyldelse. Det kunne også være dem selv eller deres nærmeste, der havde været ofre for uheld og ulykker, som de nu, når de tænkte efter, mente, måtte skyldes opfyldelsen af en trussel fra anklagedes side. – Enestående i materialet er Karen Roeds datterdatters „øjenvidneberetning“ af heksesabbatten St. Voldborgs nat, fremført på tinge den 18. juli 1620.

Vidnesbyrdene kunne yderligere bekræftes ved „synt Gierning“, dvs. ved at man fremviste den voldte legemsskade på tinge, som Peder Hansen gjorde det den 26. oktober 1610. I sagen mod Maren Splid fremvistes den 29. juni 1637 „det slemme Stykke“, som Didrik Skræder havde kastet op, og som han hævdede, at hun havde blæst ind i ham og forgjort ham med.

Ifølge Jyske Lov II–6 og II–39 skulle nævningsager, hvori henholdsvis sandemænd og ransnævninger svor, behandles ved tre tingmøder med 14 dages mellemrum; men da det samtidig krævedes, at der skulle gå 6 uger, fra sagen rejstes, til den pådømtes, blev den i praksis behandlet på 4 ting²⁶, hvilket også stemte med Jyske Lov II–41, hvorefter nævningerne efter tredie ting skulle rådføre sig med de bedste mænd²⁷. På det første ting „lystes“ (fremlagdes) sagen; på det andet, det såkaldte „vedermålsting“ (= genmæleting) rejstes sagen endeligt. Begge parter skulle være tilstede, og den anklagede kunne tage til genmæle og forsvare sig. På det tredie ting udpegedes nævningerne, og på det fjerde ting afsagde de deres kendelse.

Da Grønlund ofte kun refererer, men ikke citerer selve procesgangen, er det vanskeligt at danne sig et skøn over, om man har fulgt de anførte regler i de ripensiske hekseprocesser; men meget tyder på det. Således omtales flere gange „hans 3die Ting“; f. eks. hvad angår Mads Aschou i sagen mod Bodil Harchisdatter den 24. marts 1614; og i sit forsvarsskrift for konen af 8. maj 1640 fremhævede Laurits Splid, at nævningerne havde afsagt deres kendelse samme dag, som de blev udpeget, „som skal være imod Loven 2 Bogs 42 Cap.“²⁸. Når Laurits Splid citerer lovparagraffer, skyldes det rimeligvis, at han har haft juridisk bistand af Niels Pedersen Kastbjerg, en prokurator. Også Maren Jellis har haft en sådan. Disse prokuratorer var et fænomen, der først i 1600-tallet vandt indpas i Danmark. Indtil da havde man selv ført sin sag på tinge²⁹.

På vedermålstinget kunne den anklagede forsvare sig på forskellig måde. Det hjalp ikke, at sagsøgte blot ved sin saligheds ed nægtede sig

skyldig. Vedkommende skulle bevise sit gode navn og ubesmittede rygte. Det skulle efter den oftere omtalte artikel 69 i Jyske Lovs 3. bog gøres ved „Nævn i Kirkesogn“, men som anført var man i Ribe tilsyneladende i tvivl om, hvad der mentes hermed. Sagsøgte kunne imidlertid skaffe sig et sognevidne, der blev taget i vedkommendes sognekirke og som bestod i, at sognefæller bevidnede sagsøgtes uberygtethed. I Maren Splid-sagen drejede det sig om 24 naboer i St. Catharinæ sogn, der den 6. april 1637 i kirken udtalte sig til gunst for hende. Sagsøgte kunne også, hvis vedkommende var tilflytter, erhverve et sognevidne fra sit fødesogn, som Maren Splid gjorde det fra Grimstrup kirke 1637, og som det blev krævet af Anna Lourups den 4. oktober 1613.

Desuden kunne man skaffe sig et stokkennavn af 24 uvildige danne-mænd, som Ingeborg Harchis fik det den 13. juli 1577, og som Maren Splid gjorde det den 21. marts 1637 fra Skads herredsting og 22. og 25. april samme år fra Ribe byting.

Endvidere kunne man forsvare sig med et kønsnavn, der iflg. Jyske Lov I-1 skulle bestå af 12 mænd af sagsøgtes nærmeste slægt, udpeget af sagsøgeren; de skulle som i en tylvtered sværge, at vedkommendes ed var „ren og ikke mén“. Det blev Ingeborg Harchis opfordret til den 4. august 1610³⁰.

Efter at have hørt og set vidnesbyrdene og tilbudt den anklagede at forsvare sig på de foreskrevne måder, overlagde nævningerne sagen og afsagde deres kendelse. I det foreliggende materiale synes det, som om de 15 mænd i en enkelt sag, mod Ingeborg Harchis, den 15. juli 1578, har afsagt en frifindelseskendelse, der var formuleret som en „uendelig dom“, dvs. en kendelse, der ikke endeligt afgjorde sagen. – Da „svore de fornævnte Ingeborg Hanses Kone qvit og hiemfrie for denne Sag, *indtil saa længe nogen kan komme, og sage hende videre med Rette* (min understregning), for nogen vitterlig og beviislig Troldoms Gierninger“. – Det var ikke tilladt efter lovgivningen at afsige en sådan uendelig dom³¹, men det har været fristende, fordi nævningerne, hvis deres toug „fældedes“ (= underkendtes) ved højere ret, i værste fald i Ribe kunne risikere at miste deres ejendom³².

Flertallet af de gengivne sager endte imidlertid med, at de 15 mænd „svore hende (= den anklagede) et fuldt Kirke-Nævn over til Ild og Brand“. I de af Grønlund citerede nævninge-afgørelser ses det, at der er lagt vægt på, at den udlagte har lovet vidnerne ondt, „og de ogsaa efter saadan Løfte er ondt vederfare“ (sagen mod Birthe Olufsdatter 22. juli 1620). Det stemmer smukt med praksis i det øvrige land, hvor

man efter 1617 udelukkende lagde vægt på, at en skade var indtrådt, der måtte antages at hidrøre fra tiltalte og kun kunne være fremkaldt på overnaturlig måde³³.

Herefter skulle byfogden egentlig afsige dommen, eftersom nævningernes ed kun var bevis i sagen, selvom tinget rigtignok ikke kunne underkende den³⁴. Efter 1576, da den kallundborgske reces krævede, at trolddomssager skulle prøves for landstinget, synes byfogden i Ribe at have forelagt nævninge-eden direkte for overinstansen, inden han fældede sin dom, hvilket var klogt nok, da han ellers kunne risikere at blive stævnet af den anklagede, hvis hans dom blev underkendt³⁵.

Det jyske landsting lå i Viborg, men Ribe havde som flere andre købstæder privilegium på selv at måtte holde landsting ved den såkaldte Raadstueret, bestående af borgmestre og råd. Fra 1586 gjaldt dette privilegium kun for København, Malmø og Ribe³⁶. Det er dette forhold, der spillede ind i sagen mod Giertrud Povels 1577, hvor hendes søn appellerede nævningernes kendelse til Viborg landsting, der imidlertid henviste sagen til behandling ved Ribe Raadstueret.

Sagens behandling ved Ribe Raadstueret indledtes ved, at de 15 nævninger „med deres samtlige paalagde Hænder paa hendes Hoved her i Dag for Borgemester og Raad sigtet og beskyldt hende for en aabenbarlig Troldkone“ (sagen mod Ingeborg Harchis den 4. august 1610).

Raadstueretten kunne herefter enten „confirmere“ (= stadfæste) nævninge-eden eller kende den magtesløs. To eksempler på det sidste kan fremhæves i Grønlunds materiale. I sagen mod Bodil Harchisdatter fik underkendelsen den 26. oktober 1610 ingen yderligere konsekvenser, måske fordi Raadstueretten forsigtigvis afsluttede sin udtalelse med ordene: „og ingen af Parterne til nogen Hinder eller Skade efter det Beviis, som for os er kommen“. I sagen mod Maren Splid underkendte Raadstueretten den 19. juli 1640 nævningernes ed, hvorefter de 15 mænd stævnedes Raadstuerettens afgørelse for Herredagen i København, dvs. for kongens og hans rigsråders retterting, rigets højeste domstol. Maren Splid blev ført til København og fængslet i Blaataarn, hvor hun tilstod, hvorfor Herredagen underkendte Raadstuerettens afgørelse og stadfæstede nævningernes tov. Efter pinligt forhør i København blev Maren Splid ført tilbage til Ribe, og Raadstueretten fik forelagt Herredagens dom, nævningernes kendelse og hendes egen tilståelse. Den havde intet andet valg end at dømme hende til bålet.

I de fleste sager „confirmerede“ Raadstueretten dog nævningernes

ed, og først derefter fulgte „det pijnlijk Forhør“, torturen, der i Ribe fandt sted på rådhuset i Grønnegade i de sager, der hørte under Raadstuerettens myndighedsområde. Efter torturen og de deraf flydende bekendelser afsagdes den endelige dom af byfogden, sammen med borgmestre og råd.

Tilbage var bålstraffen, der blev eksekveret hurtigst muligt efter domsafsigelsen, i sagen mod Johanne Moltisdatter således samme dag, nemlig den 31. oktober 1620.

Heksen blev af bødlen ført ud af byen til Galgebakken under stor opmærksomhed fra borgernes side, som det ses af Maren Splids bålfærd den 10. november 1641, hvor trængslen om retterstedet var så stor, at hendes sognepræst næppe kunne mase sig frem til hende.

På bålet blev heksen bundet til en stige og styrtet i de høje flammer. Kort forinden havde hun, som andre dødsdømte misdædere, fået 1/2 kande mjød at styrke sig på, og på hendes ryg var bundet et lod krudt, for at hendes død kunne blive fremskyndet³⁷.

Noter og henvisninger til afsnittet om retsgrundlag og forløb

1. citeret fra E. Kroman & S. Iuul: Skaanske Lov og Jyske Lov. Kbh. 1963, s. 190.
2. således Niels Hemmingsen 1575, citeret i J. C. Jacobsen: Danske Domme i Trolddomssager i øverste Instans. Kbh. 1966, s. 145.
3. V. Bang: Hexevæsen og Hexefølgelser især i Danmark. Kbh. 1896, s. 15.
4. Bente Alver: Heksetro og trolddom. Oslo 1971, s. 61 f.
5. J. Kinch: Ribe Byes Historie og Beskrivelse 2, Kbh. 1884, s. 671.
6. Stig Iuul: Kodifikation eller kompilation? Kbh. 1954, s. 15.
7. V. A. Secher: Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve Danmarks Lovgivning vedkommende 1558–1660. Kbh. 1887–1918, bd. I, s. 18.
8. sst.
9. Secher: a.a., bd. II, s. 33.
10. Secher: a.a., bd. V, s. 325–326.
11. J. Kinch: a.a., s. 669.
12. P. Jhs. Jørgensen: Dansk Retshistorie, Kbh. 1965, s. 325.
13. Jens Ulf Jørgensen: „Ting og rettersted“, i (red.) A. Steensberg: Dagligliv i Danmark 1620–1720, Kbh. 1969, s. 307 ff.
14. J. Kinch: a.a., s. 606.
15. C. L. E. Stemann: Den danske Retshistorie indtil Christian V's Lov. Kbh. 1870, s. 255.
16. Jens Ulf Jørgensen: a.a., s. 311.
17. J. Kinch: a.a., s. 654 ff.
18. jfr. (red.) J. Hvidtfeldt: Håndbog for danske lokalhistorikere, u. st. 1970, s. 516.
19. J. Kinch: a.a., s. 655.
20. Secher: a.a., bd. I, s. 19.
21. J. Kinch: a.a., 659 ff.; især 668–669.
22. P. Jhs. Jørgensen: a.a., s. 250 og 515. Kroman & Iuul: a.a., s. XVII f.

23. jfr. Stemann: a.a., s. 173–174, hvor der citeres et eksempel på, at en sådan tolkning har fundet sted i sønderjysk område. Tylvtered: definitionen er taget fra Kroman & Iuul: a.a., s. XV.
24. om „Finkebur“ og Bødelhus: se J. Kinch: a.a., s. 603 og 606.
25. Rimeligvis henviser nævningerne indirekte til Jyske Lov II–41, hvor der står, at nævningerne på tredje ting skal træffe afgørelse og rådføre sig med de bedste mænd i herredet. Se Kroman & Iuul: a.a., s. 140.
26. Kroman & Iuul: a.a., s. 128 og 268.
27. sst., s. 140 og 276.
28. Han må henvise til kap. 41, da 42 blot er nævningernes edsformular. Se Kroman & Iuul: a.a., s. 140.
29. Jens Ulf Jørgensen: a.a., s. 320.
30. Kroman & Iuul: a.a., s. 103 og 253.
31. Stemann: a.a., s. 255–256.
32. iflg. J. Kinch: a.a., s. 299 og 664–665.
33. Jfr. J. C. Jacobsen: a.a., s. 184.
34. Kroman & Iuul: a.a., s. XVII.
35. J. Kinch: a.a., s. 653.
- 36–37. J. Kinch: a.a., s. 671.

David Grønlund¹

David Mogensen Grønlund blev født den 15. oktober 1716 i Roskilde som søn af en skomager. I 1724 kom han i Roskilde latinskole, og sine 12 drøje år dér har han beskrevet i sine skole-erindringer, der giver et stærkt indtryk af den tids sorte skole, når den var værst.

I 1736 dimitteredes han til Universitetet med en rosende udtalelse fra sin rektor, og allerede 1738 tog han teologisk embedseksamen. Hans økonomiske kår var overordentlig dårlige, og han tog derfor efter endt eksamen til Norge i håb om at kunne få et embede dér. Det kunne han ikke, så i stedet blev han huslærer, først i Topdal og siden hos justitsråd Peder Sønderburg på Holmegaard i Mandal præstegæld. Denne mand fik stor betydning for Grønlund, hvis kristendom fra da af farvedes i pietistisk retning. En mindre uoverensstemmelse mellem dem medførte, at Grønlund 1740 forlod Mandal og blev huslærer i Grimstad i Sydnorge. I huset dér arbejdede Rebekka Kirstine Seiffert, som han forlovede sig med. Hans elev var ganske uinteresseret i boglige sysler, og efter 7 måneders forløb stod Grønlund igen uden arbejde. Han blev nu forsonet med Sønderburg og blev atter huslærer for dennes sønner. Da justitsråden døde i 1743, havde hans enke ikke længere råd til at lønne Grønlund, der imidlertid fortsatte sin undervisning på Holmegaard, indtil hans elever var rede til at dimitteres til Universitetet. Sammen med dem vendte han i 1746 tilbage til København.

Året efter, den 3. marts 1747, blev han kaldet til residerende kapellan ved St. Cathrine kirke i Ribe og compastor i Seem. Han kunne nu efter 7 års ventetid gifte sig med sin Rebekka. Efter hendes død ægtede han 1763 Margrethe Astrup Hygom, der var datter af hospitalsforstanderen i Ribe. Allerede 1765 døde også hun, og samme år giftede han sig med Lene Cathrine Boysen, der var datter af sognepræsten i Lintrup og beslægtet med Grønlunds anden hustru. Han fik i alt 21 børn, hvoraf 6 nåede at blive voksne. Den store børneflokk var medvirkende til, at han næsten hele sit liv sad i overordentlig stramme økonomiske kår, der først mildnedes i hans sidste år.

I Ribe virkede Grønlund i 30 år (1747–1777), indtil han blev præst for Darum og Bramminge menigheder i Gørding herred. 1779 blev han tillige provst for herredet. Han døde 1784.

Det Ribe, Grønlund ankom til i 1747, var en by, der materielt set

var sakket agterud. Befolkningstal, handel og håndværk var i tilbagegang; men samtidig var den en by med et rigt åndsliv.

Grønlunds foresatte som bisp var indtil 1764 salmedigteren H. A. Brorson, til hvem han havde et hjerteligt forhold. Katedralskolens rektor var digteren Christian Falster, der af samtiden ansås for Holbergs ligemand. – Det skal også nævnes, at Grønlund var et ivrigt medlem af den forældrekreds, der støttede oprettelsen af Ambrosius Stubs skole. Den sikrede digteren et levebrød og bestod fra 1754 til hans død i 1758². Grønlund var overhovedet stærkt interesseret i skolesager og forsøgte således at skabe tålelige skoleforhold for sine sognebørn i Seem; men forsøget strandede på befolkningens uvilje.

I juridiske sager havde Grønlund stor indsigt, og han blev derfor ofte rådspurgt af sine medborgere, både i private og offentlige anliggender. Denne juridiske viden og interesse har vel også været medvirkende til, at han valgte at give en samlet fremstilling af netop hekseprocesserne i Ribe.

Som præst var han vellidt af sine sognebørn, vel især på grund af sit venlige væsen og sin hjælpsomhed; for det hedder sig, at han som prædikant var slem til at tabe tråden i sin fremstilling.

Det er dog især som historiker, at Grønlund huskes. Ribe havde allerede en gammel tradition for historisk forskning, og det var rimeligvis læsningen af Ribes første byhistorie, Peder Terpagers *Ripæ Cimbricæ* fra 1736, der vakte Grønlunds levende interesse for byens fortid.

Det er Grønlunds store fortjeneste, at så meget af Ribes arkivmateriale er blevet bevaret. Inspireret af Terpagers bog gik han i gang med selv at granske de gamle byarkiver, og han erhvervede sig i årenes løb stor færdighed i at tyde de gamle håndskrifter, som det kan iagttages i hans bevarede eksemplar af Terpagers værk, der er spækket med be-
rigtigelser og tilføjelser.

I 1750 tog han fat på at gennemgå Ribe Stiftarkivs dokumenter, der henlå i en forsegleet kiste, som siden 1741 havde været anbragt i et fugtigt kapel i Domkirken. Han sorterede de dokumenter fra, der endnu ikke var ganske ødelagte, og sørgede for, at de blev opbevaret under mere betryggende forhold. – 25 år efter, i 1775, henlede den daværende biskop, Eiler Hagerup, Kancelliets opmærksomhed på Stiftarkivets bevaringstilstand, og dette gav anledning til, at der udsendtes et kongeligt reskript, hvorefter Grønlund skulle affatte en fortegnelse over de breve, Stiftarkivet rummede, og sørge for, at de blev oversendt til København.

Grønlund gennemgik nu arkivet igen og affattede den ønskede fortegnelse, men desuden afskrev han samtlige dokumenter i to eksemplarer, hvoraf det ene sendtes med originalerne til Geheimearkivet i København, mens han skænkede det andet til Ribe Stiftarkiv. Denne respektindgydende arbejdspræstation, der tog ham 16 måneder, indbragte ham 150 Rigsdaler.

Året efter, i 1776, foreslog han Kancelliet, at han ligeledes skulle tage en afskrift af Ribe Raadstuearkivs gamle dokumenter, som han kendte ud og ind; men dette forslag vandt ingen tilslutning i København, hvad man i dag kan beklage.

Grønlund blev hurtigt kendt som historisk gransker og kom i forbindelse med den historiske samler og adelsgenealog Terkel Klevenfeldt, med hvem han vekslede breve, der er bevarede³. De giver et klart indtryk af Grønlunds ildhu som historisk forsker. Den kom også til udtryk i, at han sammen med biskop Bloch (i Ribe 1764–1773) planlagde at samle og udgive et historisk værk om gejstligheden i Ribe Stift gennem tiderne. Til dette formål udarbejdede han et spørgeskema, der blev sendt til stiftets præster og andre. Han nåede ikke at bearbejde besvarelserne, der efter hans død henlå i en præstegård på Ribe-egnen, indtil de i 1807 blev indkøbt til Ribe Katedralskoles Bibliotek for 30 Rigsdaler. Disse „Grønlundske papirer“ har siden været en særdeles værdifuld kilde for historikere. Det kan endelig nævnes, at Grønlund har efterladt sig omfattende dagbogsoptegnelser fra alle perioder af sit liv.

Det eneste værk, som det lykkedes ham at få udgivet, er nærværende bog, der imidlertid også har sikret hans navn en blivende plads i dansk kulturhistorie. Den er først trykt i Viborg i 1780, men allerede titelbladet angiver, at bogen er skrevet i hans Ribe-tid, idet han anføres som residerende kapellan ved St. Cathrine i Ribe, skønt han forlod byen allerede 1777.

Værket forblev det eneste i sin art, og derved er Ribe by kommet i vanry som hekseforfølgelsesens højborg i Danmark. Det er imidlertid en konklusion, som det sparsomt bevarede kildemateriale fra andre danske købstæder ikke tillader os at drage.

Grønlunds respekt for historisk nøjagtighed er ifølge hans forord et af motiverne til, at han har valgt at give en fremstilling af netop hekseprocesserne i Ribe. Han har villet ramme en pæl gennem den mundtlige traditions misforståelser og overdrivelser. Sandheden har forekommet ham barsk nok endda. Hans ledsagende kommentarer til sit stof

giver bogen den yderligere værdi, at de viser hans (og vel hans tids?) vurdering af hekseforfølgelsernes tidsalder. Bogen bliver derved i dobbelt forstand et kildekrift, som vi må være en af Ribes fortjente historikere taknemlig for.

Noter til Grønlunds levned

1. Fremstillingen hviler især på P. N. Thorup: „David Mogensen Grønlund“, i Hist.-biogr. Samlinger 1851, s. 185–220, og Aug. Schmidt: „David Grønlund“ i Fra Ribe Amt 1939, s. 1–14. Yderligere litteraturhenvisninger findes i Dansk Biografisk Leksikon 1936 under David Grønlund.
2. Se Aug. Schmidt: „Ambrosius Stub i Ribe“, i Fra Ribe Amt 1931, s. 786–816.
3. Grønlunds breve til Klevenfeldt er udgivet af Holger Rørdam i Kirkehist. Saml., 2. Rk., I, 1857–1859, s. 154–158.

Nogle forældede eller vanskeligt forståelige ord

Action = kriminel anklage.

actum = lat., udstedt.

afsee = undvære.

anlangende = vedrørende.

annammede = tog.

arst, ast = bagdel.

avind = misundelse.

belange = angå.

bestandig, bestændig, være = stå ved.

bestaa = tilstå, vedgå.

bie = vente.

bister = forbistret, i vildelse.

blev, blevet (til søs) = omkom(met).

Borgen, byde sig i = tilbyde at stille kautionister.

Borgen, sætte = stille kautionister.

bryde = kaste op.

Bryden = opkastning.

Bræk = sygelighed.

Bætlerske = tiggerske.

confirmeret = stadfæstet.

Deele = proces.

Deele, lide = få dom.

Dreng = hjælpedjævel.

Dørns = daglig opholdsstue.

eragte = bemærke.

faller = byder en pris.

Fang = sting i siden.

fange = få.

fast = hurtigt.

flye = skaffe, give, gøre.

forbistret = forvirret, i vildelse.

fordeele = fastslå retsligt, at en sagsøgt ikke har opfyldt en ham over for sagsøgeren påhvilende forpligtelse.

fordeelt = jfr. ovenfor: om den sagsøgte.

forvidner = vidner i nærværelse af

Framgulv = forstue

færsk el. frisk Fod, paa = straks.

faae = give

Grander = nærboende, naboer.

gestændig, være = stå ved.

heldst, allerhelst = især

hvis = hvad

Hællind = helse

ibd., ibid. = latin, forkortelser for: ibidem = sammesteds.

i Laug = medens.

Ilding = brændsel.

item = latin: ligeledes.

Keis = hæg, krog til at hive fisk ind med.

Klyne = tørv.

Klode = jernstykke.

kom = fik.

Lovmaal = sagsøgning.

Last og Klage = (fast udtryk) besværing og klage.

Lydelse = ordlyd.

lyse = fremlægge.

Maae = eng.
Materie = substans.
Medtiener = kapellan.
moxen = næsten.
Munds, til = i ordskifte, i ord-
strid.
Mød = mjød.
maalløs = stum.

Næring og Biering = (fast ud-
tryk). Ordene er identiske: leve-
vej, udkomme.
noksom = tilstrækkelig.

ongefehrlig = omtrent.
orddeele = afsige kendelse i
retssag.
Ords, til = i ordskifte, i ordstrid.
overdeele = det samme som ord-
deele.

Quorter = fjerding.

ragget = stift, stridt hår, raghåret.
roe = være rolig.
Roede = rode, heksekompani
eller selskab.

sage = anklage.
Sententz = kendelse.
Signantes = beseglingsmænd.
Skiel = berettigelse, årsag.
Skive = bord.
Skudsmaal, gøre sit = give vid-
nesbyrd.
soer, soeret = svor, svoret.
spande = måle.
spurgt = hørt, fået at vide.
stakket = kort.
Stalbrødre = fæller

Strud = snip, tud, spids.
stændig, være = stå ved.
Superintendent = luthersk biskop.
Sverdfei(g)er = fabrikant eller
forhandler af sidevåben.
synt Gierning = synligt bevis.
søie = koge.
Søie = noget kogende.

tie nogen noget paa = beskyldte
nogen for noget, sige nogen no-
get på.
tilforn = tidligere, før.
Trætte = kiv, strid, retssag.
tuntet = tosset.
Tykke = mening.

udædisk = æreløs, uærlig.
Ufærd = ulykke.
undgangen = undvejet
undrømmet = undvejet
ungefährlich = omtrent.
Urt = den ved kogning af malt
eller humle fremkomne vædske
til ølbrygning.
ut supra = latin: som ovenfor.
uvillige = uvildige, neutrale.

vederfares = overgå.
Vedermaal = gemæle.
Velb. = velbyrdige, adelige.
vinde, vandt (vond), vunden =
vidne.
Voer, Vaar = materie, pus.
Væрге = sværd, spyd eller andet
sidevåben.
Værk = smerte.

æske = udkræve.
aarsage = udlægge.

Westreich des Amperes
HADERSCHEBEN
 Zusammen
 Riepen
 und dem
 Lohmooster.
 Anno 1695

Saltum explorato	
1	Rechen und Riepplatt
2	Rechen und Riepplatt
3	Rechen und Riepplatt
4	Rechen und Riepplatt
5	Rechen und Riepplatt
6	Rechen und Riepplatt
7	Rechen und Riepplatt
8	Rechen und Riepplatt
9	Rechen und Riepplatt
10	Rechen und Riepplatt
11	Rechen und Riepplatt
12	Rechen und Riepplatt
13	Rechen und Riepplatt
14	Rechen und Riepplatt
15	Rechen und Riepplatt
16	Rechen und Riepplatt
17	Rechen und Riepplatt
18	Rechen und Riepplatt
19	Rechen und Riepplatt
20	Rechen und Riepplatt
21	Rechen und Riepplatt
22	Rechen und Riepplatt
23	Rechen und Riepplatt
24	Rechen und Riepplatt
25	Rechen und Riepplatt
26	Rechen und Riepplatt
27	Rechen und Riepplatt
28	Rechen und Riepplatt
29	Rechen und Riepplatt
30	Rechen und Riepplatt

Navne- og stedregister til Grønlunds tekst

Registret går ud fra efternavne og erhverv, forsåvidt disse forekommer, og har krydshenvisninger. Gifte kvinder har fået efterhængt et -s. Djævlensnavne er med store bogstaver. Gader og steder i Ribe er sat under Ribe.

- Abildgaard, Madrup 122.
Ade, Christopher 115, 116.
Adsersen, Jens 41.
Albertsen, Claus 75.
Allerup 60, 61.
Anchers, Karen 77.
Anchersdatter, Ingeborg 78.
Anders, Hr., sgpr. i (Ø.) Linnet 93, 94.
Andersdatter, Inne 89.
Andersdatter, Karen, Jep Roedsdatters barn 82, 89, 90, 91, 95.
Andersdatter, Karen, g. m. Niels Hansen, 98.
Andersdatter, Kirsten 74.
Andersen, Anders 72.
Andersen, Anders 121.
Andersen, Broder 75.
Andersen, Jelle, se Skræder.
Andersen, Jep 76.
Andersen, Jens 45, 47.
Andersen, Lauge (Vedel), sgpr. v. S. Cath., 103, 104, 122, 124.
Andersen, Lydic, rådmænd, 44, 45.
Andersen, Ole, Oluf, Volle, se Klokker.
Andersen, Søren, rådmænd, 45, 47, 80, 82, 83, 92.
Andersen, Søren (Vedel), sgpr. v. Domk., 79, 100, 104, 131.
Andersen, Tenhild 81.
Andersen, Terchild 92.
Andersen, Willads, i Vilslef, 94.
Anders Kone, Anna 86.
Anders Kone, Bodil 82.
Anders Kone, Karen, i Giesteboderne, 121, 126, 128, 129, 132.
Anders Kone, Kirsten, se Lydichsen.
Anders Kone, Kristine 84.
ANDREAS 120, 122.
Angelboe, Peder 81.
Anna, tjenestepige, 63.
Anna, fra Seimb, 93.
Apollonis, Karen 46.
Arild, Berthel Thomasen 137, 139, 142.
Arild, Inger Thomaskone 137.
Arild, Mette Thomasdatter 137.
Arild, Thomas 137.
Aschou, Mads 26, 27, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 44, 46, 47, 48, 49.
Aalborg, Anne 24.
Aarup, Simon 51, 61.
Baggesen, Bagge, rådmænd, 141.
Baggesen, Lambert 142.
Bager, Mourits 138.
Bager, Niels 140.
Bagmand, Hans Nielsen 29.
Bagmands, Karen Hans Nielsen 29.
Balmer, Lauritz el. Lars, 121, 125, 126, 129.
Bartskiær, Christen Hegelund 14, 15, 18, 19, 23.
Bartskiær, Hans 10.
Bartskiær, Jacob 27.
Bartskiær, Povel 15.
Beche, Peder 15.
Beftoft Mølle 102.
Bender, Maren, i Schads, 60.
Bendtes, Anna, se Skoemagers.
Bennedsen, Niels 18, 19.
Berthels, Johanne 122, 127.
Berthelsen, Mads 46.
Blokberg, Bloksbiørg, 5, 102.
Blyemester, Blyetækker, Hans 55, 61, 89.
Blyemesters, Maren Hans 50, 56.
Blyetækker, Iver Hansen, s.a. Hans B., 55, 56, 61, 105.
Blaatoren i Kiøbenhavn 119, 120, 121, 123.
Bollersager 59.
Bonum, Las(s) el. Lars, Jensen, rådmænd, 45, 80, 92, 132.
Borchardsen, Johan, superintendent, 104, 124.
Bording, Christen, Dr. Med., 104.
Borgemester, lille, se Christen Nielsen.
Borrig, el. Borg, Jep, i Onde Aften, 10, 11, 18, 23, 29, 57, 58.
Bou 87.
Bremis, Christens Kone 48.

- Brixboll 60.
 BRUD 137, 142.
 Bruds, Anna Thomas Kone 136, 137, 138,
 139, 140, 141, 142.
 Brunsvig, Morten Christensen 61, 70.
 Brunsvig, Volborg Morten Christensens
 50, 61, 69.
 Bruun, Jep 22.
 Bryndum 60.
 Bryndum Kirke 59.
 Buch, Jacob Hansen, kap. v. Domk., 32,
 33, 34, 35, 45, 81.
 Bundtmager, Maren el. Margaretha Chri-
 stens, paa Skibbroen, 139, 142.
 Bundtmager, Hans 138.
 Bundtmager, Jens Pedersen 71.
 Bundtmager, Niels Mikkelsen 37.
 Buntmager, Ole 37.
 Buntmager, Peder, g. m. Kirstine Peders-
 datter, 37, 38.
 Byrgesen, Peder, kgl. ridefoged, 118.
- Cappel 14.
 Calslund, se Kalvslund.
 Cantzler, Jens, Mester, 13.
 Carlsen, Peder 57.
 Christen, en karl i Sundet, 45.
 Christens, Kirsten, se Sørensen.
 Christens, Kirstine 98, 99.
 Christens, Maren, se Præk-Faders.
 Christens, Maren 53.
 Christens, Datter, Anna, se Vodder.
 Christensdatter, Johanne, se Rygge.
 Christensen, Christen, store, 23.
 Christensen, Gregers 80.
 Christensen, Gregers, se Skipper.
 Christensen, Hans 100.
 Christensen, Jens 36, 37.
 Christensen, Jens 113, 116.
 Christensen, Mikkil, se Skriver.
 Christensen, Morten, se Brunsvig.
 Christensen, Niels, g. m. Sinned, 99.
 Christensen, Niels, g. m. Bodild Harchis-
 datter, se Schierbye.
 Christensen, Peder 32.
 Christensen, Thomas, g. m. Inger Truels-
 datter, 28.
 Christensen, Vitus 24.
 Christensens, Anna Gregers 80.
 Christensens, Mette Niels 39.
 Christensens, Volborg Morten, se
 Brunsvig.
- Christensens, Sinned Niels 99.
 Claus, Hr. (Barfod), sgr. i Sneum, 60.
 Clausdatter, Bodil, se Haude.
 Clausen, Lauritz 50.
 Clausen, Peder 56.
 Clausen, Peder, g. m. Johanne Madsdatter,
 85, 95.
 Clausens, Johanne sal. Peder, se Mads-
 datter.
 Clausis, Maren, se Haude.
 Clementsen, Anders 87, 88.
 Clemt, Troels 138.
 Colding, se Kolding.
- Darum 56, 61.
 Debberen, Johan von, ritmester, 115.
 Doctors, Lene 57.
 Douer, Peder, skomager, 50.
 Dourt, Thomas Jepsen, g. m. Johanne i
 Sortebrødregalen, 16.
 Dynes Kone, Karen 90, 93, 94, 96.
 Dynespæssens, Karen 139.
 DVÆRG, el. LILLE DVÆRG 45, 46.
 Døve Johanne, i Tiereborg, 60, 61.
- Ebbe, i Hillerup, 66.
 Ebbis, Anna Jensdatter, g. m. Peder Hier-
 ting, 95, 121, 122, 123, 125, 128, 129,
 130, 131, 132.
 Eliåsen, Tøste 138.
 Espens Datter, Anna 44.
 Espensdatter, Anna 93, 94.
 Espensen, Knud 113, 114, 118.
 Evnesen, Søren 63.
- Faninger, Hans, borgmester, 14, 16, 17,
 18, 19, 20.
 Faninger, Karen, g. m. Hans, 14, 15, 18,
 19, 20.
 Faninger, Peder 15.
 Fanøe 59, 63.
 Fanøe Bierge 59.
 Fardrup (Farup) 17, 120.
 Fardrup Kirkegaard 120.
 Farup, Hans 131.
 Feldtbereder, Søren 138.
 Fiskers, Talche 92.
 Fjærsted, Anders Mortensen 117.
 Flads Aae 135.
 Flensburg 87.
 Foss, David Lauritzen, kap. v. Domk.,
 104, 122, 124, 125.

- Foster-Moders, Lene 71.
 Frandsen, Hans 85, 88, 92, 93, 94, 96.
 Friderichsen, Morten 45.
 Fridsch, Mads 138.
 FRIE-SKOSTER 121.
 Frie-Skoster, Anders 121, 125, 126.
 Friis, Christen 11.
 Friis, Christen, M., lektor, 83, 104.
 Friis, Hans, rådmænd og borgmester, 80, 128.
 Friis, Jeng Pedersdatter 86.
 Friis, Knud 138.
 Friis, Laurits 142.
 Friis, Peder 86.
 Friises, Leene Hans 128, 129.
 Faars, Else 59, 60, 61, 63, 64.

 Gamst, Iver 84.
 Gamstes, Anna Iver 84.
 Gassen, Asmus 114.
 Gielderups, Anna 120, 121, 122, 125, 128, 129.
 Giellaae (Gelså) 87.
 Giørding 63.
 Giørding Anna, i Stenderup, 60.
 Giørding Herreds Ting 8.
 Glarmester, Hans 138.
 Glarmester, Jacob 112.
 Glud, Niels, sgpr. v. S. Cath., 45.
 Gonsager, Anders 138.
 Gram, Christen 67.
 Gram, Jørgen, g. m. Karen, 43, 46.
 Grams, Karen, sal. Jørgen, 43, 44, 46.
 Grave, Magnus, rådmænd, 44, 45, 80, 92.
 Graverson, Jens 56.
 Gredsted 120.
 Griisbech (Griisboe), Niels, rådmænd, 32, 44, 45.
 Grimstrup 88, 92, 93, 94, 102, 109.
 Gudsnap 13.
 Guldager, Enevold 22.
 Guldager, Hans 21, 22, 23, 24, 26.
 Guldager, Hans 138.
 Guldager, Karen, g. m. Hans Nissen Mærsk, 51, 61.
 Guldsmed, Anders 87.
 Guldsmed, Hans Henrichsen 15.
 Guldsmed, Jesper Sørensen 52, 54, 60, 61.
 Guldsmeds, Kirsten Jesper 52, 54, 60, 61.
 Gyldenstjerne, Knud 64.

 Haderslev 14, 17.
 Hald 64.
 Hansdatter Anna 133.
 Hansen, Christen 37, 38.
 Hansen, Frantz 18, 19.
 Hansen, Hans 45, 81, 92.
 Hansen, Iver, se Blyetækker.
 Hansen, Jacob, Hr., se Buch.
 Hansen, Jens 92, 93, 96.
 Hansen, Lauge, se Skræder.
 Hansen, Lauritz, g. m. Anna, 75, 76, 81, 92.
 Hansen, Morten 138.
 Hansen, Niels 39.
 Hansen, Niels, g. m. Karen Andersdatter, 98.
 Hansen, Niels, bartskeer, 114.
 Hansen, Oluf 130.
 Hansen, Peder 27, 33, 35, 41.
 Hansen, Peder, i Jedsted, 135.
 Hansen, Povel 138.
 Hansen, Søren 22.
 Hansen, Villum, af Tanderup, 130, 131.
 Hansen, Willum (Wilhelm), slotsskriver, 45, 122, 124, 128, 130.
 Hansens, Anna Lauritz Kone 75, 76.
 Hanses el. Hans Kone, Ingeborg, se Harchis.
 Harboe, Jørgen 105.
 Harch, Peder 38.
 Harchis, Ingeborg, g. m. Hans Christensen Vodder, 14, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 39, 41, 42, 45, 46, 48, 92.
 Harchisdatter, Bodild, g. m. Niels Christensen Schierbye, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 92.
 Hatfildter, Morten 75, 76.
 Haude, Bodil Clausdatter 40.
 Haudes, Maren Claus 39, 40.
 Hegelund, Hans, rådmænd og herskabsfoged, 32, 44, 45, 79, 80, 90, 91, 92, 100, 101.
 Hegelund, Peder, superintendent, 32, 33.
 Herman, M., Bøddelen, 69.
 Hielpers, Maje, i Store Darum, 7.
 Hierresens, Gunder Peder 96.
 Hierting, Peder Pedersen, byfoged, g. m. Anna Ebbis, 110, 113, 114, 118, 119, 121, 123, 124, 130, 131.
 Hillerup 66.

- Hiortlund 135.
 Hindhie, Søren Pedersen 77.
 Holland 93.
 Holdensen, Niels, portner, 127, 129, 130,
 132, 133, 135, 136, 138.
 Holm, Iver, Hr., kap. v. S. Cath., 81.
 Holmboe, Anders Nielsen, fra Vilslef, 8.
 Honkys (Hønky) 87.
 Holst, Hans Jacobsen 28.
 Holst, Jacob 28.
 Holstes, Anne Jacob Rasmusens 28.
 Hummel, Lips 115.
 Hvidding 23.
 Hvidding Herreds Ting 9, 10, 11, 12, 17.
 Hygom Kirke 133.
 Hølvad (Hellevad) 111.
- Ib 15.
 Ibsdatter, Anna 9, 10, 11.
 Ilstød 23.
 Ipsen, Jess 87.
 Ipsen, Lass 117.
 Ipsen, Morten 81.
 Ivers, Zidsel 53.
 Iversdatter, Boel 72.
 Iversen, Claus 8.
 Iversen, Daniel 92.
 Iversen, Jens 142.
 Iversen, Mads 89.
- Jacob, M., se Madsen.
 Jacobs, Johan 112, 118.
 Jacobsen, Hans 92.
 Jacobsen, Peder 76, 77.
 Jacobsen, Søren, borgmester, 11.
 Jacobsen, Thomas 141.
 Jedsted 7, 78, 135.
 Jelles el. Jellis, Maren, se Skræder.
 Jensdatter, Anna, se Ebbis.
 Jensdatter, Mette 100.
 Jens Kone, Anna 142.
 Jensen, Christen 54, 62.
 Jensen, Ditlev 58.
 Jensen, Ebbe 82, 87, 92, 95.
 Jensen, Ebbe 115, 117.
 Jensen, Ebbe, g. m. Anna Ebbis, 130, 131.
 Jensen, Gravers 56.
 Jensen, Hans, i Nourup, 60.
 Jensen, Jeppe 87.
 Jensen, Kalle 68.
 Jensen, Knud 42.
 Jensen, Laurids, byskriver, 109, 130.
- Jensen, Peder 56.
 Jensen, Peder 139.
 Jensen, Povel, slotskriver, 137, 138, 139,
 140, 141.
 Jensen, Søren 117.
 Jenses Kone, Karen 7.
 Jepsen, Dynes, fogedsvend, 123, 135.
 Jepsen, Mads, i Allerup, 60.
 Jepsen, Rasmus 138.
 Jerne 63.
 Jerne Kirkegaard 63.
 Jespersen, Jens 122.
 Jespersens, Johanne Niels, paa Sønderhoe,
 59.
 Jessen, Hans 18, 19.
 Joensen, Jens 130.
 Johanne, i Sortebrødregaden, g. m. Tho-
 mas Jepsen Dourt, 13.
 Juel, Thomas 122.
 Justes, Maren 75.
 Justesen, Ebbe 47.
 Jørgens, Karen, se Gram.
 Jørgens, Maren, se Mørch.
 Jørgensen, Jens 36, 37.
 Jørgensen, Jesper 30.
 Jørgensen, Karen, i Tuismark paa Romøe,
 96.
 Jørgensen, Kield, borgmester, 32, 39, 44,
 45, 80, 92.
- Kallesen, Christen 63.
 Kallesen, Niels, i Tierneborg, 63.
 Kallis, Karen 46, 47, 48, 49.
 Kalvslund Herreds Ting 135.
 Kalvslund Kirke 84.
 Kandgyder, Jacobs Datter 121, 122, 129.
 Kastberg, Peder Nielsen 105.
 Kastbjerg, Niels Pedersen 113, 114, 122.
 Keiser, Søren, i Ilstød, 23, 24.
 Kemner, Henning Pedersen 12.
 Kiemner, Christen Andersen 15.
 Kimer, Anders 40.
 Kimer, Jess Doctor 25.
 Kiær, Niels 22.
 Kiærs, Johanne Niels 21.
 Kiøbenhavn 119, 122, 124, 127.
 Kiøge-Huus-Kors 5.
 Klokker, Niels 89.
 Klokker, lille Niels 65, 66, 67.
 Klokker, Ole (Oluf, Volle, Wolle) Ander-
 sen, 49, 50, 53, 55, 56, 57, 59, 62, 64,
 65, 66, 67, 73, 88, 97, 98.

- Klokkers, Maren Nielsdatter Oluf, 54, 62, 65, 67, 88, 89, 97, 98.
- Klaabye, Niels 39.
- Knipper, Didrich Johansen 136.
- Kniv-Smed, Niels 41.
- Kniv-Smeds, Ellen Niels 41.
- Knuds, Abel 27.
- Knuds, Abild 83.
- Knuds, Karen, paa Konsmark, 96.
- Knudsdatter, Anna, se Krøbbel.
- Knudsdatter, Giertrud 83, 84.
- Knudsen, Baltzar, rådmænd, 31, 45, 47, 80, 92.
- Knudsen, Christen 23, 24, 25.
- Knudsen, Truels 84, 85.
- Koch, Niels Pedersen 117.
- Kolding 62, 98.
- Konsmark (Kongsmark) 96.
- Krabbe, Gregers, lensmand, 110, 118, 119.
- Kraghs, Karen 93, 94.
- Krosgaard (Krogsgaard) 96
- Kræmer, Hans Larsen el. Lauritzen, g. m. Lene, 74, 75, 81, 92, 93, 94.
- Kræmer, Mourits 87.
- Kræmers, Lene, g. m. Hans Lauritzen, 74.
- Krøbbel, Anna Thomasdatter, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 135, 136, 138.
- Lambertsen, Christen 128, 129, 130, 131.
- Lambertsen, Hans 47, 67, 68, 69, 72.
- Lambertsen, Ib 14, 15.
- Lambertsen, Peder, borgmester, 32, 44, 45.
- Lambertsens, Maren Hans, 68.
- Landbyes, Anna Peder 75.
- Larsdatter, Magretha 112, 113, 116, 117, 118, 119.
- Larsdatter, Mette 26, 27, 31, 33.
- Larsen, Hans, se Kræmer.
- Larsens Kone, Birthe 75.
- Larskone, Maren, se Splid.
- Lassen, Ebbe 92.
- Lassen, Enevold, ridefoged, 7, 20.
- Lassen, Hans, herskabsfoged 45, 47, 57, 58.
- Lassen, Knud 24.
- Lassen, Mads 63.
- Lassen, Mads, byfoged, 107, 108, 109, 110, 113, 117, 119.
- Lassen, Mads 121, 122, 128, 129.
- Lassen, Morten, borgmester, se Lime.
- Lassen, lille Termand 8.
- Lassens, Anna lille Termænds 7.
- Lassens, Gunder Rasmus 96.
- Lauritzen, Anders, i Nørbølling, 55.
- Lauritzen, David, se Foss.
- Lauritzen, Enevold, se Lassen.
- Lauritzen, Hans, se Kræmer.
- Lauritzen, Peder, se Møller.
- Lauritzdatter, Margaretha, se Larsdatter.
- Lauritz Kone, Anna, se Hansen.
- Lauritz Kone, Maren, se Splid.
- Leofdag 62.
- Lille Darum 61.
- Lime, Mads Nielsen 81.
- Lime, Morten Lassen, borgmester, 102, 113.
- Lime, Morten Madsen, rådmænd og borgmester, 44, 45, 80, 92.
- Limes, Else Morten 113.
- Linnæ (Ø.) 93, 94.
- Lourups, Anna 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65.
- Lustrup Birketing 123.
- Lydichsen, Anders 129.
- Lydichsens, Kirsten Madsdatter Anders 129, 132, 133, 134.
- Mads, M., se Pors.
- Mads, M. 67.
- Mads, Hr. kap. v. Domk., 15, 16, 18.
- Madsdatter, Dorthe 105.
- Madsdatter, Johanne, g. m. Peder Clausen, 85, 96.
- Madsdatter, Kirsten, se Lydichsen.
- Madsdatter, Maren, d. a. Mads Lassen, 128-129.
- Madsdatter, Maren, g. m. Niels Olufsen, 82, 83.
- Madsen, Anders slotsskriver 81, 92.
- Madsen, Christen, paa Skibbroen, 121, 124, 139.
- Madsen, Jacob, Mag., (Veyle) 18, 19, 21.
- Madsens, Giertrud Christens 121, 123, 128, 129, 132, 139, 142.
- Magretha, en rytterkone, 111.
- Mahler, Hans Jensen 115, 117, 122.
- Maler, Peder 7.
- Maler, Steen 115.
- Mandøe, Christen Nielsen, se Nielsen, Christen.
- Mandøe, Niels 39.
- Maren i Bryndum 60.
- Maren i Hiuv, i Brixboll, 60.

- Maren i Sneum 93, 96.
 Matthesens, Maren, i Task, 121, 125, 126,
 128, 129, 130, 132, 133, 134.
 Matthiesens, Hans, paa Sønderhoe, 59, 63.
 Mette, Frue 97.
 Mette ved Gravene 92.
 Michels, Kiersten 46, 47, 48.
 Michelsdatter, Volborg 138, 140, 141.
 Michelsen (Mikkelsen) Enevold, i Ilstæd,
 23, 24.
 Michelsen, Thomas 86.
 Michelsens, Karen Thomas 86.
 Middelfart Sund 84.
 Mogensen, Ebbe, rådmænd, 44, 45.
 Moldbæk (Maltbæk) 63.
 Moltesen, Søren 99, 100, 101.
 Moltisdatter, Johanne 81, 93, 94, 96, 97,
 98, 99, 100, 101.
 Mortens, Else Peders, se Mortensen.
 Mortens, Volborg, se Brunsvig.
 Mortensen, Jens 15.
 Mortensen, Lass 56, 58.
 Mortensen, Peder 45, 47.
 Mortensens, Else Peder 32, 33, 46, 47, 48,
 49.
 Munch, Friderich, Velb., 93, 96.
 Munch, Hans 94.
 Munch, Peder 138.
 Munches, Ide, Datter, til Cabbel 14, 15.
 Munchis, Hans' Hustru (Margrethe Rant-
 zau) 94.
 Muurmeters, Anna Anders 120.
 Muurmester, Peder 38.
 Muurmesters, Maren Peder 37, 38.
 Mærsk, Hans Nissen, g. m. Karen Guld-
 ager, 51, 52.
 Møllendorph, Erdman, korporal, 114, 115,
 116, 118.
 Møllengraft, Jacob 117.
 Møller, Peder Lauritzen 22, 23.
 Møller-Svend, Jørgen 55.
 Mørch, Jørgen 103.
 Mørchis, Maren Jørgen 103, 107.

 Nielsdatter, Anna, i Gredsted, 120.
 Nielsdatter, Magretha 126.
 Nielsdatter, Maren, se Klokker.
 Nielsdatter, Volborg, d.s.s. Michelsdatter,
 s.d.
 Niels Kone, Anna 121, 125, 126, 128,
 129, 132, 140, 142.
 Niels Kone, Bodild, i Fardrup, 120.
 Nielsens Kone, Bendit 7.
 Nielsens Kone, Johanne 7.
 Nielsen, Christen, Mandøe, lille Borge-
 mester, 14, 15, 17, 18, 19, 20.
 Nielsen, Christen 99, 100.
 Nielsen, Clement 138.
 Nielsen, Jens 140.
 Nielsen, Jep, i Timmerbye, 62.
 Nielsen, Jørgen 117.
 Nielsen, Lauritz 115.
 Nielsen, Mogens 14.
 Nielsen, Morten 46, 47.
 Nielsen, Peder 56.
 Nielsen, Peder, af Hiortlund, 135.
 Nielsen, Povel 27.
 Nielsen, Thomas 40.
 Nordlandene 102.
 Nourup 59, 60, 61, 63, 64.
 Nyegaard, Niels 100.
 Nørbølling 55, 62.

 Offers, Bodild 98, 99.
 Offersen, Hans 56, 61.
 Olufs, Anna 103, 107.
 Olufsdatter, Olsdatter, Wollesdatter, Bir-
 the 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 97,
 98.
 Olufsdatter, Birthes Datter Bodild, 68,
 69, 70, 71, 75, 76, 77, 78.
 Olufs Datter, Maren 53.
 Olufsen, Hans 77.
 Olufsen, Jens 87.
 Olufsen, Niels, g. m. Marens Madsdatter,
 83.
 Onde Aften 29, 56, 57.
 Orris, Jacob 71.
 Ottersbøll, Morten Nielsen 14.

 Palle, Hr., sgpr. i Jerne, 63.
 Peders, Anna, i Ø. Vedsted 46, 48.
 Peders, Bodil, i Nr. Fardrup, 17.
 Peders, Maren, 103, 107.
 Peders, Maren, se Muurmesters.
 Peders, Else, se Mortensen.
 Pedersdatter, Kirstine, g. m. Peder Bunt-
 mager, 37.
 Pedersen, Anders 45, 47.
 Pedersen, Bagge, se Spandeth.
 Pedersen, Berthel, i Gudsnap, 13.
 Pedersen, Bunde 15.
 Pedersen, Christen, i Grønnegade, 27.

- Pedersen, Christen, se Skipper.
 Pedersen, Erich 23.
 Pedersen, Gregers 117, 138.
 Pedersen, Gregers, g. m. Johanne, 85.
 Pedersen, Hans 23.
 Pedersen, Jørgen, slotsskriver, 110, 119, 122, 123, 124, 127, 130, 131, 132, 133, 136.
 Pedersen, Knud 42.
 Pedersen, Lauritz 117.
 Pedersen, Mads, i Troiborg, 96.
 Pedersen, Niels, se Kastbjerg.
 Pedersen, Ole (Lønne Kolding), hosp.-præst, kap. v. Domk., 131.
 Pedersen, Peder 121.
 Pedersen, Peder, byfoged, se Hierting.
 Pedersen, Søren, i Strandbye, 63.
 Pedersen, Thomas, i Ll. Darum, 61, 62.
 Pedersens, Johanne Gregers 85.
 Pedersens, Mette sal. Christen, 85, 86.
 Peter 69.
 Portners, Maren 72.
 Pors, Mads, sgpr. v. Domk., 32, 33, 34, 45, 52.
 Pott, Jørgen, g. m. Kirsten 9, 10.
 Pottes, Kirsten Jørgen 9.
 Povels, Giertrud 9, 10, 11, 12, 13, 14.
 Povelsdatter, Lene 74, 75.
 Povelsen, Bertel, i Gudsnap, 13.
 Povelsen, Matthias 9, 10, 11.
 Povelsen, Niels, by- og herskabsfoged, 7, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 21, 22, 24, 25, 26.
 Povelsen, Nis, paa Sønderhoe, 63.
 Povelsen, Povel 73.
 Povelsens, Maren Bertel 13.
 Prong, Bertel 73.
 Prongsdatter, Maren 83.
 Præk-Faders, Maren Christen 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24.
 Prætorius, Johannes, lic., 5, 102.
 PUGE, NIES 140.
 Pus Maren, paa Fanøe, 59.
- Randrup 96.
 Rasmussen, Lauritz 29.
 Rasmussen, Christen 41.
 Raun, Wolf 121.
 RAVN 59, 60, 61, 62, 63.
 Reebslaars, Karen, i Haderslev, 17.
 Regels, i Honkys, 87.
 Reisbye, Anders Thomasen 30.
- RIBE:
 Bødelsgaden 9, 11, 12.
 Bødelhuuset 13, 14, 15, 16, 18, 19.
 Domkirken, Vor Frue Kirke, 15, 32, 34, 45, 49, 62, 77, 124, 131.
 Finkeburet 55, 73, 118.
 Fisker-Gaden 10, 25.
 Giesteboderne 49, 51, 53, 120, 121, 125, 128.
 Gravene, ved, 67, 75, 92, 120, 121, 128.
 Grønnegade 27, 51, 100, 140.
 Graabrødregade 97.
 Havnen 23.
 Hundegade 81, 142.
 Korsbrødre Gaard 137, 138, 139, 140.
 Mid-Møllen 22.
 Nye Jord 22.
 Nørre-Porten 41, 63, 127.
 Peder Douns Gade 105.
 Pilles Port 72.
- Raadhuuset, Raadstuen, 12, 18, 19, 21, 32, 34, 35, 36, 44, 45, 47, 49, 59, 61, 65, 67, 80, 90, 91, 92, 101, 113, 118, 119, 127, 132, 133, 134, 136, 141.
 Riberhuus 7, 9, 11, 45, 64, 72, 81, 92, 110, 118, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128, 130, 131, 134, 135.
 S. Catharinæ Kirke 3, 103, 104, 124.
 S. Peders Kirkegaard 46, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 129, 133, 140.
 Skibbroen 28, 46, 56, 70, 89, 90, 93, 121, 122, 125, 129, 139, 142.
 Slusen 13.
 Sorte-Brødre-Gaden 13.
 Sorte-Brødre-Rist 15.
 Steenboegaden 121.
 store Gaden 82.
 Sviegaden 66, 78.
 Sønder-Porten 42, 46, 51, 67, 71, 72, 121, 128, 140, 141, 142.
 Talches Vandbroe 105.
 Teilgaards Stang 97.
 Torvet 8, 10, 28, 73, 118, 139.
- Ringkiøbing, Christen 89.
 Roed, Jep 83, 86, 88, 90, 91, 92, 93.
 Roed, Mads, rådmand, 80, 92.
 Roed, Peder Olufsen 130.
 Roeds, Karen Jep 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 101.
 Roedsdatter, Apollone 85, 86.
 Roedsdatter, Mette 82, 90.

- Rold, Ole, rådmænd, 44, 45.
 Romøe 96.
 RUSP 9.
 RUSPIAN 9.
 Rygge, Johanne Christensdatter 7, 8, 9.
 Raaer, Ole Hansen 137.
- Sach, Jens 72.
 Sarebart, Wichman 121.
 Schads 60.
 Schads Herreds Ting 56, 102, 109.
 Schads Kirke 59.
 Schads Kirkegaard 59.
 Scheel, Albert, lensmand, 59, 64, 77, 95, 96, 103, 105, 117.
 Schibelunds, Magretha 121, 126, 128, 130, 132, 139, 140.
 Schierbye, Niels Christensen, g. m. Bodild Harchisdatter, 33, 41, 42.
 Sehested, Mogens, lensmand, 137, 141.
 Seimb (Seem) 93.
 Sielland 99.
 Simonsen, Mads 56, 57, 66, 67.
 Skeies, Mette 137, 139, 140, 142.
 Skipper, Christen Pedersen sal., 85-86.
 Skipper, Gregers Christensen 23, 24, 25.
 Skipper, Hans Madsen 42.
 Skoemager, Benned 47.
 Skoemager, Hierre Laugesen 87.
 Skoemager, Jep 87.
 Skoemager, Jess Pedersen 78.
 Skomager, Mads Sørensen 121, 129.
 Skoemager, Povel Laugesen 70.
 Skoemagers, Anna Bendt 103, 107.
 Skræms Datter, Bodil, paa Fanøe, 59.
 Skrivers, Hans Rasmussen 81, 97.
 Skrivers, Lauritz 94.
 Skrivers, Mikkel Christensen, slotsskriver, 7, 9, 11, 12, 18, 19.
 Skrivers, Peder, i Allerup, 61.
 Skrivers, Rasmus 14.
 Skræder, Christen Pedersen 42.
 Skræder, Didrich Hermansen 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 111, 113, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 126, 132, 133, 134.
 Skræder, Hans Christensen 85, 86.
 Skræder, Jelle, Jellof, Ille, Andersen 117, 131, 133, 136.
 Skræder, Jens 22.
 Skræder, Lauge Hansen 111, 118.
 Skræder, Niels, sal., 28.
- Skræder, Niels 117.
 Skræder, Thomas 121, 126.
 Skræders, Maren Ille, Jelle, Jellis, 120, 121, 122, 123, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 138, 139, 140, 142.
 Skræders, Magrethe sal. Niels 28.
 Skræ, Karen 93, 95.
 Smed, Hans Povelsen 70, 71.
 Smed, Hans, i Grønnegade, 140.
 Smed, Ole, paa Sønderhoe, 62.
 Smeds, Anna Hans 140.
 Smeds, Gye Hans Povelsen 71.
 Snedker, Jens Berthelsen 73.
 Sneum 60, 93, 96.
 Sneum Kirke 62.
 Sneum Aae 61.
 Spandeth Kirke 48.
 Spandeth, Anders Pedersen, rådmænd, 80.
 Spandeth, Bagge Pedersen, rådmænd, 80, 92.
 Spandets Datter, Maren 75.
 Splid, Lauritz Sørensen 102, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119.
 Splids, Maren Thomasdatter 5, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 133, 134, 136, 138.
 Splidsen, Povel Sørensen 105.
 Stauning, Peder 111, 118.
 Stenderup 60.
 Stephansen, Lauritz, byfoged, 41, 48, 49, 64.
 Store Darum 7.
 Strandbye 63.
 Strandsiden 47.
 Struch, Berthel, rådmænd, 32.
 Struch, Lauritz, herskabsfoged, 110, 113, 114, 115, 118, 119, 122, 130.
 Suder, Lauritz Andersen 42.
 Sundet 45.
 Svagers, Dorthie, i Bollersager, 59.
 Svane, Lauritz 66.
 Svanes, Karen Simon 51.
 Svansdatter, Maren 95.
 Svarer, Jep Pedersen 37, 38.
 Svarrer, Anne, g. m. Peder Angelboe, 81.
 SVARTING 92, 93.
 Sverdfeier, Jens 85.
 Sverdfeiger, Hans 40, 41.
 Svinkrog, Hans Nielsen 57.

- Sønderborg 28, 36.
 Sønderhoe 59, 62, 63, 93, 98.
 Sønderhoe Kirke 59.
 Sønder Siden 46, 47.
 Søren, M., se Søren Andersen (Vedel).
 Søren, Hr., s. a. Anna Gielderups 120.
 Søren, paa Sønderhoe, 93.
 Sørensen, Ellen 97.
 Sørensen Datter, Gye 52, 54.
 Sørensen, Anders 21, 22.
 Sørensen, Carsten 138.
 Sørensen, Hans 117.
 Sørensen, Lauritz, se Splid.
 Sørensen, Mads, se Skoemager.
 Sørensen, Mads 42.
 Sørensen, Niels 137.
 Sørensen, Niels 30.
 Sørensen, Terchild 111.
 Sørensen, Maren Christensdatter 90, 93,
 94, 96.
 Sørensen, (el. Severinsens) Kirsten Chri-
 sten 90, 93, 94, 96.
 Tanderup 130, 131.
 Tanderup, Hans' Hustru 77.
 Tarm, Peder 77.
 Tarp, Jens 117.
 Task 121.
 Tausan, Jens, kap. v. S. Cath., 104, 124,
 131.
 Termads, Anna lille, se Lassen.
 Thomasdatter, Anna, se Krøbbel.
 Thomasdatter, Christine 29.
 Thomasdatter, Kirsten 139.
 Thomasdatter, Maren 69.
 Thomasdatter, Maren, se Splids.
 Thomasdatter, Mette, se Arild.
 Thomasen, Berthel, se Arild.
 Thomasis Hustrue 14.
 Thomas Kone, Bodild 84.
 Timmerbye (Tømmerby) 62, 93.
 Thiset 121.
 Thygesen, Sr. Thomas, 81, 97.
 Tierberg (Tjæreborg) 60, 63.
 Trilders, Karen 121, 128.
 Truelsdatter, Inger, g. m. Thomas Chri-
 stensen 28, 29.
 Truelsdatter, Jeng 72.
 Troiborg (Trøjborg) 96.
 Tuismark, paa Romøe, 96.
 Tved Birke-Ting 8.
 Tved Aaen 68.
 Tygesens, Gierrud sal. Niels 83.
 Tygersen, Peder, i Randrup, 96.
 Tøgersen, Niels 83.
 Tønder 82, 96.
 Ussing, Peder, præsidet, 5.
 Warhoe (Vardho) 63.
 Vedsel, Hans 75, 76.
 Weyle (Vejle) 111.
 Viborg Landsting 11.
 Vilslef(-v) 8, 94.
 Vilslef Kirke 94.
 Vilslef Kirkegaard 93, 94.
 Wind, Lauritz 42.
 Wind, Niels 121.
 Vodder, Anna Christens Datter 46, 48.
 Vodder, Hans Christensen, g. m. Ingeborg
 Harchis, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26.
 Vodders, Ingeborg Hans, se Harchis.
 Wong 93, 96.
 Væver, Henrich Jacobsen 73.
 Væver, Knud 66.
 Øster Maaen (Made) 113.
 Øster Wedsted 46, 48.

Liste over anvendt litteratur ved udarbejdelse af noter og kommentarer

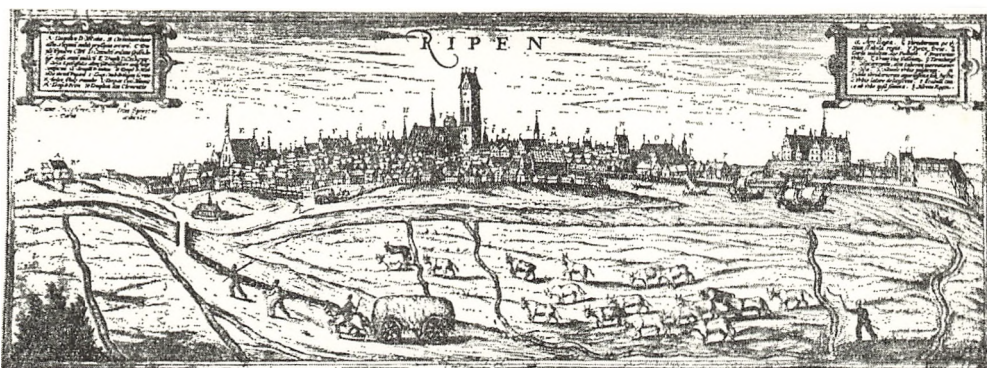
- *Bente Alver
Vilh. Bang
Heksetro og trolddom. Oslo 1971.
Hexevæsen og Hexeforfølgelser især i Danmark. Kbh. 1896.
- Johan Brunsmand
K. Carøe
Køge Huskors, udgivet af A. Bæksted. Kbh. 1953.
„Terkild Eskildsen og hans Salver“ i Fra Ribe Amt 1914, s. 629–641.
- V. Dahlerup
O. Degn
David Grønlund
Hexe og Hexeprocesser i Danmark. Kbh. 1880.
Livet i Ribe 1560–1700. Århus 1971.
Breve til Klevenfeldt, udg. af H. Rørdam, i Kirkehist. Saml., 2. Rk., I, 1857–1859, s. 154–158.
- David Grønlund
J. Helms & H. C. Amberg
G. Henningsen
Maren Splids i Ribe, udg. H. Splid. Kbh. 1943.
Ribe Domkirke. Kbh. 1906.
„Den europæiske hekseforfølgelse“ i Jordens Folk, 7. årg., 1971, nr. 3, s. 112–131.
- G. Henningsen
„Hekseforfølgelser“ i (red.) A. Steensberg: Dagligliv i Danmark 1620–1720, Kbh. 1969, s. 353–376; og „Trolddom og hemmelige kunster“, sst. s. 161–196.
(red.) Håndbog for danske lokalhistorikere. Kbh. 1965
Kodifikation eller Kompilation? Kbh. 1967.
- *J. C. Jacobsen
Danske Domme i Trolddomssager i øverste Instans. Kbh. 1966.
- Jens Ulf Jørgensen
„Ting og rettersted“, i (red.) A. Steensberg: Dagligliv i Danmark 1620–1720, Kbh. 1969, s. 307 ff.
Dansk Retshistorie. Kbh. 1965.
- P. Jhs. Jørgensen
O. Kalkar
J. Kinch
J. Kinch
Ordbog til det ældre danske Sprog I–IV, 1881–1907.
Ribe Byes Historie og Beskrivelse I–II. Kbh. 1869–1884.
„Tilføjelser til Efterretninger om hekseforfølgelserne i Ribe“, udg. af V. Bang i Jyske Samlinger, 3. rk., III, Kbh. 1901–1903, s. 271–272.
- H. K. Kristensen
H. K. Kristensen
Gamle sydvestjyske fiskerlejer. Varde 1965.
„Hekseprocesser paa Vardeegnen“ i Fra Ribe Amt 1929, s. 384–408; 1930, s. 504–542; 1932, s. 138–179.
- H. K. Kristensen
H. K. Kristensen
„Hekseprocesefterslet“ i Fra Ribe Amt 1936, s. 123–126.
„Ondtaften i Farup sogn“, i Fra Ribe Amt 1963, s. 541–549.
- H. K. Kristensen
E. Kroman & Stig Iuul
Bue Kaae
„Stormfloden 1615“ i Fra Ribe Amt 1963, s. 617–619.
Skaanske Lov og Jyske Lov. Kbh. 1963.
„Frederik Munk til Krogsgård“ i Fra Ribe Amt 1960–1963, s. 1–47 og 161–197.
- Bue Kaae
„Hans Munk til Visselbjerg“, i Fra Ribe Amt 1953, s. 206–228.
- A. Lehmann
H. Matthiesen
Overtro og Trolddom I. Kbh. 1920.
De kagstrøgne. Kbh. 1964.

De med stjerne markerede værker indeholder fyldige bibliografier.

- Harald Nielsen Lægeplanter og trolddomsurter. Kbh. 1969.
Nye Danske Magazin 1794, s. 378–391. Sagen mod Christence Kruckow.
- V. A. Secher (udg.) Ordbog over det danske Sprog. Kbh. 1918–1956.
Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve Danmarks Lovgivning vedkommende 1558–1660. Kbh. 1887–1918.
- Aug. Schmidt „Ambrosius Stub i Ribe“ i Fra Ribe Amt 1931, s. 786–816.
- Aug. Schmidt „David Grønlund“ i Fra Ribe Amt 1939, s. 1–14.
- C. L. E. Stemann Den danske Retshistorie indtil Christian V's Lov. Kbh. 1870.
- J. M. Thiele Danmarks Folkesagn I–III, udgivet v. P. Skar. Kbh. 1968.
- P. N. Thorup „David Mogensens Grønlund“ i Hist.-biogr. Samlinger 1851, s. 185–220.
- Troels-Lund Dagligliv i Norden i det 16. Aarhundrede, 6. udg., I–VII, Kbh. 1968–1970.

Illustrationerne

S. 48 i David Grønlund: Historisk Efterretning om de i Ribe Bye for Hexerie forfulgte og brændte Mennesker. Viborg 1780	s. 144
En heks rejser storm. Fra Olaus Magnus: Historia de gentibus septentrionalibus. Romæ 1555	s. 147
På tinge. Fra C. Osterssøn Veylle: Glossarium juridicum Danico-Norvegium, 3. udg. 1665, titelbladet, udsnit	s. 165
Samtidigt kort. Fra Johannes Mejer: Landesbeschreibung der zwei Herzogthümer Schleswig und Holstein. 1652	s. 182
Prospekt af Ribe i 1580erne. Fra Georgius Braunius & Hoogeburg: Theatrum Urbium. 1587-88	s. 195

Prospekt af Ribe i 1580erne. Til højre Riberhus. I midten, lidt til højre for Domkirken, på denne side åen St. Peders Kirke. (Theatrum Urbium 1588).

Indholdsfortegnelse

Grønlunds tekst	5-142
Forord	145
Noter til Grønlunds tekst	147
Om retsgrundlaget for og forløbet af hekseprocesser i Ribe	165
David Grønlund	176
Liste over forældede ord	180
Navne- og stedregister	183
Litteraturliste	192
Billedliste	194